



รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา

: วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก



พระมหาศิweiseน ญาณเมธี

ดุขฎิณิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุขฎิณิบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยสยาม ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิมหาวิทยาลัยสยาม



Conflict Management Model in Buddhism
: Analysis from the Tipitaka.



Phramaha Siwasen Kanbut

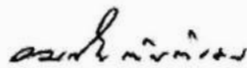
A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
of Doctor of Philosophy in Educational Administration Graduate School

Siam University Academic Year 2018

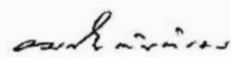
Copyright of Siam University

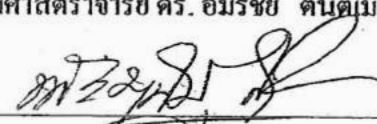
หัวข้อวิทยานิพนธ์	รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา “วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก”		
นามผู้วิจัย	พระมหาศิวะเสน กาณบุตร (ญาณเมธี)		
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เนรยอค	ที่ปรึกษาหลัก	
	รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย	ที่ปรึกษาร่วม	

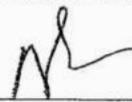
บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม อนุมัติให้รับคุณูปนิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษิตตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

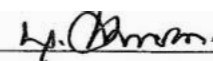

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. อมรชัย ดันติเมธ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์


ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. อมรชัย ดันติเมธ)


กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พระมหาสมบุญ ทองแก้ว)


กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมหมาย จันทรเรือง)


กรรมการ/ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เนรยอค)


กรรมการ/ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)

วันที่ 28 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2561

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่อง : รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา
: วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก
โดย : พระมหาศิweiseน กาญจนบุตร
ชื่อปริญญาบัตร : ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา : การบริหารการศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์



รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เนรยอด



รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย

รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาหลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก 2) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาและหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และ 3) เพื่อศึกษานำเสนอแนวทางการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้ง แหล่งข้อมูลที่ทำการศึกษาวิจัย คือ พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 จำนวน 45 เล่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวิเคราะห์เอกสาร ผลการวิจัยพบว่า

1. หลักการและกระบวนการจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ประกอบด้วย 15 วิธีการ ได้แก่ 1) การลงโทษ 2) การบัญญัติพระวินัย 3) การพึ่งพาตนเอง 4) การใช้สติปัญญา 5) การวางตัวเป็นกลาง 6) การใช้อิทธิปาฏิหาริย์ 7) การเผชิญหน้า 8) การหลีกเลี่ยง 9) การเจรจา 10) การประนีประนอม 11) การให้รางวัล 12) การใช้กุศโลบาย 13) การพิสูจน์ความจริง 14) การใช้กฎแห่งธรรมชาติ และ 15) การใช้หลักศาสนาและวัฒนธรรม

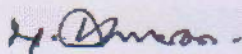
2. รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนามี 4 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) รูปแบบของไตรสิกขา 2) รูปแบบของโอวาท 3) รูปแบบของพรหมวิหาร 4 และ 4) รูปแบบอริยสัจ 4 แต่ในงานวิจัยนี้จะใช้รูปแบบของอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ (ทุกข์) สาเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) ความดับทุกข์ (นิโรธ) และหนทางแห่งความดับทุกข์ (มรรค) และหลักธรรมที่นำมาสนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ประกอบด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้ 1) หลักขันติธรรม 2) หลักสามัคคี 3) หลักไตรสิกขา 4) หลักวจีสุจริต 5) หลักพละ 6) หลักพรหมวิหาร 7) หลักมรภาพธรรม 8) หลักสังคหวัตถุ 9) หลักจักรวรรดิวัตร 10) หลักสาราณียธรรม 11) หลักโยนิโสมนสิการ และ 12) หลักกาลามสูตร

3. แนวทางการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้ง พบว่าหลักธรรมที่สนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพุทธศาสนาเท่าที่สืบค้นได้จากพระไตรปิฎกสามารถนำมาบูรณาการใช้เป็นวิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ให้ยุติลง สร้างสันติสุข สันติภาพขึ้นมาทดแทน เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข จำแนกออกเป็น 4 วิธี ได้แก่ 1) เอื้อต่อการดำเนินชีวิต 2) พัฒนาคุณภาพชีวิต 3) ตอบสนองชุมชน สังคม และประเทศชาติ และ 4) เกื้อกูล/เอื้อยวยา/รักษาวิฤตการณ์โลก



ABSTRACT

Title : Conflict Management Model in Buddhism
: Analysis from the Tipitaka.
By : Phramaha Siwasen Kanbut
Degree : Doctor of Philosophy (Ph.D.)
Major Field : Educational Administration
Dissertation Advisors :



Assoc.Prof. Dr. Boonmee Nenyo



Assoc.Prof. Dr. Suddhipong Srivichai

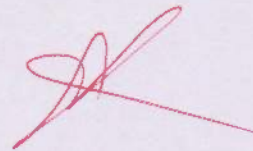
This research "Conflict Management Model in Buddhism: Analysis from the Tipitaka", applied the historical research method. The purposes of this study were : 1) to study the principles and processes of conflict management in Buddhism which appeared in the Tipitaka, 2) to study the conflict management model of Buddhism and the Buddhist principles which support conflict management in Buddhism appeared in the Tipitaka, 3) to introduce the principle of applying the principles to the management of conflict. The source of the study were 45 copies of Thai Buddhist Tipitaka, Mahachulalongkornrajavidyalaya, B.E. 2539. The research instrument was a document analysis form.

The research results were as follows :

1. Principles and processes of conflict management in Buddhism composed of 15 methods included : 1) the punishment, 2) the formulation of discipline, 3) the self-reliance, 4) the use of intelligence, 5) the neutrality, 6) the virtue of the miracle, 7) the confrontation, 8) the avoidance, 9) the negotiation, 10) the compromise, 11) the reward, 12) positive simplicity, 13) proof of truth, 14) use of natural law, and 15) the use of religions principles and culture.

2. The conflict management models in Tipitaka were founded in Tisikkhà, Ovàda, Brahmavihàra, Ariyasaaca, however, this study will concentrate in the Four Noble Truths which composed of suffering (Dukkha), the cause of suffering (samudaya), the cessation of suffering (nirodha), and prescription of the remedy (Magga). Buddhist principles which would support the management of conflict in Buddhism were 1) Khanti, 2) Samaggi, 3) Sikkhà, 4) Vacā-sucarita, 5) Bala, 6) Brahmavihàra, 7) Gharāvāsa-dhamma, 8) Saṅgahavatthu, 9) Cakkavatti-vatta, 10) Sāraṅṅyadhamma, 11) Yonisomanasikāra, 12) Kālāmasutta.

3. The principle which would support conflict management in Buddhism as found in the Tipitaka can be used as a means to resolve conflicts in society and to enhance peace. Guidelines for living together peacefully in society could be classified into 4 ways: 1) facilitates the life; 2) develops the quality of life; 3) responding to the community, society and nation; and 4) supporting / curing the world crisis.



กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี เป็นเพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาและความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร. บุญมี เณรยอด และรองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ท่านได้เสียสละ เวลาอันมีค่าให้คำปรึกษาแนะนำ ในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ทุกขั้นตอน ทำให้ผู้วิจัยได้รับประสบการณ์ในการทำงานวิจัย และรู้ถึงคุณค่าของงานวิจัย อีกทั้งท่านยังเป็นแบบฉบับของอาจารย์ที่ทุ่มเทให้กับศิษย์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.พระมหาสหัส ฐิตสาโร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พระมหาสมบุญ สุธมโม และ ดร. พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฺฒโน ผู้ทรงคุณวุฒิที่แนะแนวทางในการจัดทำวิทยานิพนธ์ จนทำให้วิทยานิพนธ์ ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยความสมบูรณ์ที่สุด

ขอเจริญพรขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู รองศาสตราจารย์ ดร.อินทาศิริวรรณ รองศาสตราจารย์ ดร.สิน งามประโคน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมหมาย จันทรเรือง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ร้อยโท ดร. บรรจบ บรรณรุจิ และ ดร.อำนาจ บัวศิริ ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและยืนยันรูปแบบ ที่เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นจริง ทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จไปด้วยดี

ผู้วิจัยกราบนมัสการและเจริญพรขอบคุณ เจ้าอธิการพ่อบุญรักษ์ ญาณทีโป (กาญฺบุตร) พระประศาสน์ศิลป สิริมงคล (กาญฺบุตร) คุณแม่ปราสย กาญฺบุตร นายเอกวิชัย กาญฺบุตร นายสมลชาติ กาญฺบุตร นางสาวเจนจิรา กาญฺบุตร และญาติพี่น้องทุกคนที่ให้ทั้งกำลังใจเป็นกำลังใจที่ดีตลอดระยะเวลาที่ศึกษาและทำงานวิจัย

คุณค่าและประโยชน์ทั้งปวง ของการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมระลึกถึงพระคุณของบิดา มารดา บุพการี และคณาจารย์ทุกท่าน ที่ประสิทธิ์ ประสาทวิชาความรู้ทั้งหลาย ให้แนวทางการศึกษาและการดำรงชีวิตอันทรงคุณค่าแก่ผู้วิจัย

พระมหาศิวะเสน ญาณเมธี (กาญฺบุตร)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภาพ	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามการวิจัย	5
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	5
1.5 ขอบเขตการวิจัย	6
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	7
บทที่ 2 หลักการและกระบวนการของความขัดแย้ง	
2.1 หลักการและกระบวนการขอความขัดแย้งในทัศนะตะวันตก	8
2.2 หลักการและกระบวนการขอความขัดแย้งในทัศนะตะวันออก	39
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	55
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 ขั้นตอนการวิจัย	62
3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล	64
บทที่ 4 ผลการสังเคราะห์การบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา	
จากการวิเคราะห์พระไตรปิฎก	
4.1 การบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	71
4.2 หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา	125
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
5.1 หลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา :	
จากการวิเคราะห์พระไตรปิฎก	144
5.2 รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา :	
จากการวิเคราะห์พระไตรปิฎก	145
5.3 หลักธรรมที่สนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา :	
จากการวิเคราะห์พระไตรปิฎก	146
5.4 ข้อเสนอแนะ	150

บรรณานุกรม	151
ภาคผนวก	
ก. เครื่องมือ/แบบวิเคราะห์พระไตรปิฎก	157
ข. รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ	159
ค. หนังสือเผยแพร่งานวิจัย	171
ประวัติผู้วิจัย	175



เรื่อง	สารบัญตาราง	หน้า
ตารางการสังเคราะห์ทฤษฎีความขัดแย้ง		35
ตารางจำแนกปัจจัยภายในและภายนอก		35



สารบัญแผนภาพ

เรื่อง	หน้า
แผนภาพที่ 1 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการลงโทษ	77
แผนภาพที่ 2 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการบัญญัติพระธรรมวินัย	79
แผนภาพที่ 3 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการพึ่งพาตนเอง	81
แผนภาพที่ 4 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้สติปัญญา	83
แผนภาพที่ 5 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการวางตัวเป็นกลาง	89
แผนภาพที่ 6 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้อิทธิฤทธิ์	91
แผนภาพที่ 7 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการเผชิญหน้า	95
แผนภาพที่ 8 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการหลีกเลี่ยง	97
แผนภาพที่ 9 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการเจรจา	101
แผนภาพที่ 10 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการประนีประนอม	103
แผนภาพที่ 11 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการให้รางวัล	106
แผนภาพที่ 12 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้กุศโลบาย	110
แผนภาพที่ 13 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการพิสูจน์ความจริง	115
แผนภาพที่ 14 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้กฎแห่งธรรมชาติ	119
แผนภาพที่ 15 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้หลักศาสนาและวัฒนธรรม	124
แผนภาพที่ 16 รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : จากการวิเคราะห์พระไตรปิฎก	125
แผนภาพที่ 17 ประมวลหลักธรรมที่สนับสนุนการแก้ไขปัญหความขัดแย้ง ในพระพุทธศาสนา : จากการวิเคราะห์พระไตรปิฎก	147
แผนภาพที่ 18 การประยุกต์ใช้การบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักอริยสัจ 4	153

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในสารนิพนธ์นี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ส.ส. 15/165/51 หมายถึงสังยุตตนิกาย สคาถวรรค เล่มที่ 15 ข้อที่ 165 หน้า 51

คำอธิบายอักษรย่อ

วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.จุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนทีส	(ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานทีส	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.เอก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
ม.มุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย สมังคลวิลาสินี ปาฎิกวรรค อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา ขุททกปาฐ อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี อุทาน อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา สุตตนิบาต อรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และเทคโนโลยี ในโลกปัจจุบันทำให้องค์การต้องปรับตัว เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปและสิ่งที่ยากลำบากที่สุดในการบริหารความเปลี่ยนแปลง ก็คือ เรื่องความขัดแย้งของมนุษย์ เพราะมนุษย์มีความรู้สึก มีทัศนคติ มีความต้องการ และมีเป้าหมาย ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และภูมิหลังของแต่ละบุคคล หากเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำให้มนุษย์ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ ก็อาจเกิดความขัดแย้งและต่อต้าน แต่การต่อต้านการเปลี่ยนแปลงนั้น มิได้หมายความว่า ผู้ต่อต้านเป็นบุคคลชั่วร้าย เป็นอันตรายไม่พึงปรารถนาโดยพื้นฐานธรรมชาติแล้ว มนุษย์ต้องการความมั่นคง และปลอดภัยในชีวิต ไม่ต้องการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง และความไม่แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมนุษย์ มีความพึงพอใจในสถานภาพของเขาในปัจจุบัน ความเครียด และความวิตกกังวลจากการเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งได้ (วีรวรรณธานี, 2548 : 1)

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวันของบุคคลที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างกันในการรับรู้ และความคิดของแต่ละบุคคล โดยทั่วไปความขัดแย้งจะเกิดขึ้นเมื่อสองฝ่ายมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน หรือเมื่อการตัดสินใจของฝ่ายหนึ่งมีผลต่ออีกฝ่ายหนึ่งหรือไม่ เป็นไปตามความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่งทำให้รู้สึกถูกรุกรานหรือถูกขัดขวางทำให้เป้าหมายของตนเองไม่สามารถบรรลุตามที่ตั้งใจไว้ และความขัดแย้งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทุกโอกาสและทุกเวลา โดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้และจะมีความรุนแรงมากน้อยต่างกันไปตามสถานภาพของความขัดแย้งนั้น กล่าวคือ ความขัดแย้งระหว่างองค์การย่อมมีผลกระทบต่องานและองค์การในวงกว้างและมีความรุนแรงมากกว่าความขัดแย้งระหว่างกลุ่มบุคคล หรือระหว่างบุคคล นั่นคือ เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในองค์การ ผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาที่เกี่ยวข้อง จะต้องพยายามแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งให้หมดสิ้นโดยเร็ว และถึงแม้ว่าความขัดแย้งอาจจะก่อให้เกิดความก้าวหน้า หรือชี้ให้ทราบถึงปัญหา หรือบอกให้ทราบว่าควรหรือมีความจำเป็นที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรบางอย่างเพื่อให้องค์การอยู่รอดและเกิดการพัฒนานำสู่การปรับตัวอันจะได้มาซึ่งการพัฒนาองค์กร (พรศักดิ์ บุญยัง, 2546 : 1-2) และยังเป็นภารกิจที่สำคัญของผู้นำและผู้บริหารทุกระดับที่จะต้องเลือกรูปแบบและลักษณะการแก้ปัญหา หรือการบริหารความขัดแย้งที่เหมาะสม รวมทั้งต้องดำเนินการอย่างรวดเร็วทันเวลา

แม้ความขัดแย้งในองค์การเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และบางครั้งก็เป็นผลดีต่อการพัฒนาองค์การเพราะความขัดแย้งถือเป็นจุดกำเนิดของการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จในทุก ๆ กิจกรรมส่งผลในทางสร้างสรรค์ แต่หากมีมากเกินไปสมาชิกก็จะแข่งขันชิงดีชิงเด่น เกิดความหวาดระแวง สงสัยซึ่งกันและกัน แบ่งพรรคแบ่งพวก แย่งผลประโยชน์ ใส่ร้ายป้ายสี ย่อมส่งผลให้การดำเนินงานภาพรวม

ด้วยประสิทธิภาพ แต่หากองค์การปราศจากความขัดแย้งย่อมจะทำให้องค์การเฉื่อยชาไม่ก้าวหน้า ดังนั้น จึงควรควบคุมความขัดแย้งให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม ซึ่งจะส่งผลในทางบวกและเป็นการเสริมสร้างประสิทธิภาพให้องค์การ โดยใช้หลักการบริหารความขัดแย้งทั้งหลักการ แนวคิด และทฤษฎีตะวันออกและตะวันตกมาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น อาจกล่าวได้ว่าจริง ๆ แล้วความขัดแย้งเป็นดาบสองคมคือ มีประโยชน์ในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้แก่องค์การ แต่ก็อาจจะมีโทษได้ เช่นเดียวกันหากใช้ไม่ถูกวิธี (พงศสุภา ใจชื่น, 2552 : 1)

การแก้ไขหรือบรรเทาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมโลก ควรนำแนวทางสันติวิธีมาเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหา เนื่องจากแนวทางสันติวิธีคำนึงถึงความมั่นคงอย่างสมดุลในทุกมิติ การบังคับใช้กฎหมายด้วยหลักนิติธรรม สิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ จริยธรรม และความเท่าเทียมเสมอภาค รวมถึงความรู้สึกของประชาชนในประเทศเพื่อนบ้าน จึงเป็นหลักการที่ควรรณรงค์ให้ประชาชนทุกเพศและวัย มีความเข้าใจในแนวทางสันติวิธีและนำไปใช้ในการแก้ปัญหความขัดแย้งในทุกระดับที่ตนเผชิญ อย่างไรก็ตาม การนำไปปฏิบัติโดยเจ้าหน้าที่รัฐควรเป็นไปด้วยความระมัดระวัง โดยเฉพาะในเรื่องการใช้ดุลยพินิจตีความโดยขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้อาจจะ สร้างเงื่อนไขใหม่ในการแก้ปัญหาและอาจจะนำความขัดแย้งไปสู่ความรุนแรงของ เหตุการณ์ได้ ตามทัศนะของนักคิด นักปรัชญาและนักทฤษฎีตะวันตก มักจะมองสันติวิธี คือวิธีการจัดการกับความขัดแย้งวิธีหนึ่ง การใช้สันติวิธีมีเหตุผลสำคัญตรงที่ว่า เป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้นระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ผิดกับการใช้ความรุนแรง ซึ่งทุกฝ่ายอ้างว่าเป็นวิธีการสุดท้าย ซึ่งบางกรณีสามารถบรรลุผล ในระยะสั้นเป็นรูปธรรมชัดเจน แต่หากความขัดแย้งดำรงอยู่เพียงแต่ถูกกดไว้ โอกาสที่จะเกิดความรุนแรงในระยะยาวย่อมมีอยู่

ส่วนทัศนะของนักคิด นักปรัชญาและนักทฤษฎีตะวันออก มักจะมองว่าความเข้าใจอันดี ความสามัคคีปรองดอง นั้นย่อมเกิดขึ้นได้โดยการใช้ปฏิบัติการที่ไร้ความรุนแรง เพื่อให้รัฐหรือผู้มีอำนาจเปลี่ยนแปลงนโยบายหรือพฤติกรรมบางคนใช้สันติวิธี เพราะความเชื่อว่าจะให้ผลที่ยั่งยืนและเป็นไปตามหลักจริยธรรม หรือ ศาสนธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ ไม่ใช่ยุทธวิธีที่เลือกใช้ในบางโอกาส หากเป็นยุทธศาสตร์ที่ปฏิบัติได้อย่างสม่ำเสมอ เป็นสัจธรรมที่น่าเชื่อถือ ไม่ใช่วิธีที่ดีในเชิงกระบวนการเท่านั้น หากเป็นวิธีที่หวังผลที่กลมกลืนกับวิธีการด้วย (วีรยา ภูมิฐาน, 2554 : 6)

โดยหลักการ แนวคิด และทฤษฎีนั้น ผู้วิจัยได้หยิบยกเอาวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงประกาศหลักการแห่งพุทธธรรมในท่ามกลางความสับสนวุ่นวายของประเทศอินเดียยุคนั้น ก็ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อขจัดความสับสนวุ่นวายในสังคม และเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน ในการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้นความขัดแย้ง ความขัดข้องปรวนแปร ความเดือดร้อนรำบาก ความเจ็บปวด ความสูญเสีย ความพลัดพราก และปัญหาชีวิตต่างๆ ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ความทุกข์” ความทุกข์นั้นเป็นสิ่งที่มิอยู่ มนุษย์จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับและได้ประสบแน่นอน ไม่ว่ามนุษย์จะต้องการหรือไม่ต้องการ จะยอมรับว่ามันมีอยู่หรือไม่ยอมรับ หรือแม้จะเป็นหน้าหน้อย่างไรก็ตาม เมื่อเป็นเช่นนี้ หากมนุษย์ต้องการมีชีวิตอยู่อย่างดีที่สุด มนุษย์จะต้องยอมรับความจริงอันนี้ จะรับรู้สู้หน้าและพร้อมที่จะจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้ดีที่สุด

ชีวิตที่เป็นอยู่อย่างดีและมีความสุขที่สุด คือ ชีวิตที่กล้ารับรู้ต่อปัญหาทุกอย่าง ตั้งทัศนคติที่ถูกต้องต่อปัญหาเหล่านั้น จะจัดการแก้ไขด้วยวิธีที่ถูกต้อง การหลีกเลี่ยงที่รับรู้ก็ดี การหนีกวาดภาพให้เป็นอย่างที่เราชอบก็ดี เป็นการปิดตาหรือหลอกตนเอง ไม่ช่วยให้พ้นจากความทุกข์ ไม่เป็นการแก้ปัญหา และไม่ได้พบความสุขอย่างแท้จริง อย่างน้อยก็เป็นการฝังเอาความกลัว ซึ่งเป็นเชื้อแห่งความทุกข์เข้าไปในจิตใจอย่างลึกซึ้ง ด้วยเหตุนี้ สิ่งที่พระพุทธศาสนาสอนเป็นข้อแรกก็คือ ความทุกข์อันเป็นปัญหาที่มนุษย์พึงรับรู้และจัดการแก้ไขโดยถูกต้อง และถือว่า ภารกิจของพระพุทธศาสนาและระบบการศึกษาของพระพุทธศาสนา ก็คือ การช่วยมนุษย์ให้แก้ปัญหาของตนได้

ความทุกข์ ความเดือดร้อน และปัญหาชีวิตนานาประการของมนุษย์นั้น เกิดจากตัณหา คือ ความอยาก ความต้องการ ความเห็นแก่ตัว ซึ่งทำให้มนุษย์มีทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ เคลื่อนคลาตจากที่มันเป็นจริง และเป็นไปในรูปต่างๆ กัน ตามระดับความอยากและยึดของตนต่อสิ่งนั้นๆ เมื่อมีทัศนคติที่เคลื่อนคลาตไป ก็ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในตนเอง และความขัดแย้งระหว่างตนกับผู้อื่น แล้วปฏิบัติหรือจัดการสิ่งนั้นๆ ด้วยอำนาจความอยากและความยึดของตน คือ ไม่จัดการตามที่มันควรจะเป็นโดยเหตุผลแท้ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ย่อมเป็นการสร้างปัญหาให้เกิดขึ้น เกิดความขัดข้องขัดแย้ง และความทุกข์ ทั้งแก่ตนและผู้อื่น ตามระดับของตัณหาและขอบเขตของเรื่องที่ปฏิบัติ

หลักพระพุทธศาสนานั้น ปัญหาต่างๆ ในชีวิต เป็นสิ่งที่มนุษย์ทั้งหลายจะพึงเผชิญ ไม่มีมนุษย์ไหนที่เกิดมาแล้ว จะไม่ประสบพบเจอความทุกข์ ทุกข์ระดับพื้นฐานก็คือ ความขัดแย้งต่างๆ ในชีวิต ความเดือดร้อน ลำบาก ความเจ็บปวด ความสูญเสีย ความพลัดพรากจากสิ่งที่เรารัก ความประจวบกับสิ่งที่เราไม่รัก ไม่ปรารถนา เช่น พบหน้าคนที่เราเกลียด ก็เป็นทุกข์ รวมไปถึงทุกข์ระดับสุดยอดแห่งชีวิต คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย การเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นตัวมนุษย์เองเป็นสำคัญ ดังนั้น เมื่อพิจารณาเรื่องความขัดแย้ง พระพุทธศาสนาจะเน้นที่ตัวมนุษย์ และจุดเริ่มต้นหรือสาเหตุที่สำคัญก็คือ ตัวมนุษย์เองซึ่งเริ่มต้นจากสาเหตุภายในคือกิเลสของมนุษย์ ในเบื้องต้นความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้ภายในตัวมนุษย์ ความขัดแย้งตามแนวคิดทั่วไป ตามด้วยความขัดแย้งตามแนวคิดพระพุทธศาสนา ดังนี้

ความขัดแย้งตามแนวคิดพระพุทธศาสนานั้น แบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรมหมายถึง การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีความต้องการความเห็น การปฏิบัติค่านิยม และโครงสร้างที่มีความขัดกันไม่ลงรอยกัน ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรม มีหลายนัย กล่าวคือ ความบาดหมาง (ภณฺทน) การทะเลาะ (กลฺห) การแก่งแย่ง (วิคฺคห) การวิวาท (วิวาท) การมุ่งร้ายกัน (เมธฺคา) การถกเถียงกัน (โวหาร) และประเด็นที่สอง ความหมายในแง่ของวินัย หมายถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ที่เรียกว่าอภิภว

สาเหตุแห่งความขัดแย้งสาเหตุแห่งความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ตัณหา หรือความทะยานอยาก ความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอ เรียกว่า ตัณหา ที่มุ่งประสงค์เอาเวทนา และต้องการสิ่งสำหรับเอามาเสพเสวยเวทนาหรือสิ่งที่จะปรนเปรอตัวตน และความต้องการคุณภาพชีวิต เรียกว่า ฉันทะ (พระเทพเวที(ป.อ.ปยุตฺโต) 2532 : 494)

เมื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาจะพบคำตอบใน 2 ประเด็นใหญ่ๆด้วยกัน ดังที่พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2553 : 3-11) ได้วิเคราะห์และสรุปไว้ว่า

- เหตุปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ได้แก่ “ปปัญจธรรม” กล่าวคือ ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ (ขุ.ม. (บาลี) 29/74/157) ทั้งสามประการถือได้ว่า มีอิทธิพล และมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบุคคล หรือกลุ่มบุคคล

- เหตุปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งข้อเท็จจริง หรือข้อมูล, ผลประโยชน์ หรือความต้องการ, ความสัมพันธ์ และชาติพันธุ์

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและวิธีการจัดการความขัดแย้งในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งเรื่องชนชั้น ความขัดแย้งในฐานะเครื่องมือขัดเกลาทางสังคม หรือแม้แต่ความขัดแย้งในเชิงผลประโยชน์หรือสิทธิอำนาจ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงใช้วิธีการจัดการและบริหารความขัดแย้งในรูปแบบที่แตกต่างกัน จึงนับว่ามีความน่าสนใจในการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดรูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

1.2 คำถามการวิจัย :

1. หลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนามีลักษณะอย่างไร
2. รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาและหลักธรรม ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีลักษณะและขั้นตอนเป็นอย่างไร
3. หลักธรรมที่สนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาและแนวทางการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้มีลักษณะอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย :

1. เพื่อศึกษาหลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
2. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาและหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้ง

1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย :

1. **หลักการบริหารจัดการความขัดแย้ง** ในการวิจัยนี้ หมายถึง สารสำคัญที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยใช้หลักอริยสัจสี่ ได้แก่ ทุกข์ (ทุกข์) สาเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) ความดับทุกข์ (นิโรธ) และหนทางแห่งความดับทุกข์ (มรรค)
2. **กระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้ง** หมายถึง ลักษณะลำดับขั้นตอนของวิธีการของการบริหารจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีการต่างๆ
3. **รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้ง** หมายถึง สารสำคัญที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป โดยเป็นสารสำคัญที่สามารถบรรยายหรืออธิบายเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้งของมนุษย์ และเป็นหลักสาระที่ใช้ทำนายการเกิดขึ้นหรือการดับลงของความขัดแย้ง
4. **องค์ประกอบ** หมายถึง หลักการ กระบวนการหรือวิธีการที่ใช้ในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา รวมถึงหลักธรรมที่สนับสนุนหรือเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาให้เกิดสันติสุขในสังคม
5. **ผลที่ได้รับ** หมายถึง การบริหารจัดการแก้ไขปัญหความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา เป็นกรณีศึกษาที่บ่งบอกถึงวิธีการหรือรูปแบบการแก้ปัญหาของพระพุทธองค์ในสภาพการณ์ที่แตกต่างกัน เหตุปัจจัยแตกต่างกัน ก็ทรงใช้วิธีการแก้ไขปัญหที่แตกต่างและหลากหลาย โดยมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและช่วยระงับปัญหาต่างๆ สงบลงได้ ทำให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข
6. **พุทธศาสนา** หมายถึง สารและระบบความรู้ต่างๆ ในพระธรรมวินัย หรือคำสอนทั้งหลายของพระพุทธเจ้า และรวมทั้งคำอธิบาย คำขยายความหมายของพระสาวกจากพระธรรมวินัยหลักที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ ซึ่งทั้งหมดได้มีการจดจำและบันทึกสืบต่อมาเป็นคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์หลัก และคัมภีร์ชั้นรองต่างๆ ที่เรียกว่า อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา
7. **พระไตรปิฎก** หมายถึง พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาฯ จำนวน 45 เล่ม ซึ่งจัดแบ่งเป็น 3 คัมภีร์ หรือ 3 ปิฎก คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก โดยวินัยปิฎกจัดเรียกว่า “พระวินัย” ส่วนอีกสองปิฎกเรียกว่า “พระธรรม” หรือ เรียก รวมทั้ง 3 ปิฎกว่า “พระธรรมวินัย”

1.5 ขอบเขตการวิจัย :

พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาฯ จำนวน 45 เล่ม โดยกำหนดขอบเขตการศึกษา

คือ

1. หลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาโดยใช้หลักอริยสัจสี่ ได้แก่ ทุกข์ (ทุกข์) สาเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) ความดับทุกข์ (นิโรธ) และหนทางแห่งความดับทุกข์ (มรรค)
2. รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
3. หลักธรรมที่สนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่สืบค้นได้ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

1.6 ประโยชน์ของการวิจัย :

1. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่สำคัญอีกแนวหนึ่ง อันเป็นหลักพื้นฐานเพื่อการปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตต่อไปได้
2. เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบและวิธีการการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่วิเคราะห์ได้ไปปรับใช้ในการจัดการศึกษาที่เหมาะสมต่อไป
3. ได้ค้นพบหลักธรรมที่สนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่มีความหลากหลาย มีวิธีการและกระบวนการระงับเหตุหรือสภาวะการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมให้เกิดสันติสุขได้

บทที่ 2

หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งทั้งศาสตร์ตะวันตกและศาสตร์ทางตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยเสนอตามสาระสำคัญดังนี้ คือ

2.1 หลักการ และการบวนการของความขัดแย้งในทัศนะตะวันตก

2.1.1 หลักการ และแนวคิดของความขัดแย้ง

2.1.2 ทฤษฎีของความขัดแย้ง

2.1.3 กระบวนการของความขัดแย้ง

2.1.4 การบริหารความขัดแย้ง

2.2 หลักการ และการบวนการของความขัดแย้งในทัศนะตะวันออก

2.2.1 หลักการ และการบวนการแก้ไขความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา

2.2.2 พระพุทธศาสนาและแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้ง

2.2.3 หลักการและแนวคิดของความขัดแย้ง

2.2.4 กระบวนการของการเกิดความขัดแย้ง

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 หลักการ และการบวนการของความขัดแย้งในทัศนะตะวันตก

2.1.1 หลักการ และแนวคิดของความขัดแย้ง

เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับความขัดแย้งอย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี “ความขัดแย้ง” ตามแนวคิดของนักคิดต่างๆ ดังนี้

James Kho (2545) มองว่าความขัดแย้งเป็นการต่อสู้กันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจ ผลประโยชน์ ค่านิยม แนวทาง อำนาจ สถานภาพ และทรัพยากร ซึ่งความขัดแย้งในลักษณะนี้อาจจะเกิดขึ้นภายในบุคคลเพียงคนเดียว หรือเป็นการขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือระหว่างบุคคลกับกลุ่มองค์กร หรือระหว่างองค์กรกับองค์กร หรือระหว่างกลุ่มบุคคลหลายคนที่อยู่ในกลุ่มหนึ่ง กับอีกกลุ่มหนึ่ง หรือกับอีกหลาย ๆ กลุ่มของบุคคลก็ได้

Reymond (1973). มองว่า ความขัดแย้ง คือ การต่อสู้ (Fight) การทำสงคราม (Warfare) ความไม่ลงรอยหรือเข้ากันไม่ได้ (Incompatibility) การขัดแย้งกันและกัน หรือ การเป็นปรปักษ์ต่อกัน (Opposition) ระหว่างบุคคลสองคน หรือกลุ่มบุคคล ซึ่งมีความเห็น ความเชื่อ ความต้องการไม่เหมือนกัน ทำให้เกิดการโต้แย้ง หรือโต้เถียงกัน และดิ้นรน ต่อสู้ แข่งขันกัน

Johan Galtung (1975) มองว่า ความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (การกระทำ) ของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่มีทัศนคติที่เป็นอริต่อกัน จนนำมาซึ่งพฤติกรรมในรูปแบบที่ทำร้าย ทำร้ายหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อคู่อริ หรือแม้แต่ตนเอง

Pneuman & Bruehl (1982) กล่าวว่า ความขัดแย้งเป็นสภาพที่เกิดขึ้นเมื่อมีสองฝ่ายหรือมี มากกว่าสองฝ่าย ที่ต้องทำงานและอาศัยพึ่งพากัน มีปฏิสัมพันธ์กันมีความเห็นที่ไปด้วยกันไม่ได้หรือไม่สอดคล้องกัน

Coffey, Cook & Hunsaker (1994) ให้ความหมาย "ความขัดแย้ง" คือ เป็นการไม่เห็นด้วยระหว่างสองฝ่ายหรือมากกว่าสองฝ่าย (disagreement between two or more parties) เช่น การที่คนสองคนมีความเห็นต่างกัน การไม่ลงรอยระหว่างกลุ่ม หรือระหว่างองค์การ ซึ่งปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้อง คือ การตระหนักของบุคคลต่อสถานการณ์หนึ่งที่แตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดการกำหนดเป้าหมายที่ขัดแย้งกันได้ ความขัดแย้งจึงมักถูกมองว่าเป็นสิ่งไม่ดี แต่ในความเป็นจริงแล้วในบางกรณีความขัดแย้งก็เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดวิธีแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ได้ ดังนั้นจึงต้องพิจารณาความขัดแย้งทั้งเชิงบวกและเชิงลบ

Tjosvold (2007) พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า "ความขัดแย้ง เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (การกระทำ) ของบุคคล" หมายถึงว่า "การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีทัศนคติที่เป็นอริต่อกัน เช่น เมื่อคน ๆ หนึ่งเห็นว่าคนอีกคนหนึ่งกำลังขัดขวางเขาในอันที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ"อาการอย่างหนึ่งของความขัดแย้ง อาจจะนำมาซึ่งพฤติกรรมในรูปแบบที่ทำร้าย ทำร้ายหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อคู่อริ หรือแม้แต่ตนเอง

Robbins (2008) ได้ให้ความหมายว่า ความขัดแย้ง หมายถึง การเป็นปรปักษ์ ความขาดแคลน และการกีดขวาง สกัตกัน เพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามมีความยากลำบากในการดำเนินกิจกรรมใดๆ ความขัดแย้งนี้อาจจะปิดบังซ่อนเร้น หรืออาจจะแสดงออกอย่างชัดเจนเปิดเผย

Hocker & Willmost (n.d. อ้างถึงใน Lewicki, Saunders & Barry, 2009) กล่าวว่า ความขัดแย้งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลที่พึ่งพาอาศัยกันตั้งแต่ 2 ฝ่ายซึ่งมองเห็นเป้าหมายที่ไม่เท่าเทียมกัน และขัดขวางอีกฝ่ายไม่ให้บรรลุเป้าหมายเหล่านั้น

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า มีความเห็นที่สอดคล้องกันในด้านความหมายว่า ความขัดแย้งหมายถึง ความคิดเห็นและพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกัน ของบุคคลกลุ่มคนและองค์กร ที่มีทั้งปิดบังซ่อนเร้น หรืออาจจะแสดงออกอย่างชัดเจนเปิดเผย และในส่วนที่มีความเห็นไม่สอดคล้องกันในด้านของการมองความขัดแย้ง ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้ดังนี้ คือ กลุ่มที่ 1 มองความขัดแย้งในด้านลบว่า ทำให้เกิดการต่อต้าน หรือแสดงพฤติกรรมที่รุนแรงเป็นสิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยง ส่วนกลุ่มที่ 2 มองว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นหากจัดการได้อย่างเหมาะสม ก็สามารถนำไปสู่ความสร้างสรรค์ได้ และเมื่อพิจารณาจากแนวความคิดข้างต้น พบว่า พัฒนาการของมุมมองที่มีต่อความขัดแย้ง เดิมมองความขัดแย้งในเชิงลบ เป็นสิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยง แต่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่มองว่า ความขัดแย้งหากอยู่ในระดับที่พอเหมาะและจัดการอย่างเหมาะสมก็สามารถนำไปสู่ความสร้างสรรค์ได้ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความขัดแย้งหมายถึง ความคิดเห็นหรือพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกันของบุคคลกลุ่มคนหรือองค์กร ที่มีทั้งที่ปิดบังซ่อนเร้น และอาจจะแสดงออกอย่างชัดเจนเปิดเผย และหากจัดการอย่างเหมาะสมก็สามารถนำไปสู่ความสร้างสรรค์ได้

2.1.2 ทฤษฎีของความขัดแย้ง

นักวิชาการแห่งสถาบันอเล็กซานเดอร์ แฮมิลตัน (Alexander Hamilton Institute. 1983 : 31-38, อ้างถึงใน พรนพ พุกกะพันธุ์ 2542 : 187 - 190) ได้ชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งเกิดจากสาเหตุสำคัญ 8 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ความแตกต่างของบุคลิกภาพ และวัฒนธรรมระหว่างบุคคล เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง ผู้บังคับบัญชาที่ชอบทำตามระเบียบ ชอบควบคุม จะมีความลำบากใจในการทำงานกับลูกน้องที่มุ่งจะให้งานสำเร็จเป็นประการสำคัญ และชอบเสี่ยง คนบางคนมักมีความขัดแย้งกับคนอื่นบ่อยๆ เพราะมีธรรมชาติที่ก้าวร้าว คนที่ก้าวร้าวมักจะระบายออกในที่ทำงานมากกว่าที่บ้าน คนที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับพวกก้าวร้าว คือ พวกที่ประหมัดตนเองค่อนข้างต่ำ คนพวกนี้มักจะชอบให้ร้ายคนอื่น โยนความผิดให้คนอื่น นินทาคนอื่น เพื่อทดแทนความไม่มั่นคงของตนเอง บุคลิกภาพของคนสองประเภทนี้มักเป็นสาเหตุแห่งความขัดแย้ง คนบางกลุ่มมีบุคลิกภาพสอดคล้องกัน พบกันครั้งแรกก็ถูกโฉลกกัน สนทนากันรวดเร็วราวกับว่ารู้จักกันมานานปี ในทางตรงกันข้าม บางคนเมื่อพบกันก็รู้สึกไม่ชอบหน้ากันแล้วทั้งๆที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน เข้าทำนองที่เรียกว่า “ศรีศิลป์ไม่กินกัน” ทั้งนี้เนื่องจากมีบุคลิกภาพที่ขัดกัน ซึ่งเป็นสาเหตุนำไปสู่ความขัดแย้ง

2. ความแตกต่างของค่านิยมคล้ายกันกับความแตกต่างของบุคลิกภาพ ต่างกันที่ความแตกต่างของค่านิยมเกิดจากการเรียนรู้ หรือการที่ถูกอบรมสั่งสอนมา ความขัดแย้งเกิดจากการที่คนมีค่านิยม แตกต่างกันต้องมาทำงานด้วยกัน หากคนมีค่านิยมแตกต่างกันน้อยเท่าไร ความขัดแย้งก็เกิดขึ้นน้อยเท่านั้น ความแตกต่างในคุณธรรม อุดมการณ์ ปรัชญา การได้รับการเลี้ยงดู การศึกษา และศาสนา สามารถเป็นเหตุที่นำไปสู่ความขัดแย้งในการทำงาน ค่านิยมที่แตกต่างกันจะทำให้คนมีความคิดเห็นไม่เหมือนกันเกี่ยวกับความเข้มงวด หรือการอะลุ่มอล่วยในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์

3. ความแตกต่างของการรับรู้เกิดจากการที่บุคคลมีประสบการณ์แตกต่างกันในสถานการณ์ที่คล้ายกัน เมื่อคนต้องพบกับสถานการณ์ใหม่จึงมักจะเห็นหรือตีความตามประสบการณ์เดิมของตน ด้วยเหตุที่มีประสบการณ์ต่างกัน จึงทำให้คนมีความรู้ที่แตกต่างกัน การรับรู้ต่อข้อมูลหรือเหตุการณ์เดียวกันของแต่ละคนอาจแตกต่างกันได้ เมื่อการรับรู้ของบุคคลไม่สอดคล้องกัน ความขัดแย้งก็เกิดขึ้นได้ เช่น ครูน้อยทั้งหลายอาจมองครูใหญ่คนใหม่ในลักษณะแตกต่างกัน ประสบการณ์ของครูสมหญิงที่มีต่อคนที่มรูปร่างคล้ายครูใหญ่คนใหม่เป็นประสบการณ์ที่ดี ครูสมหญิงก็จะมีการรับรู้ที่ดีต่อครูใหญ่คนใหม่ ครูสมชายมีประสบการณ์ที่ไม่ดีกับคนที่มรูปร่างคล้ายครูใหญ่คนใหม่ ก็จะทำให้ครูสมชายมีการรับรู้ที่ไม่ดีต่อครูใหญ่คนใหม่ ความขัดแย้งระหว่างครูสมชายกับครูใหญ่ก็จะค่อยๆ เกิดขึ้น

4. ความแตกต่างของเป้าหมาย เมื่อคนมีเป้าหมายต่างกัน และเป้าหมายเหล่านั้นไม่สอดคล้องกัน ก็จะเป็นเหตุที่นำไปสู่ความขัดแย้งในสังคมที่แต่ละกลุ่มมีหลายพวก แต่ละพวกก็มีเป้าหมายของตนเอง จึงทำให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ง่าย ในระบบราชการนั้นมักเสียคนดีมีฝีมือไปมาก เพราะเขาไม่สามารถทนทำงานร่วมกับคนที่มเป้าหมายแตกต่างของเขา ภูมิหลังที่ต่างกันย่อมทำให้บุคคลมีเป้าหมายในการทำงานแตกต่างกัน คนที่มุ่งจะเอาแต่ประโยชน์ส่วนตนโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของคนอื่นมักมีสาเหตุมาจากภูมิหลังของคนเหล่านี้

5. การแข่งขันเพื่อจะได้ทรัพยากรที่มีจำกัด ในทางการศึกษานั้นทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัดไม่ว่าจะเป็นเงิน วัสดุ ตำแหน่ง หรือ ยศฐานบรรดาศักดิ์ แต่ละคนก็มักจะแข่งขันกัน เพื่อจะได้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดนี้ และมักจะรู้สึกว่าได้ทรัพยากรมาไม่เพียงพอที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายได้ ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลคิดว่าตนเองได้รับส่วนแบ่งที่ไม่เป็นธรรม หรือคนอื่นได้รับส่วนแบ่งในสิ่งที่ตนเองคิดว่าตนควรจะได้รับ

6. การพึ่งพาอาศัยกันของบุคคล ในการทำงานที่แต่ละคนต้องพึ่งพาอาศัยกันนั้นย่อมหลีกเลี่ยงที่จะเกิดความขัดแย้งได้ยาก การมอบหมายงานที่คาบเกี่ยวกันมากเกินไป ความขัดแย้งก็เกิดขึ้นได้ง่ายเท่านั้น ในงานที่คาบเกี่ยวกัน ความขัดแย้งมิได้เกิดจากการแย่งกัน “ทำงาน” แต่ความขัดแย้ง มักเกิดจากการแย่ง “ผลงาน” กันต่างหาก องค์การใดก็ตามที่จัดโครงสร้างโดยทำให้คนต้องพึ่งพาอาศัยกันมากโอกาสที่ความแตกต่างในบุคลิกภาพ ค่านิยม การรับรู้ จะนำไปสู่ความขัดแย้งได้ง่ายขึ้น เช่น ฝ่ายการเงินไม่สามารถวางฎีกาเบิกเงินได้ เพราะฝ่ายยานพาหนะไม่จัดรถให้ งานทะเบียนลงทะเบียนไม่ได้ตามกำหนด เพราะฝ่ายพิมพ์ยังพิมพ์แบบฟอร์มให้ไม่เสร็จ

7. ความกดดันต่อบทบาท ทุกตำแหน่งในระบบราชการจะมีการกำหนดตำแหน่งว่าตำแหน่งนั้นๆ จะมีหน้าที่อะไรบ้างที่จะต้องปฏิบัติ และจะมีพฤติกรรมที่คาดหวังไว้ด้วยว่าแต่ละคนจะต้องปฏิบัติงานอย่างไร ไม่ว่าใครจะดำรงตำแหน่งอะไรก็ตาม ความคาดหวังในบทบาทเป็นตัวกำหนดแนวปฏิบัติของแต่ละตำแหน่ง เมื่อผู้ดำรงตำแหน่งแสดงบทบาทตามความคาดหวัง ความขัดแย้งก็จะไม่เกิดแต่ละตำแหน่งย่อมมีความกดดันให้บุคคลต้องแสดงบทบาท ความขัดแย้งระหว่างบุคคลในองค์การมักจะเกิดจากบทบาทมากกว่าความแตกต่างระหว่างบุคคล บางตำแหน่งจะมีความขัดแย้งติดอยู่ด้วย คนมักจะต่อต้านกิจกรรมที่ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ ปฏิบัติ ทำให้มีความกดดันต่อบทบาทของตำแหน่งนั้นเป็นอย่างมาก ทำให้มีความขัดแย้งต่อการปฏิบัติงานค่อนข้างสูง ตำแหน่งที่มีความขัดแย้งติดอยู่ด้วย เช่น เจ้าหน้าที่ ป.ป.ป. นิติกร ผู้ตรวจสอบภายใน อาจารย์ฝ่ายปกครอง เมื่อมีผู้บริหารคนใหม่มาแทนที่ผู้บริหารคนเก่าที่อยู่มานาน เขามักจะต้องเผชิญกับความขัดแย้งที่เกิดจากความคาดหวังของผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชามักจะคาดหวังว่าผู้บริหารคนใหม่จะประพฤติปฏิบัติเหมือนผู้บริหารคนเก่าที่ดี หรือละเว้นการปฏิบัติในสิ่งที่เขาไม่ชอบในสิ่งที่ผู้บริหารคนเก่าปฏิบัติ

8. ความแตกต่างของสถานภาพ สถานภาพ (status) เป็นรูปแบบหนึ่งของการยอมรับของบุคคล อาจเป็นแบบพิธีการซึ่งเป็นผลมาจากตำแหน่งหน้าที่ในองค์การ หรือเป็นแบบไม่เป็นพิธีการซึ่งเป็นผลมาจากความอาวุโส หรือความเชี่ยวชาญ เป็นต้น เมื่อการได้รับสถานภาพของคนหนึ่งเป็นการแทรกแซงหรือเอาเปรียบคนอื่น ความขัดแย้งจะเกิดขึ้น ความแตกต่างของสถานภาพก่อให้เกิดความขัดแย้งได้ คนที่มีสถานภาพต่ำมักจะคิดว่า คนมีสถานภาพสูงควรจะเป็นผู้คิดริเริ่มกิจกรรมต่างๆ ความขัดแย้งเกิดจากการที่คนมีสถานภาพต่ำเห็นว่าคำสั่งหรือคำแนะนำนั้นไม่ได้ผ่านไปตามช่องทางที่ควรจะเป็น งานที่ส่งมาไม่เกี่ยวกับหน้าที่ของตน งานที่มอบให้ทำไม่เหมาะสมกับเกียรติภูมิของตน หรือคนที่มีสถานภาพสูง เอาเปรียบในผลประโยชน์ที่จะพึงมีพึงได้ เช่น ห้องทำงานเก้าอี้หนัง สวัสดิการต่าง ๆ เป็นต้น

De Bono. (1987 : 47-73, อ้างถึงใน พรนพ พุกกะพันธุ์. 2542 : 190 - 194) ได้แสดงให้เห็นว่า สาเหตุสำคัญของความขัดแย้งระหว่างบุคคล คือ การมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน การที่บุคคลมีความคิดเห็นไม่ตรงกันเกิดจากสาเหตุสำคัญ 3 ประการ คือ เพราะมองเห็นสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน

เพราะมีความต้องการสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน และเพราะมีแบบของความคิดไม่เหมือนกัน โดยรายละเอียดของสาเหตุทั้งสามประการมีดังต่อไปนี้

1. คนมองเห็นสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน ความขัดแย้งเกิดจากการที่คนมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน สาเหตุสำคัญประการแรกที่ทำให้คนมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน คือคนมองเห็นสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน สาเหตุที่ทำให้คนมองเห็นสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน เพราะ

1.1 อารมณ์ คนที่มีอารมณ์แตกต่างกัน เมื่อมองเห็นเหตุการณ์อย่างเดียวกันย่อมมีโอกาสที่จะมองเห็นแตกต่างกันได้ เช่น ถ้ามีน้ำหวานอยู่ครึ่งขวด คนที่มองโลกในแง่ดีจะเห็นว่า “มีน้ำหวานเหลือครึ่งขวด” คนที่มองโลกในแง่ร้ายจะเห็นว่า “มีน้ำหวานเหลือเพียงครึ่งขวดเท่านั้น” คนที่มีอารมณ์ดีอาจเห็นเหตุการณ์หนึ่งว่าบกพร่องเล็กน้อยสามารถแก้ไขได้ คนที่มีอารมณ์ร้ายอาจเห็นว่าเป็นความเสียหายร้ายแรง ถึงขั้นตั้งกรรมการสอบสวนก็ได้

1.2 สภาพแวดล้อม คนที่มีสภาพแวดล้อมแตกต่างกันย่อมมองเห็นเหตุการณ์หรือสิ่งของต่างกัน เช่น คนอาร์เจนตินากับคนอังกฤษย่อมมองเห็นว่าวิกฤตการณ์ของเกาะฟอล์กแลนด์แตกต่างกัน คนญี่ปุ่นกับคนเนเธอร์แลนด์ย่อมมองเห็นสงครามโลกครั้งที่ 2 แตกต่างกัน คนในเมืองกับคนชนบทย่อมมองเห็นปัญหาการจราจรที่แตกต่างกัน

1.3 ความจำกัดในการมอง คนบางคนย่อมมองเห็นเหตุการณ์ได้กว้างและไกลแต่บางคนก็มองเห็นเหตุการณ์ได้แคบและใกล้ ความจำกัดในการมองทำให้บุคคลมองเห็นเหตุการณ์แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น การมองรูปสามเหลี่ยมขนาดใหญ่ที่เขียนไว้ข้างตึก คนที่มีข้อจำกัดมาก ๆ ในการมอง อาจเห็นเพียงส่วนของเส้น คนที่มีข้อจำกัดในการมองน้อยหน่อยอาจมองเห็นเป็นมุม คนที่ไม่มีข้อจำกัดในการมอง อาจเห็นเป็นสามเหลี่ยมทั้งรูป เมื่อคนทั้งสามเปรียบกันว่าใครมองเห็นอะไร ย่อมมีคำอธิบายสิ่งที่มองเห็นแตกต่างกัน เพราะความจำกัดในการมองของบุคคล จึงทำให้คนมองเห็นปัญหาที่แตกต่างกัน

1.4 เหตุผลเฉพาะหน้า คนส่วนใหญ่มักจะคิดตามเหตุผลเฉพาะหน้าและตัดสินใจหรือ เลือกรูปปฏิบัติตามนั้น ตัวอย่าง เช่น สามภรรยาเรือแตกต้องไปอยู่บนเกาะแห่งหนึ่ง บนเกาะนั้นมีบ่อน้ำอยู่เพียงแห่งเดียวที่จะพอดื่มได้ ภรรยาซึ่งเป็นนักธรณีวิทยารู้ว่าน้ำในบ่อมีสารตะกั่วปนอยู่มาก สามภรรยาซึ่งเป็นแพทย์ รู้ว่าหากในร่างกายมีสารตะกั่วสะสมอยู่ในร่างกายมาก ๆ จะเกิดเป็นพิษทำให้เป็นบ้าหรือตายได้ เหตุผลเฉพาะหน้าก็คือ คนทั้งสองหากต้องการจะอยู่รอดก็ต้องดื่มน้ำจากบ่อน้ำ เหตุผลระยะยาวก็คือ น้ำเป็นพิษ แต่ไม่สามารถปฏิบัติตามเหตุผลระยะยาวได้ โดยมากแล้วเหตุผลเฉพาะหน้ามักจะชนะ คนบางคนมักมีความหวังว่าเวลาอาจทำให้เหตุการณ์คลี่คลายได้บ้าง สามภรรยาบางคนก็จะใช้เงินที่หาได้ไปเที่ยวตอนหนุ่มสาวโดยไม่ทราบว่หลังเกษียณอายุราชการแล้วจะมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร แต่สามภรรยาบางคนก็พยายามเก็บเงินไว้เที่ยวหลังเกษียณอายุแล้ว โดยไม่แน่ใจว่าจะเดินเที่ยวไหวหรือไม่หลังเกษียณแล้ว คนที่มุ่งเหตุผลเฉพาะหน้าย่อมเห็นแตกต่างจากคนที่มุ่งเหตุผลระยะยาว

1.5 มองกันคนละมุม แต่ละคนก็มีมุมมองเหตุการณ์ของตนเอง การมองเหตุการณ์คนละมุมย่อมมองเห็นสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน นักเศรษฐศาสตร์กับนักศึกษาต่างก็มีมุมมองปัญหาการศึกษาคนละมุม นักเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมกับนักเศรษฐศาสตร์สังคมนิยมก็มองเห็น

ปัญหาเศรษฐกิจต่างกัน หากครุณ้อยมองเห็นว่าการทำงานดี คือการไม่ขาด การไม่ล่า แต่ครุใหญ่มองว่าการทำงานดีคือคุณภาพของผลงาน ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นเสมอในการพิจารณาความดีความชอบ

1.6 มีข้อมูลคนละอย่าง คนที่มีข้อมูลต่างกันย่อมมองเห็นเหตุการณ์ไม่เหมือนกัน เช่น ในการประชุมครูที่มีผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นประธาน หากมีท่านเพียงคนเดียวที่รู้ว่าผู้อำนวยการคนนี้จะกำลังจะถูกย้าย ท่านย่อมมองเห็นภาพของผู้อำนวยการต่างจากคนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้อำนวยการพูดถึงเป้าหมายของโรงเรียนในอนาคต ครูใหญ่ที่มีข้อมูลมากย่อมมองเห็นต่างจากครุณ้อยที่มีข้อมูลน้อย การที่คนมองเห็นไม่เหมือนกันก็เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง

1.7 การมองไม่เต็มรูป คนที่มองเต็มรูปย่อมมองเห็นแตกต่างจากคนที่มองเห็นแต่เพียงบางส่วนจากรูป ผู้บริหารย่อมต้องมองอะไรในภาพรวม ครุณ้อยบางคนมักจะมองที่ประโยชน์ของตนเอง จึงทำให้เกิดความขัดแย้ง เพราะมองไม่เหมือนกัน

1.8 ประสบการณ์ คนที่มีประสบการณ์ต่างกัน ย่อมมีโอกาสที่จะมองเห็นแตกต่างกัน คนที่มีความรู้ เนื่องจากเพิ่งจบการศึกษามาใหม่ๆและมีประสบการณ์น้อย ย่อมมองเห็นแตกต่างจากคนที่มีประสบการณ์มาก ความขัดแย้งระหว่างบุคคลในลักษณะเช่นนี้มักจะเกิดบ่อยๆ ในระบบราชการ

1.9 การคาดคะเน บุคคลที่มีข้อมูลดีและถูกต้อง มีประสบการณ์และมีความฉลาดย่อมสามารถ คาดคะเนเหตุการณ์ในอนาคตได้ถูกต้อง ความแตกต่างของความสามารถในการคาดคะเนในอนาคต ทำให้คนมองเห็นเหตุการณ์แตกต่างกัน

1.10 การรับรู้ ประสบการณ์ที่ไม่เหมือนกัน ทำให้คนมีการรับรู้แตกต่างกัน ถ้าต่างคนต่างมองดูก้อนเมฆ อาจทำให้มองเห็นเป็นรูปคนละอย่าง ทั้งนี้เพราะมีการรับรู้ที่ต่างกัน คนที่เคยถูกขโมยงัดบ้าน ย่อมรับรู้เกี่ยวกับการโจรกรรม ต่างจากคนที่ไม่เคยถูกขโมยงัดบ้าน การรับรู้ที่ต่างกัน ทำให้คนมองเห็นเหตุการณ์ไม่เหมือนกัน

2. คนมีความต้องการสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน การมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเป็นสาเหตุของความขัดแย้ง ความต้องการที่แตกต่างกัน เป็นผลทำให้คนมีความคิดเห็นแตกต่างกัน การที่คนมีความต้องการสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน อาจเป็นเพราะ

2.1 สไตล์ (Style) แต่ละคนก็มีสไตล์ของตนเอง เสื้อตัวที่แม่เห็นว่าสวยและซื้อมาฝากลูกสาววัยรุ่น แต่ลูกสาวไม่ชอบและไม่ยอมใส่ ทั้งนี้เป็นเพราะแม่กับลูกมีสไตล์ต่างกัน คนต้องการสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน เพราะมีสไตล์แตกต่างกัน

2.2 หลักการ (Principles) หลักการเป็นเครื่องชี้แนวทางเพื่อการตัดสินใจ คนที่มีหลักการต่างกันย่อมต้องการสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน นักการศึกษาที่มีหลักการต่างกัน ย่อมมีความต้องการที่จะแก้ปัญหาการศึกษาไม่เหมือนกัน คนที่มีหลักการไม่เหมือนกัน ย่อมมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ดังจะเห็นได้จากนักการเมืองและข้าราชการประจำ เมื่อมีหลักการแตกต่างกัน ก็เกิดความขัดแย้งได้

2.3 สโลแกน (Slogans) สโลแกนเป็นการผสมผสานของหลักการ ความเชื่อ และค่านิยม สโลแกนสะท้อนให้เห็นถึงเหตุผล ในการกระทำหรือในการคิด สโลแกนทำยรถบรรทุก 10 ล้อ สะท้อนให้เห็นแนวคิดของคนขับรถ คนที่มีสโลแกนต่างกัน ย่อมมีความต้องการต่างกัน และมีความเห็นที่แตกต่างกันในที่สุด เช่น “โก้ไว้ก่อน” กับ “ประหยัดไว้ก่อน” ย่อมมีความต้องการใน

เสื้อผ้าที่แตกต่างกัน และมีความเห็นในการเลือกซื้อเสื้อผ้าต่างกัน สโลแกนที่ต่างกันนำไปสู่ความคิดเห็นที่ไม่เหมือนกัน

2.4 ค่านิยม (Values) อารยธรรมและวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของบุคคลค่านิยมมีความสัมพันธ์กับหลักการและความเชื่อเป็นอย่างมาก คนที่มีค่านิยมต่างกันย่อมมีความต้องการต่างกัน และก็จะมีความเห็นต่างกันด้วย คนที่มีค่านิยมประหยัด และออมย่อมมีความแตกต่างจากคนที่มีค่านิยมฟุ่มเฟือย

2.5 ความเชื่อ (Beliefs) การรับรู้ พฤติกรรม ค่านิยม และหลักการต่างก็เป็นผลของความเชื่อของบุคคล คนที่มีความเชื่อต่างกันย่อมมีความต้องการต่างกัน ความเชื่อของบุคคลส่งผลต่อความคิดเห็นของบุคคล คนที่มีความเชื่อต่างกันมักจะมีความคิดเห็นต่างกันด้วย

3. คนมีแบบของความคิดเห็นไม่เหมือนกัน ความขัดแย้งเกิดจาก การที่คนมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้คนมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน เพราะแต่ละคนมีแบบของความคิดไม่เหมือนกัน ปัจจัยบางประการที่ทำให้คนมีแบบของความคิดไม่เหมือนกัน เช่น

3.1 พื้นฐานของความคิด คนที่มีพื้นฐานของความคิดต่างกันย่อมมีความคิดเห็น ไม่ตรงกัน บางคนอาจคิดถึงตนเองเป็นสิ่งแรก บางคนอาจคิดถึงเพื่อนฝูงพี่น้องเป็นอันดับแรก บางคนอาจนึกถึงสังคมก่อนอย่างอื่น หรือบางคนอาจนึกถึงประเทศชาติก่อนสิ่งอื่น บางคนอาจนึกถึงประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้ง ความคิดที่ตั้งบนพื้นฐานที่ต่างกันย่อมมีความคิดเห็นไม่เหมือนกัน

3.2 สองขั้วของความคิด ความคิดของบุคคลมักจะอยู่ระหว่างสองขั้วที่ตรงกันข้าม บางครั้งก็จะอยู่ใกล้ๆ ขั้วใดขั้วหนึ่ง บางครั้งก็อาจอยู่ระหว่างกลาง ๆ ระหว่างสองขั้ว ภรรยาที่เป็นผู้จัดการบริษัท ย่อมมีความคิดที่จะปกครองบังคับบัญชา ขณะอยู่ในสำนักงานของตน หากเอาความคิดนี้มาที่บ้าน ค่อนข้างแน่นอนว่าจะหาความสงบสุขภายในบ้านไม่ได้ คนญี่ปุ่นที่ประสบความสำเร็จ อาจทำงานแบบฝรั่งแต่อยู่ที่บ้านแบบญี่ปุ่น นักเศรษฐศาสตร์สังคมนิยมกับทุนนิยมย่อมอยู่กันคนละขั้ว แต่ในความเป็นจริงแล้วประเทศประชาธิปไตย มักสนใจเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมในบางเรื่อง ประเทศสังคมนิยม ก็มีแนวโน้มที่จะใช้เศรษฐกิจแบบทุนนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ การที่บุคคลมีความคิดติดกับขั้วใดขั้วหนึ่ง มักจะมีความเห็นแตกต่างจากคนอื่น

3.3 หลักตรรกวิทยา ความคิดของบุคคล ขึ้นอยู่กับหลักตรรกวิทยาที่เขาใช้ ความคิดที่ตั้งอยู่บนหลักตรรกวิทยาที่ไม่ถูกต้อง ย่อมแตกต่างไปจากคนอื่น และเป็นความคิดที่ไม่สมเหตุสมผล เช่น เหตุผลที่เลว ทำให้คิดเลวๆ แต่เหตุผลที่ดี ไม่จำเป็นต้องทำให้คิดดีๆ เพราะเหตุผลที่ดี อาจทำให้คิดเรื่องเลวๆ ก็ได้ หรือผู้บริหารมักมีรูปร่างสูงใหญ่ แต่ก็มีคนที่มีรูปร่างสูงใหญ่ไม่น้อยที่ไม่ได้เป็นผู้บริหาร

Trusty. (1987: 105, อ้างถึงใน พรนพ พุกกะพันธุ์. 2542: 194-195) ได้ศึกษาแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านความขัดแย้ง และสรุปว่า สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคล มีดังนี้ การมีค่านิยมที่แตกต่างกัน การทำทนายหรือให้ร้ายต่อความรู้สึกที่ว่าตนมีหรือความสำคัญ และการคุกคามต่อปมด้อยหรือเอกลักษณ์ของบุคคล

ผู้บริหารควรจะยอมรับว่าในหน่วยงานของเรานั้นการที่คนมีความคิดเห็นไม่เหมือนกัน ย่อมเป็นปกติ แต่ควรระวังว่า การมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน จะนำไปสู่ความไม่ชอบกัน

เป็นส่วนบุคคลและก่อให้เกิดความขัดแย้งในที่สุด อาการต่อไปนี้ อาจเป็นสิ่งบอกเหตุว่า มีความขัดแย้ง ระหว่างบุคคลเกิดขึ้นในหน่วยงานของเรา

1. การพุดคุยกันแล้วนำไปสู่การโต้เถียงกัน
2. การแสดงความคิดเห็นที่ไม่ดีต่อคนอื่นไม่ว่าจะต่อหน้าหรือลับหลัง
3. การแสดงข้อข้องใจของคนหนึ่งที่มีต่ออีกคนหนึ่ง
4. การไม่ติดต่อกันเป็นการส่วนตัว เช่น พยายามหลีกเลี่ยงการพบกัน ไม่ทักทายกัน เป็นต้น
5. การลุกหนีออกจากที่ประชุม ขณะที่คนหนึ่งกำลังพูด
6. การขาดงานหรือขาดประชุม โดยอ้างเหตุผลต่าง ๆ นานา
7. การขอย้ายที่นั่ง โดยขอให้ที่นั่งห้องอื่น
8. การปฏิเสธการทำงานร่วมกัน
9. การขอย้ายที่ทำงาน

Walton. (1969 : 71-75, อ้างถึงใน เทพพนม เมืองแมนและสวิง สุวรรณ. 2540: 252) กล่าวไว้ว่า ความขัดแย้งระหว่างบุคคลจะประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน 4 องค์ประกอบ ที่เป็นวงจรต่อเนื่องกันไป คือ

1. รายละเอียดของความขัดแย้งหรือปัญหา
2. สภาพการณ์ที่ผลักดันหรือทำให้เกิดความขัดแย้ง
3. พฤติกรรมหรือการปฏิบัติของบุคคลซึ่งมีส่วนร่วมในความขัดแย้งนั้น
4. ผลสืบเนื่องของความขัดแย้งนั้น ความขัดแย้งระหว่างบุคคล เป็นวงจรที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกัน เป็นวงจรบุคคล 2 คน ซึ่งมีความคิดเห็นหรือความสนใจที่แตกต่างกัน จะมีส่วนร่วมในสภาพการณ์ที่เป็นความขัดแย้งในช่วงเวลาหนึ่ง ความขัดแย้งอาจจะถูกเก็บกดไว้หรือถูกซ่อนเร้นไว้ ถึงแม้ว่าความขัดแย้งจะคงมีอยู่ ความขัดแย้งนี้จะถูกแสดงออกเนื่องจากมีสภาพการณ์ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง พฤติกรรมอันเป็นผลเนื่องจากความขัดแย้ง มักจะถูกปิดบังหรือถูกเก็บกดไว้ แต่เนื่องจากผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นได้กลับกลายมามีความสำคัญในช่วงระยะเวลาหนึ่งจึงกลับกลายมาเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งใหม่

Solcum (n.d. อ้างถึงใน อารังศักดิ์ คงศาวิสต์, 2547) ได้แบ่งประเภทของความขัดแย้งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) ความขัดแย้งภายในบุคคล เป็นการที่ต้องตัดสินใจเลือกกระทำการใดอย่างหนึ่งจากสิ่งที่ต้องการหลายๆ อย่างในเวลาเดียวกัน, 2) ความขัดแย้งระหว่างบุคคล เป็นการที่บุคคลทั้งสองฝ่ายมีความเห็นหรือความเชื่อไม่ตรงกัน และยังไม่สามารถหาข้อยุติที่สอดคล้องกัน, 3) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกของกลุ่มในองค์กร, 4) ความขัดแย้งระหว่างองค์กร เป็นความไม่สอดคล้องกันระหว่างหน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน แต่เป้าหมาย นโยบาย วิธีการและผลประโยชน์ไม่สอดคล้องกัน

March & Simon (1958 อ้างถึงใน ธนพรรณ ธาณี, 2552) พบว่า ความขัดแย้งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ความขัดแย้งต่อตนเอง (Individual Conflict) เป็นความขัดแย้งที่บุคคลมีต่อการกระทำของตนเอง, 2) ความขัดแย้งในองค์กร (Organizational Conflict) เมื่อคนมาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน จะมีความคิดเห็นต่างกัน มีวิธีการคิดที่ไม่เหมือนกัน ค่านิยมอคติ การรับรู้

ผลประโยชน์เกิดจากการแบ่งทรัพยากรและงบประมาณมีจำนวนจำกัด, 3) ความขัดแย้งระหว่างองค์กร (Inter Organization Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างองค์กรกับองค์กร หรือระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม

สมยศ นาวิการ (2540: 781-784) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างกลุ่มไว้ดังนี้

1. การขึ้นอยู่กับระหว่างกันของงาน เช่น ฝ่ายผลิตต้องขึ้นอยู่กับฝ่ายการตลาด
2. ความคลุมเครือของงาน ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มน่าจะเกิดขึ้น เมื่อไม่ชัดเจนว่ากลุ่มไหนจะต้องรับผิดชอบงานอย่างไร
3. ความแตกต่างของการให้ความสำคัญกับเป้าหมาย เวลา และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของกลุ่มต่าง ๆ แตกต่างกัน
4. การแข่งขันระหว่างกัน เพื่อทรัพยากร (คน เงิน อุปกรณ์) ที่มีอยู่อย่างจำกัด
5. ระบบรางวัลที่ขัดแย้งกัน เช่น สายงานที่ปรึกษา อาจจะได้รางวัล จากการลดต้นทุนและบุคคล ในขณะที่สายงานปฏิบัติการ จะได้รางวัลจากการเพิ่มจำนวนผลิตภัณฑ์ที่ขาย เพื่อที่จะเพิ่มจำนวนผลิตภัณฑ์ที่ขาย กลุ่มสายปฏิบัติการจะต้องใช้ต้นทุนและบุคคลเพิ่มขึ้น จึงขัดแย้งกัน

Katz and Kahn. (1978 : 650, อ้างถึงในเสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. 2534 : 61) ได้ระบุสาเหตุของความขัดแย้งภายในองค์การกับความขัดแย้งระหว่างองค์การว่ามาจากสาเหตุสำคัญ 6 ประการ คือ

1. ลักษณะขององค์การ เช่น ขนาด โครงสร้างของการบังคับบัญชา อุดมการณ์ ความต้องการทรัพยากร อัตราการเจริญเติบโตขององค์การ เป็นต้น
2. ความขัดแย้งของผลประโยชน์
3. ความคาดหวังในบทบาท
4. บุคลิกภาพและวิธีการสนองความต้องการส่วนบุคคล
5. ความขัดแย้งจากภายนอก เช่น ประทิวสียหรือนอร์ม กฎ ระเบียบ เป็นต้น
6. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของความขัดแย้งในครั้งก่อน ๆ

Schmidt (1974 : 359-370, อ้างถึงใน อรุณ รักธรรม 2525: 184-185) ได้แสดงว่าสาเหตุของความขัดแย้งนั้นมีดังนี้

1. ข้อมูล และข้อเท็จจริง ถ้าหากแต่ละคนมีข้อมูลแตกต่างกัน หรือรู้มาคนละอย่างสำหรับกรณีเดียวกัน ซึ่งเป็นเรื่องของข้อเท็จจริง ก็อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งได้
2. ความแตกต่างในเป้าหมาย ทุกคนหรือทุกกลุ่ม ทุกองค์การ พยายามมุ่งปฏิบัติงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย เพื่อหวังผลประโยชน์ตอบแทน จึงเป็นที่มาของความขัดแย้งถ้าทำงานร่วมกัน
3. ค่านิยม ทำให้มนุษย์มีความคิดเห็นแตกต่างกัน และค่านิยมนี้จะมีอิทธิพลอยู่เหนือการวินิจฉัยสั่งการของนักบริหารทั้งหลาย ซึ่งอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งได้
4. ความเชื่อ ความเชื่อของคน หรือกลุ่มย่อมแตกต่างกันออกไป อันเกิดจากการศึกษาอบรมคนละแบบ ย่อมก่อให้เกิดความเชื่อ ความคิดเห็นแตกต่างกัน

5. ความคิดเห็นและความรู้แตกต่างกันเป็นผลมาจากการศึกษาอบรมและการปฏิบัติงานย่อมมีแนวโน้มให้มีความรู้ ความชำนาญ แตกต่างกัน

6. โครงสร้างขององค์การ เช่น ระบบราชการ ที่มีการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น มีกฎหมายระเบียบข้อบังคับ มีการแบ่งงานตามความถนัดและความชำนาญ งานเป็นส่วนกลางขององค์การมิใช่ส่วนตัว เหตุผลอยู่ที่กฎหมาย ซึ่งจากส่วนประกอบนี้เป็นส่วนที่ฝึกความรู้สึกของมนุษย์ที่ชอบความเป็นอิสระ

7. การเปลี่ยนแปลง เมื่อองค์การต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดย่อมมีทั้งการยอมรับและการต่อต้านจากบรรดาสมาชิกในองค์การ

8. การติดต่อประสานงานที่เลวก่อให้เกิดความผิดพลาดจนเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้ง

9. พฤติกรรมกลุ่ม เช่น ความไม่พอใจในบทบาทที่ได้รับ จนเป็นสาเหตุของความขัดแย้งได้

10. ความแตกต่างในการรับรู้

11. ความต้องการผลประโยชน์

12. ทรัพยากรมีจำกัด จึงก่อให้เกิดการพยายามจะขอทรัพยากร ให้ฝ่ายตัวเองให้มากที่สุดจึงก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้น แม้ว่าจะมีการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพแล้วก็ตาม

เรียบ ศรีทอง (2542 : 313 - 316) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสาเหตุของความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือกลุ่มผู้ทำงาน มีสาเหตุ ดังนี้

1. การติดต่อสื่อสารที่บกพร่อง การสื่อสารที่บกพร่องอาจเกิดจากเครื่องมือสื่อสารไม่เหมาะสม ผู้ส่งและผู้รับมีความเข้าใจไม่ตรงกัน ภาษาไม่ชัดเจน

2. ค่านิยมที่แตกต่างกัน

3. วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่ถ่ายทอดกันมา ซึ่งมีความซับซ้อนกันมาก ถ้าเกิดความขัดแย้งขึ้นจะหาทางแก้ไขได้ยาก

4. นโยบายและแนวปฏิบัติ จะเกิดขึ้นได้เมื่อมีความสับสนในกฎ ระเบียบ และมาตรฐานการทำงาน

5. ความไม่ยุติธรรม เช่นความไม่ยุติธรรมในการแบ่งหน้าที่การทำงานที่มาก ขณะที่บางคนทำงานเล็กน้อย พักผ่อนมาก

6. วิธีการคิดและความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

7. การบริหารจัดการที่ยุ่งยาก ผู้บริหารที่ไม่เปิดใจกว้าง ไม่มีความจริงใจต่อผู้ร่วมงาน

8. ความอคติที่มีต่อกัน เป็นความรู้สึกส่วนตัวของแต่ละคนที่มีต่อผู้เกี่ยวข้อง

9. ผลประโยชน์ขัดกัน

10. บุคคลที่ปรับตัวยาก เป็นบุคลิกลักษณะของบุคคลที่ไม่ยอมปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับกลุ่ม หรือผู้ร่วมงาน

สุภาพ ถึกป้อง (2554) ได้สรุปประเภทของความขัดแย้งได้ 4 ประเภท คือ 1) ความขัดแย้งภายในบุคคล (Intrapersonal Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในตัวของบุคคลแต่ละคน อันเนื่องมาจากต้องกระทำหรือรับรู้ในเป้าหมายหรือสิ่งที่คาดหวังไม่, 2) ความขัดแย้งระหว่างบุคคล (Interpersonal Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป, 3)

ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม (Intergroup Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ระหว่างหน่วยงานย่อย กับหน่วยงานกับหน่วยงานย่อยภายใต้องค์กรเดียวกัน หรือ เป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนที่อยู่ใน องค์กรเดียวกัน, 4) ความขัดแย้งระหว่างองค์กร (Inter organization Conflict) เป็นความขัดแย้งที่ เกิดขึ้นองค์กรต่อองค์กร

2.1.3 กระบวนการของความขัดแย้ง

เนื่องจากความขัดแย้งเป็นกระบวนการ และในกระบวนการของความขัดแย้ง ประกอบด้วยสถานการณ์ของความขัดแย้ง และขั้นตอนต่างๆของความขัดแย้ง ในสถานการณ์ของความขัดแย้งจะประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ เช่น พฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (พรนพ พุกกะพันธุ์, 2542) และมีนักคิดที่ได้เสนอแนะกระบวนการของความขัดแย้งไว้ดังนี้

Thomas (1976 อ้างถึงใน พรนพ พุกกะพันธุ์, 2542) แสดงให้เห็นว่าความขัดแย้งเป็น กระบวนการที่เกิดขึ้นเป็นตอน ๆ ในแต่ละตอนจะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นตามลำดับดังนี้ ความขัดแย้งเกิด จากการคับข้องใจ (Frustration) ผลของความคับข้องใจจะทำให้เกิดมโนทัศน์ (Conceptualization) เกี่ยวกับความขัดแย้ง คู่กรณีพยายามจะเข้าใจความขัดแย้ง แต่การรับรู้ของบุคคลมักจะลำเอียง เมื่อ เกิดความขัดแย้งขึ้นบุคคลจะแสดงพฤติกรรม (Behavior) ออกมา เมื่อฝ่ายหนึ่งแสดงปฏิกิริยาออกมา ก็จะมีปฏิกิริยาตอบกลับของอีกฝ่ายหนึ่ง (Reactions) แต่ละฝ่ายอาจจัดการกับความขัดแย้งอย่างไรก็ ตามก็จะมีผลของความขัดแย้ง (Outcome) ที่เกิดขึ้นตามมา ถ้าทั้งสองฝ่ายพอใจกับวิธีการจัดการกับ ความขัดแย้ง ความขัดแย้งก็อาจสิ้นสุดลง ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่พอใจตอนต่อไปอีก

Pondy (1967 อ้างถึงใน รังสรรค์ เหมันต์, 2546) ได้กล่าวถึงกระบวนการความขัดแย้ง 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การแอบแฝงของความขัดแย้ง (Latent conflict) เป็นช่วงที่ยังไม่เกิดความขัดแย้ง ที่ชัดเจน แต่มีสาเหตุและความเป็นไปได้ที่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง, 2) การสังเกตความขัดแย้ง (Perceived conflict) เมื่อกลุ่มเริ่มรับรู้ความขัดแย้งก็จะเริ่มวิเคราะห์มัน, 3) ความขัดแย้งที่รู้สึกได้ (Felt conflict) กลุ่มเริ่มตอบสนองต่ออารมณ์และเจตคติของกลุ่มอื่นๆและเริ่มมีการแบ่งฝ่าย, 4) ความขัดแย้งที่กระจ่างชัด (Manifest conflict) แต่ละฝ่ายจะแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งต่อ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น 5) สภาพภายหลังจากการเกิดความขัดแย้ง (Conflict aftermath)

Robbins (2008) ได้แบ่งกระบวนการของความขัดแย้งออกเป็น 5 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 ความ เป็นไปที่จะเกิดความขัดแย้ง (Potential opposition or incompatibility) คือ โอกาสเกิดความ ขัดแย้งขึ้น โดยอาจไม่ใช่ทุกเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งโดยตรงแต่อาจมาจากหลายสาเหตุ ประกอบกัน ซึ่งได้แก่เงื่อนไขด้านการสื่อความหมาย ด้านโครงสร้างและด้านที่เป็นตัวแปรส่วนบุคคล, ขั้นที่ 2 รับรู้ความขัดแย้ง (Cognition and personalization), ขั้นที่ 3 ความตั้งใจที่จะจัดการความ ขัดแย้ง (Intentions) ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะเป็นการหาทางเลือกในการบริหารจัดการกับ ความขัดแย้ง, ขั้นที่ 4 พฤติกรรมที่แสดงออก (Behavior)ระยะนี้ จะแสดงตามความตั้งใจทำอย่างใด อย่างหนึ่งที่ผู้นั้นเลือกใช้เพื่อแก้ปัญหา, ระยะที่ 5 ผลลัพธ์ (Outcome)

2.1.3.1 ปัจจัยภายในตัวบุคคล

Pneuman & Bruehl (1982 อ้างถึงใน พรนพ พุกกะพันธุ์, 2542) ได้บอกถึงสาเหตุของ ความขัดแย้งว่าด้านองค์ประกอบส่วนบุคคล เป็นสาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดจากบุคคลหรือกลุ่ม บุคคลแบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้ 1) ภูมิหลัง ซึ่งได้แก่ ความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมการศึกษาค่านิยม

และความเชื่อ และประสบการณ์ 2) แบบฉบับ คือความแตกต่างของ มนุษย์มีการกระทำ พฤติกรรม และการแสดงออกที่เป็นเฉพาะของตนพิจารณาได้ดังนี้ จิตวิทยา (Psychological) อารมณ์ (Emotional Style) การเจรจา (Negotiation Style) ภาวะผู้นำ (Leadership Style) 3) การรับรู้ ที่ส่งผลต่อความขัดแย้ง แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ การรับรู้ที่บิดเบือนโดยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ได้ 4) ความรู้สึก เริ่มจากโมโหเพียงเล็กน้อยไปจนถึงเดือดดาล หรือจากความวิตกกังวลไปจนถึงหวาดกลัว

Kriesberg (1998) กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งไว้ 4 ประการ ได้แก่ 1) อัตตา หรือความเป็นตัวตนไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง แต่หากอัตตาบวกลบก็ จะนำไปสู่ความขัดแย้งได้เช่นกัน 2) ความรู้สึกขุ่นข้องหมองใจ รู้สึกว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม 3) การตั้งเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา 4) การเชื่อว่าความเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปได้ จึงพร้อมที่จะแสดงตัวว่ามีความขัดแย้ง (เปลี่ยนจากความขัดแย้งแฝงเป็นความขัดแย้งปรากฏ)

Robbins (2008) ได้จำแนกสภาพการณ์ที่นำไปสู่สาเหตุของความขัดแย้ง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ การสื่อสาร โครงสร้างขององค์การและตัวแปรส่วนบุคคลซึ่งกลุ่มที่เป็นปัจจัยภายในตัวบุคคล ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งคือ กลุ่มที่ 3 คือ ตัวแปรส่วนบุคคล ตัวแปรส่วนบุคคลที่มีศักยภาพของความขัดแย้ง ได้แก่ลักษณะของบุคลิกภาพ และค่านิยมของบุคคลคนที่มีบุคลิกภาพบางอย่างมักจะทำให้เกิดความขัดแย้งได้ง่ายเช่น ขอบวางอำนาจ ไม่ยอมฟังใคร เห็นว่าตัวเองมีศักดิ์ศรีต่ำ เป็นต้น ค่านิยมที่แตกต่างกันของบุคคลทำให้บุคคลมีอคติ มีความคิดเห็นไม่ตรงกัน สิ่งเหล่านี้เป็นศักยภาพที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งสาเหตุจากบุคลิกภาพและพฤติกรรมส่วนตัว เช่น 1) เข้ากับคนอื่นไม่ได้ 2) ไม่พอใจในบทบาทของตน 3) มีวัตถุประสงค์ส่วนตัว ไม่สอดคล้องกับองค์การ

จากแนวความคิดทั้งหมดที่กล่าวมาสรุปได้ว่า สาเหตุของความขัดแย้งที่มาจากปัจจัยภายในตัวบุคคล เริ่มจากที่มาของแต่ละบุคคลโดยมาจากประสบการณ์ การศึกษา และวัฒนธรรม ความเชื่อ สิ่งเหล่านี้ ก่อให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์หรือปัจเจกบุคคลในตัวของแต่ละบุคคล และทำให้ภายในจิตใจของแต่ละบุคคลเกิดเป็น มูลเหตุแห่งความขัดแย้ง 3 ประการ คือ

1. ความโลภ ซึ่งหมายถึง ความพยายามที่จะทำให้ความต้องการที่ตัวเองคิดไว้เป็นจริงขึ้นมา โดยการครอบครองสิ่งที่จะเสริมความต้องการนั้น

2. ความหลง ซึ่งหมายถึง การยึดติดในความคิดของตนเป็นการปรุงแต่งภาพตัวเองขึ้นมายึดตนเองเป็นศูนย์กลาง

3. ความโกรธ ซึ่งหมายถึง เป็นอาการจากความไม่พอใจ มีความขุ่นเคือง เป็นเหตุต่อความขัดแย้งเพราะเกิดความระแวงต่อกัน เกิดขาดสติตรึงตรอง มีพฤติกรรมที่ไม่ดีแสดงออกมา ความรู้สึกนึกคิดภายในตัวบุคคลเหล่านี้ ทำให้บุคคลมีอารมณ์ ความรู้สึก และการรับรู้ ที่ต่างกัน นำไปสู่การแสดงพฤติกรรมออกมาแตกต่างกันและความแตกต่างเหล่านั้นก็จะนำไปสู่ความขัดแย้ง

2.1.3.2 ปัจจัยจากสภาพแวดล้อมภายนอก

เอกชัย กี่สุขพันธ์ (2538) กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งที่พบทั่วไปมี 5 ประการ คือ 1) ผลประโยชน์ ผลประโยชน์ไม่ได้หมายถึงเฉพาะแต่ทรัพย์สินเงินทองเท่านั้น แต่หมายถึง ตำแหน่งหน้าที่การงาน โอกาสก้าวหน้า และความสะดวกสบายต่างๆ 2) บทบาทไม่ชัดเจน บางครั้งผู้ปฏิบัติงานอาจเกิดความไม่แน่ใจว่าเขามีหน้าที่ต้องทำอะไรบ้าง บางครั้งการทำงานอาจไปซ้ำซ้อนกับผู้อื่น 3) เป้าหมายการทำงาน บางครั้งผู้ปฏิบัติงานอาจจะไม่เห็นด้วยหรือไม่ยอมรับในเป้าหมายการทำงานที่

องค์การกำหนดขึ้น 4) อำนาจตามตำแหน่ง(Authority) และอำนาจบารมี(Power) อำนาจต่างๆที่แตกต่าง อาจจะทำให้ได้รับผลประโยชน์ที่แตกต่างกันด้วย 5) การเปลี่ยนแปลง การคัดค้านการเปลี่ยนแปลง เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ความไม่แน่ใจสิ่งที่เปลี่ยนแปลง จะดีขึ้นกว่าเดิมหรือไม่

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540) ได้กล่าวว่าสาเหตุของความขัดแย้งไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งในองค์การหรือความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม อาจสรุปได้ว่ามีสาเหตุมาจาก 4F คือ 1) ความกลัว (Fear) ความกลัวทำให้คนขาดเหตุผล ให้การรับรู้ผิดพลาดทำให้การสื่อสารบิดเบือน, 2) การใช้กำลัง (Force) ไม่ได้หมายถึงกำลังทางกาย ทางอาวุธ เท่านั้น แต่หมายรวมถึงกำลังทางคุณธรรม กำลังทางอารมณ์ การจะให้ความร่วมมือหรือไม่ให้ความร่วมมือ, 3) ความเป็นธรรม (Fair) เมื่อบุคคลมีความรู้สึกว่าเขาเองไม่ได้รับความเป็นธรรม ในการเลื่อน ลด ปลด ย้าย การมอบหมายงาน การสั่งการ การพิจารณาความดีความชอบในการปฏิบัติงานโอกาสที่จะก้าวหน้าก่อนจะก่อให้เกิดความขัดแย้ง, และ 4) พุน (Fund) หมายถึงทรัพยากรในการบริหารซึ่งหมายถึงคน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ การจัดการ การบริหารในปัจจุบันนั้นทรัพยากรมีไม่เพียงพอ แต่ละคนแต่ละหน่วยงานจำเป็นต้องแข่งขัน และสรุปสาเหตุสำคัญของความขัดแย้งภายในองค์กรไว้ 3 ประการ ได้แก่ 1) โครงสร้างขององค์กร มี 4 ลักษณะได้แก่ สายงานและระดับการบังคับบัญชา ความคาบเกี่ยวกันของหน้าที่ สายอำนาจการมาก้าวทำงานของสายบังคับบัญชา และนอร์มหรือบรรทัดฐานในการปฏิบัติระหว่างองค์การสองรูปแบบนี้มักจะขัดกัน 2) การที่บุคคลต้องปฏิบัติงานร่วมกัน การกดดันให้ทำเหมือนกัน การที่บุคคลในกลุ่มปฏิบัติแตกต่างไปจากนอร์มไม่ว่าจะดีกว่าหรือเลวกว่า หลีกเลี่ยงความรับผิดชอบส่วนบุคคล สิ่งเหล่านี้ ก็จะเกิดปัญหาความขัดแย้ง 3) การมีความคาดหวังที่แตกต่างกัน อันมาจากแรงจูงใจ การรับรู้ และอารมณ์ ก็จะเกิดปัญหาความขัดแย้ง

Pneuman & Bruehl (1982 อ้างถึงใน พรนพ พุกกะพันธ์, 2542) ได้บอกถึงสาเหตุของความขัดแย้ง ด้านปฏิสัมพันธ์ในการทำงานว่าคือ การสื่อสาร(Communication)ที่ไม่ดี หรือไม่มีคุณภาพ การสื่อสารที่ไม่ดีจะก่อให้เกิดความเข้าใจผิด ทั้งในแง่สาระและเจตนาของข่าวสารซึ่งจะทำให้ระดับคุณภาพของความขัดแย้งเกิดมากยิ่งขึ้น ด้านสภาพขององค์การที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง ได้แก่ 1) การมีทรัพยากรที่จำกัด เมื่อบุคคลมีความต้องการทางทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดจึงต้องแข่งขันกันเพื่อที่จะได้ทรัพยากรที่ต้องการจึงทำให้เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้น, 2) ความคลุมเครือขององค์การ โครงสร้างขององค์การที่คลุมเครือยากที่จะเข้าใจได้ว่า สายบังคับบัญชาเป็นอย่างไร ใครทำหน้าที่อะไร ความคลุมเครือในบทบาททำให้ไม่เข้าใจว่าใครรับผิดชอบอะไร, 3) กฎเกณฑ์ที่เข้มงวด ทำให้บุคคลยึดติดในการทำงาน และทำให้เห็นว่าผู้บริหารใช้อำนาจเกินความจำเป็น, 4) การแข่งขันเพื่อที่จะได้รับทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด 5) การมีข้อยกเว้น การที่บุคคลบางคนได้รับการยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติตามบทบาท

วันชัย วัฒนศัพท์ (2555) มองว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีสาเหตุจาก 5 ประเด็น ดังนี้ 1) การขาดข้อมูลข่าวสาร หรือการตีความหมายของข้อมูลที่แตกต่างกัน, 2) ความต้องการการแบ่งปันผลประโยชน์และการใช้ทรัพยากรที่แตกต่างกัน, 3) การมีบุคลิกภาพและ อารมณ์ที่แตกต่างกัน การขาดความเข้าใจทัศนคติทั่วไปของกลุ่ม และอคติพฤติกรรมที่ไม่ลงรอยกัน การคาดหวัง

ทัศนคติ และแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ต่างกัน, 4) มุมมองของคนที่มีแตกต่างกัน, 5) ความแตกต่างทางด้าน วัฒนธรรม สังคม หรือ ความเชื่อส่วนบุคคล

Robbins (2008) ได้จำแนกสภาพการณ์ที่นำไปสู่สาเหตุของความขัดแย้ง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ การสื่อสาร โครงสร้างขององค์การและตัวแปรส่วนบุคคล ซึ่งกลุ่มที่เป็นปัจจัยจากสภาพแวดล้อมภายนอก ที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง คือกลุ่มที่ 1 และ 2 คือ 1) การสื่อสารที่ผิดพลาด ไม่เข้าใจในความหมายไม่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลได้ข้อมูลไม่ถูกต้องความจำกัดในการติดต่อสื่อสารและขาดเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารที่ดี 2) โครงสร้างของหน่วยงานหรือ สายบังคับบัญชาไม่ชัดเจนภาระงานไม่เท่ากัน วัตถุประสงค์ขัดแย้งกัน การให้รางวัลและการลงโทษไม่เท่าเทียมกัน บทบาทขัดแย้งกัน และทรัพยากรมีไม่เพียงพอกับความต้องการ

จากแนวความคิดที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ปัจจัยจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง มี 4 ปัจจัยคือ 1) การสื่อสาร กล่าวคือ การรับข่าวสารของแต่ละบุคคลอาจมีความคลาดเคลื่อนไม่ตรงกัน หรืออาจรับข่าวสารตรงกัน แต่มีการตีความที่คลาดเคลื่อนเมื่อบุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาตามการรับรู้ความเข้าใจของตน และบุคคลอื่นไม่เข้าใจก็จะนำไปสู่ความขัดแย้ง 2) ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด อาจทำให้การกระจายทรัพยากรไม่ทั่วถึง แต่เมื่อบุคคลมีความต้องการสูงกว่าทรัพยากรที่มีอยู่ ก็จะทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรและอาจไม่ได้รับทรัพยากรตามที่ต้องการ บุคคลจึงมีความรู้สึกว่าเขาเองไม่ได้รับความเป็นธรรม 3) โครงสร้างและบทบาทการทำงาน กล่าวคือ หากโครงสร้างการทำงานในองค์การมีความไม่ชัดเจน จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความไม่แน่ใจว่าเขาจะปฏิบัติงานมากน้อยเพียงใด และเขาควรรายงานการปฏิบัติงานต่อใครบ้าง จนในที่สุดก็จะนำไปสู่ความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน และเกิดความคิดว่าฝ่ายงานอื่นก้าวก่ายงานของตนเอง หรือ ฝ่ายงานอื่นละเลยงานจนทำให้ตนเองต้องเดือดร้อน หรือองค์การเกิดความเสียหาย ส่วนโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจนมากจนเกินไป หรือการแบ่งงานที่ชัดเจนจนเกินไป จะทำให้เกิดความอึดอัด จนหลีกเลี่ยงหน้าที่ของตน ความขัดแย้งมักจะเกิดระหว่างคนที่ต้องรับผิดชอบกับคนที่เลี่ยงความรับผิดชอบ และการมีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจนจนเกินไปยังส่งผลให้ เกิดความเป็นกลุ่มพวกพ้องมากกว่าความรู้สึกร่วมกันขององค์การเดียวกัน และความเป็นกลุ่มพวกพ้องจะนำไปสู่การแข่งขัน หรือความความคิดเห็นและพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกัน 4) การเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ หากผู้ปฏิบัติงานในองค์การต้องการเปลี่ยนแปลงบางสิ่งอาจเกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ปฏิบัติงานด้วยกัน หรืออาจขัดแย้งกับผู้นำขององค์การ และหากผู้นำองค์การต้องการเปลี่ยนแปลงบางสิ่ง ก็อาจเกิดความขัดแย้งกับผู้ปฏิบัติงานในองค์การได้ เนื่องจากแต่ละบุคคลมีความค่านิยมความเชื่อไม่เหมือนกัน ดังนั้นความเข้าใจของบางคนอาจไม่ตรงกับสิ่งที่ผู้อื่นคิดว่าถูกต้อง และความเข้าใจของบางคนอาจขัดกับวัฒนธรรมขององค์การที่มีอยู่เดิม

จากสาเหตุของความขัดแย้งที่ได้ศึกษามาทั้งหมดผู้วิจัย จึงสรุปได้ว่า สาเหตุของความขัดแย้งเริ่มมาจาก ปัจจัยภายในบุคคล คือ เริ่มจากที่มาของแต่ละบุคคลโดยมาจากประสบการณ์ การศึกษา และวัฒนธรรมความเชื่อ สิ่งเหล่านี้ ก่อให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์หรือปัจเจกบุคคลในตัวของแต่ละบุคคล และปรุงแต่งให้ภายในจิตของแต่ละบุคคลเกิดเป็นมูลเหตุแห่งความขัดแย้ง 3 ปัจจัย คือ 1. ความโลภ ซึ่งหมายถึง ความพยายามที่จะทำให้ความต้องการที่ตัวเองคิดไว้เป็นจริงขึ้นมา โดยการครอบครองสิ่งที่จะเสริมความต้องการนั้น 2. ความหลง ซึ่งหมายถึง การยึดติดในความคิดของตน

เป็นการปรุงแต่งภาพตัวเองขึ้นมา ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง 3. ความโกรธ ซึ่งหมายถึง เป็นอาการจากความไม่พอใจ มีความขุ่นเคือง เป็นเหตุต่อความขัดแย้งเพราะเกิดความระแวงต่อกัน เก็บกด ขาดสติ ตรึกตรอง มีพฤติกรรมที่ไม่ดีแสดงออกมา ความรู้สึกนึกคิดภายในตัวบุคคลเหล่านี้ ทำให้บุคคลมีอารมณ์ ความรู้สึก และการรับรู้ ที่ต่างกัน เมื่อปัจจัยภายในตัวบุคคล 3 ปัจจัยกระทบกับปัจจัยจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง 4 ปัจจัย คือ 1) การสื่อสารที่อาจมีความคลาดเคลื่อนไม่ตรงกัน หรืออาจรับข่าวสารตรงกัน แต่มีการตีความที่คลาดเคลื่อน 2) ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด 3) โครงสร้างและบทบาทการทำงาน ที่ไม่ชัดเจน หรือแบ่งโครงสร้างชัดเจนมากจนเกินไป 4) การเปลี่ยนแปลง ที่ไม่สอดคล้องกับความเชื่อ ค่านิยมของบุคคล หรือวัฒนธรรมขององค์กร ก็จะไปสู่การแสดงความคิดเห็นหรือพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกัน และความแตกต่างเหล่านั้นก็จะนำไปสู่ความขัดแย้ง

2.1.4 การบริหารความขัดแย้ง

2.1.4.1 ความหมายของการบริหารความขัดแย้ง

พรนพ พุกกะพันธ์ (2542) กล่าวว่า การแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Conflict Resolution) หมายถึง การลด หรือการขจัดความขัดแย้ง แต่การบริหารความขัดแย้ง (Management of Conflict) ไม่จำเป็นต้องหมายถึง การลดปริมาณของความขัดแย้ง การแก้ปัญหาความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารความขัดแย้ง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ง่าย แต่มักจะแก้ไขได้ยาก เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด แก่องค์กร ผู้บริหารจะต้องเข้าใจวิเคราะห์ตัดสินใจดำเนินการบริหารความขัดแย้งอย่างใดอย่างหนึ่งจาก 3 ประการต่อไปนี้ 1) การกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งที่สร้างสรรค์และมีประโยชน์ให้เกิดขึ้นในหน่วยงานหรือองค์กร ในเมื่อความขัดแย้งมีในระดับค่อนข้างต่ำ, 2) การลดระดับของความขัดแย้ง หรือระงับความขัดแย้ง ในเมื่อความขัดแย้งมีในระดับสูงเกินไปจนกระทั่งเป็นผลเสียแก่หน่วยงานหรือองค์กร, 3) การแก้ปัญหาความขัดแย้ง

สมิต สัมมกร (2549) กล่าวว่า การบริหารความขัดแย้ง คือ ความสามารถที่จะหาวิธีการที่จะเปลี่ยนจากการทำลายที่เกิดจากความขัดแย้ง (Destructive Conflict) ให้กลายมาเป็นการสร้างสรรค์ (Constructive Conflict) ในที่สุด ความขัดแย้งจึงไม่จำเป็นที่จะต้องส่งผลในทางลบเสมอไป ในขณะเดียวกันเราสามารถเรียนรู้วิธีการบริหารความขัดแย้งที่เกิดขึ้นให้เกิดผลในทางบวกเป็นไปในด้านการสร้างสรรค์

ชัยเสณฐ์ พรหมศรี (2550) กล่าวว่า ความขัดแย้งอาจนำมาซึ่งผลเสียมากกว่าผลดีถ้าผู้บริหารไม่สามารถที่จะหาแนวทางที่เหมาะสมเข้ามาปรับใช้กับสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ผู้บริหารหลายคนเรียนรู้ว่าการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่ดีนั้น จำเป็นต้องนำวิธีการบริหารความขัดแย้งที่ทุกฝ่ายได้รับความพึงพอใจมาใช้ แต่ผู้บริหารหลายคนก็ไม่ทราบอย่างแท้จริงว่าจะนำมาใช้อย่างไร สิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถขจัดความขัดแย้งในองค์กรของตนให้หมดไปนั้น คือการนำกระบวนการที่เป็นขั้นตอนในการจัดการความขัดแย้งเข้ามาใช้

จากความหมายของการบริหารความขัดแย้งที่ศึกษาข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า การบริหารความขัดแย้ง หมายถึง การที่ผู้บริหารดำเนินการกับความขัดแย้ง อย่างมีขั้นตอน และมุ่งทำให้ความขัดแย้งส่งผลดีสูงสุดต่อองค์กร

2.1.4.2 รูปแบบการบริหารความขัดแย้ง

Johnson & Johnson (1996) มีแนวคิดว่าคุณคนแตกต่างกัน จึงใช้กลยุทธ์ในการจัดการความขัดแย้งโดยแต่ละคนมีรูปแบบการแก้ปัญหาเป็นของตนเอง สามารถเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้และหาวิธีการใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งในภาวะขัดแย้ง ประเด็นหลักที่ต้องใส่ใจ คือ การบรรลุวัตถุประสงค์ส่วนตัว เมื่ออยู่ในภาวะขัดแย้ง คนแต่ละคนจะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างจากผู้อื่น และการรักษาสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น โดยแบ่งรูปแบบพฤติกรรมในการจัดการความขัดแย้งเป็น 5 แบบ คือ

1) ลักษณะแบบ "เต่า" (ถอนตัว, หดหู่) มีลักษณะหลักหนีความขัดแย้งยอมละวัตถุประสงค์และความสัมพันธ์ส่วนตัว โดยการหลีกเลี่ยงไม่เผชิญกับคู่กรณี จะไม่ตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ปัญหา

2) ลักษณะแบบ "ฉลาม" (บังคับ, ขอบใช้กำลัง) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยใช้อำนาจตามตำแหน่ง คำนึงถึงเป้าหมายงานหรือความต้องการของตนเองมากกว่าความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน

3) ลักษณะแบบ "ตุ๊กตาหมี" (สัมพันธ์ภาพราบรื่น) เชื่อว่าความขัดแย้งหลีกเลี่ยงได้เพื่อเห็นแก่ความกลมเกลียว ยอมยกเลิกเป้าหมาย เพื่อรักษาสัมพันธภาพอันดีไว้

4) ลักษณะแบบ "สุนัขจิ้งจอก" (ประนีประนอม, แก้ปัญหาเฉพาะหน้า) จะคำนึงถึงเป้าหมายส่วนตนและสัมพันธ์ภาพกับบุคคลอื่นในระดับปานกลาง แสวงหาการประนีประนอม พร้อมและเต็มใจที่จะสละวัตถุประสงค์และสัมพันธ์ภาพบางส่วนเพื่อหาข้อตกลงร่วมที่ดี

5) ลักษณะแบบ "นกฮูก" (เผชิญหน้ากัน, สุขุม) จะมองความขัดแย้งว่าเป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไข ให้คุณค่าแก่เป้าหมายและสัมพันธ์ภาพ สิ่งที่ต้องการคือการบรรลุเป้าหมายของตนเองและผู้อื่น

Turner & weed (1983 อ้างถึงใน วัชรพล มนตรีภักดี, 2550) ได้จำแนกการตอบสนองของบุคคลเมื่อเกิดความขัดแย้งออก 3 กลุ่ม คือ

1) พวกหันหน้าสู้ พวกนี้เมื่อเกิดความขัดแย้งจะพยายามแก้ปัญหาโดยพยายามให้ฝ่ายตรงข้ามเห็นด้วยกับเขาแม้จะเป็นบางส่วนก็ยังดี จะมีความเต็มใจที่จะเสี่ยงโดยเป็นคนแรกที่เข้าไปแก้ปัญหา พวกนี้จะแสดงพฤติกรรมออกมาใน 2 ลักษณะ ดังนี้ ก. ใจดีสู้เสือ เป็นพวกที่แสดงอาการเป็นมิตร เห็นอกเห็นใจ หรือยอมรับว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้นโดยเชื่อว่าจะต้องมีความไว้วางใจเป็นประการสำคัญ การแสดงอาการใจดีสู้เสือเป็นการทดสอบว่าจะสู้หรือจะถอย ข. เผชิญหน้า เป็นพวกที่คิดว่ามีบรรยากาศของความไว้วางใจมากพอที่จะเปิดเผยความขัดแย้งได้ ด้วยเหตุที่เขามีอำนาจและมีจุดยืนที่มั่นคงพอ หรือเพราะเขาคิดว่าเหตุการณ์นั้นเลวร้ายจนกระทั่งคิดว่าไม่มีอะไรจะเสียไปมากกว่านี้อีก

2) พวกพรางตัว พวกนี้จะแสดงพฤติกรรมออกมาใน 3 ลักษณะ ดังนี้ ก. หวานอมขมกลืน เป็นพวกที่กลืนความรู้สึกของตนไว้ ไม่ว่าจะรักหรือเกลียดก็ตามจะไม่แสดงอะไรออกมาเกี่ยวกับความขัดแย้งต่อหน้าคนอื่น ข. ทำอย่างอื่นดีกว่า เป็นพวกพรางตัวที่ยากขึ้นไปอีกที่คนอื่นจะรู้ว่ามีความขัดแย้งโดยพยายามหาเรื่องอื่นที่สามารถตกลงกันได้กับฝ่ายตรงข้าม ไม่พูดถึงสิ่งที่ขัดแย้ง ค. หลบดีกว่า เป็นพวกพรางตัวที่ยากมากขึ้นไปอีกที่คนอื่นจะทราบว่ามี ความขัดแย้ง โดยจะหนีออกจากสถานการณ์ขัดแย้งไปเลย

3) พวกหน่วยใจ พวกนี้จะมีเหตุผลในการเข้าข้างตนเอง แต่อาจเป็นเหตุผลที่ฟังไม่ขึ้น มีความรู้สึกอย่างไรก็แสดงออกมาหมด จะแสดงพฤติกรรมออกมาใน 2 ลักษณะดังนี้ ก. ออกแนวหน้า เป็นพวกหน่วยใจที่เมื่อไม่ชอบใครหรือไม่พอใจอะไรก็แสดงออกมาอย่างเปิดเผยให้คนทั้งหลายได้รับรู้ ข. ใจดีข้างหลัง เป็นพวกหน่วยใจที่เล่นงานหรือโจมตีฝ่ายตรงข้ามลับหลัง

Thomas (1992 อ้างถึงใน Robbins, 2008) ได้ศึกษาว่า ในกรณีที่คนเราต้องเผชิญกับความขัดแย้ง เราจะมีวิธีการจัดการ (หรือขจัด) ความขัดแย้งนั้นอย่างไร ซึ่งผลจากการศึกษาได้จำแนกวิธีการจัดการกับความขัดแย้งออกเป็น 5 แนวทาง

1) การเอาชนะ (Competing) เมื่อคนเราพบกับความขัดแย้ง จะมีบางคนที่ไม่สนใจความขัดแย้งนั้น ด้วยวิธีการเอาชนะ โดยมุ่งเน้นชัยชนะของตนเองเป็นสำคัญ ทำให้เกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “ชนะ-แพ้”

2) การร่วมมือ (Collaborating) เป็นพฤติกรรมของคนที่มีเจตนาจัดการความขัดแย้ง โดยต้องการให้เกิดความพอใจทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “ชนะ-ชนะ” Win-Win

3) การหลีกเลี่ยง (Avoiding) เป็นวิธีจัดการกับความขัดแย้งในลักษณะไม่สู้ปัญหา ไม่ร่วมมือในการแก้ไขปัญหา พยายามวางตัวอยู่เหนือความขัดแย้ง มักเกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “แพ้-แพ้” เป็นส่วนใหญ่

4) การยอมรับ (Accommodating) จะเป็นพฤติกรรมที่เน้นการเอาใจผู้อื่น อยากเป็นที่ยอมรับและได้รับความรัก มุ่งสร้างความพอใจให้แก่ผู้อื่น เกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “ชนะ-แพ้”

5) การประนีประนอม (Compromising) เป็นความพยายามที่จะให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายได้รับความพอใจบ้าง และต้องยอมเสียสละบ้าง จึงเกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “แพ้-แพ้” หรือ “ชนะ-แพ้”

Rahim (2011) ได้เสนอรูปแบบของการจัดการกับความขัดแย้ง ซึ่งตั้งอยู่บนกรอบแนวคิดของทฤษฎี 2 มิติคือมิติมุ่งตนเอง (Concern for self) และมิติมุ่งผู้อื่น (Concern for others) มิติมุ่งตนเองเป็นการอธิบายระดับ ที่บุคคลพยายามที่จะทำให้ตนเองพอใจ มิติมุ่งผู้อื่นเป็นการอธิบายระดับ ที่บุคคลพยายามที่จะทำให้ผู้อื่นพอใจ ผลรวมของมิติดังกล่าวทำให้เกิดรูปแบบของการจัดการกับความขัดแย้งเกิดขึ้น 5 แบบ

1) แบบผสมผสาน (Integrating) เป็นแบบที่มุ่งตนเองในระดับสูงและมุ่งผู้อื่นในระดับสูงเช่นกัน เป็นแบบที่จำเป็นต้องมีความเปิดเผย การแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกันและการตรวจสอบความคิดเห็นที่แตกต่างกันเพื่อที่จะบรรลุถึงวิธีแก้ปัญหาที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับและเป็นแบบที่มีประสิทธิภาพมากกว่าแบบอื่นๆ ในการผสมผสานความแตกต่างเข้าด้วยกัน และหากความขัดแย้งเป็นเรื่องซับซ้อน การแก้ปัญหาแบบนี้ ย่อมสามารถนำเอาทักษะและข้อมูลจากคู่ขัดแย้งมากำหนดวิธีการในการแก้ปัญหา

2) แบบมีน้ำใจ (Obliging) เป็นแบบที่มุ่งตนเองในระดับต่ำ แต่มุ่งผู้อื่นในระดับสูง เป็นแบบที่พยายามจะลดความเห็นที่แตกต่างกันลงและเน้นสิ่งที่มีความเห็นพ้องกันเพื่อที่จะทำให้ผู้อื่นพอใจ บุคคลที่แก้ปัญหาความขัดแย้งแบบยอมตามจะไม่เน้นความสนใจของตนเอง ทั้งนี้เพื่อที่จะสร้างความพอใจให้กับผู้อื่น การจัดการความขัดแย้งแบบนี้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ฝ่ายหนึ่งยินยอมที่จะลดละความคิดเห็นของตนเอง และยอมตามความคิดเห็นของอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อปกป้องรักษา

ผลประโยชน์ของส่วนใหญ่ไว้ โดยมีความคาดหวังว่าจะได้รับข้อเสนอบางอย่าง จากอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนหรือตอบแทนจากอีกฝ่ายหนึ่ง

3) แบบครอบงำ (Dominating) เป็นแบบที่มุ่งตนเองในระดับสูง แต่มุ่งผู้อื่นในระดับต่ำ เป็นแบบการแก้ปัญหาแบบแพ้-ชนะ โดยใช้อำนาจหรือกำลังเพื่อการมีชัย บุคคลที่แก้ปัญหาความขัดแย้งแบบเอาชนะจะใช้ทุกวิธีที่จะทำให้ตนเองเป็นฝ่ายชนะ โดยไม่สนใจความต้องการหรือความคาดหวังของผู้อื่น การจัดการกับความขัดแย้งแบบนี้เหมาะกับความขัดแย้งที่ไม่ใช่เรื่องสำคัญหรือต้องรีบตัดสินใจอย่างรีบด่วน หรือต้องการกระทำในสิ่งที่คนอื่นไม่เห็นด้วย เช่น การลงงบประมาณ เหมาะสำหรับการดำเนินการตามคำสั่งหรือนโยบายของผู้บริหารระดับสูง

4) แบบหลีกเลี่ยง (Avoiding) เป็นแบบที่มุ่งตนเองในระดับต่ำและมุ่งคนอื่นในระดับต่ำด้วย เป็นแบบที่เกี่ยวข้องกับการถอนตัว การถอยหนี การปิดปัญหาให้พ้นหรือเป็นการเลี่ยงปัญหา บุคคลที่แก้ปัญหาความขัดแย้งแบบหลีกเลี่ยงจะไม่สนใจความต้องการของตนเองและความต้องการของผู้อื่น การจัดการกับความขัดแย้งตามแบบนี้เหมาะสำหรับความขัดแย้งที่ไม่ใช่เรื่องสำคัญ หรือคาดว่าจะเกิดผลไม่คุ้มค่ากับการที่ต้องเผชิญหน้าเพื่อแก้ปัญหา

5) แบบประนีประนอม (Compromising) เป็นแบบที่มุ่งตนเองในระดับปานกลางและมุ่งคนอื่นในระดับปานกลางด้วย เป็นแบบที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้ให้ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้รับด้วย ซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องยอมเสียบางอย่างเพื่อให้สามารถตกลงกันได้ เป็นแบบที่เหมาะสมที่จะใช้ในสถานการณ์ที่แต่ละฝ่ายมีเป้าหมายต่างกัน หรือแต่ละฝ่ายมีอำนาจพอกัน

วิเชียร วิทยอุดม (2555) ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับการนำรูปแบบการบริหารความขัดแย้ง ของ Rahim (2011) 5 รูปแบบ ไปใช้ว่า ถ้าคุณมีความเกี่ยวข้องกับความต้องการของตัวเองกับผู้อื่นสูง คุณก็เข้าลักษณะแบบผสมผสาน (Integrating Style) คนเหล่านี้จะแก้ไขปัญหาด้วยการร่วมมือ การเปิดโอกาสและการแลกเปลี่ยนของข้อมูลเขาจะแก้ปัญหาและหาทางออกด้วยการแสดงออกต่อกลุ่ม รูปแบบการผสมผสานเหล่านี้เป็นการมุ่งเผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้น มุ่งเน้นการแก้ปัญหาและค้นหาทางออกแบบชนะ-ชนะ Prer (1976 อ้างถึงใน วิเชียร วิทยอุดม, 2555) คนที่มีลักษณะแบบยอมตาม (Obliging style) จะจัดการกับความขัดแย้งโดยคำนึงถึงความต้องการของผู้อื่น และเสียสละหรือละเลยความต้องการของตนเอง ซึ่งเป็นลักษณะปรองดองหรือความสงบ ลักษณะการยอมตามเหล่านี้เป็นการตกลงแก้ไขความขัดแย้งโดยมุ่งเน้นในสิ่งที่พิกเฉยในสิ่งที่แตกต่างกัน และสงวนรักษาเป้าหมายของพวกเขาไว้ คนที่มีลักษณะแบบการเอาชนะ (Domination style) จะแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยมุ่งคนอื่นต่ำและมุ่งตนเองสูงคนลักษณะแบบนี้จะเป็นคนชอบบังคับหรือการแข่งขันเพื่อเป้าหมายอันดับแรกคือการชนะ การเอาชนะเป็นการตกลงแก้ไขความขัดแย้งโดยการใช้อำนาจที่เป็นทางการหรือใช้วิธีการอื่นๆอย่างเหมาะสมแนวทางนี้ก่อให้เกิดสถานการณ์ที่มีการชนะ-แพ้ เกิดขึ้น ถ้าปัญหามีความยืดเยื้อก็จะทำให้เกิดความก้าวร้าวมากกว่าการที่จะตกลงกันแก้ปัญหาความขัดแย้งได้คนที่มุ่งตนเองต่ำและมุ่งผู้อื่นต่ำคือลักษณะของคนที่มีลักษณะแบบการหลีกเลี่ยง (Avoiding style) เขาจะเป็นลักษณะห้ามปรามไม่เอาความ และไม่ใส่ใจกับปัญหาที่ถกเถียงกัน จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง เขาจะไม่สนใจกับจุดประสงค์ทั้งของตนเองหรือของผู้อื่น เขาจะไม่ยอมรับในปัญหาและปฏิเสธที่จะยุ่งเกี่ยวกับปัญหา ส่วนคนที่มีลักษณะแบบประนีประนอม (Compromising style) จะพยายามหาเหตุผลที่จะก่อให้เกิดการยอมรับกันได้ทั้งหมด ดังนั้นจึงมีแต่ผู้ชนะ เขาจะถูก

ปัญหาเพื่อให้ได้ขอบเขตที่จำกัด และเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับเพื่อให้เกิดความกระจ่างออกมา ทำให้ไม่มีผู้แพ้หรือผู้ชนะ ทุกคนจะหาบทสรุปเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ แต่ใช้ว่าเขาหรือเธอจะได้รับสิ่งที่ต้องการเสมอ การประนีประนอมจะใช้ขั้นเชิงในการต่อรอง ผู้บริหารที่ใช้วิธีการแบบนี้อาจจะประสบผลลัพธ์สุดท้าย ซึ่งมันจะทำให้เกิดผลร้ายก็ได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์นั้นๆ

จากแนวคิดเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปรูปแบบของการจัดการกับความขัดแย้งดังนี้ 1) แบบผสมผสาน (Integrating) เป็นการบริหารความขัดแย้งโดยมุ่งค้นหาการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูลมีความต้องการที่จะตรวจสอบข้อเท็จจริงและความแตกต่าง มากำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง มุ่งบรรลุการแก้ปัญหาอันเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย, 2) แบบมีน้ำใจ (Obliging) เป็นการบริหารความขัดแย้งโดย การแสดงน้ำใจ เน้นการให้คุณค่ากับบุคคลอื่น ให้ความสำคัญกับตนเองระดับต่ำ ยอมเสียสละความพอใจและความต้องการบางอย่างของตน, 3) แบบครอบงำ (Dominating) เป็นการบริหารความขัดแย้งโดยให้ความสำคัญกับตนเอง มองข้ามความต้องการของบุคคลอื่น เน้นการจัดการกับความขัดแย้งอย่างรวดเร็ว บังคับให้บุคคลอื่น ให้ความสำคัญกับความต้องการของตนเอง, 4) แบบหลีกเลี่ยง (Avoiding) เป็นการบริหารความขัดแย้งโดย ไม่ให้ความสำคัญกับทั้งตนเองและผู้อื่น ใช้การถอนตัวจากเหตุการณ์ ปลดปล่อยความขัดแย้งดำเนินไป และปล่อยให้บุคคลอื่นตัดสินใจกับผลที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้ง, และ 5) แบบประนีประนอม (Compromising) เป็นการบริหารความขัดแย้งโดยให้ความสำคัญกับตนเองบุคคลอื่นเท่ากัน เน้นการแลกเปลี่ยนความยินยอมของทุกฝ่าย โดยหาทางออกของความขัดแย้งโดยทุกฝ่ายยอมเสียสละบางสิ่งเพื่อบรรลุการแก้ไขปัญหา

2.1.4.3 ขั้นตอนการบริหารความขัดแย้ง

Anderson (1988 อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540) กล่าวว่ากระบวนการบริหารความขัดแย้ง มี 4 ขั้นตอน คือ 1) การวินิจฉัยความขัดแย้งหรือการหาสาเหตุที่แท้จริงว่าความขัดแย้งเกิดจากสาเหตุใด, 2) การนิยามปัญหาความหมายความขัดแย้ง ผู้บริหารจะต้องพิจารณาธรรมชาติของความขัดแย้งว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มหรือบุคคล การนิยามปัญหามีความสำคัญ, 3) การพิจารณาผลที่จะตามมาของความขัดแย้ง เป็นการพิจารณาว่าผลของความขัดแย้ง ที่จะเกิดขึ้นมานั้นเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดี, 4) ขัณยุทธศาสตร์ในการบริหารความขัดแย้ง เป็นการใช้เทคนิควิธีการในการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้ง มีเทคนิคหลายวิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

สุขุมวิทย์ ไสยโสภณ (2551) ได้สรุปกระบวนการการบริหารความขัดแย้งซึ่งกระบวนการนี้จะต้องมีการกำหนดจุดหมาย หรือเป้าหมายของกลุ่มต่างๆที่มีปัญหาร่วมกันให้ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับกันทั้งสองฝ่ายจะไม่มี การริบคว่นสรุปเอาว่าปัญหาต่างๆ ได้ถูกแก้ไขให้ลุล่วงจนกว่าทางออกของปัญหาจะได้เป็นที่รับรองจากทั้งสองกลุ่มซึ่งมีขั้นตอนของการแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

1) การกำหนดปัญหา จะต้องมีการกำหนดขอบเขตของปัญหา ทำความเข้าใจปัญหาดำเนินการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อกำหนดความต้องการหลัก

2) การหาสาเหตุของปัญหา เมื่อกำหนดปัญหาแล้วขั้นต่อมาคือการหาสาเหตุของปัญหาเพื่อจะได้ทำความเข้าใจในปัญหาได้ดีขึ้น การหาสาเหตุของปัญหาควรจะต้องประกอบด้วยบุคคลจากหลายฝ่ายร่วมกันพิจารณา ทำให้ได้สาเหตุที่สมบูรณ์มากกว่า

3) การกำหนดทางเลือก ในขั้นนี้เกี่ยวข้องกับการกำหนดวิธีการ (Means) ต่างๆ ที่สามารถจะบรรลุถึงเป้าหมาย (End) ได้ ซึ่งอาจมีหลายทางเลือก จะต้องมีการกำหนดแต่ละวิธีขึ้นมา พร้อมทั้งมีการอธิบายผลดี ผลเสีย ระบุอุปสรรคของแต่ละทางเลือก

4) ตัดสินใจเลือกทางเลือก เมื่อกำหนดทางเลือกแล้ว ในขั้นนี้จะต้องมีการเปรียบเทียบของแต่ละทางเลือก และทางเลือกที่เป็นไปได้สูงสุด (Optimal) ซึ่งทางเลือกที่เป็นไปได้สูงสุด

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2544) ได้เสนอขั้นตอนของการบริหารความขัดแย้งไว้ 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การกำหนดปัญหา จะต้องมีการกำหนดขอบเขตของปัญหา ทำความเข้าใจปัญหา ดำเนินการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อกำหนดความต้องการหลัก, 2) หาสาเหตุของปัญหาเมื่อกำหนดปัญหาแล้ว ขั้นต่อมาก็คือ การหาสาเหตุของปัญหาเพื่อจะได้ทำความเข้าใจในปัญหาได้ดี 3) การกำหนดทางเลือก ในขั้นนี้เกี่ยวข้องกับการกำหนดวิธีการ (Means) ต่างๆ ที่สามารถจะบรรลุถึงเป้าหมาย (End) ได้, 4) การตัดสินใจเลือกทางเลือก เมื่อได้กำหนดทางเลือกมาแล้ว ในขั้นนี้จะต้องมีการเปรียบเทียบของแต่ละทางเลือก และทางเลือกที่เป็นไปได้สูงสุด (Optimal) 5) ขั้นตอนแผนปฏิบัติงาน หมายถึง การกำหนดรายละเอียดของแต่ละ ทางเลือกจะนำไปปฏิบัติอย่างไร เมื่อไร ที่ไหน และใครเป็นผู้ปฏิบัติ หรือรับผิดชอบ, 6) การประเมินผล มีการประเมินผลเป้าหมายทางเลือกแผนปฏิบัติงาน

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการของการบริหารความขัดแย้งทั้ง 3 แนวคิดที่กล่าวมา พบว่ามีความแตกต่างกันในด้านของการลำดับขั้นในกระบวนการ การบริหารความขัดแย้ง โดย แอนเดอร์สัน Anderson (1988 อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540) เสนอไว้ทั้งหมด 4 ขั้นตอน เช่นเดียวกับ สุขุมวิทย์ ไสยโสภณ (2551) ส่วน (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2546) กล่าวถึงขั้นตอนของการบริหารความขัดแย้งไว้ 6 ขั้นตอน จึงได้สรุปความหมายของ การบริหารความขัดแย้ง ว่าเป็นพฤติกรรมที่ผู้บริหารดำเนินการกับความขัดแย้ง อย่างเป็นขั้นตอน และมุ่งทำให้ความขัดแย้งส่งผลดีสูงสุดต่อองค์กร

2.1.4.4 การดำเนินการกับความขัดแย้ง

จากการศึกษาวรรณกรรมเกี่ยวกับการบริหารความขัดแย้งพบว่า การจะบริหารความขัดแย้งให้เกิดผลดีกับองค์กรได้นั้น ผู้บริหารจำเป็นที่จะต้องเลือกวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสม ซึ่งการกำหนดวิธีการในการแก้ปัญหานั้นเป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอนการบริหารความขัดแย้ง ดังที่ รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2546) กล่าวว่า การกำหนดวิธีการ (Means) ต่างๆ ที่สามารถจะบรรลุถึงเป้าหมายได้ ซึ่งอาจจะมีหลายทางเลือกด้วยกัน จะต้อง มีการกำหนดแต่ละวิธีขึ้นมา พร้อมทั้งมีการอธิบายผลดี ผลเสีย ระบุอุปสรรคของแต่ละทางเลือก เมื่อได้กำหนดทางเลือกมาแล้ว ในขั้นนี้ จะต้องมีการเปรียบเทียบของแต่ละทางเลือก และทางเลือกที่เป็นไปได้สูงสุด ดังนั้นในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

Litterer (1965 อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540) เสนอไว้ 3 วิธีดังนี้ 1) การสร้างตัวกันชน (Buffer) อาจเป็นสิ่งของหรือบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อม หรือเป็นคนกลางระหว่างกลุ่มต่างๆ ตัวกันชนจะไม่เปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆ ติดต่อกันโดยตรง, 2) การพัฒนาตนเอง ให้แต่ละกลุ่มได้พัฒนาตนเองโดยมีเป้าหมายอยู่ที่ต้องการให้สามารถมองเห็นภาพรวมขององค์การ มองเห็นเหตุการณ์ในมุมกว้าง มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน, 3) การปรับปรุงโครงสร้างขององค์กรเสียใหม่ คือ มุ่งที่จะให้เกิดดุลยภาพภายในองค์การลดความเครียด เพิ่มประสิทธิภาพของการสื่อสาร

จุฬา เทียนไทย (2550) เสนอยุทธวิธีจัดการความขัดแย้งเมื่อเกิดความขัดแย้งถึงขั้นที่ต้องดำเนินการแก้ไข ซึ่งผู้บริหารสามารถนำไปใช้ในการดำเนินการบริหารจัดการความขัดแย้ง มีอยู่ 8 วิธีด้วยกัน ดังนี้ คือ 1) ตรงเข้าไปแก้ปัญหานั้นเลย (Problem Solving) เป็นลักษณะการเผชิญหน้ากันระหว่างกลุ่มที่กำลังขัดแย้งกันอยู่ การตรงเข้าไปโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาไม่ใช่เป็นการเอาชนะหรือตัดสินว่าใครถูกใครผิด, 2) ใช้ความร่วมมือ (Super ordinate Goals) โดยฝ่ายบริหารต้องแสดงให้เห็นว่าเป้าหมายที่แต่ละกลุ่มต้องการเข้าถึง ถ้าไม่ร่วมมือกันก็จะไม่สามารถเข้าถึงได้, 3) ลดความขัดแย้งโดยการขยายทรัพยากร (Expansion of Resources) โดยการเพิ่มทรัพยากรที่ขาดแคลนเพื่อลดความขัดแย้งเช่นเพิ่มตำแหน่ง เพิ่มแผนก, 4) ลดความขัดแย้งโดยการหลีกเลี่ยง (Avoidance) หรือการถอยหนีไม่รับรู้เรื่องที่กำลังเกิดขึ้น, 5) ทำให้เกิดความราบรื่น กลมกลืนกัน (Smoothing) ปรับระดับความแตกต่างให้น้อยลง โดยลดทฤษฎี พยายามยกประเด็นความเหมือนกัน พวกเดียวกันของทั้งสองฝ่ายมาเป็นประเด็น, 6) การลดข้อขัดแย้งโดยการประนีประนอมกัน (Compromise) ใช้คนกลางหรือให้คู่กรณีส่วนตัวมาเจรจาต่อรองกัน โดยทั้งคู่จะมีบางส่วนได้บางส่วนเสีย, 7) ใช้กำลังหรือการบีบบังคับ (Forcing) สลายข้อขัดแย้งโดยฐานะของการมีอำนาจของผู้บังคับบัญชา โดยใช้ระเบียบกฎหมาย หรือคำสั่งให้คู่กรณียอม, 8) เปลี่ยนโครงสร้างองค์การ (Altering Structural Variable) ดำเนินการจัดการเรื่องบุคลากรใหม่ ให้มีการรับฟังความคิดเห็นข้อเสนอแนะของพนักงานก็จะลดความขัดแย้งได้

สุขุมวิทย์ ไสยโสภณ (2551) ได้สรุปวิธีการในการบริหารความขัดแย้ง ไว้ 6 วิธีคือ วิธีที่ 1 การเพิกเฉย (Ignorance) คือ ทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ ว่ามีปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้น, วิธีที่ 2 การหลีกเลี่ยง (Avoidance) เมื่อรู้สาเหตุก็หาทางเลี่ยงมิให้เกิดความขัดแย้งหรือจะมีขึ้นก็ให้น้อย, วิธีที่ 3 การใช้อำนาจวินิจฉัย (Dominance) คือ ใช้ความเหนือกว่าด้วยตำแหน่งหน้าที่หรืออิทธิพลที่ตนมีอยู่เป็นพลังสนับสนุน ให้คู่กรณียินยอมตกลง เพราะความเกรงกลัว, วิธีที่ 4 การใช้เสียงข้างมาก (Majority Rule), วิธีที่ 5 การประนีประนอม (Compromise) ใช้การไกล่เกลี่ยโดยอนุญาโตตุลาการเป็นการต่อรองกันว่าฝ่ายใดจะพอใจแค่ไหน เมื่อผู้ตัดสินเห็นว่าเป็นการพอควรก็จะขอรับรองให้ทั้งสองฝ่ายยอมกัน, วิธีที่ 6 การเผชิญหน้า (Confrontation) วิธีแก้ปัญหาคือข้อขัดแย้งด้วยการที่ทุกฝ่ายเผชิญหน้ากันหรือหันหน้าเข้าหากัน ร่วมปรึกษาหารือ อภิปรายปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

Robbins (2008) ใช้การเปรียบเทียบระหว่างระดับความเข้มของความขัดแย้งที่เป็นจริง (actual level of conflict : D) ถ้าระดับความเข้มของทั้งสองฝ่ายเท่ากันแสดงว่าอยู่ในสภาพที่พึงประสงค์ ไม่ต้องมีการดำเนินการใดๆ ทั้งสิ้น แต่ถ้า A มากกว่า D จะต้องมีการแก้ปัญหาคือความขัดแย้ง (resolve conflict) ให้ลดน้อยลงไป โดยการลดความขัดแย้ง (Reducing conflict) วิธีการดังต่อไปนี้ 1) การแยกกลุ่มที่ขัดแย้งออกจากกัน, 2) จำกัดบทบาทการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณี โดยลดงานที่อาจต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันลงไป, 3) แต่งตั้งผู้ประสานงานระหว่างคู่กรณี โดยเลือกผู้ที่ทั้งสองฝ่ายให้การยอมรับ, 4) การเชิญบุคคลจากภายนอกเข้ามาร่วมงาน บุคคลจากภายนอกจะสร้างความเกรงใจให้ทั้งสองฝ่ายไม่กล้าแสดงความขัดแย้งที่รุนแรงออกมา, 5) การหมุนเวียนงาน (Job rotation) การหมุนเวียนงานจะช่วยลดความเบียดเบียน และซ้ำซากจำเจในงานลงทำให้โอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งน้อยลง, 6) การพัฒนาเป้าหมายของงานร่วมกัน การหันมาเน้นเป้าหมายขององค์การช่วยทำให้ทุกคนตระหนักว่า ถ้าองค์การอยู่รอดพวกเขาก็จะอยู่รอดด้วย, 7) การฝึกอบรมร่วมกันระหว่างสมาชิกจาก

ฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลมีโอกาสดำเนินการที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้ง (avoiding) สิ่งใดที่ผู้บริหารรู้ว่าถ้าอนุมัติหรือให้ดำเนินการใด ๆ ลงไปจะก่อให้เกิดความขัดแย้งก็ควรชะลอไว้ก่อนหรืองดการดำเนินการไปเลย ,9) การพบปะสังสรรค์ (meeting) โดยเฉพาะการพบปะแบบไม่เป็นทางการ, 10) การเจียบเจียบปล่อยให้เกิดความขัดแย้งจนล่าช้าไปเองทั้งคู่ โดยอาศัยเงื่อนไขเรื่องเวลาเป็นเครื่องมือในการลดความขัดแย้งลง และการแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Resolution conflict) ด้วยวิธีการต่อไปนี้ 1) การขึ้นนำและการกดดัน อาศัยเสียงข้างมากจากการโหวตรวมทั้งการใช้กำลังหรืออำนาจหน้าที่บังคับเพื่อสลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้น, 2) การประนีประนอม (compromise) โดยการไกล่เกลี่ยจากฝ่ายบริหารหรืออนุญาโตตุลาการ (arbitration) จากภายนอกองค์กร, 3) การอาศัยคะแนนเสียงแบบเอกฉันท์ (consensus) เป็นการดำเนินการเพื่อให้เกิดการยอมรับจากทุกฝ่ายมากกว่าที่จะให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ชนะ รวมทั้งการชักจูงหว่านล้อม (lobby) เพื่อให้ทุกฝ่ายคล้อยตาม, 4) การใช้กระบวนการแก้ปัญหา (problem solving) วิธีการนี้ถือว่าเป็นวิธีการที่แก้ไปที่ตัวปัญหาหรือความขัดแย้งโดยตรง, 5) การปรับปรุงโครงสร้างและสายงานใหม่, 6) การปรับปรุงกระบวนการวินิจฉัยสั่งการ เช่น การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมใช้นโยบายพบผู้บริหารโดยเปิดเผย (open door policy), 7) การสร้างเป้าหมายร่วมกัน (superordinate goals) เป้าหมายร่วมกันหมายถึงเป้าหมายซึ่งช่วยทำให้คู่กรณีได้รับผลประโยชน์มากกว่าการติดยึดเฉพาะเป้าหมายของตนเอง, 8) การแสวงหาทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น (expansion resources) และถ้า A น้อยกว่า D จะต้องมีการกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้ง (stimulate conflict) ให้มีระดับสูงขึ้นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและนำผลสู่การพัฒนาองค์กรต่อไป

โดยสรุป 1) การเจรจา (Negotiation) เป็นการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความต้องการเน้นไปที่การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ และลดเงื่อนไขกันบ้าง จนหาข้อยุติปัญหาและข้อขัดแย้งได้และเทคนิคที่สำคัญที่จะทำให้การเจรจาประสบความสำเร็จ นั่นคือพูดคุยกันเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศจากลบให้เป็นบวก 2) การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) เป็นการที่คู่กรณี พยายามที่จะแก้ปัญหาความแตกต่างระหว่างกันด้วยความช่วยเหลือของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ 3 ซึ่งคนกลางไม่ได้เป็นผู้ตัดสิน หากเป็นการให้คนการตัดสินจะเรียกว่า อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) และหากเป็นการใช้ บุคคลที่ 3 ตามกระบวนการกฎหมายมาตัดสิน เรียกว่าการฟ้องร้องกัน (Litigation) 3) การสานเสวนา (Dialogue) เป็นการรวมกันรับฟังความเห็นที่แตกต่างให้กระจ่างแล้วจึงพิจารณาทางเลือก แต่ไม่มุ่งเน้นในการตัดสินใจ และการสานเสวนาหาทางออก (Deliberation) ต้องเริ่มด้วยการสานเสวนาก่อน แล้วพยายามสร้างกระบวนการตัดสินใจเลือกที่ไม่ใช่การยกมือเพื่อลงมติในข้อตกลง ทำการตกลงให้ชัดเจน ว่าจะมีการทำอะไรบ้าง ใครเป็นผู้รับผิดชอบ

2.1.4.5 ผลลัพธ์ของการจัดการความขัดแย้ง

ณรงควิทย์ แสนทอง (2554) ได้สรุปว่า ความขัดแย้ง เมื่อเกิดขึ้นในองค์กรใด ๆ แล้วย่อมหมายถึงความต้องการเปลี่ยนแปลง แต่จะ เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดขึ้นอยู่กับที่การจัดการความขัดแย้งของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย หากความขัดแย้งในระดับต่ำและสามารถจัดการความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความขัดแย้งก็ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงองค์กรอย่างสร้างสรรค์แต่ความขัดแย้งที่มีระดับความรุนแรงและมีการ จัดการความขัดแย้งอย่างไม่ถูกต้อง ความขัดแย้งจะเป็นตัวทำลาย

องค์กรในที่สุด จนมีคำกล่าวว่า "ที่ใดมีความขัดแย้ง ที่นั่นย่อมมีโอกาสในการพัฒนา แต่ถ้าที่ใดมีความขัดแย้งอย่างรุนแรง ที่นั่น เปรียบกับสมรภูมิรบที่จะต้องมียาใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ไปในที่สุด"

Owens (1991 อ้างถึงใน ช่วงชัย ตรีหมั่น, 2547) ได้สรุป ผลดีของความขัดแย้งซึ่งประกอบด้วย 1) ป้องกันการหยุดอยู่กับที่ของการปฏิบัติงาน, 2) กระตุ้นให้เกิดการอยากรู้ อยากเห็น และการเปลี่ยนแปลง, 3) มุ่งจัดปัญหาโดยแสวงหาแนวทางแก้ไขที่ชัดเจน, 4) ช่วยสร้างเอกลักษณ์ของกลุ่มและบุคคล, 5) ความขัดแย้งภายนอก กระตุ้นให้เกิดความสามัคคีภายใน, 6) ความขัดแย้งทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่, 7) เป็นการกระตุ้นให้มนุษย์แสวงหาแนวทางใหม่ สำนวญความคิดเห็น ว่าดีหรือเลวอย่างไร, 8) ความขัดแย้งทำให้เกิดความถ่วงดุลอำนาจและรักษาอำนาจนั้นไว้, 9) ช่วยให้การจัดสรรทรัพยากรให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากที่สุด และหน่วยงานทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น และได้สรุปผลเสียของความขัดแย้งไว้ดังต่อไปนี้ 1) ถ้าระดับความขัดแย้งค่อนข้างสูงจะทำให้คิด การทำลายคู่แข่ง, 2) โครงสร้างของบรรยากาศมีความตึงเครียดและรุนแรงขึ้น, 3) ความขัดแย้งทำให้เกิดการสูญเสียทางทรัพยากรและเวลา, 4) ความขัดแย้งทำให้เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวกขึ้น, 5) ขาดความริเริ่มสร้างสรรค์, 6) ความขัดแย้งนำไปสู่ความยุ่งเหยิงและไร้ซึ่งเสถียรภาพขององค์กร, 7) ขาดการยอมรับซึ่งกันและกัน ไม่เคารพซึ่งกันและกัน, 8) เกิดความขยายตัวของความขัดแย้ง, 9) ทำให้องค์กรขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

บุตรี จารุโรจน์ (2549 อ้างถึงใน สุมาลี ยุทธวรวิทย์, 2550) ได้สรุปผลของความขัดแย้งไว้ ดังนี้

1) ชนะ-ชนะ (Win-Win) คือ ทั้งสองฝ่ายรู้สึกว่าได้รับชัยชนะซึ่งเกิดจากการ ประนีประนอม ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดังต่อไปนี้ 1. ส่งเสริมให้เกิดความไว้วางใจ 2. การแก้ไขปัญหาต่างๆ ในเชิงสร้างสรรค์ 3. มีการอภิปราย 4. ช่วยเหลือสมาชิกส่วนบุคคลและการพัฒนาทีม 5. เพิ่มความมี ศักดิ์ศรีในตนเองของสมาชิก 6. ปรับปรุงการติดต่อสื่อสาร 7. เพิ่มการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องและให้ความ สนใจในปัญหามากขึ้น 8. เป็นเหตุให้เกิดการประเมินการดำเนินงานที่ล้ำหลังใหม่ 9. เปิดโอกาสให้ แสดงความรู้สึกในทางลบ 10. ลดโอกาสที่จะเกิดการรวมพวกกันในหมู่สมาชิก

2) แพ้-แพ้ (Lose-Lose) คือ ทั้งสองฝ่ายรู้สึกสูญเสียในผลจากการแก้ไขความขัดแย้ง ผล ที่เกิดขึ้นก็คือความเป็นปรปักษ์ต่อกัน

3) แพ้-ชนะ (Lose-Win) คือ ฝ่ายหนึ่งไม่ยืนยันที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนเอง ยอม ให้อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ชนะถึงแม้ว่าพวกเขาจะเสียผลประโยชน์ของพวกตนเองก็ตาม

4) ชนะ-แพ้ (Win-Lose) คือ ฝ่ายหนึ่งกดดันผลลัพธ์ต่ออีกฝ่าย โดยไม่คำนึงถึงว่าพวก เขาจะรู้สึกพ่ายแพ้หรือเศร้าสลด ผลที่เกิดจากความขัดแย้งในสามประเภทหลังนี้จะนำเข้าสู่เงื่อนไข ในทางทำลายหรือเป็นผล ในทางลบ ซึ่งก่อให้เกิดสถานการณ์ดังต่อไปนี้ 1. ทำให้ทีมงานไม่บรรลุ เป้าหมายสำคัญที่กำหนดไว้ 2. เป็นอุปสรรคขัดขวางความร่วมมือ 3. เสริมสร้างความไม่พอใจให้เกิด ในสมาชิกทีมงาน 4. มุ่งเน้นความแตกต่างของความคิดเห็นและเรื่องต่างๆ ที่ตกลงกันไม่ได้ 5. ไม่สร้าง ให้เกิดแรงจูงใจและทำให้สมาชิกทีมงานเสียขวัญ 6. ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่มีความรับผิดชอบ 7. มี ผลกระทบต่อกระบวนการตัดสินใจ 8. ก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจและความเกลียดชังกันในหมู่สมาชิก

จากหลักการ แนวคิด กระบวนการและทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง ที่ผู้วิจัยได้ ทำการศึกษาไว้นั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ความขัดแย้ง สามารถเกิดได้ใน 2 ทาง คือ 1) ความขัดแย้ง ที่เกิดจากปัจจัยภายใน 2) ความขัดแย้งที่เกิดจากปัจจัยภายนอก ดังตารางต่อไปนี้

ตารางการสังเคราะห์ทฤษฎีความขัดแย้ง																	
รายการ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	รวม
1. ความแตกต่างของบุคลิกภาพ	✓	✓	-	-	✓	-	✓	✓	-	✓	-	✓	-	-	-	-	7
2. ความแตกต่างของค่านิยม	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	✓	-	-	✓	-	10
3. ความแตกต่างของการรับรู้	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	✓	-	✓	-	✓	-	-	✓	-	9
4. ความแตกต่างของเป้าหมาย	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	-	-	11
5. การแข่งขันที่จะได้ทรัพยากรที่มีจำกัด	✓	-	-	-	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	-	-	8
6. การพึ่งพาอาศัยกันของบุคคล	✓	-	-	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	-	✓	-	9
7. ความกดดันต่อบทบาท	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	✓	-	-	✓	-	10
8. ความแตกต่างของสถานภาพ	✓	✓	-	✓	-	✓	✓	-	-	✓	✓	✓	-	-	✓	-	9
9. โครงสร้างองค์การ	-	-	-	-	✓	✓	-	-	✓	✓	-	✓	-	-	-	-	5
0. การเปลี่ยนแปลง	-	-	-	-	✓	✓	-	-	✓	✓	✓	-	-	-	-	-	5
11. ความขัดแย้งภายในบุคคล	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	✓	2
12. ความขัดแย้งระหว่างบุคคล	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	✓	✓	-	✓	4
13. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	✓	✓	-	✓	4
14. ความขัดแย้งระหว่างองค์การ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	✓	-	✓	3
15. ความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	2
ตารางจำแนกปัจจัยภายในและภายนอก																	
ปัจจัยภายใน						รวม		ปัจจัยภายนอก						รวม			

1. ความแตกต่างของบุคลิกภาพ	7	1. ความแตกต่างของการรับรู้	9
2. ความแตกต่างของค่านิยม	10	2. การแข่งขันที่จะได้ทรัพยากรที่มีจำกัด	8
3. ความแตกต่างของเป้าหมาย	11		9
4. ความแตกต่างของสถานภาพ	9	3. การพึ่งพาอาศัยกันของบุคคล	10
5. โครงสร้างองค์การ	5	4. ความกดดันต่อบทบาท	5
6. ความขัดแย้งภายในบุคคล	2	5. การเปลี่ยนแปลง	4
		6. ความขัดแย้งระหว่างบุคคล	4
		7. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม	3
		8. ความขัดแย้งระหว่างองค์การ	4
		9. ความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์	
	44		56



2.2 หลักการ และการบวนการของความขัดแย้งในทัศนะตะวันออก

ความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นในทุกบริบท นับตั้งแต่บุคคลกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม องค์กร ประเทศชาติ และในความขัดแย้งเหล่านี้ เกิดขึ้นภายใต้บริบทและเงื่อนไขที่แตกต่างกัน ทั้งในส่วนชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ ตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนกระทั่งขนาดใหญ่ และในความขัดแย้งเหล่านี้ได้มีหลักการ วิธีการ ของนักสันติศึกษา นักเจรจา และอีกหลายบทบาทได้เสนอแนวทางในการสลาย ลดความขัดแย้งในระดับต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกัน หรือการประสานร่วมกันอย่างสันติภายใต้ความแตกต่างของลัทธิ ความเชื่อ ของศาสนาที่ตนเองนับถือ ส่วนในประเทศไทยนั้น ผู้คนส่วนใหญ่ล้วนเคารพและศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยมีหลักการแนวคิดในการยุติหรือแก้ปัญหาความขัดแย้ง มีกรณีตัวอย่างของการพยายามเข้าไปยุติความรุนแรงที่จะเกิดขึ้น ทำให้ความรุนแรงคลายตัว มีท่าทีผ่อนปรนออกไป และการกระทำให้ลุกล้างหรือก้าวผ่านความขัดแย้งไปสู่ความไม่ขัดแย้ง

2.2.1 หลักการ และการบวนการแก้ไขความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา

พระไพศาล วิสาโล (2549 : 5-6) ได้กล่าวว่า การบริหารความขัดแย้งเพื่อไม่ให้ความขัดแย้งนั้นยกระดับจนกลายเป็นการใช้ความรุนแรง “ไม่คิดเบียดเบียนมุ่งร้ายและไม่แบ่งฝ่าย เป็นเพื่อนร่วมโลก ที่รักสุขเกลียดทุกข์ มีรอยยิ้มและน้ำตาเหมือนกัน มองจุดร่วมระหว่างเรากับเขามีมากกว่าจุดต่าง” พระพุทธศาสนามองสรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตาย แต่ที่เป็นมูมมองพิเศษก็คือพระพุทธศาสนาเห็นว่าสรรพสัตว์ทุกตัวตนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ จึงเกิดเมตตาจิตและมีความเห็นอกเห็นใจ ปรารถนาที่จะให้พ้นทุกข์หรือปลดปล่อยให้ทุเลาเบาบางลง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2550 : 31) ได้กล่าวว่า การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนามาพร้อมกับคำสอนให้ยกเลิกการแบ่งแยกและการเบียดเบียน “โดยเฉพาะสอนให้เลิกถือชนชั้นวรรณะ เลิกการบูชาัญญ์ สอนให้แก้ปัญหาด้วยวิธีการแห่งเมตตา-กรุณาอย่างสากล จึงถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นขบวนการสันตินิยม (pacifism) ที่แท้จริงรายแรกของโลก” เพราะระบบวรรณะได้สร้างความขัดแย้งทางโครงสร้าง ทำให้ชนชั้นสูงกดขี่ชนชั้นต่ำ ในขณะที่ชนชั้นต่ำก็โยหาสิทธิความเท่าเทียม พระพุทธศาสนาไม่ได้ให้คุณค่าของคนที่ไม่ได้แก่กำเนิด แต่ให้คุณค่าจากความประพฤติดีงาม และพระพุทธศาสนามองการแก้ไขความขัดแย้งด้วยการมีสติ เพราะสติจะเป็นตัวควบคุมการกระทำ คำพูดและความรู้สึกนึกคิด ทำให้มีความสำรวมระวังไม่ทำผิดพลาด เมื่อไม่ผิดพลาดก็จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ “เรียกว่ามนุษยธรรม คือ หลักธรรมที่ทำให้คนให้เป็นมนุษย์ ได้แก่ ศีล 5” ปรากฏในคัมภีร์ อง.ติก. (20/125/372) ว่า มนุษยธรรมจึงเป็นหลักธรรมสากล ไม่ได้เจาะจงเฉพาะพุทธศาสนิกชนเท่านั้น แม้แต่ศาสนิกชนที่นับถือศาสนาอื่นก็สามารถปฏิบัติตามหลักศีล 5 ได้ “เพราะเจตนารมณ์ของศาสนาต้องการให้มีความรักความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันได้โดยสันติ” พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อแนวทางสันติวิธีในการอยู่ร่วมกันว่า “ภิกษุพร้อมเพรียงกัน ชื่นชมกัน ไม่วิวาทกัน เป็นเหมือนน้ำมันกับน้ำ มองกันด้วยนัยน์ตาที่เปี่ยมด้วยความรัก” พุทธพจน์ลักษณะนี้ล้วนเป็นไปเพื่อสร้างสรรค์แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งทั้งสิ้น และจุดยืนของพระพุทธศาสนาก็คือสันติ มองเพื่อนมนุษย์ด้วยเมตตา ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย และเพื่อนร่วมทุกข์

ม.อ. (ไทย), (14/395-397/447-451) ในปุนโณวาทสูตร กล่าวว่า เมื่อพระปุนณะไปลา พระพุทธเจ้าเพื่อไปบำเพ็ญเพียรในชนบทชื่อสุนาปรันตะ พระพุทธเจ้าทรงเตือนว่าคนเมืองนั้นชั่วร้าย ถ้าเขาต่ำท่านๆ จะทำอะไร พระปุนณะตอบว่าเขาต่ำยิ่งดีกว่าเขาทำร้ายด้วยฝ่ามือ เขาทำร้ายด้วยมือยิ่งดีกว่าเขาเอาก้อนดินมาขว้างทำร้าย หากเขาเอาก้อนดินมาขว้างก็ยิ่งดีกว่าเขาเอาท่อนไม้มาตี หากเขาเอาท่อนไม้มาตีก็ยิ่งดีกว่าเขาเอาอาวุธมาทำร้าย หากเขาเอาอาวุธทำร้ายก็ยิ่งดีกว่าเขาเอาอาวุธที่คมกริบมาทำร้าย หากเขาเอาอาวุธที่คมกริบมาทำร้ายยิ่งดีกว่าเขาฆ่าให้ตาย หากเขาจะฆ่าให้ตายก็เป็นเรื่องดี เพราะว่าคนบางคนอยากตายต้องเสียเวลาไปหาอาวุธหรือจ้างคนมาฆ่าตนเอง ในขณะที่เรารู้ว่าชีวิตต้องตายหากจะตายโดยไม่ต้องทำอะไรแต่มีคนมาสังเคราะห์ให้ก็เป็นเรื่องดี พระพุทธเจ้าเห็นด้วยและทรงสนับสนุนแนวคิดนี้ เมื่อพระปุนณะไปอยู่ที่สุนาปรันตชนบทปรากฏว่า ท่านสามารถทำให้คนแสดงตนเป็นอุบาสก 500 คน และมีผู้แสดงตนเป็นอุบาสิกา 500 คน จากพระสูตรนี้แสดงให้เห็นแนวทางสันติวิธีของพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน

2.2.2 พระพุทธศาสนาและแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้ง

บัญชา เกลิมชัยกิจ (2549 : 87) ได้กล่าวว่า สถาบันพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคมในฐานะเป็นสถาบันขัดเกลาจิตใจ พระพุทธศาสนา mong ขอบเขตของการบริหารจัดการความขัดแย้งค่อนข้างลึกกว่านักการบริหารจัดการความขัดแย้งทั่วไป เพราะการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาจะลงลึกไปถึงจิตใจ มองในเชิงอุปนัย คือ การสร้างสันติวิธีในรูปของปัจเจกชน เพื่อขยายผลไปสู่สังคม “โดยการที่ไม่ยึดมั่นในตัวตน มองตัวตนในฐานะเป็นเพียงเครื่องมือสำหรับทำตามปกติสุข สงบสันติแก่ตนเองและผู้อื่น ไม่เจือปนกิเลส ตัณหา อุปาทาน จะเป็นสันติสุขสันติภาพของโลกอย่างแท้จริง”

พระไพศาล วิสาโล (2549 : 109) กล่าวว่า หากมองในแง่แนวทางดำเนินชีวิตจะเห็นว่า พระพุทธเจ้าเป็นนักสันติวิธีจากประสบการณ์ตรง พระองค์ทรงใช้วิธีการเบียดเบียนมาก่อนที่จะทรงใช้สันติวิธี ประสบการณ์ที่พระองค์ทรงอยู่ในเพศฆราวาสวิสัยทรงรู้สึกว่าชีวิตเต็มไปด้วยความทุกข์ (กามสุขัลลิกานุโยค) จากนั้นทรงเสด็จออกบวชเพื่อแสวงหาวิธีการดับทุกข์ ทรงใช้วิธีการเบียดเบียนตัวเองด้วยการทรมานร่างกาย (อัตตกิลมณานุโยค) แต่ก็ไม่สามารถดับทุกข์ได้ จากนั้นก็ทรงใช้วิธีมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่สุดโต่งข้างใดข้างหนึ่ง อันเป็นแนวทางสันติวิธี “สันติวิธีจึงเป็นทางสายกลางซึ่งอยู่ระหว่างทางสุดโต่งสองทาง คือ การยอมจำนนกับการใช้ความรุนแรง” เพราะพระพุทธเจ้าไม่ยอมจำนนให้กับความทุกข์และไม่ทรงเลือกวิธีการดับทุกข์ด้วยความรุนแรง จากนั้นเป็นต้นมาพระองค์ทรงเผยแผ่แนวทางสันติวิธีเพื่อนำไปสู่สันติมาโดยตลอด สันติวิธีในโลกทัศน์ของพระพุทธศาสนาจึงมีทั้งสันติวิธีเชิงปัจเจกชนและสันติวิธีเชิงสังคม ในเชิงปัจเจกชนจะมุ่งไปสู่การดำเนินชีวิตด้วยกายสงบ วาจาสงบ ใจสงบ ส่วนเชิงสังคมก็ยกระดับจากปัจเจกชนไปสู่การปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคม ด้วยการควบคุมความอยากของคนในสังคมให้อยู่ในวงจำกัดตามแนวทางของศีล 5 โดยมุ่งประโยชน์สุขของคนในสังคมเป็นหลัก ลักษณะพิเศษของศีลในพุทธศาสนาทุกระดับจึงเป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียน “โดยมีสติเป็นตัวควบคุมเพื่อไม่ให้ลุ่มหลงเข้าสู่การเบียดเบียนกัน” พุทธศาสนาจึงมีแนวทางปฏิบัติเพื่อดำเนินไปสู่สันติภาพ สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมและความรู้สึกของมนุษย์ให้มีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ “โดยไม่ปล่อยให้อัตตลักษณะทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา อุดมการณ์ มาเป็นเครื่องกีดขวางมนุษย์ออกจากกัน”

ม.อ. (ไทย) 14/41/50 บันทึกไว้ว่า ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่หมู่บ้านสามคาม แคว้นสักกะ เป็นช่วงที่นิครนถ์นาฏ-บุตรเจ้าลัทธิได้ถึงแก่กรรมลง “ทำให้เกิดความขัดแย้งกันในหมู่ลูกศิษย์บริวาร เกิดความเห็นแตกต่างกัน แดกความสามัคคีกัน แบ่งเป็น 2 ฝ่าย เกิดความบาดหมางทะเลาะวิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกัน” นำไปสู่ความแตกแยก พระพุทธเจ้าทรงนำเหตุการณ์นั้นมาสอนภิกษุว่าแนวทางการสอนของนิครนถ์นาฏบุตรไม่เป็นไปเพื่อสันติ จึงทำให้ลูกศิษย์ไม่ยึดแนวทางสันติวิธีในการแก้ไขปัญห นอกจากหลักธรรมคำสอนและวิธีปฏิบัติของพระพุทธศาสนาจะเป็นไปเพื่อสันติแล้ว พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญต่อสังคมในการบริหารความขัดแย้ง

ในวินิตวัฏ วิ.มหา. (ไทย) 1/341/377 ได้กล่าวถึงสามภรรยาทะเลาะกัน ภรรยาจึงหนีไปอยู่กับแม่ตัวเอง ส่งผลกระทบต่อความอบอุ่นภายในครอบครัว แม่หม้ายติจะไกลเกลี่ยให้คืนดีกันอย่างไรก็ไม่สำเร็จ ต่อมาพระภิกษุรูปหนึ่งได้เข้าไปช่วยเหลือจนสามภรรยาคู่หนึ่งกลับมาคืนดีกันได้ การกระทำของท่านได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า เพราะท่านใช้สันติวิธีในรูปแบบไกลเกลี่ยคนกลาง

ในกฎหมายตรา ๓๓ (ไทย) 9/338/131-132 พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านชาวมัตถวา ในอดีตชาติที่พระองค์ทรงเสวยพระชาติเป็นบุโรหิตของพระเจ้ามหาวิชิตราช วันหนึ่ง เจ้ามหาวิชิตราชทรงดำริว่าพระองค์มีโรคทรพิษ บริวารและเขตปกครองที่กว้างใหญ่ จึงมีพระประสงค์จะบูชามหาโยธเพื่อถวายแก่เทพเจ้า บุโรหิตถวายบังคมว่าบ้านเมืองยังมีเสี้ยนหนาม มีการเบียดเบียน มีโจรปล้นบ้าน ดักจู่ในทางเปลี่ยว ทางที่ดีควรหาวิธีแก้ปัญหาบ้านเมืองก่อน พระองค์ตรัสว่าจะปราบเสี้ยนหนามด้วยการประหาร จอมจ่า ปรับไหม ตำหนิโทษหรือเนรเทศ แต่บุโรหิตแนะนำพระองค์ให้พระราชทานพันธุ์พืช อาหาร ให้แก่พลเมืองผู้ขยันในการเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ ขอให้พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองที่ขยันในการค้าขาย รวมทั้งขอให้พระองค์พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันในหน้าที่ เมื่อพระองค์ปฏิบัติตามทำให้ประชาชนชวนชวายนในหน้าที่การงานของตน ไม่เบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นเป็นสุข และเป็นแนวทางในการนำกฎหมายตรา ๓๓ ไปใช้ในการปกครองหมู่บ้านให้มีความสุขต่อไป

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2548) ได้กล่าวถึง พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง คือ เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนา จนทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลเกิดความเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง และทรงดำริว่าตระกูลศากยะของพระพุทธเจ้าเป็นตระกูลที่ประเสริฐ ทรงมีพระประสงค์จะเกี่ยวดองกับตระกูลศากยะ จึงส่งคณะทูตไปขอหญิงสาวที่มีเชื้อสายของศากยะมาอภิเษกสมรสกับพระองค์ ส่วนเจ้าศากยะเกิดความรังเกียจในสายเลือดตระกูลอื่น จึงได้นำหญิงฉันทาล ชื่อ วาสภัตติยา ส่งไปอภิเษกสมรสกับพระเจ้าปเสนทิโกศล โดยอ้างว่าเป็นเชื้อสายศากยะ ต่อมาได้ประสูติพระโอรสนามว่าวิทูทกะ เมื่อเจ้าชายวิทูทกะพระชนมายุได้ 16 พรรษา จึงได้เสด็จไปเยี่ยมพระญาติฝ่ายมารดา เมื่อพำนักอยู่ที่กรุงกบิลพัสดุ์ไม่นานจึงเสด็จกลับ ปรากฏว่าทหารได้ลี้มอาวุธไว้จึงกลับไปเอาอาวุธ และได้เห็นเจ้าหน้าที่เฝ้าหน้ามณฑปน้ำมาล้างที่ประทับของพระองค์ พร้อมทั้งกันด้าวลากูนางทาสมานั่งบนกระดานแผ่นนี้ทำให้เกิดเสียด เมื่อเจ้าชายวิทูทกะทรงทราบจึงพิโรธเดือดดาลคับแค้นพระทัยอย่างรุนแรง จึงได้ลั่นพระวาจาว่าจะเอาเลือดในลำคอของเจ้าศากยะเหล่านั้นมาล้างแผ่นกระดานที่พระองค์นั่ง ต่อมาเมื่อสถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ จึงยกทัพไปตีกรุง

กบิลพัสดุ์ ในขณะนั้นพระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระญาณ จึงเสด็จมานั่งประทับใต้ต้นไม้ที่ไม่มีร่มเงา เมื่อพระเจ้าวิทูทกะเห็นดังนั้นจึงตรัสถามว่าทำไมพระองค์จึงมาประทับใต้ต้นไม้ที่ไม่มีร่มเงา ขอพระองค์ทรงเสด็จไปประทับใต้ต้นไม้ที่มีร่มเงาเถิด พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ช่างเถิดมหาบพิตร ชื่อว่า ร่มเงาของหมู่ญาติเป็นของเย็น” ด้วยความเกรงพระทัยพระพุทธเจ้า พระเจ้าวิทูทกะจึงไม่กล้า เดินทัพต่อไป เหตุการณ์ลักษณะนี้มักจะมีปรากฏให้เห็นอยู่ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุป พระพุทธศาสนามีแนวทางและเป้าหมายเพื่อสันติ คือ การดับทุกข์ ดับ ความร้าวร้อนและรุนแรงภายในใจ ส่งผลให้การดำเนินชีวิตโดยไม่แสดงพฤติกรรมเบียดเบียนและ ขัดแย้ง ทำให้กายและวาจาสงบตามไปด้วย ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญของพระพุทธศาสนาทั้งก่อนและใน ขณะที่มีความขัดแย้ง

2.2.3 หลักการและแนวคิดของความขัดแย้ง

ในปัจจุบันความขัดแย้งก่อให้เกิดปัญหา ความรุนแรงต่างๆ มากมาย ซึ่งปัญหาหนึ่งที่เป็น ปัญหาใหญ่และสำคัญมากในระดับโลกก็คือปัญหาการก่อการร้าย แม้ในประเทศที่บอกว่า เป็นเมือง พุทธอย่างประเทศไทยก็ตาม ซึ่งมักจะนำเรื่องของเชื้อชาติ ความเชื่อในลัทธิ และศาสนา มาเป็น เงื่อนไข และมุ่งไปที่การต่อต้านรัฐบาลกลาง แต่ใช้ประชาชนและผู้บริสุทธิ์เป็นเครื่องมือในการต่อรอง

ซึ่งหากเป้าประสงค์ของผู้ก่อการ คือ การสร้างความหวาดระแวงและความแตกแยก ระหว่างศาสนาให้เกิดขึ้นในสังคม โดยมุ่งกระทำการรุนแรงต่อกลุ่มบุคคลที่เป็นตัวแทนของความ ศรัทธา (Spiritual leader) อันเป็นการกระทำเชิงสัญลักษณ์ เช่น พระภิกษุ ผู้ที่มีศีลวิพหรือศีลวมที่ ต่างกันเป็นต้น ควรต้องใช้แนวทางแก้ไขอันเป็นแนวทางที่มีลักษณะที่ตรงกันข้าม (anti-thesis) กับ เป้าประสงค์ของผู้ก่อการในการสร้างความแตกแยกและความหวาดระแวงให้เกิดขึ้น ในที่นี้ไม่ได้ หมายความว่า จะต้องอดทนหรืออดกลั้นกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นโดยมิได้ทำการใดๆ หากแต่หมายถึง ต้องการให้สังคมไทยต่อสู้กับความรุนแรงบนแนวทางสันติวิธีอย่างมีสติ ไม่ปล่อยให้ความโกรธเข้า สลิดยึดอยู่ในจิตใจซึ่งจะส่งผลให้คนไทยมุ่งตอบโต้ความรุนแรงไม่ใช่ในรูปแบบที่เรียกว่าแรงมาก็แรงไป หรือ ตาต่อตา ฟันต่อฟัน นั่นก็คือการเรียกร้องให้สังคมไทยกลับไปศึกษาศาสนาที่ตนเคารพและศรัทธา โดยต้องไม่ศึกษาศาสนาของตนเพียงศาสนาเดียว หรือศึกษาศาสนาต่างๆ โดยยกย่องศาสนาอื่นๆ ที่ตน มิได้นับถือ ซึ่งเป็นการศึกษาที่ผิด เพราะผลจากการกระทำเช่นนั้นก่อให้เกิดเชื้อแห่งความแตกแยก ในสังคม แต่ต้องหันมาศึกษาศาสนาต่างๆ อย่างถูกต้อง ซึ่งมีวิธีศึกษาอยู่หลายวิธี เช่น ศึกษาด้วยใจเป็น ธรรมปราศจากอคติ ศึกษาโดยให้ความสำคัญกับทุกศาสนาเท่าเทียมกัน และศึกษาตามบริบทของ ศาสนา เพื่อพิจารณาหลักธรรมคำสอนของศาสนาแต่ละศาสนาที่ตนเองให้ความเคารพศรัทธา ซึ่ง เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับทฤษฎีสันติวิธีเพื่อเป็นเครื่องมือที่รับมือกับหลุมพรางของความรุนแรงและ ความแตกแยกทางศาสนา อันมีสาเหตุมาจากสัญชาติ สีผิวภาษา และศาสนา เป็นต้น

ทว่าการทำความเข้าใจในแต่ละประเด็นของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ไม่ว่าจะแตกต่าง ทางชาติพันธุ์ สัญชาติ สีผิว และภาษา มีนัยที่ลึกกว่าเพียงการรู้จักเพียงผิวเผิน เป็นการทำความเข้าใจที่ จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนคุณประโยชน์แห่งความดีงามอันสูงส่ง และให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูล ระหว่างกันและโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของความรุนแรง จะหันมาร่วมมือ แปรเปลี่ยนวิกฤตของความสัมพันธ์ระหว่างกันที่เริ่มแปรเปลี่ยนเป็นรอยปริแยกจนเกิดเป็นวิกฤต มา เป็นโอกาสในการสร้างพลังเพื่อต่อต้านความรุนแรง พร้อมเสริมสร้างปัจจัยที่เอื้อในการสร้างความ

ร่วมมือเพื่อป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนาขึ้นในสังคม โดยนำหลักธรรมคำสอนของแต่ละศาสนาที่ตนเองนับถือมาเป็นมรรควิธี

ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะสร้างสันภาพให้เกิดในทุกๆ สังคม อย่างยั่งยืนต่อไป โดยการใช้แนวทาง “การบริหารความขัดแย้ง” ต่อสู้กับความรุนแรงผ่านกระบวนการต่างๆ โดยที่ใช้แนวคิดซึ่งเป็นพลัง แนวคิดต่างๆ นั้นแฝงอยู่ในสังคม อาทิ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีการดำเนินชีวิต เป็นต้น แต่การจะนำพลังเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ต้องมีความสามารถในการสร้างความเข้าใจในการควบคุมเสียก่อน ซึ่งในหัวข้อต่อไปนี้จะเป็นการกล่าวถึงวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งตามหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งขอกล่าวดังนี้

พุทธ (Buddha) หรือผู้รู้เป็นคำเรียกศาสดาในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเจ้าชายจากตระกูลศากยะ พระนามเดิมสิทธัตถะ เมื่อบำเพ็ญเพียรอยู่นั้นเรียกว่า โคตมะฤาษี หรือที่คนไทยรู้จักในนามของพุทธเจ้าเมื่อเป็นศาสดาแล้ว โดยที่พระองค์ได้ศึกษาค้นหาความจริงที่เรียกว่า “ธรรม” จนสำเร็จสัมมาโพธิญาณและสั่งสอนสืบมา องค์ความรู้แห่งธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนนี้มีลักษณะเป็นศาสตร์เรียกว่า “พุทธศาสตร์” หมายถึง องค์ความรู้หรือวิชาการอย่างหนึ่งซึ่งสัมพันธ์กับหลักแห่งพุทธธรรมที่เน้นความรู้เท่าทันกับสภาพจริงอย่างโปร่งใสโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซึ่งสะท้อนความเป็นผู้รู้จริง (รู้ทัน รู้รอบ รู้ลึก และรู้กว้าง) พุทธศาสตร์นี้มีความสอดคล้องกับพุทธธรรมดังที่ ศ.ดร.ระวี ภาวิไล ได้กล่าวไว้ว่า “พุทธธรรมจึงนับได้ว่าเป็นบ่อเกิดแห่งพุทธศาสตร์ และ “พุทธธรรมสอนให้คนพัฒนาตนเองและสังคมเพื่ออยู่ร่วมกันโดยสันติและเกื้อกูลกัน” พุทธศาสตร์มีลักษณะทั่วไปพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. เป็นหลักการแห่งคำสอนที่เป็นกลาง ปฏิบัติสายกลางไม่สุดโต่ง... ไม่ใช่จิตนิยม ไม่ใช่วัตถุนิยมแต่ผสมผสานทั้ง 2 อย่าง
2. มีหลักการเป็นสากล มีคำสอนเป็นกลางๆ ไม่ขึ้นกับบุคคล กลุ่ม เหล่าพรรคพวก
3. ถือสำคัญทั้งสาระและรูปแบบ ธรรมวินัยเป็นชื่อหนึ่งของพุทธธรรม ธรรมเป็นสาระ วินัยเป็นข้อกำหนดรูปแบบของสังคมเป็นเปลือกหุ้มห่อเนื้อในศีลธรรม
4. เป็นกรรมวาจา ถือว่าการกระทำมีจริง หรือกรรมมีจริง กริยาวาจา คือ ทำแล้วเป็น อันทำวิริยาวาจา คือ ความเพียรพยายามมีผลจริง
5. เป็นวิภาษวาทะ การแสดงความจริงหรือการสอนโดยแยกแยะจำแนก ไม่มองด้านเดียว ไม่ตั้งด้านใดด้านหนึ่งเช่น เมื่อพูดถึงชีวิต ก็แยกเป็นรูปธรรม นามธรรม เป็นขั้น 5
6. มุ่งอิสรภาพ และวิมุตติรส คือความหลุดพ้น
7. เป็นศาสตร์แห่งการใช้ปัญญา ไม่ใช่ศาสตร์แห่งความหลงมกมายไร้เหตุผล
8. สอนหลักอนัตตา ศาสนาอื่นสอนไม่เห็นอนัตตา แต่พุทธศาสตร์สอนว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีตัวตน ไม่คงที่ อาศัยกันและกันเกิด
9. มองตามเหตุตามปัจจัย หรือเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเกิดจากเหตุจากปัจจัยต่างๆ ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นมาเอง
10. เชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐด้วยการฝึกฝนพัฒนา มนุษย์มีศักยภาพที่จะฝึกฝนได้
11. เป็นศาสตร์ที่ต้องมีการศึกษาเป็นประจำ การศึกษาเป็นการฝึกฝนให้ดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ซึ่งได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา

12. ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและภายนอก อันได้แก่ ปรโตโฆสะ คือ อิทธิพล หรือเสียงจากภายนอก และโยนิโสมนสิการ คือการทำให้แยบคาย การพิจารณาโดยละเอียด รู้จัก คิดเป็น ทั้ง 2 อย่างนี้เป็นปัจจัยก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ

13. สอนให้ตื่นด้วยความไม่ประมาท คือ ให้มีสติไม่ประมาทตลอดเวลา

14. เป็นศาสตร์ที่มองให้เห็นถึงความทุกข์ แต่ปฏิบัติตนด้วยความสุข

15. เป็นหลักที่มุ่งประโยชน์เพื่อส่วนรวมไม่ใช่เพื่อประโยชน์แก่ตน

จากลักษณะดังกล่าวทำให้พุทธศาสน์มีความเป็นสากล ไม่นิยมเอียงไปทั้งซ้ายและขวา แต่เป็นแนวคิดที่อยู่ตรงกลางสามารถนำไปใช้ได้จริง เข้าถึงได้จริง สามารถพิสูจน์ได้โดยการฝึกฝนอยู่ เสมอ จนนักวิชาการและผู้รู้ทั่วโลกให้การยอมรับ เพราะใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย ใหม้อยู่เสมอ เน้นการใช้ สติปัญญา ไม่เน้นการใช้ความรุนแรง ซึ่งหากศึกษาแนวคิดของพระองค์แล้วจะเห็นว่า เป็นแนวคิดการบริหารจัดการความขัดแย้งชั้นสุดยอดที่สุดของโลกที่เคยมีมา

2.2.4 กระบวนการของการเกิดความขัดแย้ง

การขัดแย้งคงมิได้เกิดมาเพราะความบังเอิญลอยๆ โดยปราศจากที่มาที่ไป สรรพสิ่งย่อม เกิดมาจากเหตุ เมื่อจะสาวหาสาเหตุตามหลักคิดทางพระพุทธศาสนา สามารถจัดกลุ่มออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. เหตุปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

“ปัญจจรรม” ซึ่งหมายถึง “ธรรมเป็นเครื่องเนิ่นช้า” ถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญ ประการหนึ่งที่ทำให้มนุษย์และสังคมเกิดความขัดแย้ง เหตุผลสำคัญที่ทำให้หมวดธรรมกลุ่มนี้ได้ชื่อว่า “เนิ่นช้า” ก็เพราะเมื่อเกิดขึ้น หรือมีอยู่ในบุคคลใด หรือองค์กร หรือกลุ่มบุคคลใด จะทำให้บุคคล หรือองค์กรนั้นเกิดการพัฒนาไปอย่างล่าช้า หรือพัฒนาศักยภาพภายในได้อย่างล่าช้านั่นเอง

ปัญจจรรมนี้ ประกอบไปด้วยหลักธรรมที่สำคัญ 3 ประการ กล่าวคือ ตัณหา ทิฐิ และ มานะ (ข.ม. (ไทย) 29/109/331.) ทั้งสามประการถือได้ว่า มีอิทธิพล และมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบุคคล หรือกลุ่มบุคคล

1.1 ตัณหา : ที่มาของความขัดแย้ง

“ตัณหาเป็นที่มาของความขัดแย้งอย่างไร” สาเหตุสำคัญที่ทำให้ตัณหาเป็นตัวจุดชนวน ให้เกิดความขัดแย้งในแง่ของการทะเลาะวิวาทก็เพราะมีคำว่า “สิ่งเป็นที่รัก” เข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะ หากวิเคราะห์คำว่า “สิ่งเป็นที่รัก” ย่อมมีนัย 2 ประการ กล่าวคือ “สัตว์ และสังขาร” สิ่งที่เป็นที่รัก ทั้ง 2 ประการนี้จัดได้ว่าเป็น “ห้วงเชื้อ” สำคัญที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน เพราะมนุษย์มีความ หวาดระแวงว่าสิ่งที่ตนเองรักนั้นจะถูกบุคคลอื่นแย่งไป กำลังถูกแย่งไป หรือถูกแย่งชิงไปแล้ว ขณะเดียวกัน เมื่อสิ่งที่ตนเองรักจะผันแปรไป กำลังผันแปรไป หรือได้ผันแปรไปแล้ว (ข.ม. (ไทย) 29/89/301-302.) อาการเหล่านี้เองที่ทำให้มนุษย์ต้องทะเลาะวิวาทกันเพื่อช่วงชิง “ภาวะการนำ” เพื่อให้สิ่งนั้น “คงดำรงอยู่กับตน” โดยการยึดมั่นในสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นของเราด้วยอำนาจแห่งตัณหา

ในประเด็นเดียวกันนี้ พราหมณ์อารามทันทะได้ถามพระมหากัจจายนะว่า “อะไรคือ เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์ พราหมณ์กับพราหมณ์ และคฤหบดี กับคฤหบดี” คำตอบก็สอดคล้องกับประเด็นเบื้องต้นว่า “ เพราะความยึดมั่นกามราคะ ตกอยู่ ใน

อำนาจการระคะ กำหนดยินดีในกามระคะ ถูกกามระคะกลุ่มรุม และถูกกามระคะครอบงำเป็นเหตุ” (อง.ทก. (ไทย) 20/38/83.) อย่างไรก็ตาม กามทั้งหลายยังทำให้ “มารดากับบุตร บุตรกับมารดา บิดากับบุตร บุตรกับบิดา พี่น้องกัน ย่อมถึงการทะเลาะ แกร่งแ่ง และวิวาทกัน ทำร้ายกันและกัน ด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ท่อนไม้บ้าง ศัสตราบ้าง ถึงความตายในที่นั้นบ้าง ได้รับทุกข์ปางตาย บ้าง” และเพราะกามนั่นเองจึงทำให้ “ชนทั้งหลายถือดาบและโล่ จัปธนูพาดลูกศรบ้าง วิ่งเข้าสู่ สงครามปะทะกันทั้ง 2 ฝ่าย เมื่อพวกเขายิงลูกศรไปบ้าง พุ่งหอกไปบ้าง กวาดแกว่งดาบฟันบ้าง ชน เหล่านั้นถูกลูกศรเสียบเอาบ้าง โดยหอกแทงบ้าง ถูกดาบตัดศีรษะ พวกเขาตายในที่นั้นบ้าง (ขุ.จ. (ไทย) 30/136/443-444.)

สิ่งที่สามารถยืนยันสมมติฐานข้อนี้ได้ดีที่สุดก็คือ ประเด็นที่ว่าด้วย “สงครามน้ำ” ระหว่าง ชาวศากยะและโลกิยะก็จัดได้ว่า เป็นสงครามที่เริ่มต้นด้วยการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ เพื่อนำไปใช้ในเชิง กลิกรรม นอกจากนี้ สงครามระหว่างพระเจ้าปเสนทิโกศล และพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นการแย่งชิง ดินแดน และพื้นที่ทางเศรษฐกิจ หรือสงครามระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับเจ้าลิฉฉวีเพื่อแย่งชิงคันธ ชาติ สงครามเหล่านี้ จัดได้ว่าเป็น “สงครามวัตถุกาม” ทั้งสิ้น โดยมี “ตัณหา” เป็นผู้บัญชาการอยู่ เบื้องหลังการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายนอก

1.2 ทิฏฐิ: ที่มาของความขัดแย้ง

คำว่า “ทิฏฐิ” หมายถึง “ความเห็น” หรือ “ลัทธิ” ทิฏฐิในบริบทนี้ได้แก่ทิฏฐิในแง่ “ลบ” ประกอบไปด้วยสักกายทิฏฐิ 20 มิจฉาทิฏฐิ 10 อันตคาหิกทิฏฐิมิวัตถุ 10 จนถึงทิฏฐิ 62 (ขุ. ม. (ไทย) 29/174/492-494.) การที่มนุษย์ยึดมั่นถือมั่นในทิฏฐิ (ทิฏฐุปาทาน) อย่างใดอย่างหนึ่งดังที่ ได้กล่าวแล้ว จึงทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันในกลุ่มของคนที่มีความเห็นแตกต่างกันแต่ไม่ยอมรับ (ขุ.ม. (ไทย) 29/115/341.) ความคิดเห็นของคนอื่น เนื่องจากบุคคลแต่ละคนมีจุดยืนของตัวเอง ด้วย เหตุผลดังกล่าว พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “ชนเหล่าใดยังถือทิฏฐิ (ขุ.ม. (ไทย) 29/82/244-245.) ชน เหล่านั้น ย่อมเที่ยวกระทบกระทั่งกันในโลก” (ขุ.ม. (ไทย) 29/82/243.) และ “สัตว์ทั้งหลายผู้ยึดถือ ในทิฏฐิทั้งหลายว่า ยอดเยี่ยม ย่อมทำทิฏฐิใดให้อยิ่งใหญ่ในโลกกล่าวทิฏฐิอื่นทุกอย่างนอกจากทิฏฐิ นั้น ว่าเลว เพราะฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่ล่วงพ้นการวิวาทไปได้” (ขุ.ส. (ไทย) 25/803-807/694.) ดัง จะเห็นได้จากกรณีของพราหมณ์ที่ถือทิฏฐิต่างกันว่า สิ่งทั้งปวงเป็นที่พอใจแก่เรา สิ่งทั้งปวงไม่เป็น ที่พอใจแก่เรา บางสิ่งเป็นที่พอใจแก่เรา และบางสิ่งไม่เป็นที่พอใจแก่เรา” จึงทุมเถียงกัน เมื่อทุมเถียง กัน ก็ทำลายกันและเบียดเบียนกัน (ม.ม. (ไทย) 13/202-204/239-242.)

อย่างไรก็ตาม การขัดแย้งกันในลักษณะนี้มิได้เกิดขึ้นเฉพาะพราหมณ์ หรือเจ้าลัทธิต่าง ๆ แต่ประการใด แม้ในหมู่สมณะก็เช่นเดียวกัน ดังที่พราหมณ์อารามทัณฑะได้ถามพระมหากัจจาย ณะว่า “อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้สมณะขัดแย้งกับสมณะ” ท่านก็ตอบว่า “เพราะความยึดมั่นทิฏฐิ ระคะ ตกอยู่ในอำนาจทิฏฐิระคะ กำหนดยินดีในทิฏฐิระคะ ถูกทิฏฐิระคะกลุ่มรุม และถูกทิฏฐิระคะ ครอบงำเป็นเหตุ แม้สมณะก็ขัดแย้งกับสมณะ” (อง.ทก.อ. 2/38/48.)

กรณีศึกษาที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ การที่พระภิกษุชาวเมืองโกสัมพีกถเถียงกันเกี่ยวกับ “น้ำที่เหลือไว้ในกระบวยเป็นอาบัติหรือไม่” ประเด็นนี้ได้สะท้อนแนวคิดในเชิง “ทิฏฐิวิวาทะ” ได้

เช่นเดียวกัน เพราะพระวินัยธร และพระธรรมกถึกต่างก็มีจุดยืนของตัวเอง จึงทำให้ข้อขัดแย้งลุกลามไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้น ประเด็นที่เกี่ยวข้องในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 ถึง 3 ก็เช่นเดียวกัน ความคิดเห็นที่ต่างกันอย่างระหว่างพระปุราณะกับพระสงฆ์กระแสหลักที่นำโดยพระมหากัสสปเถระ เกี่ยวกับการตีความวัตถุ 8 ประการก็ดี การตีความพุทธบัญญัติที่ต่างกันอย่างพระยสกาภิกขุบุตรและคณะที่เป็นพระสงฆ์กระแสหลักกับพระภิกษุเมืองวัชชี เป็นต้นก็ดี เหล่านี้ล้วนสะท้อนนัยที่น่าสนใจเกี่ยวกับ “การยึดมั่นในทฤษฎี” ของตนทั้งสิ้น

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว “ทฤษฎี” จัดได้ว่าเป็นตัวแปรที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พราหมณ์เจ้าลัทธิ หรือสมณะต่าง ๆ ต้องทะเลาะวิวาทกัน เพียงเพราะต้องการรักษาจุดยืนของตนเองเอาไว้โดยไม่ยอมรับ หรือสนใจแนวคิดของคนอื่น และนอกจากการไม่ยอมรับและไม่สนใจแล้ว ยังเป็นที่มาของการดูถูก และเหยียดหยามดังพุทธพจน์ที่ว่า (ขุ.ม. (ไทย) 29/31/123.)

“สัตว์เกิดผู้ยึดถือในทฤษฎีทั้งหลายว่ายอดเยียม

ย่อมทำทฤษฎีใดให้ยิ่งใหญ่ในโลก

กล่าวทฤษฎีอื่นทุกอย่างนอกจากทฤษฎีนั้นว่า ‘เลว’

เพราะฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่ล่วงพ้นการวิวาทไปได้”

ประเด็นที่ทำให้ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตก็คือว่า อะไรเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้เจ้าลัทธิ หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งยกย่องลัทธิ หรือแนวคิดของตัวเอง แล้วทับถมแนวคิดอื่นว่า “ใช้ไม่ได้” หรือ “ไม่เข้าท่า” คำตอบที่ค้นพบก็คือ เจ้าลัทธิหรือเจ้าของแนวคิดต่าง ๆ เห็นช่องทางที่จะได้รับผลประโยชน์ใน 2 ด้านด้วยกัน (ขุ.ม. (ไทย) 29/32-33/125-126.) กล่าวคือ อาณิสสในชาตินี้ ซึ่งได้แก่ ได้รับผลประโยชน์ในแง่ของสักการะ ความเคารพ การนับถือ การบูชา การยำเกรง จากผู้ที่นับถือ และขึ้นชอบในแนวคิดต่าง ๆ และอาณิสสในชาติหน้า ได้แก่ การเชื่อมั่น และยึดมั่นในทฤษฎีดังกล่าวนั้น จะเป็นเหตุเป็นผลให้ตัวเองได้ไปเกิดภพและภูมิที่ตัวเองต้องการ และแนวคิดนี้จะ เป็นสะพานให้ตัวเองทอดเดินไปสู่ความบริสุทธิ์หมดจดได้

เหตุผลทั้ง 2 ประการดังกล่าว จัดได้ว่าเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้บุคคล หรือกลุ่มบุคคลพยายามรักษา “ที่มั่น” “จุดยืน” เอาไว้ให้ได้ เพราะการพยายามรักษา “ที่มั่น” ย่อมหมายถึงการรักษา “พื้นที่” ของการดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างสมเกียรติ และมีความสุขในโลกนี้ นอกจากนั้น การที่บางคนพยายามรักษาจุดยืนของตัวเองเอาไว้อาจเป็นเพราะการเล็งผลเลิศว่า แนวคิดของตัวเองหรือกลุ่มของตนก่อให้เกิดสันติสุขในโลกหน้า หรือภพหน้าได้ ถึงแม้ว่าการรักษาจุดยืนดังกล่าวต้องแลกมาด้วยการทะเลาะวิวาท หรือต่อหน้าคนอื่น ๆ ที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของเรา หรือการใช้คนอื่นเป็นเครื่องมือในการทำลายล้างคนที่ไม่เห็นด้วยกับตัวเอง และหากต้องการให้สถานการณ์ความรุนแรงดังกล่าวเต็มไปด้วยความสมเหตุสมผลมากยิ่งขึ้นก็อาจจะฆ่า หรือทำลายเครื่องมือที่ตนเองใช้งานเรียบร้อยแล้วได้ ดังจะเห็นได้จากการที่กลุ่มเดียริถียได้ใช้นางสุนทรีเป็นเครื่องมือในการกำจัดพระพุทธเจ้าเป็นกรณีศึกษา เพียงเพราะต้องการได้ลาภ สักการะ และการนับถือจากคน อื่น ๆ ในสังคม หลังจากนั้นก็ได้สั่งให้ฆ่านางสุนทรี

1.3 มานะ: ที่มาของความขัดแย้ง

พระพุทธเจ้าให้คำจำกัดความคำว่า “มานะ” ว่า “การถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตน ความเชิดชูตนเป็นดุจธง ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธง” (ขุ.จ. (ไทย) 30/103/353.) ปัญหาก็คือ “อะไรที่ทำให้มนุษย์สำคัญตัวว่าดีกว่าคนอื่น” จากการศึกษาพบว่า มนุษย์ใช้สถานะของความเป็นชาติ โคตร ความเป็นบุตรของผู้มีตระกูล ความเป็นผู้มีรูปร่าง ทรัพย์ การศึกษา หน้าที่การงาน หลักแห่งศิลปวิทยา วิทยฐานะ ความคงแก่เรียน ปฏิภาณ หรือสิ่งอื่นนอกจากที่กล่าวแล้วว่า เราเลิศกว่าเขา” (ขุ.จ. (ไทย) 30/103/351-353.) หากวิเคราะห์ในประเด็นนี้ก็คือ มนุษย์ได้อาศัยคุณสมบัติดังกล่าวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงตน หรือแสดงตัวว่า “ตัวเองดี” หรือ “เด่นกว่า คนอื่น” ในคุณสมบัติเหล่านั้น และนั่นจึงเป็นที่มาของการ “ถือตัว” และ “ยึดมั่นในความถือตัว”

ประเด็นจึงอยู่ตรงที่ว่า “การถือตัว ความลำพอง หรือความทะนงตน” นั้น ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทจนนำไปสู่การฆ่ากัน หรือการทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์กันได้อย่างไร ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้ใด สำคัญว่า เราเสมอเขา เลิศกว่าเขา หรือด้อยกว่าเขา ผู้นั้นพึงต้องวิวาทกันด้วยความถือตัวนั้น” (ขุ.ม. (ไทย) 22/77/231.)

สาเหตุสำคัญก็เพราะว่าการถือตัวดังกล่าวนี้นำไปสู่การลบหลู่ ดูหมิ่น และเกลียดชังคนอื่น ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากกรณีของ “เจ้าศากยะ” มีความถือตัวว่า เผ่าพันธุ์ของตนเองเป็นเผ่าพันธุ์ที่ดี บริสุทธิ และวิเศษกว่าคนอื่น ฉะนั้น จึงเป็นไปไม่ได้ที่ธิดาภคิณศากยะจะต้องไปแต่งงานกับพระเจ้า ปเสนทิโกศลที่มี “ที่มา” หรือ “ต้นกำเนิดไม่ชัดเจน” และในขณะเดียวกัน การที่ลูกหลานของเจ้าศากยะจะไหว้พระเจ้าวิรูปุทธะก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้เช่นเดียวกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่พระเจ้า วิรูปุทธะซึ่งเป็นลูกนางทาสจะนั่งตั้งของเจ้าศากยะก็นับเป็นการกระทำที่ “น่ารังเกียจ” ฉะนั้นจึงต้องใช้น้ำนมล้าง การกระทำ และแสดงออกในลักษณะนี้ ย่อมนับว่าเป็นการดูหมิ่น ชิงชัง และรังเกียจคนอื่น และการกระทำดังกล่าวนี้เองได้นำไปสู่ “ภาวะแห่งการเกลียดชัง” ที่พระเจ้าวิรูปุทธะมีต่อเจ้าศากยะจนนำไปสู่ “สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์” ในที่สุด

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้วทำให้พระพุทธเจ้าต้องย้ำเตือนพระภิกษุทั้งหลายว่า (ขุ.ม. (ไทย) 29/153/420.) “ภิกษุไม่พึงสำคัญตนว่า เราเลิศกว่าเขา เราด้อยกว่าเขา หรือว่าเราเสมอเขา เพราะคุณธรรมนั้น” การย้ำเตือนในลักษณะดังกล่าวนี้ ย่อมเป็นเพราะพระองค์ได้ทรงมองเห็นหายนะที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวของพระภิกษุในแง่ของการฝึกฝนพัฒนาตนเอง และการดำรงตนอยู่ในสังคมสงฆ์และสังคมอื่นๆ

จะพบว่า เกิดจากรากเหง้าที่สำคัญ 3 ประการ กล่าวคือ “ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ” รากเหง้าเหล่านี้ถือได้ว่า “เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเนิ่นช้า” ในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ และ เน้นย้ำถึงการพัฒนาองค์กร และสังคมด้วย ดังจะเห็นว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะวิวาทจนนำไปสู่การฆ่ากัน หรือทำลายกันนั้นล้วนเกิดจากรากเหง้าเหล่านี้ทั้งสิ้น ฉะนั้น

กระบวนการแก้ไขปัญหาก็ไม่ได้มองเพียงแค่ปรากฏการณ์ภายนอกเท่านั้น หากต้องมองเข้าไปเพื่อ
 ทำการศึกษา และเข้าใจในมิติภายในด้วย จึงทำให้ปัญหาได้รับการแก้ไขอย่างตรงจุดและรอบด้าน

2. เหตุปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

เหตุปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งนั้น จากการศึกษาและวิเคราะห์คัมภีร์ใน
 พระพุทธศาสนานั้น พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

2.1 ข้อเท็จจริง หรือข้อมูลเป็นที่มาของความขัดแย้ง

ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลนี้ ถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งเหตุ
 ปัจจัยหลัก ๆ ที่ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงนำมาซึ่งความขัดแย้งก็เพราะว่า การวิเคราะห์ การตีความ การ
 แปรผลข้อมูล และการสื่อสารที่ผิดแผกแตกต่างออกไปจากข้อเท็จจริงที่คงอยู่ หรือในทิศทางตรงกัน
 ข้าม เราอาจจะเข้าใจ ซึ่งความเข้าใจอาจจะเกิดจากการตีความ วิเคราะห์ หรือได้รับ ความบอกเล่า
 จากบุคคลที่น่าเชื่อถือ แต่เมื่อมีบางคนได้นำข้อมูลที่เป็นชั้นปฐมภูมิมาชี้แจง เราอาจจะ ไม่ยอมรับ
 และมองว่าข้อมูลดังกล่าวนั้นอาจจะไม่ใช่ข้อมูลที่แท้จริงก็ได้

เมื่อนำประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดการหมัดหมาง การทะเลาะ แก่งแย่ง และวิวาท
 ดังกล่าวมาวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน “กรณีโกสุมพิศศึกษา กรณีการทำ
 สังคายนาครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2” จะพบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความขัดแย้งด้านข้อมูลดังนี้

(1) ประเด็นที่เกิดขึ้นในกรณีโกสุมพิศศึกษา (วิ.ม. (ไทย) 5/468-473/362-368.) พบว่า
 แรกเริ่มเดิมทีนั้น พระวินัยธรได้บอกพระธรรมกถึกว่า การที่พระธรรมกถึกเหลือน้ำชำระเอาไว้ใน
 กระบวยนั้นไม่จัดว่าเป็นอาบัติเพราะไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งพระธรรมกถึกก็คล้อยตามประเด็นดังกล่าว แต่เมื่อ
 กาลเวลาผ่านไป พระวินัยธรมักนำเสนอข้อมูลใหม่ว่า สิ่งที่พระธรรมกถึกทำนั้น เป็นการต้องอาบัติ
 ทั้ง ๆ ที่ไม่รู้

ตัวแปรสำคัญที่ให้เกิดสถานการณ์เช่นนี้ก็เพราะพระวินัยธร และพระธรรมกถึก เข้าถึง
 ข้อมูลที่แตกต่างกัน พระวินัยธรทราบว่าพระพุทธเจ้าได้บัญญัติวินัยข้อดังกล่าว แต่พระธรรมกถึกไม่
 ทราบข้อเท็จจริงดังกล่าว และการที่ทั้งคู่เข้าถึงข้อมูลที่แตกต่างกันนั้น ได้ทำให้ปฐมบทของความ
 ขัดแย้งได้เกิดขึ้น นอกจากนั้น ความขัดแย้งได้ปะทุขึ้นมาอีกเมื่อพระวินัยธรได้แปรข้อมูลอันเป็น
 ประเด็นส่วนตัวของทั้งคู่ไปสู่ลูกศิษย์ของท่าน และการแปรข้อมูลดังกล่าวจะไม่เกิดความขัดแย้งเลย
 หากเต็มไปด้วยข้อมูลที่เต็มไปด้วยข้อเท็จจริง

ประเด็นความขัดแย้งได้ลุกลามขึ้นเมื่อพระธรรมกถึกมองว่า ตนเองไม่ได้รับความเป็น
 ธรรมจากการนำเสนอข้อมูลดังกล่าว เพราะข้อมูลดังกล่าวได้ทำให้เกิดภาพลบแก่ตนเอง ดังนั้น การ
 นำเสนอข้อมูลของพระธรรมกถึกในขั้นนี้ แทนที่จะตอบคำถามให้แก่ข้อมูลที่เกิดขึ้นแก่ลูกศิษย์ตาม
 ความเป็นจริงเพียงเท่านั้น แต่สิ่งที่นำเสนอเพิ่มเติมจากข้อมูลดังกล่าวก็คือ “ท่านพูดเท็จ” ประเมิน
 คำพูดในลักษณะนี้พบว่า เต็มไปด้วยอารมณ์และความรู้สึกที่ว่าตัวเอง “ถูกแฉ” หรือ “ถูกหักหลัง”
 สรุปลักษณะนี้คือ “เมื่อท่านปรับอาบัติทุกกฎผมได้ ทำไมผมจะปรับอาบัติปาจิตตีย์ท่านไม่ได้” ซึ่งวิธีการนี้

เป็นการเผชิญหน้าในลักษณะของการหนามยอกเอาหนามบ่ง หรือตาต่อตาฟันต่อฟัน อุณหภูมิความขัดแย้งจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

(2) กรณีการสังคายนาครั้งที่ 1 (ม.อ. (ไทย) 14/41-42/50-51.) นั้น เมื่อวิเคราะห์จากพฤติกรรมของพระปุราณะพบว่า ท่านยิดมันและถือเอาตามที่ตัวเองเคยได้ยินได้ฟังมาว่าควรปฏิบัติตามสิกขาบท 8 ประการที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ตลอดไป ในขณะที่พระมหากัสสปเถระ และคณะได้ชี้ให้เห็นว่าข้อเท็จจริงหรือข้อมูลดังกล่าวนั้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุปฏิบัติได้เฉพาะในยุคข้าวยากหมากแพงเท่านั้น และถึงแม้ว่าพระมหากัสสปเถระจะยกเหตุผล อันใดมาชี้แจง แต่พระปุราณะก็ไม่ยอมปฏิบัติตาม จะขอปฏิบัติตามมติของตนเองเท่านั้น ซึ่งประเด็นความขัดแย้งของพระเถระทั้งสอง กลุ่มนี้ จึงเกิดขึ้นจากการยืนยันแหล่งที่มาของข้อมูลที่แตกต่างกัน

(3) กรณีการทำสังคายนาครั้งที่ 2 (วิ.จุ. (ไทย) 7/455/409-419.) จะเห็นว่า วัตถุประสงค์ 10 ประการที่พระภิกษุเมืองวัชชีได้นำเสนอนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเองไว้ใน 5 ประการหลักด้วยกัน ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลดังกล่าวนี้เป็นข้อมูลที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับหลักการที่ปรากฏในพระไตรปิฎกตามที่พระสงฆ์กระแสนักนำมากล่าว และชี้ให้เห็นถึงความผิดปกติของกลุ่มพระภิกษุเมืองวัชชี การที่ฝ่ายพระภิกษุเมืองวัชชีเข้าถึงข้อมูลที่ผิดพลาดดังกล่าว ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง จนนำไปสู่การสังคายนาครั้งที่ 3

2.2 ผลประโยชน์ หรือความต้องการ เป็นที่มาของความขัดแย้ง

ผลประโยชน์ หรือความต้องการนั้น จัดได้ว่าเป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายนอกที่ชัดเจนประการหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ทรัพยากร หรือสิ่งของมีจำนวนจำกัด แต่ความต้องการ หรือผู้ที่มีความต้องการนั้นมีจำนวนมากกว่า หากไม่สามารถที่จะจัดการทรัพยากรหรือสิ่งของอย่างเป็นระบบแล้ว ก็ย่อมเป็นการง่ายที่จะทำให้ความขัดแย้งปะทุขึ้นมาเพื่อแย่งชิงส่วนแบ่งดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากกรณีการแย่งทรัพยากรน้ำของชาวศากยะและโกลิยะ (ที.สี. (ไทย) 9/267/92.) ก็เนื่องมาจากการที่ทั้งสองกลุ่มต้องการน้ำเพื่อใช้ในการกลสิกรรม แต่ปัญหาคือ น้ำนั้นมีปริมาณที่สามารถจะรองรับพื้นที่นาของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น การเจรจาจึงเกิดขึ้น แต่สุดท้ายกระบวนการเจรจาก็ล้มเหลวเพราะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งต้องการเป็นเจ้าของทรัพยากรน้ำแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุนี้กระแสของความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงจึงเกิดขึ้น

กรณีสงครามการแย่งชิงหมู่บ้านกาสิระหว่างพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระเจ้าอชาตศัตรู (ส.ส. (ไทย) 15/125/146-148.) ก็เช่นเดียวกัน เป็นการตอกย้ำว่า ทั้งคู่ต่างก็ต้องการหมู่บ้านดังกล่าวเพื่อใช้เป็นเขตเศรษฐกิจ และเป็นรัฐกันชน ซึ่งสอดคล้องกับกรณีสงครามระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับเจ้าลจณวิมิวัตรประสงค์ เพื่อแย่งชิงคันธชาติซึ่งมีคุณค่าอย่างมหาศาลในผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นตามมา ผลประโยชน์และความต้องการในสองกรณีหลังนี้จัดได้ว่าเป็น “ตัวแปร” สำคัญที่ทำให้ทั้ง

สองแคว้นต้องทำสงครามระหว่างกันเพื่อแย่งชิงทรัพยากรดังกล่าว โดยมีได้คำนึงว่าผลจากสงครามดังกล่าวจะนำมาซึ่งการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินมากมายสักปานใดก็ตาม

2.3 ความสัมพันธ์ เป็นที่มาของความขัดแย้ง

ปรากฏการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มของพระวินัยธรรกับพระธรรมกถึกก็ดี กลุ่มของพระกัสสปเถระกับพระปุราณะกัณธี กลุ่มพระยสกาภิณฑบุตรกับพระภิกษุเมืองวัชชีก็ดี มาจากเหตุปัจจัยภายนอกอีกประการหนึ่งก็คือ “ความสัมพันธ์” พบว่า เพราะความสัมพันธ์ที่ไม่ดีใช่หรือไม่ จึงทำให้พระวินัยธรรดำนิพระธรรมกถึกกลับหลังว่าเป็นอาบัติทั้งที่ไม่รู้ เพราะความรู้สึกที่ไม่ดีที่ไม่รับคัดเลือกเป็นผู้ร่วมคณะสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 1 ใช่หรือไม่ ที่ทำให้พระปุราณะต้องออกมาเผชิญหน้า และทำลายความน่าเชื่อถือพระมหากัสสปเถระ และคณะ โดยการไม่ยอมรับนับบางประเด็นที่เกิดจากการสังคายนาครั้งที่ 1 และเพราะความสัมพันธ์ที่เสื่อมทรามใช่หรือไม่ ที่ทำให้พระภิกษุเมืองวัชชีพากันลงอุกเขปนิยกรรมพระยสกาภิณฑบุตร จนทำให้ท่านหันกลับไปวิเคราะห่ว่าที่ และพฤติกรรมดังกล่าว และนำไปสู่การสังคายนาในที่สุด

จากนัยดังกล่าว จะเห็นว่า “ประเด็นที่ว่าด้วยความสัมพันธ์” นั้น ถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งในการทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล เพราะหากมนุษย์มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในระดับหนึ่งแล้ว โอกาสพบปะพูดคุยเพื่อหาทางออกเชิงสมานฉันท์เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และมีทางออกร่วมกันได้ง่ายมากยิ่งขึ้น แต่หากเกิดกรณีของการไม่ชอบ หรือมีอคติ (Bias) ต่อกันในระดับใดระดับหนึ่งแล้ว ย่อมเป็นเรื่องยากที่จะหันหน้าเข้าไปพบปะหรือพูดคุยกัน ด้วยเหตุนี้เอง ประเด็นเรื่อง “สาราณียธรรม” จึงเกิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์อีกด้านหนึ่งด้วย

2.4 ขาดสัมพันธ์ เป็นที่มาของความขัดแย้ง

“ขาดสัมพันธ์” เป็นที่มาของความขัดแย้งอย่างไร? ผู้เขียนมองว่า “การที่มนุษย์ไปตัดสินใครคนใดคนหนึ่งที่ไม่ใช่พวก “ของเรา” ว่าเป็น “ชาวเขา” หรือเรียกคนอื่นๆ ที่ไม่ใช่พวกของเราว่า “คนขายขอบ” แล้วตีค่า หรือประเมินคุณค่า “ชาวเขา” ด้อยกว่าตัวเอง แล้วพยายามที่จะลดทอนศักดิ์ศรี และความเป็นมนุษย์ของเขาที่ด้อยอยู่แล้วให้ด้อยลงไปเรื่อยๆ” เหล่านี้คือที่มาของความขัดแย้ง

เหตุผลสำคัญที่มนุษย์กลุ่มนี้พยายามทำก็คือ การสร้างความเป็น “มนุษย์ศิวิไลซ์แบบจอมปลอม” ให้แก่ตนเอง แต่ไปทับถมเหยียดหยาม และดูหมิ่นดูแคลนมนุษย์คนอื่น ๆ ซึ่งบ่อยครั้งที่การ “กดทับ” ในลักษณะนี้สะท้อนออกมาในรูปแบบของความรุนแรงที่ฝ่าย ถูกกระทำได้แสดงออกมาผ่าน “กระบวนการก่อการร้าย” (Terrorism) ทั้งในระดับชาติ และระดับสากล การแสดงออกในลักษณะนี้ได้รับการตั้งข้อสังเกตว่าผู้กระทำการเป็นคน “ไร้มนุษยธรรม” “ไม่มีศาสนา” “เป็นชาตานิยมที่ดำรงอยู่ในคราบของความเป็นนักบุญ” ดังเช่นกรณีปัญหา ทางภาคใต้ การระเบิดตึกเวิร์ลเทรด หรือการจับนักเรียนเป็นตัวประกันและฆ่าอย่างทารุณในเชสเนีย สิ่งที่คุณท้าวไปมักจะมีใจ และให้ความสำคัญก็คือ “ปรากฏการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว ได้แก่ศพของเด็กนักเรียน หรือตึกถล่ม”

แต่สิ่งที่คนหลงลืมและมองข้ามก็คือ “ที่มาของปัญหาซึ่งได้แก่การฆ่าและสังหารชาวปาเลสไตน์ และชาวอิรัก” เราไม่ค่อยได้คำนึงว่า “สิ่งที่เขาถูกกระทำในฐานะเป็นมนุษย์ต่างชาติพันธุ์” ในอดีตที่ผ่านมาเป็นอย่างไร แต่เรามักจะคิดถึงสิ่งที่เราถูกกระทำจากเขาอยู่ตลอดเวลาที่เกิดปัญหาขึ้น ฉะนั้นผู้เขียนจึงไม่รู้สึกละเลยใจเมื่อเกิดสถานการณ์ความรุนแรงต่าง ๆ เกิดขึ้นทั่วโลก และเหตุผลของ “ความไม่พอใจ” อีกประการหนึ่งก็คือ กรณีเจ้าศากยะกับเจ้าโกลียะ และกรณีพระเจ้าวิฑูทกะทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของเจ้าศากยะ

ประวัติศาสตร์ และความเป็นมาของ “วงศ์ศากยะ” นั้น ถือได้ว่าเป็น “อาวุธ” ขึ้นมาสำคัญในการทำลายล้าง “เผ่าพันธุ์ตัวเอง” ในเวลาต่อมา เพราะการมองว่าวงศ์ของตัวเองนั้นประกอบไปด้วยชาติพันธุ์ที่มี “สายพันธุ์เดียว” เท่านั้น โดยไม่เจือปนกับสายพันธุ์อื่น จึงเกิดความหยิ่ง ทะนงตน และอวดดี ความอวดดี ถือตัว หรือเหยียดหยิ่งดังกล่าวจะไม่เกิดผลเสียตามมาแต่ประการใดเลย หากไม่ใช้ความเป็นสายพันธุ์ที่ตัวเองคิดว่าดีกว่า บริสุทธิกว่าคนอื่นนั้นไปถูก เหยียดหยาม ดูหมิ่นคนอื่น ๆ ในสังคม พฤติกรรมดังกล่าวนั้น ชาวโกลียะเคยเตือนสติ และตั้งคำถามต่อความเป็นสายพันธุ์ที่ว่า “เจ้าศากยะต่างจากสุนัขตรงไหนที่มีเพศสัมพันธ์กับพี่น้องของตัวเอง” แทนที่เจ้าศากยะจะตระหนักถึงคำเตือนดังกล่าว แต่กลับย้อนถามว่า “เผ่าพันธุ์ของมนุษย์ชี้เรื่อนจะมีกำลังอะไร” จนทำให้เหตุการณ์คราวนั้นได้ลุกลามจาก “สงครามน้ำ” กลายเป็น “สงครามการปกป้องศักดิ์ศรีระหว่างเผ่าพันธุ์” ในบัดดล แต่พระพุทธเจ้าก็ทำให้สงครามดังกล่าวยุติลงไปได้

แม้ว่าสงครามดังกล่าวจะยุติ แต่ “ความอวดดี” “ถือตัว” ก็นำ “สงคราม” มาสู่เจ้าศากยะอีกคราวหนึ่ง ในกรณีสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เจ้าศากยะ (พ.ศ. (ไทย) 25/104/526.ที่.ป.) เพราะนอกจากการที่จะดูหมิ่นพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งมีสถานะเป็นกษัตริย์เช่นเดียวกัน โดยการมอบลูกของนางทาสีไปเป็นมเหสีแล้ว ยังดูหมิ่น เหยียดหยามพระเจ้าวิฑูทกะซึ่งเป็นลูกของนางทาสีโดยการใช้น้ำนมล้างตที่พระองค์ประทับนั่ง และไม่ยอมให้ลูกของตัวเองไหว้พระเจ้าวิฑูทกะซึ่งมีอายุมากกว่าด้วยการพาหนีไปอยู่นอกเมือง เหตุปัจจัยดังกล่าวนี้นับได้ว่าเป็น “หิวเชื้อ” ขึ้นตีทำให้พระเจ้าวิฑูทกะตัดสินใจทำสงคราม “ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เจ้าศากยะ” ซึ่งเป็นการฆ่าที่ไม่เว้นแม้กระทั่งเด็กที่ยังไม่หย่าจากนมมารดา แม้เหตุการณ์การครั้งนี้พระพุทธเจ้าจะเข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยคนกลางก็ตาม แต่เนื่องจาก “ฐานแห่งการเกลียดชัง” รุนแรงและสะสมมาตั้งแต่เยาว์วัย ประเด็นคำถามที่เกิดขึ้นก็คือว่า “สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของพระเจ้าวิฑูทกะ สงครามโคโซโว สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวของฮิตเลอร์ สงครามก่อการร้ายข้ามชาติต่างกันตรงไหน”

2.5 ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น หรือเป็นธรรมชาติของมนุษย์หรือไม่

“กฎไตรลักษณ์” เป็นชุดแนวคิดที่สามารถอธิบายกฎการเปลี่ยนแปลงในเชิงกายภาพหรือรูปธรรมได้ครอบคลุมที่สุด ในขณะที่เดียวกัน กฎนี้ไม่ได้รับการออกแบบเพื่ออธิบายความเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพ หรือรูปธรรมแต่เพียงประการเดียว แต่ครอบคลุมความเปลี่ยนแปลงเชิงจิตภาพ หรือนามธรรมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนามธรรมที่ว่าด้วย “สภาวะของความขัดแย้ง” กฎนี้อธิบายให้เห็นว่า ความเป็นจริงแล้วสรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนตกอยู่ภายใต้การควบคุมของ “ความไม่

เที่ยง” (อนิจจัง) “การคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้” (ทุกขัง) และ “เราไม่สามารถที่จะบังคับสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เป็นไปตามความต้องการ หรืออำนาจของเราได้” (อนัตตา)

แม้ว่านักคิดบางท่านย้าว่า “ความขัดแย้งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง” ถึงกระนั้น ความเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดความขัดแย้งได้เช่นเดียวกัน เพราะความคิด หรือการกระทำของมนุษย์เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง เพราะว่าสรรพสิ่ง หรือสภาวะต่าง ๆ (ยกเว้นพระนิพพาน) นั้นคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ (ทุกขัง) ด้วยเหตุนี้ เราจึงไม่สามารถบังคับให้บุคคล หรือสิ่งใดก็ตามเป็นไปตามความปรารถนาของเรา ฉะนั้น ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น ซึ่งเป็นการเกิดขึ้นบนฐานที่เรามี ความคาดหวังว่าเขาต้องคิด พูด หรือกระทำเหมือนกับเรา หรือคาดหวังว่าสิ่งต่าง ๆ ต้องไปเป็นไปตามความต้องการของเรา

การเข้าใจความจริงดังกล่าว ทำให้ย่ายต่อการอธิบายว่า “ความขัดแย้งเป็น ‘ธรรมชาติ’ ของมนุษย์หรือไม่” และเพื่อตอบคำถามดังกล่าวนี้ สิ่งที่จะต้องตั้งคำถามต่อไปก็คือว่า มนุษย์ในบริบทนี้หมายถึงใคร คำว่า “มนุษย์” หมายถึง “มนุษย์ในฐานะที่เป็นปุถุชน” หรือว่า “มนุษย์ในฐานะที่เป็นพระอรหันต์” ด้วย

กล่าวถึง “มนุษย์” ในความหมายของ “ปุถุชน” เมื่อวิเคราะห์ภายใต้กรอบของ “กฎไตรลักษณ์” ก็ย่อมง่ายที่ตอบปัญหาดังกล่าว เพราะมนุษย์ปุถุชนนั้นยังมีสภาพจิตที่ถูกปกคลุมได้ด้วยกิเลสในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือความไม่รู้ ความอยาก และความยึดมั่นถือมั่น เป็นต้น ฉะนั้น เมื่อมนุษย์ “ปุถุชน” เคลื่อนไหวร่างกายไปพร้อมกับสภาพจิตที่หวั่นไหวด้วยแรงผลักดันของ “อกุศล” หรือ “กุศล” (ส.ส. (ไทย) 15/113/84-85.) ย่อมเป็นธรรมดาที่จะต้องเผชิญกับความขัดแย้งในมิติต่าง ๆ ที่เกิดจากการคิด การพูด หรือกระทำที่แตกต่างกันดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ความขัดแย้งตามทีสถานการณ์ความขัดแย้งที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่ง เช่น ความขัดแย้งกันเกี่ยวกับการแย่งที่อยู่อาศัยของพระภิกษุ หรือความขัดแย้งกันของสาวกนิครนถ์ นาฏบุตร ซึ่งความขัดแย้งเหล่านี้เริ่มต้นจากการมีความเห็นในทิศทางที่แตกต่างกัน จนสถานการณ์ลุกลามไปสู่ความรุนแรง

จะเห็นว่า เมื่อมองในมิติของโลกียะวิสัย “ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดา และฝังรากลึกในสังคม” ซึ่งมนุษย์มีสมารถที่จะหลีกเลี่ยงข้อเท็จจริงดังกล่าวได้ จะเห็นว่า ธรรมชาติของความขัดแย้งในลักษณะนี้ มีอยู่ และดำรงอยู่ในภายในของมนุษย์เอง รวมไปถึงการที่มนุษย์ปฏิสัมพันธ์กับบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องครอบครัว การทำงาน เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ซึ่งการเข้าไปเกี่ยวข้องในลักษณะดังกล่าว ในฐานะที่มนุษย์เป็น สัตว์สังคม (Social Animal) ย่อมเป็นเรื่องยากที่จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ ฉะนั้น ความขัดแย้งเป็นธรรมดาสามัญของสิ่งต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในโลกไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งที่ซ่อนตัวอยู่ในธรรมชาติ หรือการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่เป็นปุถุชน

จากแนวคิดของนักวิชาการทั้งหลายที่ได้แสดงทัศนะไว้แตกต่างกันนั้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนานั้นได้ให้การยอมรับว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น (Necessity) ในระดับโลกวิสัย เพราะ “ความขัดแย้ง” จัดได้ว่าเป็น “ทุกข์ของบุคคลและสังคม” ประการหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมองว่าความขัดแย้งเป็น “ธรรมชาติ” หรือ “ธรรมดา” ของสังคมทั่วไป จนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็น “สิ่งจำเป็น” ของสังคม เพราะสรรพสิ่งในสังคมนั้นแปรเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลา (อนิจจัง) ผลจากการแปรเปลี่ยนดังกล่าวนี้จึงทำให้เกิดบรรยากาศของ “ทุกข์” หรือ “ความขัดแย้ง” ซึ่งเป็นสภาวะหรือบรรยากาศที่ดำรงอยู่ในภาพเดิมไม่ได้ สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งก็เพราะทุกสิ่งทุกอย่างนั้นในแง่ของโลกวิสัยนั้นไม่สามารถเป็นไปตามความต้องการ หรืออำนาจของสิ่งใด หรือบุคคลใด กล่าวคือไม่มีสิ่งใด หรือบุคคลใดบังคับให้มันไม่เปลี่ยนแปลงหรือไม่ให้ขัดแย้งกัน (อนัตตา) ฉะนั้นเมื่อกล่าวโดยธรรมชาติแล้ว สรรพสิ่งต้องขัดแย้งกัน แต่ถึงกระนั้น พระพุทธศาสนาก็ได้เหลือ “พื้นที่” ของความ “ไม่ขัดแย้ง” เอาไว้ให้ “สภาวะสูงสุด” นั่นก็คือ “พระนิพพาน”

อย่างไรก็ดี ในทัศนะของพระพุทธศาสนา ความขัดแย้งได้ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณค่าภายในของมนุษย์ในเชิงอัตวิสัย และมีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณค่าในเชิงปรวิสัยเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ความขัดแย้งก่อให้เกิดการพัฒนาการระบบการเมืองการปกครอง การบัญญัติพระวินัย การจัดระเบียบสังคม และการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจ ฉะนั้น ความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา สะท้อนภาพทั้งที่เป็นบุญและเป็นบาป ประเด็นจึงอยู่ที่ว่า เราจะมีท่าทีต่อความขัดแย้ง หรือวางบทบาทของตัวเราในสถานการณ์ของความขัดแย้งอย่างไร จึงจะสามารถดำรงตนอยู่บนสถานะของความขัดแย้งได้อย่างประสานสอดคล้องกับชีวิตและสังคม

ด้วยเหตุนี้ หากเรายอมรับว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคมในระดับโลกิยะแล้ว หน้าที่สำคัญของมนุษย์และสังคมจึงไม่ได้อยู่ที่ “การหลบหนี” หรือ “สลาย” ความขัดแย้ง หากแต่ยอมรับสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ในฐานะที่เป็น “ทุกข์” ประการหนึ่งของชีวิตและสังคม และแสวงหาคำตอบว่า ความขัดแย้งเกิดจากอะไร นำไปสู่อะไร เราควรจะมีท่าที รวมไปถึงการแสวงหาทางออก หรือหาเครื่องมือเพื่อนำไปจัดการความขัดแย้งให้ถูกต้อง จึงจะทำให้มนุษย์และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข.

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้อง

สำราญ อินทนาม (2548) ได้ศึกษาพฤติกรรมการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 4 พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีพฤติกรรม การกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งที่มีลักษณะสร้างสรรค์การป้องกันความขัดแย้งที่มีลักษณะไม่สร้างสรรค์และการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่มีลักษณะไม่สร้างสรรค์ในระดับมาก ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีวุฒิและไม่มีวุฒิทางการบริหารการศึกษา มีประสบการณ์ในการบริหารการศึกษาต่างกัน และปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนที่เปิดสอนในระดับช่วงชั้นที่แตกต่างกัน มีการบริหาร ความขัดแย้งไม่แตกต่างกัน

พิพิธ สุวรรณสิงห์ (2550) ได้ศึกษาและเปรียบเทียบการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 265 คน ซึ่งเป็นผู้บริหาร สถานศึกษาที่ปฏิบัติงานอยู่ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1-4 ในปีการศึกษา 2550 โดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามขนาดของอำเภอ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งผู้วิจัยสร้าง ขึ้นมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.84 การวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบค่าที แบบอิสระ โดยใช้โปรแกรมสถิติ สำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า, 1) ผู้บริหารสถานศึกษาใช้วิธีการบริหารความขัดแย้งโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย คือ การยอมให้การประนีประนอม การเผชิญหน้า การร่วมมือ การหลีกเลี่ยงและการเอาชนะ ส่วนการบังคับผู้บริหารสถานศึกษาเลือกใช้เป็นลำดับสุดท้าย, 2) เมื่อเปรียบเทียบระดับการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาจำแนกตามวุฒิการศึกษาปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01, 3) เมื่อเปรียบเทียบระดับการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกตามประสบการณ์การดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 10 ปี และตั้งแต่ 10 ขึ้นไป พบว่าไม่แตกต่างกัน

ประภาทิพย์ ฝาสุก (2551) ได้ศึกษา พฤติกรรมการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูนเขต 1 พบว่า 1) ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 1 มีพฤติกรรมการจัดการความขัดแย้ง แบบการประนีประนอมมากที่สุด รองลงมาคือการร่วมมือ การหลีกเลี่ยง การยอมให้ และ การเอาชนะน้อยที่สุด, 2) เมื่อเปรียบเทียบผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์การบริหาร เพศ และวุฒิการศึกษาที่ต่างกัน จะมีพฤติกรรมจัดการความขัดแย้งไม่แตกต่างกัน โดยพฤติกรรม การจัดการความขัดแย้งส่วนใหญ่เป็นแบบการประนีประนอม

อาทิตย ชลพันธุ์ (2551) ได้ศึกษาการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหาร สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ชลบุรี เขต 2 โดยจำแนกตามเพศ ประสบการณ์ใน การสารงตำแหน่ง ผู้บริหาร และขนาดโรงเรียน พบว่า 1) การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ชลบุรี เขต 2 โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านการหลีกเลี่ยงอยู่ในระดับ ปานกลาง เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การร่วมมือ การยอมให้ ด้านการเอาชนะ การประนีประนอมและด้านการหลีกเลี่ยง, 2) ผู้บริหารสถานศึกษาเพศชายกับเพศหญิงใช้แนวทางการบริหารความขัดแย้ง โดยรวมและรายด้านทุกด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ, 3) ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ตำแหน่งผู้บริหารต่ำกว่า 10 ปี กับประสบการณ์

ตำแหน่งผู้บริหาร 10 ปีขึ้นไปใช้แนวทางบริหารความขัดแย้งโดยรวม และรายด้านทุกด้านแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ, 4) ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กโรงเรียนขนาดกลาง และโรงเรียนขนาดใหญ่ ใช้แนวทางบริหารความขัดแย้ง โดยรวมและรายด้านทุกด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้น ด้านการยอมให้เพียงด้านเดียวเท่านั้นที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารสถานศึกษาจากโรงเรียนขนาดเล็กมีการบริหารความขัดแย้ง ด้านการยอมให้มากกว่าผู้บริหารสถานศึกษาจากโรงเรียนขนาดใหญ่

กาญจนา สามิภักดิ์, ปิยะมากรณ์ สุวรรณเจริญพร และภัทรภร ศรีนวล (2551) ได้ศึกษาแนวทางบริหารความขัดแย้งภายในองค์กรโดยศึกษาความขัดแย้งใน 3 รูปแบบ คือ ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งภายในกลุ่ม และความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ซึ่งคณะผู้วิจัยใช้เทคนิคเดลฟายในการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษา จำนวน 20 คน โดยทำการสอบถามความคิดเห็น 3 รอบ ในรอบที่ 1 เป็นการตอบแบบสอบถามปลายเปิด ในรอบที่ 2 และ 3 เป็นการตอบแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ แล้วนำมาวิเคราะห์โดยใช้ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ผลการวิจัยปรากฏดังนี้ 1) แนวทางที่สมควรนำไปใช้ในการบริหารความขัดแย้งระหว่างบุคคลภายในองค์กร ควรจะการศึกษาและวิเคราะห์หาสาเหตุ และระดับของความขัดแย้ง ผู้บริหารต้องใช้หลักธรรมาภิบาลในการบรรจุแต่งตั้งและการบริหารงานบุคคล และพัฒนาทักษะและสร้างความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงานตามความรู้ความสามารถเฉพาะด้านของแต่ละบุคคล 2) แนวทางที่สมควรนำไปใช้ในการบริหารความขัดแย้งภายในกลุ่มภายในองค์กร ควรจะการจัดระบบและช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสม เพื่อสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน และผู้บริหารต้องให้ความสำคัญและมีเมตตาธรรมกับทุกกลุ่ม ซึ่งรวมทั้งการจัดสรรผลประโยชน์ด้วยความเป็นธรรมตามความรู้ความสามารถ, 3) แนวทางที่สมควรนำไปใช้ในการบริหารความขัดแย้งระหว่างกลุ่มภายในองค์กร ควรจะมีการจัดสรรทรัพยากร ผลตอบแทน/รางวัลอย่างเป็นธรรม และให้ความสำคัญกับแต่ละกลุ่มอย่างเท่าเทียม และส่งเสริม/สนับสนุนการบริหารงานบุคคลด้วยความโปร่งใส เป็นธรรม ตรวจสอบได้

จิตนภา ไชยเทพา (2552 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการจัดการความขัดแย้งของ ผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 5 ผลการวิจัยพบว่า 1) ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการความ ขัดแย้งของ ผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 5 โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับ มาก 2) ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 5 โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ3) ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนที่มีขนาด ต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหาร โรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 5 โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน

จิตทามาศ เชื้อโฮม (2553 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิธีการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้บริหาร สถานศึกษา

เลือกใช้วิธีการจัดการความขัดแย้งวิธีชนะ-ชนะมากที่สุด รองลงไปที่วิธีแพ้-แพ้ และ วิธีแพ้-ชนะ ตามลำดับ 2) ผู้บริหารสถานศึกษาเพศชายเลือกใช้วิธีการจัดการความขัดแย้งวิธี ชนะ-ชนะ และวิธี แพ้-แพ้ ส่วนเพศหญิงเลือกวิธีการจัดการความขัดแย้งวิธีแพ้-ชนะ 3) ผู้บริหาร สถานศึกษาที่มีอายุ 31-50 ปี เลือกใช้วิธีการจัดการวิธีชนะ-ชนะ และ วิธีแพ้-แพ้ มากกว่าผู้ที่ มี อายุ 50 ปีขึ้นไปและน้อยกว่า 31 ปี 4) ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ในตำแหน่งตั้งแต่ 6-10 ปี และ 11-15 ปี เลือกใช้ วิธีการจัดการความขัดแย้งวิธีชนะ-ชนะ และวิธีแพ้-แพ้ มากกว่าผู้ที่ มีประสบการณ์ในตำแหน่ง 15 ปี ขึ้นไป และ 1-5 ปี 5) ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีวุฒิการศึกษา ต่างกันเลือกวิธีการจัดการความขัดแย้งไม่ ต่างกัน และ 6) ผู้บริหารสถานศึกษาที่ปฏิบัติงานใน ขนาดโรงเรียนต่างกันเลือกใช้วิธีการจัดการความ ขัดแย้งไม่แตกต่างกัน

วิภาวี เจียมบุศย์ (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งและวิธีการ จัดการ ความขัดแย้งตามทัศนคติของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร การจัดการความขัดแย้งเรียงตามลำดับ ดังนี้ วิธีการยอมให้ วิธีการหลีกเลี่ยง อยู่ในระดับสูง วิธีการ ร่วมมือ วิธีการประนีประนอม อยู่ในระดับปานกลาง วิธีการเอาชนะอยู่ใน ระดับต่ำ 2) เปรียบเทียบ วิธีการจัดการกับความขัดแย้งตามทัศนคติของผู้บริหารโรงเรียน พบว่า 2.1) ผู้บริหารโรงเรียนที่มีอายุ ต่างกัน ใช้วิธีการจัดการกับความขัดแย้งโดยวิธีการเอาชนะ วิธีการประนีประนอม วิธีการหลีกเลี่ยง และวิธีการยอมให้ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นวิธีการร่วมมือใช้ วิธีการจัดการกับความขัดแย้งแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2.2) ผู้บริหาร โรงเรียนที่มีประสบการณ์ในตำแหน่งบริหารและ ขนาดของโรงเรียนที่ต่างกัน ใช้วิธีการจัดการกับความขัดแย้งไม่แตกต่างกัน 2.3) ผู้บริหารโรงเรียนที่มี วุฒิทางการศึกษาต่างกันใช้วิธีการจัดการกับความขัดแย้งโดยวิธีการเอาชนะ วิธีการร่วมมือ วิธีการ ประนีประนอมไม่แตกต่างกัน ยกเว้น วิธีการหลีกเลี่ยงและวิธีการยอมให้ ใช้วิธีการจัดการกับความ ขัดแย้งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นันทพร สี่ทึง (2555) ได้ศึกษาและเปรียบเทียบสาเหตุความขัดแย้งของครูโรงเรียน ประถมศึกษาอำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี โดยจำแนกตามเพศ ประสบการณ์ในการทำงานและขนาด โรงเรียนที่ปฏิบัติงาน และศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหความขัดแย้งจากผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ครูในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดชลบุรี จำนวนทั้งสิ้น 183 คน เครื่องมือที่ใช้ ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามจำนวน 15 ข้อ ผลการวิจัยพบว่า 1) สาเหตุความขัดแย้งในโรงเรียน ประถมศึกษา อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ตามความคิดเห็น ของครูทั้ง 3 ด้านพบว่าอยู่ในระดับปาน กลางทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านปฏิสัมพันธ์ ในการทำงานด้านองค์ประกอบส่วน บุคคล และด้านสภาพของที่ทำงานหรือสภาพขององค์กร, 2) ผลการเปรียบเทียบระดับสาเหตุความ ขัดแย้ง ตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี จำแนกตามเพศ ในภาพรวม และรายด้านไม่แตกต่างกัน, 3) ผลการเปรียบเทียบระดับสาเหตุความขัดแย้ง ตามความ คิดเห็นของครูโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี จำแนกตามประสบการณ์ในการ ทำงาน ในภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน , 4) ผลการเปรียบเทียบระดับสาเหตุความขัดแย้ง ตาม

ความคิดเห็นของครูโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอบ้านบึงจังหวัดชลบุรี จำแนกตามขนาดของโรงเรียน ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณา ในแต่ละด้านพบว่า ครูที่ทำงานในโรงเรียนขนาดต่างกันมีความคิดเห็นต่อสาเหตุความขัดแย้งที่เกิดจาก สภาพของที่ทำงาน หรือสภาพขององค์กรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยโรงเรียนขนาดใหญ่ต่างกับโรงเรียนขนาดเล็ก และโรงเรียนขนาดใหญ่อีกต่างกับโรงเรียนขนาดกลาง ผู้ร่วมประกอบ วิชาชีพและจรรยาบรรณต่อสังคม โรงเรียนขนาดกลางแตกต่างกับโรงเรียนขนาดเล็ก และโรงเรียน ขนาดใหญ่แตกต่างกับโรงเรียนขนาดกลาง

กันยารัตน์ เกษรเทียน (2556 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสาเหตุ และวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า สาเหตุและวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพชรบูรณ์ทั้ง 5 ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความสัมพันธ์ ด้านค่านิยม ด้านโครงสร้าง ด้านการสื่อสาร และด้านผลประโยชน์ และวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสถานศึกษา 5 วิธี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงลำดับวิธีแก้ปัญหาจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการร่วมมือกันหรือการแก้ปัญหา ด้านการโอนอ่อนผ่อนตามหรือการทำให้ราบรื่น ด้านการประนีประนอม ด้านการหลีกเลี่ยงหรือการถอนตัว และด้านการแข่งขัน การบังคับ และการผลักดัน

เศรษฐนันท์ ศิริสกุลเขมทัต. (2559 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องปรัชญาแนวพุทธ: การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง โดยมีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ในสังคมไทย (2) เพื่อศึกษาหลักปรัชญาแนวพุทธกับการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง (3) เพื่อเสนอองค์ความรู้ใหม่ของรูปแบบการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองตามหลักปรัชญาแนวพุทธ อันนำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองได้อย่างยั่งยืน และมีประสิทธิภาพ พบว่า (1) ความขัดแย้งทางการเมืองตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบันนั้น สวนใหญ่เกิดจากการแสวงหาอำนาจ และผลประโยชน์มากที่สุด ซึ่งเป็นผลจากความขัดแย้งทางด้านสังคมที่มีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มสังคม ตั้งแต่กลุ่มชนชั้นแรงงาน กลุ่มชนชั้นกลาง และกลุ่มชนชั้นปกครอง รวมถึงความแตกต่างในด้านค่านิยมในสังคมที่เป็นชนวนให้เกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่ความรุนแรง (2) ตามหลักปรัชญาแนวพุทธ อันอยู่บนพื้นฐานของพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยหลักอริยสัจ 4 มาใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืนและ (3) การนำปรัชญาแนวพุทธมาเป็นหลักในการสร้างวิถีชีวิตของคนทุกระดับในสังคม และปฏิบัติบนพื้นฐานของหลักนิติธรรม กับหลักราชธรรมที่บูรณาการเข้ากับหลักทศพิธราชธรรมในการบริหารประเทศ จะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย อันเป็นการนำไปสู่การสร้างฐาน ของประชาธิปไตยที่มีคุณธรรม และมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน ตามปรัชญาแนวพุทธถือว่าความขัดแย้งเป็นวิถีแห่งธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในที่เป็นแกนกลางอยู่ลึกที่สุดในตัวบุคคล ประกอบด้วย อกุศลมูล

คือ โลกะ โทสะ' โมหะ และเมื่อเหตุของปัจจัยภายใน รวมกับปัจจัยภายนอก ได้แก่ ทิฐิมานะแล้ว กลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดสภาวะของความขัดแย้งขึ้น และนำไปสู่ความรุนแรงในที่สุด ดังนั้นเมื่อสาเหตุเกิดจากตัวบุคคลเป็นหลักสำคัญ การแก้ปัญหาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องแก้ที่ต้นเหตุหรือสาเหตุของปัญหาที่ทำให้เกิดทุกข์ คือ ความขัดแย้ง ดังนั้น หลักอริยสัจ 4 ตามปรัชญาแนวพุทธ คือ วิธีการมองปัญหา และการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ (system thinking) และการแก้ปัญหาทางการเมืองด้วยแนวทางเช่นนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจ หลักและวิธีคิดอย่างถูกต้อง เป็นระบบด้วยการปลูกฝังให้คนในสังคมได้เข้าถึงคุณธรรม ตามหลักปรัชญาแนวพุทธ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐควรให้ความสนใจ ส่งเสริม สนับสนุน การนำปรัชญาแนวพุทธมาเป็นพื้นฐาน และเพื่อการพัฒนาไปสู่การแก้ปัญหาความขัดแย้ง ทางการเมืองที่ยั่งยืน และมีประสิทธิภาพต่อไป

3.2 งานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

Robbins (1983 อ้างถึงใน ภัทรศรี หนูแพ, 2554) ที่ได้ศึกษาพบว่า วิธีการแก้ปัญหาเป็นวิธีการจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของความขัดแย้งด้วย และในทางตรงข้ามยังมีวิธีการที่มีประสิทธิภาพอีกมากมาย เทคนิคที่เลือกใช้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์จากสาเหตุของความขัดแย้งและความคุ้มค่าที่จะเลือกใช้วิธีการเหล่านั้น

Bradley (1984, p.113-A) ได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบวิธีการที่ใช้ในการ แก้ปัญหาความขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนระดับกลางทั้งชายและหญิงในเขตเมืองเดนเวอร์ (Denver) พบว่าผู้บริหารทั้งชายและหญิง มิได้ใช้วิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งวิธีใดวิธีหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจง แต่มักใช้ควบคู่กันไป สุดแล้วแต่กรณีแวดล้อมเป็นใหญ่

Content (1986, p.212-A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวิธีแก้ไขความขัดแย้งของ ครูใหญ่โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา (ความเป็นผู้นำ) จาก 6 ตำบลในรัฐแคลิฟอร์เนีย ตอนใต้ 144 คน กลุ่มประชากรได้แก่ ครูใหญ่ที่ปฏิบัติงานอย่างเข้มงวดทั้งระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาพบว่า ครูใหญ่มักจะใช้วิธีแก้ไขความขัดแย้ง แบบร่วมมือ และการประนีประนอมมากที่สุด ในขณะที่เดียวกัน ใช้วิธีการหลีกเลี่ยงน้อยที่สุดสิ่งที่พบชี้ให้เห็นว่าครูใหญ่ ชอบใช้แต่ละวิธีใน 5 ชนิดนั้นไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ ใน 3 สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ ครูใหญ่ - ครู ครูใหญ่ - บิดา มารดา และ ครูใหญ่ - ผู้จัดการโรงเรียน

Invernizzi (1988, pp.113-115) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความสามารถ ในการเข้าใจของ ผู้บริหารโรงเรียน การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เกี่ยวกับด้านการปฏิบัติงานวิธีการ แก้ไขความขัดแย้ง และลักษณะที่เลือกสรร ที่เมืองพิตต์สเบิร์ก (Pittsburgh) พบว่าจากวิธีการแก้ไขความขัดแย้งทั้ง 5 แบบของโทมัส - คิลแมนน์ (Thomas - Kilmann) พบว่า ผู้บริหารใช้ วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแบบประนีประนอม ความร่วมมือและการหลีกเลี่ยงมากที่สุด รองลงมาได้แก่การปรองดอง และต่ำที่สุดคือแบบการแข่งขัน ส่วนความสามารถในการเข้าใจ ของผู้บริหารโรงเรียนใช้วิธีประนีประนอมสูงสุด รองลงมาได้แก่การร่วมมือ การหลีกเลี่ยงอยู่ใน อันดับที่ 3 การปรองดองและการแข่งขันน้อยที่สุด การปรองดองเป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้ง แบบเดียวเท่านั้นที่พบว่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นั้นแสดงว่าผู้บริหารเทศบาลใช้การปรองดองมากกว่าความสามารถในการเข้าใจ

ของผู้บริหารโรงเรียนที่ได้ปริญญาโทให้ความร่วมมือมากกว่าผู้ได้รับปริญญาเอก และทางด้าน ภูมิศาสตร์ (ผู้บริหารเทศบาลในเขตนอกเมือง ให้ความร่วมมือน้อยกว่าผู้ที่อยู่ในเขตเมือง) ผลของการ ศึกษาวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะว่ามีปัจจัยหลายประการที่มีอิทธิพลต่อวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และความสัมพันธ์ของผู้บริหาร ฝ่ายการศึกษา และเทศบาล การติดต่อระหว่างกันและกัน ข้าราชการ ที่คัดเลือกเข้ามา การตกลงอย่างไม่เป็นทางการ ธรรมชาติหรือชนิดของหัวข้อเรื่อง และการวางแผนการดำเนินอาชีพของผู้บริหาร

Gibbs (1997) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการประนีประนอมความขัดแย้ง โดยได้สำรวจข้อมูล พื้นฐานของโรงเรียนที่มีความขัดแย้งในชนบท ซึ่งโรงเรียนนี้ประกอบไปด้วย นักเรียนแอฟริกา อเมริกา ร้อยละ 99.90 มีนักเรียนทั้งหมดประมาณ 520 คน พบว่า การใช้การประนีประนอมในความ ขัดแย้งอาจจะมีประสิทธิภาพ และสร้างสรรค์ให้เกิดสภาวะแวดล้อมที่ปลอดภัย ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ในปัจจุบัน มีผลมาจากอิทธิพลประเพณีและวัฒนธรรมควรใช้การประนีประนอมในการแก้ปัญหา ความขัดแย้ง เพื่อให้ทำงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

Mealamed & Reiman (1999 อ้างถึงใน สุกานดา รอดสุขโข, 2554) ได้ทำการวิจัย เกี่ยวกับความร่วมมือและการแก้ปัญหาความขัดแย้งในการจัดการศึกษา โดยทำการศึกษาใน สถานศึกษา ในสถานศึกษาระดับสูง (High Schools) จากนักการศึกษาผู้ปกครองนักศึกษาและผู้มี ส่วนร่วม ผลปรากฏว่าความต้องการทางด้านพื้นฐานเป็นต้นเหตุของความขัดแย้งมากที่สุด สถานศึกษา ต้องจัดให้มีการประชุมอภิปรายเพื่อให้ทราบข้อมูลพื้นฐานและความต้องการของ ผู้ปกครอง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อร่วมมือแก้ปัญหาความขัดแย้ง และจัดการศึกษาให้ตอบสนองกับ ความต้องการของนักศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

Welt (2000, abstract) ได้ทำการศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งใน โรงเรียน ระดับกลาง เปรียบเทียบกับโรงเรียนระดับสูงโดยการสำรวจ พบว่า 1) ไม่พบความแตกต่างระหว่าง 2 กลุ่มนี้ ทั้งด้านตัวบุคคลและระดับของโรงเรียนและรูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่ใช้มากคือ แบบ ประนีประนอม และพบว่าโรงเรียนขนาดกลางใช้รูปแบบการจัดการความขัดแย้งแบบประนีประนอม มากกว่าโรงเรียนระดับสูง และ 2) ไม่พบความแตกต่างในพฤติกรรมการแสดงออกในการใช้รูปแบบ การจัดการความขัดแย้ง

Henkin, et al., (2001, pp.142-145) ได้ทำการศึกษายุทธวิธีการจัดการความขัดแย้ง ของครูใหญ่ในโรงเรียนที่บริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานจากโรงเรียนขนาดใหญ่ในเมืองอูบาน (Large Urban Schools) โดยศึกษายุทธวิธีการจัดการความขัดแย้งของครูใหญ่ และพฤติกรรมของ ครูใหญ่ในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง พบว่า ผู้บริหารใช้ยุทธวิธีการจัดการความขัดแย้ง แบบร่วมมือ ร่วมใจ และแบบผสมผสาน

Monn (2012) ได้ศึกษาข้อเท็จจริงว่า อะไรคือความแตกต่างในวิธีการ ที่สมาชิกทีม ผู้บริหารชั้นนำในโรงเรียนแถบชนเมืองของรัฐอิลลินอยส์ ใช้จัดการกับความขัดแย้ง การศึกษาพบว่า ผู้หญิงที่บริหารชั้นนำเลือกรูปแบบความขัดแย้งแบบประนีประนอมมากกว่าผู้ชาย ข้อมูลยังแสดงให้เห็นว่าสมาชิกผู้บริหารชั้นนำที่มีประสบการณ์การเป็นผู้นำในโรงเรียน 11-15 ปี เลือกรูปแบบความ ขัดแย้งแบบประนีประนอมอย่างมีนัยสำคัญน้อยกว่าเพื่อนร่วมงานที่มีประสบการณ์บริหารน้อยกว่า 5

ปี และผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า 21 ปี การประนีประนอมเป็นความขัดแย้งรูปแบบเดียวที่จะส่งผล
ต่อผลลัพธ์ที่มีนัยสำคัญใดๆ



บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

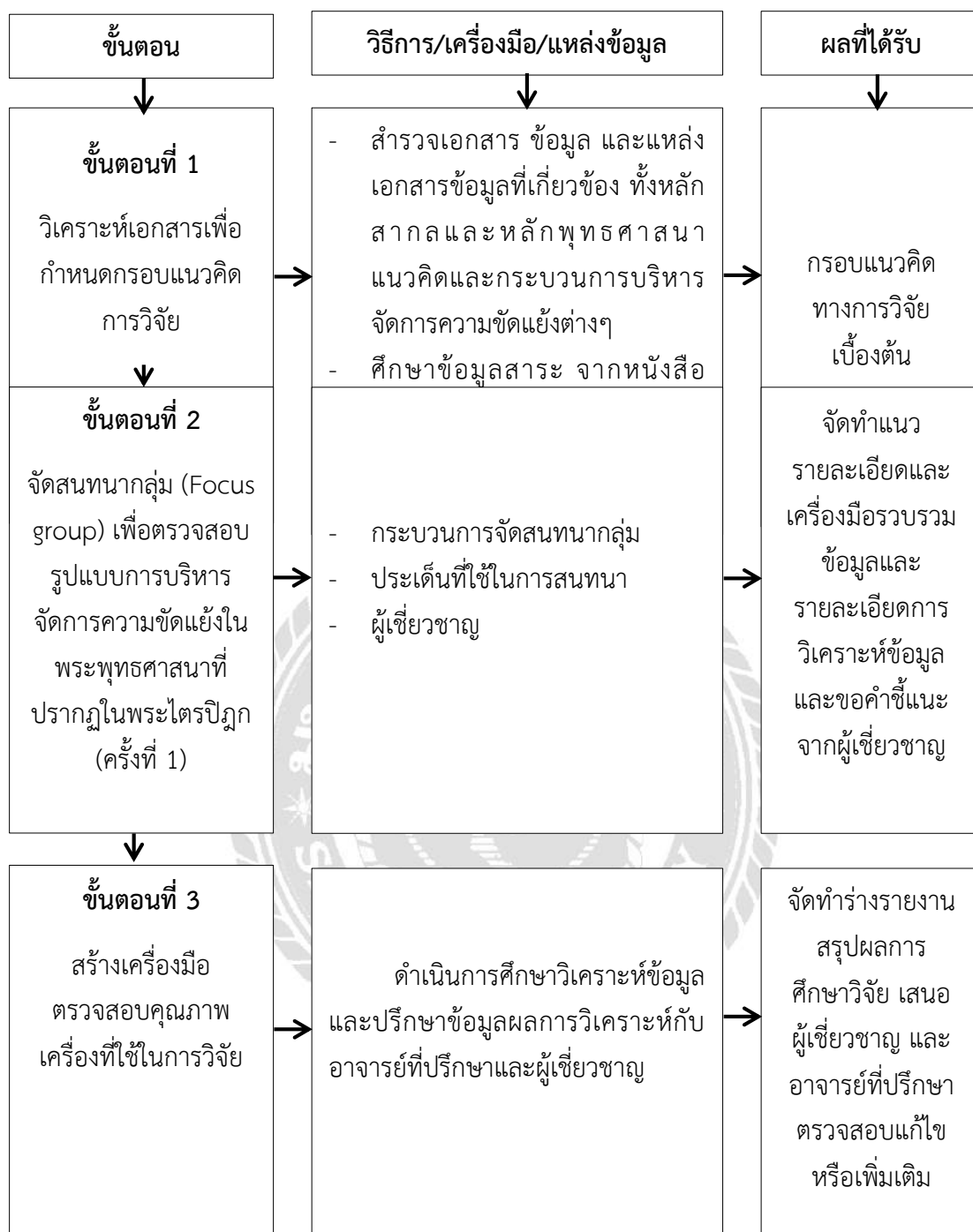
วิธีดำเนินการวิจัย :

รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ โดยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

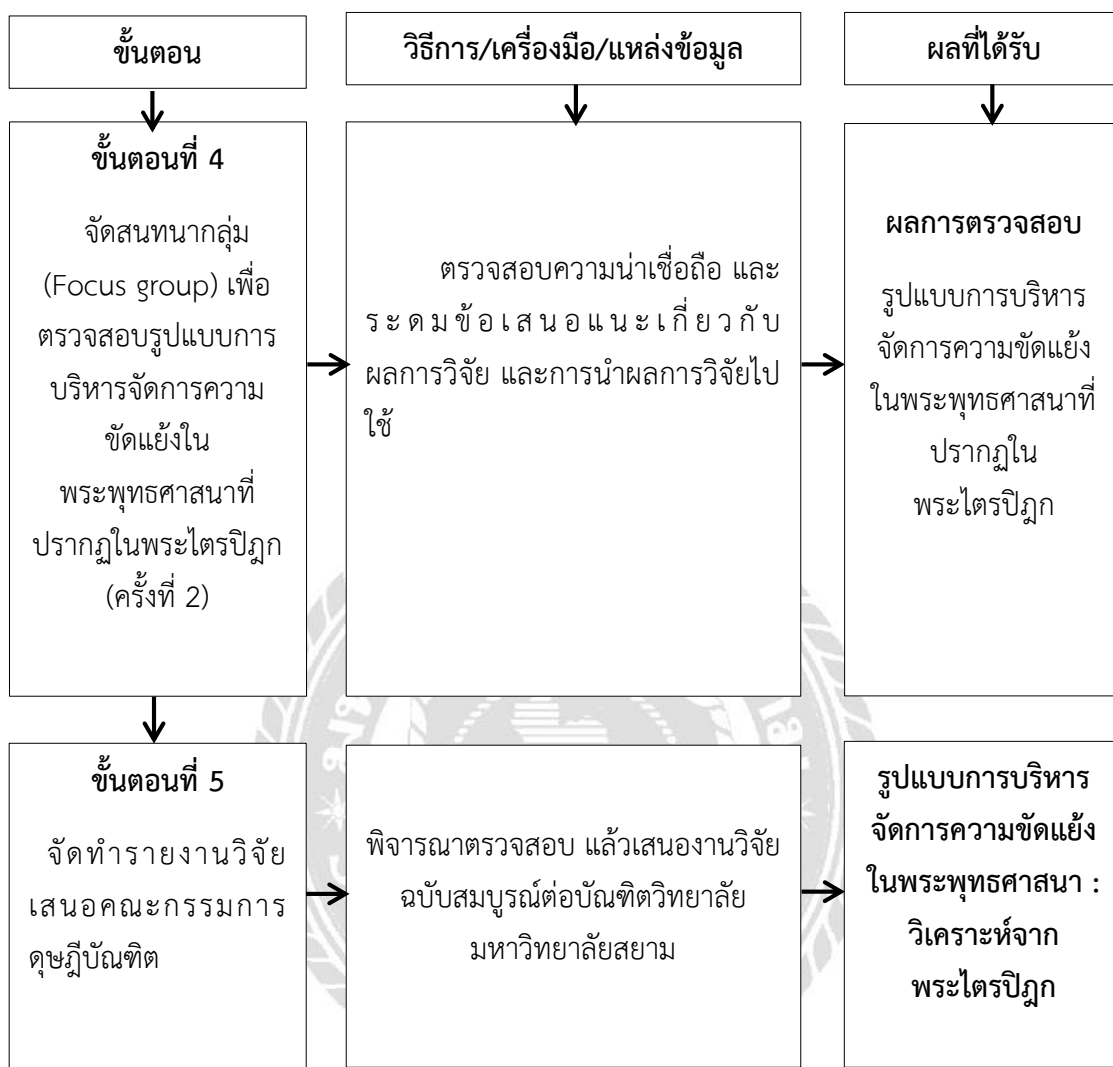
3.1 ขั้นตอนการวิจัย

- 1.สำรวจเอกสาร ข้อมูล และแหล่งเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ทั้งหลักสากลและหลักพุทธศาสนา แนวคิดและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งต่างๆ
- 2.ศึกษาข้อมูลสาระ จากหนังสือ เอกสาร คัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ชั้นรองต่างๆ
- 3.สนทนา ปฐกษากับคณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนาทั้งพระสงฆ์และฆราวาส
- 4.กำหนดหัวข้อ กรอบแนวคิด วิธีการศึกษาวิจัย ร่างโครงการวิจัย และปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วกำหนดคณะผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรง (Validity) ของงานวิจัย
- 5.เสนอขออนุมัติโครงการวิจัย ประสานงานขอความร่วมมือจากคณะผู้เชี่ยวชาญ
- 6.จัดทำแนวรายละเอียดและเครื่องมือรวบรวมข้อมูลและรายละเอียดการวิเคราะห์ข้อมูล และขอคำชี้แนะจากผู้เชี่ยวชาญ
- 7.ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล และปรึกษาข้อมูลผลการวิเคราะห์กับอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ
- 8.จัดทำรายงานสรุปผลการศึกษาค้นคว้า เสนอผู้เชี่ยวชาญ และอาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบแก้ไข หรือเพิ่มเติม
- 9.จัดสัมมนาระดมความคิดเห็น เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และระดมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผลการวิจัย และการนำผลการวิจัยไปใช้
10. จัดทำรายงานวิจัยเสนอคณะกรรมการคณาจารย์บัณฑิต พิจารณาตรวจสอบ แล้วเสนองานวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม

ขั้นตอนการวิจัย : รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก



ขั้นตอนการวิจัย : รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
(ต่อ)



3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้ แหล่งข้อมูลที่ทำการศึกษา มีความขัดแย้งมากพอสมควร ปริมาณข้อมูลที่ศึกษามีค่อนข้างมาก แต่ที่สำคัญ คือ ความละเอียดและความลึกซึ้งของเนื้อหาข้อมูลส่วนใหญ่พบว่า มีสูง การจัดการรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ให้เป็นไปได้อย่างดี จำเป็นต้องมีการเตรียมการและความพยายามกำหนดแนวทางการศึกษาวิจัยให้เหมาะสม ซึ่งสามารถกำหนดรายละเอียดได้เป็น 4 ส่วน คือ ส่วนการเตรียมตัวของผู้วิจัย ส่วนการกำหนดวิธีการรวบรวมข้อมูล ส่วนลักษณะการวิเคราะห์ข้อมูล และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

1. การเตรียมตัวของผู้วิจัย การวิจัยลักษณะนี้ ผู้วิจัยมีส่วนสำคัญมากต่อการดำเนินการวิจัย โดยหลักการจึงมีความจำเป็นต่อการเตรียมตัวผู้วิจัยให้มีคุณสมบัติต่อการวิจัย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการเตรียมตัวต่อการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ คือ

1.1 การศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเชิงกว้างได้พยายามศึกษาอย่างหลากหลาย

1.2 การศึกษาวรรณคดีเชิงตั้ง คือ องค์ความรู้ทางพุทธศาสตร์ ซึ่งมีความลึกซึ้งทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ และทั้งสองส่วน จำเป็นต้องเป็นไปควบคู่กันจึงจะถือได้ว่าเป็นการศึกษาในองค์ความรู้ทางพุทธศาสตร์ ผู้วิจัยได้ใช้เวลาในส่วนนี้มาก ซึ่งมีทั้งส่วนศึกษาหลักการการน้อมจิตสู่แนวปฏิบัติและการศึกษาวรรณคดีคัมภีร์ ซึ่งมีภาษาสำนวนเฉพาะต่างจากภาษาที่ใช้กันทั่วไปไม่น้อย ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจต่อสำนวน และคำศัพท์สำคัญที่เป็นศัพท์เฉพาะศาสตร์ เพื่อสร้างศักยภาพในการอ่านวิเคราะห์ต่อไป

1.3 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของการศึกษาวิเคราะห์ของผู้วิจัยก่อนการดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการในส่วนสำคัญ คือ ความเที่ยงและความตรงกล่าวคือ

1.3.1 การตรวจสอบความเที่ยง (Reliability) ของผู้วิจัยในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเลือกหัวข้อธรรมวินัยจากพระไตรปิฎก นำมาอ่านวิเคราะห์แบบอุปนัยหรืออ่านตีความสรุปเป็นมโนทัศน์สั้นๆ แล้วบันทึกไว้ ต่อจากนั้นทิ้งช่วงประมาณ 2 สัปดาห์ แล้วจึงอ่านวิเคราะห์ลักษณะเดิมอีกครั้งหนึ่ง นำสาระสรุปที่ได้ทั้งสองครั้งมาเทียบว่าได้ผลต่างกันหรือไม่ ถ้ามีลักษณะไม่ต่างกันถือได้ในเรื่องต้นว่ามีความเที่ยงในการอ่านวิเคราะห์ข้อมูล

1.3.2 การตรวจสอบความตรง (Validity) ของการวิเคราะห์ดำเนินการโดยการนำผลการอ่านวิเคราะห์ตามข้อข้างต้น ไปปรึกษาตรวจสอบกับผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนาว่าผลการอ่านเนื้อหานั้นๆ ว่าได้ความเข้าใจตรงตามหลักธรรมวินัยที่พึงมีหรือไม่

1.4 การเตรียมตัวในวิธีการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้ศึกษาระเบียบวิธีการและทดลองทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามระเบียบวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและวิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปซึ่งจำเป็นต้องใช้ในการวิจัยครั้งนี้

1.5 จากการที่ได้ใช้เวลาพอสมควร ในการศึกษาองค์ความรู้ทางพุทธศาสนา จึงทำให้มีโอกาสรับทราบแหล่งข้อมูลทางตำราอ้างอิงที่เป็นเครื่องมือในการศึกษาธรรมวินัย และภาษาบาลี อีกทั้งรู้จักทรัพยากรบุคคลที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนา อันเป็นแนวทางและช่วยในการอนุเคราะห์ต่อการวิจัยนี้

2. การกำหนดวิธีรวบรวมข้อมูล ด้วยการวิจัยครั้งนี้ มีลักษณะของข้อมูลที่ใช้เพื่อตอบคำถามวิจัยหลายลักษณะ แนวในการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงกำหนดแยกเป็น 2 ส่วน คือ

2.1 การศึกษาหลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งเพื่อตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 1 จะรวบรวมข้อมูลโดยการอ่านลักษณะวิเคราะห์แบบอุปนัย โดยมีขอบเขตหัวข้อที่กำหนดในกรอบแนวคิดการวิจัยเป็นแนวในเบื้องต้น เพื่อวิเคราะห์สร้างข้อสรุปย่อยและเตรียมเพื่อการวิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุปรวมต่อไป โดยแหล่งข้อมูลส่วนนี้มีเน้นที่ คัมภีร์พระไตรปิฎก การรวบรวมข้อมูลมีลำดับขั้นตอนที่สำคัญคือ

1) กำหนดหัวข้อเรื่อง ตามเนื้อหาในกรอบแนวคิดในการวิจัย

2) ทำการอ่านวิเคราะห์ และลงบันทึกข้อมูลย่อยๆ พร้อมแหล่งอ้างอิงใน คัมภีร์ ลงในกระดานการ์ด แล้วลงหัวเรื่องดัชนีกำกับ

3) รวบรวมจัดหมวดหมู่ข้อมูลย่อย เพื่อนำไปวิเคราะห์ตามวิธีวิเคราะห์เป็น ลำดับไปทั้งในแต่ละช่วงและโดยรวม

2.2 การศึกษาหลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้ง เพื่อตอบคำถาม การวิจัยข้อที่ 2 แหล่งข้อมูลที่จะเน้นรวบรวมคือ พระไตรปิฎก รวบรวมโดยการอ่านตามลำดับของ ข้อมูล การอ่านเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น จะเป็นลักษณะการอ่านเพื่อวิเคราะห์เนื้อหา และการ วิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุป โดยมีขั้นตอนสำคัญในการรวบรวมข้อมูล คือ

1) กำหนดหัวเรื่องตามกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อความชัดเจน และสะดวก ในการลงบันทึกรวบรวมข้อมูล

2) ดำเนินการอ่านข้อมูลไปตามลำดับของแต่ละคัมภีร์ เมื่อพบเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ที่บ่งบอกถึงสภาพของปัญหาความขัดแย้ง จึงอ่านโดยละเอียดเพื่อลงข้อมูลเหตุการณ์ นั้นในตารางรวบรวมข้อมูล

3) เมื่อรวบรวมข้อมูลได้จำนวนหนึ่งจึงเริ่มจัดหมวดหมู่ และจำแนกชนิด ข้อมูลขององค์ประกอบการแก้ไขปัญหาแต่ละอย่างที่เกี่ยวข้องและรวบรวมข้อมูลลักษณะนี้ต่อไปจน หมด

4) นำข้อมูลทุกส่วนมาจัดระบบวิเคราะห์และดำเนินการวิเคราะห์เพื่อ คำถามการวิจัยต่อไป

3. การกำหนดวิธีวิเคราะห์ข้อมูล การดำเนินการรวบรวมข้อมูลดังกล่าวนี้ จะดำเนินการ วิเคราะห์ข้อมูลคาบเกี่ยวต่อเนื่องกันไปดังกล่าวข้างต้น สำหรับวิธีวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้ระเบียบวิธี วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นส่วนเบื้องต้น เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณให้เห็น ภาพรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวิเคราะห์เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา โดยมีหลักแนวการวิเคราะห์ เนื้อหาที่สำคัญคือ (Webber,1990)

1) กำหนดลักษณะเนื้อหาที่ทำการวิเคราะห์ เป็นลักษณะนิยามเชิงปฏิบัติการหรือ การกำหนดกรอบเนื้อหาการวิเคราะห์ดังที่กำหนดไว้ข้างต้น เพื่อพยายามให้เกิดการวิเคราะห์ที่เป็น ภาวะวิสัย (Objective) มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2) กำหนดแนวระบบการดำเนินการวิเคราะห์ ซึ่งการวิจัยนี้จะสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแนว การเก็บรวบรวมข้อมูลดังรายละเอียดข้างต้น กล่าวคือ มีการกำหนดขอบเขตเนื้อหา และแหล่งข้อมูล วิเคราะห์ กำหนดลักษณะขั้นตอนการวิเคราะห์ การรวบรวมผลในแต่ละส่วน และแนวการตรวจสอบ ความน่าเชื่อถือในแต่ละส่วนดังจะกล่าวต่อไป

ผลของการวิเคราะห์เนื้อหาจะทำให้เห็นภาพความถี่ของข้อมูลที่พบ ซึ่งส่วนนี้จะทำให้ เห็นภาพชัดของเหตุการณ์แก้ไขปัญหา ที่ทำให้มีความชัดเจนในการสรุปในขั้นตอนต่อไป ส่วนบางกรณี ที่พบโดยมีความถี่น้อยหรือแม้พบเหตุการณ์เพียงครั้งเดียว ก็มีใช้ผู้วิจัยจะละเลย เพราะไม่มีความ

ชัดเจนเชิงปริมาณ แต่ผู้วิจัยจะวินิจฉัยในรายละเอียดและเทียบเคียงกับข้อสังเกตอื่นๆ เช่น ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในธรรมวินัย จะเป็นการวิเคราะห์ที่ช่วยสนับสนุนหรือเสริมการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งเป็นวิธีวิเคราะห์หลักของการวิจัยนี้ ดังจะได้กล่าวในวิธีการวิเคราะห์ต่อจากนี้

ระเบียบการวิเคราะห์ที่เป็นหลักของการวิจัยนี้ ดังที่เกริ่นข้างต้น คือ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป (ศุภางค์ จันทวานิช 2533 ; 130) ระเบียบวิธีนี้ ใช้เป็นหลักในการวิเคราะห์ลักษณะการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปมีขั้นตอนหรือวิธีการย่อยสำคัญ 3 วิธี คือ

- 1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เอกสารหรือข้อมูล ที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลที่มีลักษณะเป็นเหตุการณ์หรือเป็นรูปธรรม โดยนำข้อมูลที่ได้มาตีความสรุปเบื้องต้นเพื่อตรวจสอบต่อไป ซึ่งอาจเป็นขั้นย่อยต้นๆ ที่จะนำข้อมูลสรุปนี้ดำเนินการวิเคราะห์ขั้นตอนต่อไป
- 2) การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (Typological Analysis) เป็นการดำเนินการแยกหรือจำแนกข้อมูลเป็นกลุ่มๆ หรือชนิด อาจเป็นตามลักษณะแนวคิดทฤษฎีหรือขอบเขตการวิจัยที่กำหนดไว้
- 3) การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือ การนำข้อมูลที่ผ่านวิธีการขั้นต้นมาเปรียบเทียบกัน เพื่อหาความสัมพันธ์ซึ่งอาจกำหนดเป็นตารางหาความสัมพันธ์หรือแผนผังความสัมพันธ์ เพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปเชิงหลักการหรือข้อสรุปเชิงนามธรรมต่างๆ

4. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ จากการตรวจสอบความน่าเชื่อถือในการอ่านวิเคราะห์ของผู้วิจัยก่อนการดำเนินการวิจัยข้างต้นตามที่กำหนดในข้อ 1.3 และจากรายละเอียดแนววิธีวิเคราะห์ข้อมูล จะแสดงการตรวจสอบความเที่ยงและความตรงได้ชั้นหนึ่ง โดยความตรงจะเป็นความตรงภายในของการรวบรวมข้อมูลได้ในเบื้องต้น นอกจากนี้ความตรงสามารถกำหนดควบคุมหรือตรวจสอบจากส่วนอื่นๆ ได้อีก (Merriam, 1988) เช่นความชัดเจนของกรอบทฤษฎีหรือการยอมรับโดยผู้เชี่ยวชาญ สำหรับความตรงภายนอก สามารถดูจากการนำเสนอเนื้อหาข้อมูลกว้างขวางชัดเจนทุกขั้นตอนเพียงพอเพื่อประโยชน์ในการถ่ายโอนอ้างอิง หรือนำไปใช้ในสถานการณ์ต่อไปได้ ส่วนกำหนดความน่าเชื่อถือที่สำคัญอีกส่วน คือ ความเที่ยง (Reliability) จะมีแนวการตรวจสอบจากการกำหนดกรอบวิจัย วิธีรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และความชัดเจนในการอ้างอิงเพื่อสอบทานได้ และอีกจุดที่สำคัญคือความเที่ยงของการวิเคราะห์ตามข้อ 1.3 เป็นต้น ซึ่งแนวดังกล่าวถ้ามีการกระทำได้รัดกุมรอบคอบย่อมส่งผลถึงความน่าเชื่อถือของงานโดยรวมได้ ซึ่งงานวิจัยนี้พิจารณากำหนดรายละเอียดแนวทางต่างๆ เพื่อสอดคล้องกับการตรวจสอบความเที่ยงและความน่าเชื่อถือได้ ดังรายละเอียดต่างๆ ของการวางแผนวิธีวิจัยข้างต้น ซึ่งนอกจากความพยายามในการกำหนดกรอบการวิจัยและขั้นตอนระเบียบวิธีวิจัยให้รอบคอบชัดเจนเท่าที่จะทำได้แล้ว คณะผู้เชี่ยวชาญเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งในการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาและความตรงภายนอกดังกล่าว โดยการวิจัยนี้

กำหนดคณะผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบผลการวิจัยเป็น 2 คณะ คือ ผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา และผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษา จำนวนคณะละ 5-8 ท่าน โดยกำหนดแนวคุณสมบัติในการเลือกผู้เชี่ยวชาญ ดังต่อไปนี้

1) ผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่มีความรู้พื้นฐานลักษณะดังนี้

1.1 มีการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือ 7-9 ประโยค หรือ

1.2 มีการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับปริญญาโทขึ้นไป หรือ

1.3 เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงได้รับการยอมรับในวงการพุทธศาสนา เป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา หรือ

1.4 เป็นผู้ที่มีผลงานทางเอกสารตำราหรือหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้วย
ลักษณะเป็นที่ยอมรับกันทางวิชาการ

2) ผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษา มีความรู้พื้นฐานดังนี้

2.1 มีวุฒิการศึกษาทางครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ ระดับปริญญาโทขึ้นไปในสาขา
เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา และ/หรือ

2.2 เป็นผู้ที่มีผลงานทางวิชาการทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

ในส่วนท้ายสุดของแนวทางการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของงานวิจัยนี้ คือ การนำข้อ
วิจารณ์และข้อคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญเพิ่มเติมเกี่ยวกับผลการวิจัยและข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการนำ
ผลการวิจัยไปใช้หรือการวิจัยต่อเนื่อง จุดเน้นเกี่ยวกับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือที่คาดว่าจะได้จาก
การสัมภาษณ์เพิ่มเติม คือ การได้รายละเอียดที่ชัดเจนมากขึ้น เพื่อการตรวจสอบความตรงทั้งความ
ตรงภายในซึ่งเป็นการพิจารณาถึงความถูกต้องของเนื้อหาและความตรงภายนอกอันเป็นส่วนเกี่ยวกับการ
พิจารณาในการอ้างอิงถ่ายโอนในสถานการณ์อื่นๆ ทั้งนี้ความคิดเห็นต่างๆ จะได้จากผู้เชี่ยวชาญ
ทั้งสองคณะดังกล่าว

บทที่ 4

ผลการสังเคราะห์การบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา

วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก

รูปแบบการศึกษาศาสตร์ต่างๆ ในโลกนี้ มีวิธีการศึกษาที่แตกต่างกันตามแนวคิดแห่งศาสตร์นั้นๆ ซึ่งมีกระบวนการและวิธีการศึกษาตามฐานคิดของแต่ละศาสตร์ บางทีศาสตร์เดียวกันก็แยกสาขาตามการแยกย่อยของจุดประสงค์การศึกษาและตามความต้องการของผู้ศึกษา จนกลายเป็นการแบ่งแยกฐานคิดและเป็นการศึกษาแบบแยกส่วน บางกลุ่มก็พยายามให้ ศึกษาแบบองค์รวมและเกิดการบูรณาการระหว่างสาขาวิชาของศาสตร์ต่างๆ (พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2553 : 11) ในสถาบันอุดมศึกษา องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ได้แทรกอยู่ในองค์ความรู้ของศาสตร์ต่างๆ ด้วยความเข้าใจว่า พระพุทธศาสนาจะส่งเสริมองค์ ความรู้ศาสตร์ต่างๆ นั้นให้เหมาะสมและสมบูรณ์ในบริบทสังคมไทย

การบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จึงถูกนิยาม การศึกษาและถูกปรับรูปแบบวิธีการศึกษาเพื่อให้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ปัจจุบันทั้งศาสตร์ ตะวันตกและตะวันออก บางทีผู้ศึกษาก็อาจเกิดความสับสน แม้แต่ในวงการการศึกษาพระพุทธศาสนา มีนักวิชาการและปราชญ์หลายท่าน ที่อธิบายศัพท์ อธิบายความหมาย อธิบายกระบวนการศึกษา รูปแบบและวิธีการศึกษา พระพุทธศาสนา กับวิธีการศึกษาของศาสตร์สมัยใหม่แตกต่างกันไป ตาม บริบทแห่งความคิดที่ แตกต่างกัน จนบางทีผู้กำลังศึกษาเกิดความสับสนว่า รูปแบบวิธีการศึกษา พระพุทธศาสนา ที่แท้จริงเป็นอย่างไร เช่น ท่านพุทธทาส ภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า “พระพุทธศาสนาที่อยู่ในรูปของวิธี การศึกษาเชิงปรัชญาไม่เกี่ยวกับทางปฏิบัติ เป็นเพียงทฤษฎี วิธีการศึกษา พระพุทธศาสนาที่แท้ นั้นเป็นหลักปฏิบัติจริงๆ เพื่อพ้นทุกข์” (Buddhadasa Bhikkhu, 2010 : 31)

การศึกษอันเกิดจากการศึกษาวิเคราะห์ (Analysis) และการวิพากษ์วิจารณ์ (Criticism) แบบกระบวนการทางวิชาการสมัยใหม่ จะทำให้เกิดการสังเคราะห์ (Synthesis) ให้เกิดการสร้างสรรค์ องค์ความรู้ ตามกระบวนการศึกษา แบบพระพุทธศาสนาได้อย่างไร และเราจะควรหยิบเอาส่วนไหน ของวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับวิธีการศึกษาเชิงวิชาการสมัยใหม่ การนำเสนอ เนื้อหาพระพุทธศาสนา ในรูปแบบเชิงวิชาการ จะทำให้กระบวนการศึกษาของพระพุทธศาสนา บิดเบือนจาก วัตถุประสงค์เดิมหรือไม่ งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้ศึกษาต้องการจะมุ่งหาคำตอบและคำอธิบาย เกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาจากการวิเคราะห์พระไตรปิฎก เพื่อนำมา เปรียบเทียบรูปแบบวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการในรูปแบบต่างๆ ว่ามี ลักษณะเป็น อย่างไร เพื่อเป็นประโยชน์ให้กับวงวิชาการในสาขาพระพุทธศาสนาและปรัชญาในสังคมไทย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการความขัดแย้งทั้งศาสตร์ตะวันตก และศาสตร์ทางตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏใน พระไตรปิฎก โดยเสนอตามสาระสำคัญดังนี้ คือ

- 1) การบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
- 2) หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนการจัดการความขัดแย้ง
- 3) การประยุกต์ใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา

4.1 การบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

4.1.1 พระไตรปิฎก ประกอบด้วยคัมภีร์สำคัญ 3 ปิฎก คือ **พระวินัยปิฎก** ว่าด้วยวินัย หรือข้อปฏิบัติเกี่ยวกับความประพฤติ ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินการต่าง ๆ ของ ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ **พระสุตตันตปิฎก** ว่าด้วยพระสูตร หรือเทศนาที่ตรัสแก่บุคคลต่าง ๆ ในเวลา และสถานที่ต่างกัน เป็นรูปคำสนทนาโต้ตอบบ้าง เป็นรูปร้อยกรองบ้าง ร้อยแก้วบ้าง ร้อยแก้วผสม ร้อยกรองบ้าง ตลอดถึงเทศนาของพระสาวกองค์สำคัญ **พระอภิธรรมปิฎก** ว่าด้วยหลักธรรมต่าง ๆ ที่ อธิบายในแง่วิชาการล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคล หรือเหตุการณ์ ส่วนมากเป็นคำสอนด้านจิตวิทยา และ อภิปรัชญาในพระพุทธศาสนา (เสฐียรพงษ์ วรรณมา, 2543 : 3) เนื้อความทั้งหมดของพระไตรปิฎก จัดแบ่งเป็นหมวด ๆ หรือ ชั้น มีจำนวน 84,000 พระธรรมชั้น แบ่งเป็น พระวินัยปิฎก 21,000 พระ ธรรมชั้น พระสุตตันตปิฎก 21,000 พระธรรมชั้น และพระอภิธรรมปิฎก 42,000 พระธรรมชั้น

4.1.2 โครงสร้างของพระไตรปิฎก

พระธรรมวินัย ที่บรรจุอยู่ในพระไตรปิฎกนั้น เป็นหลักในการจัดหมวดหมู่ของ พระไตรปิฎกธรรมและวินัย 2 อย่าง ทำนนำมาเก็บรวมจัดใหม่แยกเป็น 3 ปิฎก คือ

วินัย ได้แก่ ระเบียบข้อบังคับสำหรับชีวิตและชุมชนของภิกษุและภิกษุณี จัดไว้เป็นคัมภีร์ หนึ่ง เรียกว่า วินัยปิฎก

ธรรม จัดแยกเป็น 2 คัมภีร์ คือ

1) ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงยกย่องไปต่าง ๆ ให้เหมาะกับบุคคลสถานที่เหตุการณ์มี เรื่องราวประกอบจัดรวมไว้ เรียกว่า สุตตันตปิฎก

2) ธรรมที่แสดงเป็นเนื้อหาหรือหลักวิชาล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ ไม่มี เรื่องราวประกอบจัดไว้พวกหนึ่ง เรียกว่า อภิธรรมปิฎก ดังแผนภูมิแสดงโครงสร้างพระไตรปิฎก ต่อไปนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) 2543 : 72-74)

แผนภูมิแสดงโครงสร้างพระไตรปิฎก



รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ความขัดแย้งและวิธีการแก้ไขความขัดแย้งที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยวิเคราะห์จากพุทธวิธีการบริหารจัดการของพระพุทธองค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและแก้ไขปัญหให้กับสรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์ ผ่านกระบวนการของอริยสัจทั้งสี่ คือ ทุกข์ (ทุกข์) สาเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) หนทางแห่งความดับทุกข์ (มรรค) และความดับทุกข์ (นิโรธ) ด้วยวิธีการที่หลากหลาย และได้้นำเอาหลักการแนวคิด ทฤษฎีของตะวันตกมาบูรณาการกับแนวคิดทางตะวันออกด้วย เพื่ออธิบายกระบวนการแก้ไขปัญหาให้เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น จากการวิเคราะห์พระไตรปิฎกเท่าที่สืบค้นได้ ค้นพบวิธีการแก้ไขปัญหามากมาย ผู้วิจัยจำแนกออกเป็น 15 วิธีการ โดยมีกรณีศึกษา จำนวน 15 กรณี ได้แก่

- 1) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการลงโทษ
- 2) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการบัญญัติพระวินัย
- 3) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการพึ่งพาตนเอง
- 4) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการใช้สติปัญญา
- 5) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการวางตัวเป็นกลาง
- 6) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการใช้อธิปาฏิหาริย์
- 7) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการเผชิญหน้า
- 8) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการหลีกเลี่ยง
- 9) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการเจรจา
- 10) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการประนีประนอม
- 11) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการให้รางวัล
- 12) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการใช้อุบาย
- 13) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการพิสูจน์ความจริง
- 14) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการใช้อำนาจแห่งธรรมชาติ
- 15) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการใช้อหิศาสนาและวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กรณีศึกษาที่ 1 : เรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี

ครั้งนั้น มีภิกษุ 2 รูป คือ พระวินัยธร (ชำนาญด้านพระวินัย) กับพระธรรมกถึก (ชำนาญด้านพระธรรม) ต่างก็มีบริวารรูปละ 500 ได้อยู่ที่โฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี วันหนึ่ง พระธรรมกถึกไปฐาน (ส้วม) แล้วทิ้งน้ำที่เหลือจากการชำระไว้ในภาชนะในฐานนั้นก็ออกมา ภายหลัง พระวินัยธรเข้าไปฐานและเห็นน้ำนั้น ออกมาถาม ก็ทราบว่าเป็นพระธรรมกถึกเหลือน้ำไว้ จึงกล่าวว่า “ท่านไม่ทราบหรือว่าทำอย่างนั้นเป็นอาบัติ ถ้าท่านไม่ได้แกล้งทำ แต่เพราะขาดสติ ก็ไม่เป็นอาบัติ” ส่วนพระธรรมกถึกเห็นว่าไม่น่าจะเป็นอาบัติ แต่ก็บอกว่า “เอาเถอะ ถ้าอย่างนั้น ผมจะปลงอาบัติ”

ฝ่ายพระวินัยธร ได้บอกแก่บริวารตนว่า “พระธรรมกถึกรูปนี้ ต้องอาบัติแล้วก็ไม่รู้” บริวารของพระวินัยธรก็ไปกล่าวล้อบริวารของพระธรรมกถึกว่า “พระอุปัชฌาย์ของท่านแม้ต้องอาบัติแล้ว ก็ยังไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ” บริวารของพระธรรมกถึกก็ไปเล่าให้พระอุปัชฌาย์ของตนฟัง พระธรรมกถึก จึงได้พูดว่า “พระวินัยธรรูปนี้ เมื่อก่อนพูดว่า ไม่เป็นอาบัติ เดียวนี้กลับพูดว่า เป็นอาบัติ พระวินัยธรนั้นพูดมั่ว” บริวารของพระธรรมกถึกนั้นจึงไปกล่าวล้อบริวารของพระวินัยธรว่า “พระอุปัชฌาย์ของท่านนั้น พูดมั่ว” และด้วยเหตุนี้เอง บริวารของพระวินัยธรและพระธรรมกถึกนั้น ก็ทำความทะเลาะกันและกันลูกหลานมากขึ้น

ภายหลัง พระวินัยธรได้โอกาสแล้ว จึงได้ทำอุกเขปนียกรรม (กรรมที่สงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้มีความผิด) แก่พระธรรมกถึก เพราะโทษที่ไม่เห็นอาบัติ

ต่อมาได้มีภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระตถาคตเจ้า และกราบทูลถึงการที่ภิกษุทะเลาะกัน พระพุทธองค์ทรงส่งโอวาทไปว่า “ภิกษุทั้งหลายจงพร้อมเพรียงกัน” ถึง 2 ครั้ง ทรงสดับว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายไม่ปรารถนาจะเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน” ครั้นครั้งที่ 3 ทรงสดับว่า “ภิกษุสงฆ์แตกกันแล้ว” จึงเสด็จไปสู่สำนักของเธอทั้งหลาย ที่โฆสิตารามนั้นแล้ว ตรัสห้ามว่า “อย่าเลย ภิกษุทั้งหลาย พวกท่านอย่าได้ทำการแตกร้างกัน” แล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่า การแตกร้าง การทะเลาะ การแก่งแย่งและการวิวาทนั้น ทำความฉิบหายให้ แท้จริง แม้นางนกลูก กิคา (นกไส้) อาศัยการทะเลาะกัน ยังอาจทำพระยาช้างให้ถึงความสิ้นชีวิต” แล้วตรัสลูกกิกชาดก ทรงตรัสต่ออีกว่า “ภิกษุทั้งหลาย ขอพวกท่านจงพร้อมเพรียงกันเถิด อย่าวิวาทกันเลย เพราะว่า แม้นกกระเจาทั้งหลายพัน อาศัยความวิวาทกัน ได้ถึงความสิ้นชีวิต”

แต่พวกภิกษุนั้นก็ไม่เชื่อถ้อยคำของพระบรมศาสดา ทำให้พระพุทธองค์ทรงระอาพระทัย จึงเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในเมืองโกสัมพี ไม่ตรัสบอกพระภิกษุสงฆ์ ทรงถือบาตรจีวรของพระองค์ แล้วเสด็จไปทางบ้านปารีเลยกะ เสด็จประทับจำพรรษาอยู่ที่ควงไม้สาละใหญ่ในราวป่ารักชิตวัน มีช้างปารีเลยกะอุปฐาก อยู่เป็นผาสก

ฝ่ายพวกอุบาสก ผู้อยู่ในเมืองโกสัมพี เมื่อไปสู่วิหาร ไม่เห็นพระศาสดา สอบถามทราบความว่า พระพุทธองค์เสด็จไปสู่ป่าปารีเลยกะเสียแล้ว เพราะเหตุที่ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน ทำให้พวกเขาไม่พอใจที่ไม่ได้พบพระศาสดาเพราะภิกษุเหล่านั้น จึงพร้อมใจกันไม่แสดงความเคารพ ไม่ถวายอาหาร เมื่อได้รับความลำบาก ทำให้ภิกษุเหล่านั้นคลายทิฐิ ต่างก็ขอมาและขอภัยต่อกัน ถึงกระนั้น พวกอุบาสกก็ยังไม่ยอมถวายการอุปถัมภ์ ถ้ายังไม่ได้ขอมาพระศาสดา แต่เพราะเป็นภายในพรรษา ภิกษุทั้งหลายไม่สามารถไปเฝ้าพระศาสดาได้ ทำให้พรรษานั้นล่วงไปด้วยความลำบาก

ภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ทราบว่าพระศาสดาเสด็จถึงกรุงสาวัตถีแล้ว จึงได้ไป ณ ที่นั้นเพื่อจะกราบทูลขอมาพระศาสดา ฝ่ายพระเจ้าโกศลทรงสดับว่า “พวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ผู้ที่ก่อการ

แต่กร้าวจะมาเข้าเฝ้าพระศาสดา” จึงไม่อยากให้เข้ามาสู่แว่นแคว้นของพระองค์ และได้ทูลความนั้นแก่ศาสดา แต่ก็ถูกพระพุทธรองค์คัดค้านว่า “อย่าทำอย่างนั้นเลยมหาราช ภิกษุเหล่านั้นเป็นผู้มีศีล แต่ไม่เชื่อฟังคำอาตมภาพ จึงได้วิวาทกันและกัน แต่บัดนี้ ได้สำนึกผิดมาเพื่อต้องการขอขมาอาตมภาพ” แม้ท่านเศรษฐีอนาถบิณฑิกะ ก็ไม่อยากให้ภิกษุเหล่านั้นเข้ามาสู่วิหารของตน แต่ถูกพระศาสดาทรงห้ามเหมือนอย่างนั้น และเมื่อภิกษุมาถึงกรุงสาวัตถีโดยลำดับแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้จัดเสนาสนะอันสงัดแก่พวกเธอ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ภิกษุเหล่านั้นก็ไม่นั่ง ไม่ยืน ร่วมกับภิกษุชาวโกสัมพีเหล่านั้น ฝ่ายประชาชนผู้มาแล้ว ทูลถามพระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญพวกไหนภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ผู้ก่อการแตกร้าง” พระศาสดาตรัสว่า “พวกนั้น” เมื่อพวกเธอถูกชาวบ้านขึ้นว่า “นั่นคือหมู่ภิกษุที่ทะเลาะวิวาทกัน” จึงได้แต่ก้มหน้า เพราะความอาย ทั้งหมดจึงพบลงแทบบาทมูลแห่งพระศาสดา แล้วทูลขอขมาต่อพระพุทธรองค์ พระศาสดา ตรัสว่า “เธอทั้งหลายทำกรรมหนักแล้ว เมื่อบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าผู้เช่นเรา ผู้ทำความสามัคคีอยู่ แต่ไม่ตามคำของเรา ฝ่ายบัณฑิตในปางก่อน สดับโอวาทของมารดาและบิดาผู้ถูกประหารชีวิต เมื่อบิดามารดานั้นแม้ถูกปลงชีวิตอยู่ ก็ไม่ล่วงโอวาทนั้น ภายหลังได้ครองราชสมบัติใน 2 แว่นแคว้น” เมื่อตรัสเทศนาจบแล้ว ภิกษุเหล่านั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์. (วิ.ม. (ไทย) 5/451-467/333-361)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : การใช้น้ำในห้องน้ำ 2. หาสาเหตุของปัญหา : พระธรรมกถึกใช้น้ำจนหมด เป็นเหตุให้พระวินัยธรตำหนิว่า “ผิดพระวินัย” 3. กำหนดทางเลือก : ไตรลักษณ์ : อริยสัจ 4 : พรหมวิหาร 4 : สาราณียธรรม 6 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : สาราณียธรรม 6 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : ตรัสห้ามเพื่อมิให้เกิดการทะเลาะกัน : เทศนาโทษของความวิวาท : เทศนาอานิสงค์ของความสามัคคี	1. ทุกข์ : พระภิกษุโกสัมพีเกิดความลำบากทั้งกายและเป็นทุกข์ทางใจ เพราะโดนชาวบ้านตำหนิว่าไม่เชื่อฟังคำสอนของพระพุทธรองค์ จึงไม่พากันใส่บาตร เข้าวัด ฟังธรรม 2. สาเหตุแห่งทุกข์ : พระภิกษุโกสัมพีทะเลาะกันเรื่องการใช้น้ำในห้องน้ำ เมื่อพระองค์ทรงตกเตือนก็มิได้ฟังและปฏิบัติตาม 3. ความดับทุกข์ : ได้เกิดดวงตาเห็นธรรม เพราะเข้าใจกฎสภาวะธรรมของการอยู่ร่วมกัน โดยต้องมีจิตเมตตา กรุณา เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน จึงจะนำพาซึ่งความสุขมาให้แก่หมู่คณะ 4. หนทางแห่งความดับทุกข์	แนวคิดตะวันออก ปัจจัยภายใน 1. ตัณหา : อยากเป็นฝ่ายชนะ 2. ทิฐิ : สำคัญตนว่า ตัวเองถูกเสมอ 3. มานะ : ไม่ยอมรับผิด ปัจจัยภายนอก 1. ข้อมูล : ความเข้าใจไม่ตรงกัน 2. ความต้องการ : คาดหวังให้ผู้อื่นยอมรับในหมู่คณะ 3. ความสัมพันธ์ : เป็นเพื่อนร่วมสำนักเดียวกัน แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. บุคลิกภาพ : เป็นคนหัวดี 2. สถานภาพ : พระธรรมกถึก และพระวินัยธร 3. ปัจจัยภายในบุคคล : ความเห็นเรื่องการใช้น้ำในห้องน้ำ

6. ประเมินผล : พระภิกษุโกสัมพี หันหน้ามา สามัคคีกัน : ได้เดินทางไปขอขมาพระพุทธ องค์ : ได้บรรลุลหกรรมเป็นพระโสดาบัน	: ได้พิจารณาเห็นว่า การ ทะเลาะวิวาทเป็นเหตุหน้าทุกขมา ให้แก่หมู่คณะ จึงเกิดความละอาย ใจ หันหน้ามาคุยกัน ปรับความ เข้าใจ และอภัยแก่กันและกัน	ปัจจัยภายนอก 1. การรับรู้ : ความเข้าใจไม่ตรงกัน 2. การพึ่งพาอาศัย : อยู่วัดเดียวกัน มีธรรมวินัยเดียวกัน 3. ปัจจัยระหว่างบุคคล : เป็นพระ เณรผู้ใหญ่ทั้งคู่
--	---	---



วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก : พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาโดยการลงโทษ โดยไปจำพรรษาอยู่ป่า เพื่อให้ภิกษุโกสัมพีเกิดความละอาย ใจ ได้กลับมาสามัคคีกันดังเดิม

แผนภาพที่ 1 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการลงโทษ

กรณีศึกษาที่ 2 เรื่องพระสาตเถระ

พระสาตเถระ นามเดิม สาตตะ ชาวเมืองสาวัตถี

สาตตะมาณพเป็นผู้สนใจใคร่ศึกษา ได้รับทราบข่าวพระศาสดาว่า เป็นพระอรหันต์
 ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงแสดงธรรมไพเราะ ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์โลกนี้และประโยชน์โลกหน้า
 ได้แจ่มแจ้ง วันหนึ่ง มีโอกาสจึงเข้าไปเฝ้า ได้ฟังพระธรรมเทศนาเกิดศรัทธา จึงทูลขอบรรพชา
 อุปสมบท ครั้นบวชแล้ว เจริญงานได้สมบัติ 8 มีความชำนาญในฉันทสมาบัติ

พระสาตเถระได้ปราบอัมพิตถนาคราช จนสิ้นฤทธิ์เดช ด้วยเตโชธาตุสมาบัติ ของ
 ท่าน ชาวบ้านที่เคยได้รับความทุกข์จากนาคราชนั้น ดีใจ เลื่อมใสท่าน ทุกบ้านได้จัดสุรารวยเวลา
 ท่านไปบิณฑบาต ท่านจิบสุรบ้านละน้อย เพื่อฉลองศรัทธา ครั้นหลายบ้านเข้าจึงเกิดเมาสุรา ไป
 ล้มหมกตสิดีกองขยะ พระศาสดาทรงทราบจึงทรงให้พระมาประคองเอาไป ทรงติเตียนและชี้โทษ
 ของสุรา หลังจากนั้นท่านเกิดความสลดใจ ปฏิบัติสมณธรรม ไม่นานนักก็ได้บรรลอรหัตผล

เพราะท่านเป็นผู้ชำนาญเตโชธาตุสมาบัติ สามารถแสดงฤทธิ์เกี่ยวกับไฟได้หลายอย่าง
 เช่นทำให้เกิดแสงสว่างในที่มืด และทำให้เกิดความมืดในที่สว่าง เป็นต้น จึงทำให้ประชาชนผู้พบเห็น
 เลื่อมใสเป็นจำนวนมาก

พระศาสดาทรงปรารภความสามารถในการเข้าเตโชธาตุสมาบัติของท่าน จึงทรงตั้งท่านไว้
 ในเอตทัคคะว่า พระสาตเถระเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ฉลาดในการเข้าเตโชสมาบัติ (วิ.มหา. ไทย
 2/326-327/462-465)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : พระพุทธองค์ทรงติเตียนและชี้โทษของสุรา 2. หาสาเหตุของปัญหา : พระสาตตะจีบสุราจนเมา ล้มหมดสติอยู่ที่กองขยะ 3. กำหนดทางเลือก : ไตรลักษณ์ : อริยสัจ 4 : ขันติธรรม : บัญญัติสิกขาบท 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : บัญญัติสิกขาบท 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : ตรัสห้ามเพื่อมิให้กระทำอีก : เทศนาโทษของสุรา : เทศนาอานิสงส์ของความเป็นสมณเพศ 6. ประเมินผล : ท่านได้เกิดความสลดใจ : ได้ปฏิบัติสมณธรรมอย่างเคร่งครัด : ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์	1. ทุกข์ : พระพุทธองค์ทรงตำหนิติเตียน 2. สาเหตุแห่งทุกข์ : พระสาตตะ ดื่มสุราจนหมดสติ ไม่สามารถเดินทางกลับวัดได้ 3. ความดับทุกข์ : ได้เกิดความละอายใจ หันมาปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด จนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ 4. หนทางแห่งความดับทุกข์ : พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุดื่มสุรา ผู้ใดดื่มต้องอาบัติ “ปาจิตตีย์”	แนวคิดตะวันออก ปัจจัยภายใน 1. ตัณหา : ออยากแสดงฤทธิ์ 2. ทิฏฐิ : สำคัญตนว่าตัวเองต้องชนะ 3. มานะ : ยึดมั่นว่าตนเองเป็นผู้มีฤทธิ์ ปัจจัยภายนอก 1. ข้อมูล : ความเข้าใจว่าสามารถดื่มได้ 2. ความต้องการ : ช่วยเหลือชาวบ้าน 3. ความสัมพันธ์ : ฉลองศรัทธา แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. บุคลิกภาพ : เป็นผู้สนใจใฝ่ศึกษา 2. สถานภาพ: พระสงฆ์ผู้ได้ฉานสมาบัติ 3. เป้าหมาย : ช่วยเหลือชาวบ้านจากการเบียดเบียนของอัมพตตถนาคราช ปัจจัยภายนอก 1. การรับรู้ : คิดว่าสามารถดื่มสุราได้ เพราะพระพุทธองค์ไม่ได้บัญญัติไว้ 2. ความกดดันต่อบทบาท : เมาสุราจนไม่สามารถเดินทางกลับวัดได้ 3. ผลประโยชน์ : ทำให้เกิดความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา



วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

: พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาโดยการบัญญัติพระธรรมวินัย เพื่อให้ภิกษุเกิดการสำรวม กาย วาจา ใจ ปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัย

แผนภาพที่ 2 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการบัญญัติพระธรรมวินัย

กรณีศึกษาที่ 3 เรื่องพระจูฬปันถกเถระ

พระจูฬปันถกเถระ นามเดิมว่า ปันถกะ เพราะเกิดในระหว่างทางขณะที่มารดาเดินทางกลับไปยังบ้านเศรษฐีผู้เป็นบิดา และเพราะเป็นน้องชายของมหาปันถกะ จึงมีชื่อว่าจูฬปันถกะ

เด็กชายจูฬปันถกะ เพราะบิดาและมารดาต่างวรรณะกัน จึงอยู่ในฐานะเด็กกำพร้าตามคำสอนของพราหมณ์ แม้ช่วงเวลาหนึ่งจะได้รับความลำบาก เพราะบิดาและมารดายากจนมาก แต่ต่อมาอยู่กับเศรษฐีผู้เป็นตาและยาย ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี

หลังจากที่พระมหาปันถกเถระบวชในพระพุทธศาสนาและได้บรรลุพระอรหัตแล้วพิจารณาเห็นว่า ความสุขอันเกิดจากมรรคผลนิพพานนั้น เป็นความสุขชั้นสูงสุด อยากให้น้องชายได้รับความสุขเช่นนั้นบ้าง จึงไปขออนุญาตชนเศรษฐีผู้เป็นตาพาน้องชายมาบวช ซึ่งเศรษฐีก็ยินดียินยอมอนุญาต จูฬปันถกะจึงได้บวชในพระพุทธศาสนา

พระจูฬปันถกเถระนั้นครั้งบวชแล้ว พระมหาปันถกเถระผู้เป็นพี่ชาย ได้พยายามอบรมสั่งสอน แต่ท่านมีปัญหาที่บิณฑบาตให้ท่องคาถา 4 บาท ใช้เวลา 4 เดือนยังท่องไม่ได้ จึงถูกขับไล่ออกจากวัด ท่านเสียใจยิ่งร้องไห้อยู่ที่ซุ้มประตู พระศาสดาทรงทราบเหตุการณ์นั้น จึงเสด็จมาปลอบเธอแล้วได้ประทานผ้าขาวผืนหนึ่งให้แล้วตรัสสอนให้บริกรรมว่า รัชฌรัณ รัชฌรัณ (ผ้าเช็ดธุลี) พร้อมกับให้เอามือลูบผ้านั้นไปมา ท่านได้ปฏิบัติตามนั้น ไม่นานนักผ้าขาวผืนนั้นก็ค่อย ๆ หมองไปสุดท้ายก็ดำเหมือนกับผ้าเช็ดหม้อข้าว ท่านเกิดญาณว่า แม้ผ้าขาวบริสุทธิ์อาศัยร่างกายของมนุษย์ยังต้องกลายเป็นสีดำอย่างนี้ จิตของมนุษย์เดิมทีเป็นของบริสุทธิ์ อาศัยกิเลสจรมาก็ย่อมเกิดความเศร้าหมองเหมือนกับผ้าผืนนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่เป็นของไม่เที่ยงแท้ ท่านบริกรรมผ้านั้นไป จนจิตสงบแล้วได้บรรลุธรรม และเจริญวิปัสสนาต่อก็ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาและอภิญญา

พระจูฬปันถกเถระ ถึงแม้ท่านจะมีปัญหาที่บิณฑบาตเพียงนั้น แต่อาศัยพระศาสดาผู้ฉลาดในอุบาย และอาศัยท่านเป็นผู้มีความเพียร จิตใจแน่วแน่ ไม่ย่อท้อถอย ก็กลับเป็นคนฉลาดสามารถบรรลุผลที่สูงสุดของชีวิตได้

พระจูฬปันถกเถระ เป็นผู้ที่มีฤทธิ์ทางใจ สามารถเนรมิตกายที่สำเร็จด้วยใจได้และฉลาดในการพลิกแพลงจิต (จากสมาธิให้เป็นวิปัสสนา) พระศาสดาจึงยกย่องท่านว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เนรมิตกายอันสำเร็จด้วยฤทธิ์และผู้พลิกแพลงจิต (ช.เถร. ไทย 26/557-566/436-437)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : ท่องพระคาถา 4 บาท ไม่ได้ 2. หาสาเหตุของปัญหา : พระพี่ชายขับไล่ออกจากวัด 3. กำหนดทางเลือก : ไตรสิกขา : พรหมวิหาร 4 : วชิรสูตร 4 : โยนิโสมนสิการ 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : โยนิโสมนสิการ 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : ให้บริกรรมผ้าเช็ดธุลี 6. ประเมินผล : ท่านได้เห็นความเปลี่ยนแปลงของผ้าจากสีขาวเปลี่ยนเป็นสีดำ : ได้เข้าสู่สภาวะธรรมที่เกิดขึ้นกับใจของตน : ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์	1. ทุกข์ : ท่องพระคาถาไม่ได้ 2. สาเหตุแห่งทุกข์ : พระมหาปณทก พี่ชายไล่ออกจากวัด จึงทำให้ท่านเสียใจ 3. ความดับทุกข์ : ได้ยกสภาวะจิตขึ้นสู่วิปัสสนา จนสำเร็จเป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาและอภิญญา 4. หนทางแห่งความดับทุกข์ : พระพุทธองค์ให้บริกรรมผ้าเช็ดธุลี จนจิตของท่านเกิดสมาธิ ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงของผ้าจากสีขาวเปลี่ยนเป็นสีดำ จึงเปรียบเทียบผ้าขาวเหมือนจิตของตนที่อาศัยกิเลสทำให้เกิดความทุกข์	แนวคิดตะวันออก ปัจจัยภายใน 1. ตัณหา : อยากแสดงฤทธิ์ 2. ทิฏฐิ : สำคัญตนว่าตัวเองต้องชนะ 3. มานะ : ยึดมั่นว่าตนเองเป็นผู้มีฤทธิ์ ปัจจัยภายนอก 1. ข้อมูล : ท่านมีปัญหาทึบ 2. ความต้องการ : ท่องคาถาให้ได้ 3. ความสัมพันธ์ : พี่ชายกับน้องชาย แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. บุคลิกภาพ : เคารพพี่ชายมาก 2. สถานภาพ : น้องชาย 3. เป้าหมาย : ต้องการท่องคาถา สรรเสริญคุณของพระพุทธองค์ ปัจจัยภายนอก 1. การรับรู้ : มีปัญหาทึบจึงไม่สามารถท่องจำพระคาถาได้ 2. ความกดดันต่อบทบาท : พี่ชายลงโทษด้วยการขับไล่ออกจากวัด 3. การเปลี่ยนแปลง : ได้พบพระพุทธองค์จึงได้รับคำแนะนำ บริกรรมผ้าเช็ดธุลีจนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์



วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

: พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาโดยการพึ่งพาตนเอง ผ่านการบริกรรมผ้าเช็ดธุลีที่พระพุทธองค์มอบให้จนได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

แผนภาพที่ 3 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการพึ่งพาตนเอง

กรณีศึกษาที่ 4 เรื่องพระวังคีสเถระ

พระวังคีสเถระ นามเดิม วังคีสะ เพราะเกิดในวังคนบพ และเพราะเป็นใหญ่ในถ้อยคำ เกิดที่วังคนบพ เมืองสาวตถิ

วังคีสมานพ ครั้นเจริญวัยสมควรจะได้รับการศึกษาเล่าเรียน จึงเรียนลัทธิพราหมณ์ จบไตรเพท เขาเป็นที่รักของอาจารย์ จึงได้เรียนมนต์พิเศษโดยใช้เล็บติดกะโหลกศีรษะของผู้ตายภายในเวลา 3 ปี แล้วสามารถรู้ได้ว่า ไปเกิดที่ไหน พราหมณ์ทั้งหลายเห็นอุบายจะหาทรัพย์ได้ จึงพาเขาไปยังสถานที่ต่าง ๆ ติดกะโหลกศีรษะของผู้ที่ตายแล้วให้กะโหลกนั้นบอกแก่ญาติของตนว่าไปเกิดที่ไหน พวกเขาได้ลาภเป็นอันมาก

วันหนึ่งเขาได้สดับพระคุณของพระพุทธเจ้า เกิดความเลื่อมใสอยากจะไปเฝ้า พราหมณ์ทั้งหลายคัดค้านเขา กลัวจะเปลี่ยนใจไปนับถือพระศาสดา แต่เขาไม่เชื่อพราหมณ์เหล่านั้น ไปเฝ้าพระศาสดาที่พระเชตวัน ทรงทำปฏิสันถารอย่างดี ตรัสถามถึงความสามารถของเขา ครั้นทรงทราบแล้ว จึงทรงนำเอากะโหลกศีรษะคนตายมา 4 กะโหลก ในวังคีสะติดดู เขาติดกะโหลกที่ 1 บอกว่าไปเกิดในนรก ที่ 2 บอกว่าไปเกิดเป็นมนุษย์ ที่ 3 บอกว่าไปเกิดเป็นเทวดา ทรงประทานสาธุการแก่เขา พอดีติดกะโหลกที่ 4 ซึ่งเป็นของพระอรหันต์ เขาไม่ทราบว่าเป็นเกิดที่ไหน นั่งเหงื่อไหล พระศาสดาตรัสถามว่า เธอลำบากใจหรือวังคีสะ เธอยอมรับว่าพระพุทธเจ้าข้า แล้วทูลถามว่า พระองค์ทราบมนต์นี้หรือ ตรัสว่าทราบ เขาจึงขอเรียน แต่ทรงปฏิเสธว่าสอนให้ไม่ได้ จะสอนได้เฉพาะแก่คนที่มีเพศเหมือนเราเท่านั้น เขาจึงทูลขอบวชกับพระศาสดา ตรัสให้พระนิโครธกัปปเถระเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้

วังคีสะ ครั้นบวชแล้ว ทรงบอกกรรมฐานคือ อาการ 32 และวิปัสสนากรรมฐานแล้ว เมื่อท่านกำลังสาธยายอาการ 32 และเจริญวิปัสสนากรรมฐานอยู่ พวกพราหมณ์เข้าไปถามว่า เรียนมนต์ของพระโคตมจบหรือยัง ท่านตอบว่าจบแล้ว พวกพราหมณ์พูดว่า ถ้าอย่างนั้นก็ไปได้แล้ว ท่านตอบว่า อาตมาไม่ไปแล้ว พวกพราหมณ์ไม่สามารถจะทำอย่างไรได้จึงไปตามกรรมของตน พระวังคีสะเจริญวิปัสสนาไม่นานนักก็ได้บรรลุพระอรหัตผล จบกิจบรรพชิตของตน

พระวังคีสเถระ เป็นผู้มึ่ปฎิภาณสามารถกล่าวเป็นคำประพันธ์ (ฉันท) สรรเสริญคุณพระศาสดา เวลาท่านเข้าไปเฝ้าได้ทุกครั้ง พระศาสดาจึงยกย่องท่านว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้มีปฎิภาณ (ส.ส. ไทย 15/220/321)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : อยากรู้มนต์ 2. หาสาเหตุของปัญหา : ต้องการรู้วักกะโหลกที่ 4 คนตายไปเกิดที่ไหน 3. กำหนดทางเลือก	1. ทุกข์ : อยากรู้พุทธมนต์ท่านายกะโหลก 2. สาเหตุแห่งทุกข์	แนวคิดตะวันออก ปัจจัยภายใน 1. ตัณหา : อยากรู้มนต์ 2. ทิฎฐิ : ต้องเป็นเพศเดียวกัน 3. มานะ : ต้องเรียนมนต์นี้ให้ได้

: ไตรสิกขา : พรหมวิหาร 4 : กาลามสูตร : โยนิโสมนสิการ 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : กาลามสูตร 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : ให้อุปสมบทเป็นพระในพุทธศาสนา : ให้เจริญกรรมฐาน อากา 32 และวิปัสสนากรรมฐาน 6. ประเมินผล : ท่านได้เห็นจิตใจเกิดความสงบ และเจริญสติจนได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์	: ต้องการรู้ว่าจะเกิดที่ 4 ของพระอรหันต์นั้น เมื่อตายแล้วไปเกิดที่ไหน 3. ความดับทุกข์ : ได้ยกสภาวะจิตขึ้นสู่วิปัสสนาจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ จบการเรียนรู้พระพุทธรูปที่ตนต้องการ 4. หนทางแห่งความดับทุกข์ : พระพุทธรูปให้เจริญกรรมฐาน อากา 32 และวิปัสสนากรรมฐาน	ปัจจัยภายนอก 1. ข้อมูล : พระพุทธรูปที่มีมนต์วิเศษ 2. ความต้องการ : ต้องการเรียนมนต์นี้ แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. บุคลิกภาพ : สุภาพเรียบร้อย 2. เป้าหมาย : ต้องการเรียนรู้พุทธมนต์ทำนายชะตากรรมที่ 4 ของพระอรหันต์นั้น เมื่อตายแล้วไปเกิดที่ไหน ปัจจัยภายนอก 1. การรับรู้ : มนต์บทนี้ สอนเฉพาะคนที่มีเพศเดียวกันกับพระพุทธรูปองค์ 2. การเปลี่ยนแปลง : ได้เรียนมนต์จากพระพุทธรูปแล้ว ได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์
---	---	---



วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

: พระพุทธรูปทรงแก้ไขปัญหามาโดยการให้สติปัญญา โดยบอกกับวงศ์สละว่า มนต์นี้ไม่สามารถสอนคนทั่วไปได้ นอกจากคนที่เป็นเพศเดียวกับพระพุทธรูปองค์เท่านั้น จนเป็นสาเหตุให้ท่านออกบวชและได้บรรลุนิพพานในที่สุด

แผนภาพที่ 4 วิธีการแก้ไขปัญหามาโดยการให้สติปัญญา

กรณีศึกษาที่ 5 เรื่องพระเจ้าวิฑูทกะ

พระเจ้าวิฑูทกะเป็นพระโอรสในพระเจ้าปเสนทิโกศล กับพระนางवासกัตติยาราชธิดาของท้าวหมานามแห่งศากยวงศ์ แต่พระนางประสูติจากพระมารดาซึ่งเป็นทาสี รวมความว่าเป็นลูกของหญิงทาส แต่มีพ่อเป็นเจ้าในศากยวงศ์

ต่อมาเมื่อวิฑูทกะมารวมพระชนมายุได้ 16 พรรษา เสด็จเยี่ยมกรุงกบิลพัสดุ์ ฝ่ายพระมารดาจึงรีบส่งสาส์นล่วงหน้าไปก่อน เพื่อให้พระญาติปฏิบัติต่อวิฑูทกะอย่างเหมาะสม แต่พระนางก็ต้องผิดหวัง เพราะทูลิภูมานะของพวกศากยยะมากเหลือเกิน และเป็นเหตุให้เกิดเรื่องใหญ่ฆ่าฟันกันตายมากมาย

เมื่อทราบข่าวว่า วิทูษภกุมารจะเสด็จเยี่ยมกรุงกบิลพัสดุ์ ทางศากยวงศ์ก็ประชุมกันว่าจะต้อนรับอย่างไร พวกเขาไม่ลืมว่าพระมารดาของวิทูษภะนั้นเป็นธิดาของนางทาสี ตัววิทูษภะเอง แม้จะเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าปเสนทิก็จริง แต่ฝ่ายมารดาวรรณะต่ำ วิทูษภะจึงมิได้เป็นอุกโทสุขาท พวกเขาไม่สามารถให้เกียรติอย่างลูกกษัตริย์ได้ จึงจัดแจงส่งพระราชกุมารศากยะ ที่พระชนมายุน้อยกว่าวิทูษภะ ออกไปชนบทหมดเป็นการชั่วคราว ทั้งนี้เพื่อมิให้ต้องทำความเคารพบุตรแห่งทาสี

เมื่อวิทูษภะเสด็จถึงกรุงกบิลพัสดุ์ก็ต้อนรับดีพอสมควร พระราชกุมารเที่ยวไหว้คนนั้นคนนี้ ซึ่งได้รับการแนะนำว่าเป็น ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา และพี่ เป็นต้น แต่ไม่มีใครสักคนเดียวที่ไหว้พระราชกุมารก่อน เมื่อวิทูษภะถามผู้ใหญ่ก็บอกว่าพระราชกุมารรุ่นน้อง ๆ ได้ไปตากอากาศในชนบททั้งหมดไม่มีใครอยู่เลย วิทูษภะเก็บเอาความสงสัยไว้ในใจ พระองค์ประทับอยู่เพียง 2-3 วันก็เสด็จกลับพกเอาความสงสัยติดพระทัยไปด้วยว่า เหตุใดพระองค์จึงได้รับการต้อนรับอย่างซาเย็นเหลือเกิน

ขณะที่เสด็จออกจากวังแล้วนั้น บังเอิญนายทหารคนหนึ่งลืมหาสุวักขิงวิ่งกลับไปเอา ได้เห็นหญิงรับใช้คนหนึ่งกำลังเอาน้ำเจียน้ำนมล้างแผ่นกระดานที่วิทูษภะประทับ ปากก็พรวดว่า "นี่คือแผ่นกระดานที่วิทูษภะบุตรของนางทาสีนั่ง" นายทหารผู้นั้นเข้าไปถาม ทราบเรื่องโดยตลอด เมื่อกลับมาถึงกองทัพก็กระซิบบอกเพื่อน ๆ เสียงกระซิบกระซาบแผ่กว้างออกไปจนรู้กันหมดทั้งกองทัพ พระราชกุมารก็ทรงทราบด้วย เป็นครั้งแรกที่ทรงทราบกำเนิดอันแท้จริงของพระองค์ว่าสืบสายมาอย่างไร พระองค์ทรงพิโรธมาก อาฆาตพวกศากยะไว้ว่า เวลานี้ขอให้พวกศากยะล้างแผ่นกระดานที่ประทับนั่ง ด้วยน้ำที่เจือด้วยน้ำนมก่อน แต่เมื่อใดทรงได้ราชสมบัติในแคว้นโกศล เมื่อนั้นจะเสด็จกลับไปล้างแค้น โดยเอาเลือดในลำคอของพวกศากยะล้างแผ่นกระดานนั้น พระเจ้าวิทูษภะทรงพิโรธอาฆาตพวกศากยะ เพราะถูกดูหมิ่นว่าพระองค์เป็นบุตรของนางทาสี

เมื่อถึงสาวตฤถิ พวกอำมาตย์ได้กราบทูลเรื่องทั้งปวงให้พระเจ้าปเสนทิทรงทราบ ทรงพิโรธมาก รับสั่งให้ถอดพระนางवासภขัตติยา และวิทูษภะออกจากตำแหน่งพระมเหสีและราชกุมารตามลำดับ ทรงให้รับเครื่องบริวาร และเครื่องเกียรติยศทั้งปวง พระราชทานให้เพียงสิ่งของที่ทาส และทาสีควรจะใช้เท่านั้น

ต่อมาอีก 2-3 วัน พระศาสดาเสด็จมายังพระราชนิเวศน์ พระเจ้าปเสนทิทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระศาสดาตรัสตอบว่า

"มหาบพิตร! พวกศากยะกระทำไม่สมควรเลย, เมื่อจะถวาก็ควรจะถวายพระราชธิดาที่มีชาติเสมอกันจึงจะควร"

ครู่หนึ่งผ่านไป พระศาสดาจึงตรัสอีกว่า

"แต่อาตมาภาพใคร่ถวายพระพรว่า พระนางवासภขัตติยานั้นเป็นธิดาของขัตติยราช ได้รับการอภิเษกในพระราชมณเฑียรของขัตติยราช ฝ่ายวิทูษภะกุมารเล่าก็ได้อาศัยขัตติยราชนั้นแล ประสูติแล้ว มหาบพิตร! ตระกูลฝ่ายมารดาไม่สู้จะสำคัญนัก สำคัญที่ฝ่ายบิดา แม้บัณฑิตแต่โบราณก็เคยพระราชทานตำแหน่งอัคมรเหสีแก่หญิงยากจนหาบฟืนขาย และพระราชกุมารอันประสูติจากครรภ์ของสตรีนั้นก็ได้เป็นพระราชาผู้ยิ่งใหญ่ในนครพาราณสี พระนามว่า กัมภูวานรราช"

พระราชาทรงสดับถ้อยคำของพระศาสดาแล้วทรงเชื่อ จึงรับสั่งให้พระราชทานเครื่องบริวาร เครื่องเกียรติยศแก่พระนางवासภักตติยา และวิฑูทกภูมรดังเดิม

ต่อมาวิฑูทกภูมรได้ราชสมบัติ โดยการช่วยเหลือของท้าวการายนะเสนาบดี ท้าวการายนะนั้น เป็นหลานของพันธุเสนาบดี ซึ่งพระเจ้าปเสนทิวางอุบายให้คนของพระองค์ฆ่าเสีย โดยที่พันธุละมิได้มีความผิด แต่มีบางพวกยุยงว่าพันธุละต้องการแย่งราชสมบัติในนครสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิวางเชื่อ เมื่อพันธุละพร้อมด้วยบุตร 32 คนตายแล้ว พระราชาทรงทราบความจริงในภายหลัง ทรงโทมนัสมาก ไม่สบายพระทัย ไม่มีความสุขในรัชสมบัติ ทรงปรารถนาตำแหน่งเสนาบดี ให้แก่ท้าวการายนะผู้เป็นหลานของพันธุละ เพื่อทดแทนความผิดที่พระองค์ทรงกระทำไป ฝ่ายวิฑูทกะก็พอพระทัย เพราะต้องการมีอำนาจสมบูรณ์ เพื่อล้างแค้นศากยะได้เร็วขึ้น

ฝ่ายพระเจ้าวิฑูทกะได้ราชสมบัติเป็นกษัตริย์แล้ว อังคความแค้นกระตุ้นเตือนอยู่เสมอ มีอาชวาทยังได้ จึงเตรียมกริธาทัพไปย่ำยีพวกศากยะ

พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรวจดูสัตว์โลกเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นความพินาศ จะมาถึงหมู่พระญาติ มีพระพุทธรูปประสงคฺจะทรงบำเพ็ญญัตตถจริยา คือการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อพระญาติ จึงเสด็จไปประทับ ณ พรมแดนระหว่างโกศลกับศากยะ ประทับ ณ ใต้ต้นไม้มีใบน้อยต้นหนึ่งทางแดนศากยะ ถัดมาอีกเล็กน้อยเป็นเขตแดนแคว้นโกศลมีต้นไทรใหญ่ใบหนาร่มครึ้มขึ้นอยู่ พระเจ้าวิฑูทกะยกกองทัพผ่านมามาทางนั้น ทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาจึงเสด็จเข้าไปเฝ้า ถวายบังคมแล้วทูลว่า

"พระองค์ผู้เจริญ! เพราะเหตุไร จึงประทับใต้ต้นไม้อันมีใบน้อยในเวลาร้อนถึงปานนี้ ขอพระองค์โปรดประทับที่นั่น ณ โคนต้นไทรอันมีร่มครึ้ม มีเงาเย็นสนิททางแดนโกศลเถิด"

"ขอถวายพระพร มหาบพิตร! ร่มเงาของพระญาติเถิด"

พระเจ้าวิฑูทกะ ทรงทราบทันทีว่า พระศาสดาเสด็จมาป้องกันพระญาติ อนึ่งพระเจ้าวิฑูทกะทรงระลึกได้อยู่ว่า การได้รับตำแหน่งมเหสีของพระมารดา และตำแหน่งราชโอรสของพระองค์เองคือนั่น เพราะการช่วยเหลือของพระบรมศาสดา พระคุณนั้นยังฝังอยู่ในพระทัย คนที่มีความพยายามมาก มักเป็นคนมีความกตัญญูด้วยเหมือนกัน คือ จำได้ทั้งความร้ายและความดีที่ผู้อื่นกระทำแก่ตน ด้วยประการฉะนี้ พระเจ้าวิฑูทกะจึงยกทัพกลับเมืองสาวัตถี แต่ความแค้นในพระทัยยังคงคุกรุ่นอยู่ พระองค์จึงทรงกริธาทัพไปอีก 2 ครั้ง ได้พบพระศาสดาในที่เดียวกัน และเสด็จกลับเหมือนครั้งก่อน

พอถึงครั้งที่ 4 พระศาสดาทรงพิจารณาเห็นบุพกรรมของพวกศากยะ ที่เคยเอายาพิษโปรยลงในแม่น้ำ ทำให้สัตว์น้ำตายหมู่เป็นอันมาก กรรมนั้นกำลังจะมาให้ผล พระองค์ไม่สามารถต้านทานขัดขวางได้ จึงมิได้เสด็จไปในครั้งที่ 4

พระเจ้าวิฑูทกะเสด็จมาถึงพรมแดนนั้น ไม่ทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาจึงเสด็จเข้ากบิลพัสดุ์ จับพวกศากยะฆ่าเสียมากมายไม่เว้นแม้แต่เด็กที่กำลังดิ้นนม ยังธารโลหิตให้หลังไหลแล้ว

รับสั่งให้เอาโลหิตในลำคอของพวกศากยะล้างผ่านกระดานที่เคยประทับนั่ง แล้วเสด็จกลับสวาทถิ
เสด็จมาถึงฝั่งแม่น้ำอจิรวดีในเวลาค่ำ จึงให้ตั้งค่ายพัก ณ ที่นั้น

ไพร่พลของพระองค์เลือกนอนได้ตามใจชอบ บางพวกนอนที่หาดทรายในแม่น้ำ (น้ำลง หาด
ทรายในแม่น้ำนอนได้สบาย แม่น้ำคงคาก็เหมือนกัน) บางพวกก็นอนบนบกเหนือริมฝั่งขึ้นไป พอตักตัก
น้ำจะท่วมหลาก พวกที่นอนบนบกแต่ได้ทำกรรมไว้ร่วมกันมาก็ถูกมดแดงกัดลงไปนอนที่ชายหาด ส่วน
พวกนอนที่ชายหาดก็ถูกมดแดงกัด จึงเปลี่ยนที่นอนขึ้นไปนอนข้างบน มหาเมฆตั้งเค้าทางเหนือ น้ำ ฝน
ตกใหญ่ น้ำหลากอย่างรวดเร็วพัดพาเอาพระเจ้าวิทูทกะและบริวารบางพวก ลงสู่มหาสมุทรตายกัน
หมด (ขุ.ม. ไทย 22/77/231., ขุ.ม. ไทย 29/153/420.)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : ผูกอาฆาตเจ้าศากยะ 2. หาสาเหตุของปัญหา : เจ้าศากยะถูกเหยียดหยามชาติ ตระกูลของตน 3. กำหนดทางเลือก : ชนดิธรรม : พรหมวิหาร 4 : สามัคคีธรรม : โยนิโสมนสิการ 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : พรหมวิหาร 4 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : พระองค์จึงเสด็จไปประทับนั่งที่โคน ไม้เงาปฐโปรง ใกล้กับกรุงกบิลพัสดุ์ เพื่อป้องกันภัยอันตรายอันจะเกิด กับพระญาติถึง 3 ครั้ง 6. ประเมินผล : พระศาสดาทรงพิจารณาเห็น บุรพ กรรมของเจ้าศากยะทั้งหลาย ทรง ทราบความที่กรรมอันลามกคือการ โปรยยาพิษ ในแม่น้ำของเจ้าศากยะ	1. ทุกข์ : อาฆาตพยาบาทเจ้าศากยะ 2. สาเหตุแห่งทุกข์ : เพราะเจ้าศากยะถูกเหยียดหยาม ชาติตระกูลของตนที่เป็นลูกของ ทาสี 3. ความดับทุกข์ : เจ้าศากยะที่มีเวรต่อกันล้วนได้รับ กรรมตามที่ควรได้รับ รวมทั้งพระ เจ้าวิทูทกะและบริวารด้วย 4. หนทางแห่งความดับทุกข์ : พระพุทธองค์ได้ทรงใช้อุเบกขาธรรม พิจารณาเห็นบุรพกรรมของเจ้า ศากยะทั้งหลาย ที่ทำกรรมอัน ลามกคือการโปรยยาพิษ ในแม่น้ำ ของเจ้าศากยะเหล่านั้น เป็นกรรม อันใครๆ ห้ามไม่ได้	แนวคิดตะวันออก ปัจจัยภายใน 1. ตัณหา : ออยากชำระความแค้น 2. ทิฎฐิ : เจ้าศากยะควรได้รับ ผลตอบแทนที่ถูกพระองค์ 3. มานะ : เมื่อได้ครองราชสมบัติจะ ล้างแค้นนี้ให้ได้ ปัจจัยภายนอก 1. ข้อมูล : เจ้าศากยะถูกพระองค์ 2. ความต้องการ : ชำระ ความแค้นโดนนำเอาเลือดในลำคอ ของเจ้าศากยะมาล้างผ่านกระดาน ที่พระองค์นั่ง 3. ความสัมพันธ์ : เป็นลูกของนางทาสี แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. สถานภาพ : เจ้าชาย 2. ค่านิยม : วรณะของท่านไม่ บริสุทธิ์เท่าเทียมของเจ้าศากยะ 3. เป้าหมาย : ออยากชำระความแค้น ปัจจัยภายนอก 1. การรับรู้ : ออยากพบพระญาติฝ่าย แม่

เหล่านั้ เป็นกรรมอันใครๆ ห้าม ไม่ได้ จึงมิได้เสด็จไปในครั้งที่ 4		2. ความกดดันต่อบทบาท : พระเจ้า ประเสนทีโกศลลงโทษด้วยการให้ บริโศเครื่องใช้เหมือนทาส 3. ความขัดแย้งระหว่างบุคคล : ผูกความอาฆาตพยาบาทในเจ้า ศากยะที่ทำให้ตนได้รับความอับ อาย
---	--	--



วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

: พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาโดยการวางตัวเป็นกลางด้วยหลักอุเบกขาธรรม เมื่อพระองค์พิจารณา
เห็น บุรพกรรมของเจ้าศากยะทั้งหลายเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเองทั้งสิ้น

แผนภาพที่ 5 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการวางตัวเป็นกลาง

กรณีศึกษาที่ 6 พระอรุเวลกัสสปะ

พระอรุเวลกัสสปะ เกิดในตระกูลพราหมณ์กัสสปโคตร มีน้องชาย 2 คน ชื่อนทีกัสสปะ
และ คยากัสสปะ เมื่อเจริญวัยท่านได้เรียนจบไตรเพท ตามลัทธิและประเพณีของพราหมณ์

ท่านอรุเวลกัสสปะ มีบริวาร 500 คน พาน้องชาย 2 คน และบริวาร รวมทั้งหมด 1,000
คน ออกบวชเป็นชฎิล ตั้งอาศรมอยู่ที่ตำบลอรุเวลา แคว้นมคธ จึงได้ชื่อว่าอรุเวลกัสสปะ บำเพ็ญพรต
ด้วยการบูชาไฟ

พระพุทธเจ้าทรงดำริว่า ควรจะนำอรุเวลกัสสปะผู้มีอายุมาก เป็นที่นับถือของมหาชนมา
เป็นกำลังในการประกาศพระศาสนาที่แคว้นมคธ เพราะท่านเป็นที่นับถือของชนในแคว้นนั้นมาช้านาน
จึงเสด็จพระองค์เดียวไปยังอรุเวลานิคม ตรัสขอพำนักอาศัยในอาศรมของ อรุเวลกัสสปชฎิล แรก ๆ
ไม่ยอมให้ทรงพำนัก แต่ถูกพระพุทธเจ้าทรงทรมานด้วยอุกนิหารต่าง ๆ เห็นว่าลัทธิของตนไม่มีสาระก็
เกิดความสลดใจละลัทธินั้นเสีย พากันลอบบริหารแห่งชฎิลในแม่น้ำแล้วหลบลอบวชพร้อมทั้งบริวาร
500 คน

เมื่ออรุเวลกัสสปะพร้อมทั้งบริวาร ลอบบริหารและเครื่องบูชาไฟไปในแม่น้ำ น้องชาย ทั้ง
สองเห็นเช่นนั้น กลัวว่าจะมีภัยเกิดกับพี่ชายจึงพากันมาดู พอทราบเรื่องราวความเป็นไปต่าง ๆ จึงขอ
บวชในสำนักของพระพุทธเจ้า พร้อมกับบริวารทั้งหมด พระพุทธเจ้าทรงประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทา
ให้ แล้วทรงพาลิขุ 1,003 รูปนั้น เสด็จไปยังตำบลคยาสี่สสะ ประทับนั่งบนแผ่นหิน ทรงให้ภิกษุทั้งหมด
นั้นดำรงอยู่ในอิริยาบถด้วย อาทิตตปริยายเทศนา ใจความย่อแห่งอาทิตตปริยายเทศนาว่า ตา หู จมูก
ลิ้น กาย ใจเป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไรร้อน เพราะไฟคือราคะ ไฟคือโทสะ ไฟคือโมหะ ร้อนเพราะ
ความเกิด เพราะความแก่ เพราะความตาย เพราะความเศร้าโศก เพราะความคร่ำครวญ เพราะความ
ทุกข์ เพราะความโทมนัส เพราะความคับแค้นใจ

พระอรุเวลกัสสปะเป็นกำลังสำคัญยิ่งในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธ
ตามตำนานเล่าว่า พระพุทธเจ้าทรงพาลิขุ 1,003 องค์นั้น เสด็จไปถึงเมืองราชคฤห์ ประทับที่สวน
ตาลหนุ่ม ชื่อลัฏฐิวัน พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าแผ่นดินแคว้นมคธทรงทราบข่าว จึงพร้อมด้วยข้าราช

บริพัตรเสด็จพระราชดำเนินไปเฝ้า พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นข้าราชการบริพัตรของพระเจ้าพิมพิสาร มีกิริยาอาการไม่อ่อนน้อม จึงตรัสสั่งให้พระอรุณเวลกัสสปะ ประกาศให้คนเหล่านั้นทราบว่า ลัทธิของท่านไม่มีแก่นสาร คนเหล่านั้นสิ้นความสงสัย ตั้งใจฟังพระเทศนาอนุพุทธานุสสและอริยสัจ 4 พอจบเทศนา พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยบริวาร 11 ส่วน ได้ดวงตาเห็นธรรม คือบรรลุโสดาปัตติผล อีก 1 ส่วน ดำรงอยู่ในสรัณคมน์

พระอรุณเวลกัสสปะ เป็นผู้รู้จักเอาใจใส่บริษัท จึงทำให้มีคนเลื่อมใสศรัทธาในตัว ท่านมากมีบริวารมากถึง 500 คน ฉะนั้น จึงได้รับการยกย่องว่า เป็นเอตทัคคะผู้ยอดเยี่ยมกว่าภิกษุทั้งหลาย ด้านผู้มีบริวารมาก (ขุ.อป. ไทย 33/286-292/277-278)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : ลัทธิของตนไม่มีแก่นสาร 2. หาสาเหตุของปัญหา : การบูชาไฟ ไม่อาจเผาผลาญกิเลสในใจตนให้หมดไปได้ 3. กำหนดทางเลือก : ไตรลักษณ์ : ไตรสิกขา : กาลามสูตร : โยนิโสมนสิการ 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : โยนิโสมนสิการ 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้เห็นเพื่อทำลายทิฐิมานะของท่าน : เทศนาอาทิตตปริยายสูตร เพื่อพิจารณาเห็นไฟอันเกิดจากราคะโทสะ และโมหะ ตามความเป็นจริง 6. ประเมินผล : ท่านได้เข้าใจสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง จึงได้ละบริวาร ออกบวชในสำนักของพระพุทธองค์ : ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์	1. ทฤษฏี : หลงผิด เพราะคิดว่าลัทธิของตนมีแก่นสาร 2. สาเหตุแห่งทฤษฏี : การบำเพ็ญพรตด้วยการบูชาไฟ ไม่อาจทำให้สิ้นทุกข์ได้ 3. ความดับทุกข์ : ได้พิจารณาโดยแยบคายด้วยหลักโยนิโสมนสิการแล้ว คลายจากความเข้าใจผิด บรรลุถึงมรรคผลและนิพพาน 4. หนทางแห่งความดับทุกข์ : พระพุทธองค์แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้เห็นเพื่อทำลายทิฐิมานะของท่านที่สำคัญตนเองว่าเป็นพระอรหันต์	แนวคิดตะวันออก ปัจจัยภายใน 1. ต้นหา : บำเพ็ญพรตด้วยการบูชาไฟ 2. ทิฐิ : สำคัญตนว่าเป็นอรหันต์ 3. มานะ : ยึดมั่นว่าการบูชาไฟเป็นสิ่งที่ประเสริฐ ปัจจัยภายนอก 1. ข้อมูล : ลัทธิของตนมีแก่นสาร 2. ความต้องการ : ให้ทุกคนปฏิบัติตาม 3. ความสัมพันธ์ : เป็นอาจารย์ของพระเจ้าพิมพิสาร แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. บุคลิกภาพ: เป็นผู้ที่มีบริวารมาก 2. สถานภาพ: เป็นคณาจารย์ใหญ่ของชาวเมืองมคธ 3. องค์การ : ลัทธิบูชาไฟ ปัจจัยภายนอก 1. การรับรู้ : ลัทธิของตนมีแก่นสาร 2. การพึ่งพาอาศัย : ชักชวนให้ศิษยานุศิษย์ปฏิบัติตาม 3. ผลประโยชน์ : ทำให้เกิดความศรัทธาต่อลัทธิของตน



วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

: พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาโดยการใช้สิทธิเพื่อข่มจิตของอูรวลภัสสะให้คลายทิฐิมานะ หันมาดำเนินตามครรลองที่ถูกต้องตามหลักความจริงที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนไว้

แผนภาพที่ 6 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้สิทธิ

กรณีศึกษาที่ 7 เรื่องพระนางมาคันทียา

ครั้งหนึ่ง ณ แคว้นปัญจาละที่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นโกศล มีกรุงโกศลมีเป็นเมืองหลวง เมื่อพระพุทธเจ้าเข้าไปในเมือง ทรงถูกเหล่าชนมิจฉาทิฐิ ซึ่งได้รับสินจ้างจากพระนางมาคันทียาหมิ่นเหยียดของพระเจ้าอุเทน ผู้ผูกอาฆาตในพระพุทธเจ้า ติดตามด่าว่าเยาะเย้ยด้วยประการต่างๆ จนพระอานนท์ทนฟังไม่ไหว ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่าควรจะเสด็จหนีไปเมืองอื่นเสีย แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงเห็นด้วย ทรงตรัสว่า เรื่องเกิดขึ้นที่ไหนก็ควรทำให้สงบ ณ ที่นั้นเสียก่อน จึงค่อยไปทีอื่น

ก่อนที่นางมาคันทียา จะได้รับการอภิเษกเป็นมเหสีของพระเจ้าอุเทนนั้น เดิมทีนางเป็นธิดาของพราหมณ์ในแคว้นกुरु บิดาชื่อ มาคันทียาพราหมณ์ มารดาชื่อ มาคันทียาพราหมณ์

นางมาคันทียาเติบโตขึ้นมาจากการพะเน้าพะนอ เรียกร้องการปรนเปรอจากผู้คนและสิ่งต่างๆ รอบตัวมาก นางมีทุกอย่างอย่างเหลือเฟือและใช้สอยมันอย่างฟุ่มเฟือย ไม่ว่าจะเป็นอาหาร เสื้อผ้า ความสุขในแต่ละวันของนางมาคันทียาได้แก่การเฝ้าชื่นชมความงามของตัวเอง การอยู่ในครอบครัวที่มีฐานะดี โดยเฉพาะการเกิดมาเป็นคนในวรรณะพราหมณ์นั้น ทำให้เธอรู้สึกตัวตัวเองอยู่ ‘เหนือ’ กว่าบรรดาคนทั้งหลายยิ่งนัก

หญิงสาวผู้นี้ค่อยๆ กลายเป็นบุคคลที่ใครจะว่ากล่าวแต่ต้องไม่ได้ เพราะเธอแน่ใจว่าตัวเองดีพิเศษกว่าผู้อื่น จิตที่ถูกปล่อยให้ตกจมอยู่ในวิธีคิดแบบมิจฉาทิฐิทั้งวันทั้งคืนอย่างสม่ำเสมอ ได้เป็นดังสะพานอันมั่นคงที่ทอดให้ความโลภ โกรธ หลง ไหลเข้าครอบครองและฝังลึกอยู่ในใจ

เนื่องจากนางมีรูปร่างงดงามอัปสร จึงมีเศรษฐี คุฤหบดี ตลอดจนพระราชา จากเมืองต่าง ๆ ส่งสารมาสู่ขอมากมาย แต่บิดามารดาของนางก็ปฏิเสธทั้งหมดด้วยคำว่า “พวกท่านไม่คู่ควรแก่ธิดาของเรา” นางจึงครองความเป็นโสดเรื่อยมา

พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นอุปนิสัยของพราหมณ์สองสามีภรรยา จึงเสด็จมายังแคว้นกुरु ฝ่ายพราหมณ์ผู้เป็นบิดาของนางออกไปธูระนอกบ้าน พบพระพุทธเจ้าในที่ที่ไม่ไกลจากบ้านของตนนัก เห็นพระลักษณะถูกตาต้องใจและคิดว่า “บุรุษผู้นี้แหละคู่ควรกับลูกสาวของเรา”

พราหมณ์จึงเข้าไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้คอยอยู่ตรงนี้ก่อนตนจะกลับไปบอกนาง พราหมณ์ผู้เป็นภรรยาและนำลูกสาวมาขอให้ จากนั้นก็รีบกลับไปบ้านแจ้งแก่ภรรยาว่าพบชายผู้คู่ควรกับลูกสาวแล้ว ขอให้รับแต่งตัวลูกสาวให้งดงามแล้วพาออกไปโดยเร็ว ฝ่ายพระพุทธเจ้ามิได้ประทับอยู่ตรงที่เดิม แต่ได้อิच्छานประทับรอยพระบาทไว้ แล้วเสด็จไปประทับในที่ที่ไม่ไกลจากที่นั้น สองสามีภรรยาพร้อมด้วยลูกสาวนางมาคันทียา มาถึงที่นั้น ไม่เห็นพระพุทธเจ้าก็มองหาจนพบรอยพระบาท พราหมณ์ผู้สามีจึงกล่าวว่า “นี่แหละคือรอยเท้าของชายคนนั้น”

เนื่องจากนางพราหมณ์ผู้ภรรยามีความเชื่อวชาญเรื่องทำนายลักษณะฝ่าเท้า จึงบอกแก่สามีว่า

“รอยเท้านี้มีไชรอยเท้าของคนเสพงามคุณ เพราะธรรมดารอยเท้าของคนที่มีราคะ จะมีรอยเท้ากระหย่งคือเว้าตรงกลาง คนที่มีโทสะ รอยเท้าจะหนักสั้น คนที่มีโมหะ รอยเท้าจะหนักที่ส่วนปลาย แต่รอยเท้านี้เป็นรอยเท้าของคนไม่มีกิเลส ดังนั้น เจ้าของรอยเท้านี้จะไม่มีคามยินดีในกามคุณ”

ฝ่ายพราหมณ์ผู้สามิไม่เชื่อคำทำนายของภรรยา พยายามมองหาจนพบพระพุทธเจ้า แล้วกล่าวกับภรรยาว่า

“ชายคนนี้จะแหละเป็นเจ้าของรอยเท้า นั้น เป็นผู้ที่คุณควรกับลูกสาวของเรา ” แล้วเข้าไปกราบพูลว่า

“ท่านสมณะ ข้าพเจ้าจะยกธิดาให้เป็นคู่ชีวิตแก่ท่าน”

พระพุทธเจ้าตรัสห้ามแล้วตรัสต่อไปว่า “ดูก่อนท่านพราหมณ์ เมื่อตถาคตตรัสรู้ใหม่ ๆ ติตามาร 3 คน ซึ่งมีร่างกายเป็นทิพย์สวยงามกว่าลูกสาวของท่านหลายท่านนัก มาประเล้าประโลมเรา เรายังไม่สนใจ ไม่พอใจ เหตุไฉนจะมาพอใจยินดีในลูกสาวของท่านลูกสาวของท่านนี้ แม้จะงามในฐานะมนุษย์ก็จริงแล แต่ทว่าความงามไม่ทนนาน อายุมากไปเท่าไร ความแก่เฒ่าก็จะเข้าครอบงำเข้าไปมากเท่านั้น ความเศร้าหมองก็จะปรากฏภายนอก ในที่สุดผิวพรรณที่ผ่องใสก็จะกลายเป็นผิวพรรณหม่นหมอง ร่างกายที่มีความสวยงามสดงงาม ก็จะไปไหนไปไหน ไปถึงวัยกลางคนความงามก็จะสลายไป เหลือมาเล็กน้อยถึงวัยแก่หนังก็นั่น ความงามก็ไม่ปรากฏ ความที่เป็นคนสวยงามก็จะสลายตัวไป และยิ่งกว่านั้นร่างกายลูกสาวของท่านเธอเต็มไปด้วย มูตร และ กรีส (มูตร คือ ปัสสาวะ กรีส คือ อุจจาระ) ฉะนั้น ในเมื่อร่างกายลูกสาวของเธอแตกต่างกับนางตันทนา นางราคา นางอรดี เพราะนางตันทนา นางราคา นางอรดี นั้น ร่างกายเต็มไปความสวยงามสดงงาม เพราะเป็นนามธรรม ไม่มีเหงื่อ ไม่มีโคล ไม่มีน้ำเหลือง น้ำหนอง ไม่มีอุจจาระ ไม่มีปัสสาวะในกาย ตถาคตยังไม่ต้องการ แล้วจะต้องการอะไรกับลูกสาวท่าน ที่ร่างกายเต็มไปด้วยอุจจาระ ปัสสาวะ ความจริงอย่าว่าแต่ให้ตถาคตเอามาประดับประดาเป็นภรรยาเลย เวลานี้ แม้แต่เท้าของตถาคตก็ยังไม่อยากจะแตะร่างกายลูกสาวของท่านเลย”

เมื่อตรัสดังนี้แล้ว ทรงแสดงธรรมโปรดสองสามีภรรยาจนทั้งสองได้บรรลุเป็นพระอนาคามี

ฝ่ายนางมาคันทียา ได้ยินพระดำรัสของพระพุทธเจ้าโดยตลอด รู้สึกโกรธที่พระพุทธเจ้าตำหนิประณามว่าร่างกายของนางเต็มไปด้วยอุจจาระปัสสาวะ ไม่ปรารถนาจะสัมผัสถูกต้องแม้ด้วยเท้า จึงผูกอาฆาตของเวรต่อพระพุทธเจ้าตั้งแต่นั้นมา

ฝ่ายพราหมณ์สองสามีภรรยาตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะออกบวชจึงกราบพูลขออุปสมบทปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ไม่นานนักก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งสองท่าน

เมื่อพ่อแม่ออกบวชแล้ว นางมาคันทียาจึงไปอาศัยอยู่กับจุฬามาคันทียะน้องชายของบิดาผู้เป็นอา ต่อมาจุฬามาคันทียะอาของนางคิดว่าหลานสาวผู้มีความงามเป็นเลิศอย่างนี้ย่อมคู่ควรแก่พระราชทานนั้น จึงนำนางมาคันทียาไปถวายเป็นพระมเหสีของพระเจ้าอุเทน

พระเจ้าอุเทนนั้นทรงเป็นราชาผู้เก่งกาจ เป็นยอดนักรบที่ชนะศึกสงครามทั่วสารทิศ แต่สิ่งเดียวที่ทรงแพ้เสมอมา คือ "อิสตรี"

แต่เดิมพระเจ้าอุเทน มีมเหสีอยู่แล้ว 2 องค์ คือ พระนางสามาวดี และพระนางवासูลี ทัดดา

เมื่อจุฬามาคันธียะถวายมาคันธียาหลานสาวของเขาแด่พระองค์นั้น อาจเรียกได้ว่าทรงหลงใหลความงามของนางมาคันธียาแทบจะทันทีทันใด ได้พระราชทานหญิงบริวาร 500 คนไว้คอยรับใช้นาง และแต่งตั้งนางมาคันธียาไว้ในตำแหน่งอัครมเหสี เณรเช่นพระนางสามาวดีที่ทรงดำรงตำแหน่งนี้อยู่แล้วในขณะนั้น

ต่อมาพระนางมาคันธียาได้รู้ข่าวว่า ขณะนี้พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังกรุงโกสัมพี มหานครที่บัดนี้อำนาจและความยิ่งใหญ่ของพระนางได้แทรกซึมแผ่กระจายไปทั่วแล้ว พระนางมาคันธียาได้โอกาส จึงว่าจ้างทาส กรรมกร และนักเลงพวกมิจฉาชีพผู้ไม่เลื่อมใสในพระรัตนตรัย ให้ติดตามด่าพระพุทธร่องค์ไปในทุกหนทุกแห่งทั่วทั้งเมืองด้วยคำด่า 10 ประการ คือ "เจ้าเป็นโจร เป็นคนพาลเป็นคนบ้า เป็นอูฐ เป็นลา เป็นวัว เป็นสัตว์นรก เป็นสัตว์ดิรัจฉาน สุนัขของเจ้าไม่มี เจ้ามีแต่ทุกต้อยอย่างเดียว" พระอานนท์ได้ฟังแล้วสุดที่จะทนไหว จึงกราบทูลให้พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังเมืองอื่น พระพุทธร่องค์จึงตรัสถามว่า

“อานนท์ ถ้าคนที่เมืองนั้นด่าเราอีก เราจะทำอย่างไร?”

“ก็เสด็จไปที่เมืองอื่นต่อไปอีก พระเจ้าข้า”

“ถ้าคนที่เมืองนั้นด่าเราอีก เราจะทำอย่างไร?”

“ก็เสด็จไปที่เมืองอื่นต่อไปอีก พระเจ้าข้า”

“ดูก่อนอานนท์ ถ้าทำอย่างนั้นเราก็คงหนีกันไม่สิ้นสุด ทางที่ภูมิก่อนนั้นอริกรรมเกิดขึ้นในที่ใด ก็ควรให้อริกรรมสงบระงับในที่นั้นก่อนแล้วจึงไป” พระพุทธร่องค์ตรัสต่อไปอีกว่า

“ดูก่อนอานนท์ ธรรมดาอริกรรมเกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลายแล้วย่อมไม่เกิน 7 วัน ก็สงบระงับไปเอง” (ขุ.สุ. ไทย 25/842-854/701-705)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : พระนางมาคันธียาผูกอาฆาตพระพุทธเจ้า 2. หาสาเหตุของปัญหา : เพราะพระพุทธร่องค์เปรียบเทียบกับตัวเองด้วยของไม่สะอาด ไม่ปรารถนาที่จะแตะต้องตัวเองแม้ด้วยเท้าของพระองค์ 3. กำหนดทางเลือก	1. ทุกข์ : อาฆาตพยาบาทพระพุทธเจ้า 2. สาเหตุแห่งทุกข์ : เพราะพระพุทธร่องค์ทรงมองห้ามความงามของพระนางมาคันธียา 3. ความดับทุกข์ : อริกรรมที่เกิดขึ้นกับพระองค์ระงับลงได้ภายในระยะเวลา 7 วัน	แนวคิดตะวันออก ปัจจัยภายใน 1. ตัณหา : อยากมีคู่ครองที่สมบูรณ์แบบ 2. ทิฐิ : เป็นคนรักสวย รักงาม 3. มานะ : เป็นสตรีที่สวยงาม 4. อหังการ : ดุจนางเทพอัปสร ปัจจัยภายนอก

: ชันติธรรม : สังคหวัตถุ 4 : โยนิโสมนสิการ 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : ชันติธรรม 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : อธิกรณ์เกิดขึ้นที่ไหนต้องระงับ เหตุที่นั่นให้สงบลงเสียก่อน : ใช้ความอดทน อดกลั้น 6. ประเมินผล : อธิกรณ์ระงับลงภายใน 7 วัน	4. ทนทางแห่งความดับทุกข์ : พระพุทธองค์ได้ทรงใช้ขันติ ธรรมระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นจาก ความอาฆาตพยาบาทของพระ นาง มาคันทิยาที่มีต่อ พระองค์	1. ข้อมูล : เป็นหญิงที่รักสวย รัก งาม 2. ความต้องการ : พ่อแม่ต้องการ ให้แต่งงานกับชายที่คู่ควร 3. ความสัมพันธ์ : เป็นลูกสาวที่ พ่อแม่รักและทนุทนอมมาก แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. บุคลิกภาพ : เป็นคนสวย น่ารัก 2. ค่านิยม : พ่อแม่ต้องการหาชาย ที่มีคุณสมบัติครบถ้วน 3. เป้าหมาย : อยากมีคู่ครองที่ คู่ควร ปัจจัยภายนอก 1. การรับรู้ : อยากได้คู่ครองที่ คู่ควร 2. ความกดดันต่อบทบาท : พ่อแม่ ไม่ยอมให้แต่งงานกับใคร เพราะ รอคอยชายที่คู่ควร 3. ความขัดแย้งระหว่างบุคคล : ไม่พอใจที่โดนพระพุทธองค์ ตำหนิ
--	---	--

วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

: พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาโดยการเผชิญหน้า ต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นโดยใช้ขันติธรรม คือ ความอดทนอดกลั้น จนเหตุการณ์ร้ายๆ ผ่านไปได้ด้วยดี

แผนภาพที่ 7 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการเผชิญหน้า

กรณีศึกษาที่ 8 เรื่องภททวัคคีย์

ครั้งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระนครพาราณสีตามพระพุทธาภิรมย์ แล้วเสด็จจาริกไปโดยมรรคาอันจะไปสู่ตำบลอุรุเวลา และทรงแหวะจากทาง แล้วเสด็จเข้าไปยังไพรสณฑ์แห่งหนึ่ง ครั้นถึงไพรสณฑ์นั้นแล้ว ประทับนั่ง ณ โคนไม้ต้นหนึ่ง.

ก็โดยสมัยนั้นแล สหายภททวัคคีย์จำนวน 30 คน พร้อมด้วยปชาบดีบำเรอกันอยู่ ณ ไพรสณฑ์แห่งนั้น สหายคนหนึ่งไม่มีประสาบตี สหายทั้งหลายจึงได้นำหญิงแพศยามาเพื่อประโยชน์แก่เขา ต่อมาหญิงแพศยานั้น ได้ลักเครื่องประดับหนีไป จึงออกเที่ยวตามหาหญิงแพศยานั้นไปถึงไพรสณฑ์แห่งนั้น ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งอยู่ ณ โคนไม้ต้นหนึ่ง ครั้นแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า พระผู้มีพระภาคเห็นหญิงบ้างไหม เจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคทรงย้อนถามว่า พวกเธอจะต้องการอะไรด้วยหญิงเล่า จึงตอบว่า พวกข้าพเจ้าเป็นสหายภักทวักคีย์จำนวน 30 คน ในตำบลนี้ พร้อมด้วยปชาบดี บำเรอกันอยู่ในไพรสมณต์แห่งนี้ สหายคนหนึ่งไม่มีปชาบดี พวกข้าพเจ้าจึงได้นำหญิงแพศยามาเพื่อประโยชน์แก่เขา ต่อมาหญิงแพศยานั้น เมื่อพวกข้าพเจ้าปล่อยตัวมัวบำเรอกันอยู่ ได้ลักเครื่องประดับหนีไป เพราะเหตุนี้พวกข้าพระองค์ผู้เป็นสหายกัน เมื่อจะทำการช่วยเหลือสหาย จึงเที่ยวตามหาหญิงนั้นมาถึงไพรสมณต์แห่งนี้ เจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า พวกเธอสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ข้อที่พวกเธอแสวงหาหญิงหรือแสวงหาตนนั้น อย่างไรเป็นความดีของพวกเธอเล่า ทั้งหมดจึงตอบว่าพวกข้าพระองค์แสวงหาตนนั้นแล เป็นความดีของพวกข้าพเจ้า เจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นพวกเธอนั่งลงเถิด เราจักแสดงธรรมแก่พวกเธอ.

พวกสหายภักทวักคีย์เหล่านั้น ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่งอยู่ ณ สถานที่อันเหมาะสมแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงอนุปพุทธานุสสญาณ แก่พวกเขา คือทรงประกาศทานกถา สีลกถา สัคคกถา โทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย และอานิสงส์ในความออกจากกาม เมื่อพระองค์ทรงทราบว่ พวกเขามีจิตสงบ มีจิตอ่อน มีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่องใสแล้ว จึงทรงประกาศพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่พวกเขา ณ ที่นั้นนั้นแล ดูกผ้าที่สะอาด ปราศจากมลทินควรได้รับน้ำย้อมเป็นอย่างดี ฉะนั้น.

พวกเขาได้เห็นธรรมแล้ว ได้บรรลุธรรมแล้ว ได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แก่แล้วกล้า ได้ทูลขออุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค. (วิ.ม. 4/36/45)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : เครื่องประดับหาย 2. หาสาเหตุของปัญหา : หญิงแพศยาได้ขโมยเครื่องประดับแล้วหนีไป 3. กำหนดทางเลือก : สังคหวัตถุ 4 : โยนิโสมนสิการ 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : สังคหวัตถุ 4 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : ทรงตรัสถามถึงสิ่งที่ต้องการแสวงหาที่แท้จริงนั้นคืออะไร : สิ่งของหรือว่าตัวตนของตัวเอง	1. ทุกข์ : เครื่องประดับถูกขโมยขณะลงเล่นน้ำ 2. สาเหตุแห่งทุกข์ : หญิงแพศยาเกิดความโลภในสมบัติของภักทวักคีย์ จึงได้ขโมยเอาเครื่องประดับแล้วหนีไป 3. ความดับทุกข์ : ภักทวักคีย์ทั้งหมดได้ดวงตาเห็นธรรมและขอบวชในศาสนา 4. หนทางแห่งความดับทุกข์ : พระพุทธองค์ให้ปริจาคทานให้หญิงคนนั้น และให้อภัยแก่นางแล้ว ได้ทรงเทศนาอานิสงส์ของ	แนวคิดตะวันออก ปัจจัยภายใน 1. ตัณหา : อยากได้เครื่องประดับคืน 2. ทิฎฐิ : เครื่องประดับนั้นมีค่ามาก 3. มานะ : ยึดมั่นว่า สิ่งนั้นเป็นของเรา ปัจจัยภายนอก 1. ข้อมูล : เครื่องประดับมีราคา : มาก 2. ความต้องการ : อยากได้เครื่องประดับนั้นกลับคืนมา

: เทศนาอันสังคของการให้ทาน รักษาศีล สวรรค์ โทษของกาม และอันสังคของการออกจาก กาม 6. ประเมินผล : ภัททวงศ์ทั้ง 30 คน ได้ดวงตา เห็นธรรมและขอออกบวชใน พระพุทธศาสนา	การให้ทาน รักษาศีล สวรรค์ โทษของกาม และอันสังคของ การออกจากกาม	3. ความสัมพันธ์ : เป็นหญิงที่ได้รับ การว่าจ้างให้มาเป็นเพื่อนเล่น เพื่อนเที่ยวและได้รับค่าจ้างเป็น สิ่งตอบแทน แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. สถานภาพ : ตระกูลมีฐานะ 2. ค่านิยม : เครื่องประดับนั้นมี ราคาแพง ใครๆ ก็อยากมีไว้ ครอบครอง ปัจจัยภายนอก ความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ : หญิงแพศยาเห็นเครื่องประดับมี มูลค่ามากกว่าค่าจ้างที่ตนจะได้รับ เกิดความโลภในสมบัติของภัททวงศ์ จึงได้ขโมยเอาเครื่องประดับแล้วหนีไป
---	--	--



วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

: พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาโดยหลักเสียงที่จะตอบเรื่องหญิงแพศยาที่ขโมยของไป แต่กลับเทศนาถึง
 การให้ทาน รักษาศีล สวรรค์ โทษของกามและอันสังคของการออกจากกาม

แผนภาพที่ 8 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการหลีกเลี่ยง

กรณีศึกษาที่ 9 เรื่องความขัดแย้งระหว่างภรรยาหลวงกับภรณาน้อย (กาลียกษิณี)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภหญิงหมั้นคนหนึ่ง ตรัสพระ
 ธรรมเทศานี้ว่า บุตรภุมมพิณหนึ่ง เมื่อบิดาทำกาลแล้ว ทำการงานทั้งปวง ทั้งที่นา ทั้งที่บ้าน ด้วย
 ตนเอง ปฏิบัติมารดาอยู่ ต่อมา มารดาได้บอกแก่เขาว่า “พ่อ แม่จักนำนางกุมาริกามาให้เจ้า.”

บุตรจึงกล่าวกับแม่ว่า อย่าพูดอย่างนี้เลย ฉันจักปฏิบัติแม่ไปจนตลอดชีวิต.

แม่ตอบไปว่า “พ่อ เจ้าคนเดียวทำการงานอยู่ ทั้งที่นาและที่บ้าน เพราะเหตุนี้ แม่จึงไม่
 มีความสบายใจเลย แม่จักนำนางกุมาริกามาให้เจ้า”

เขาแม้ห้ามมารดาหลายครั้งแล้ว จึงได้นิ่งเสีย ฝ่ายมารดานั้นออกจากเรือน เพื่อจะไปสู่
 ตระกูลแห่งหนึ่ง

ลำดับนั้น บุตรถามมารดาว่า “แม่จะไปตระกูลไหน” เมื่อมารดาบอกว่า “จะไปตระกูล
 ชื่อโน้น” ดังนี้แล้ว ห้ามการที่จะไปตระกูลนั้นเสียแล้ว บอกตระกูลที่ตนชอบใจให้. มารดาได้ไปตระกูล
 นั้นหมั้นนางกุมาริกาไว้แล้ว กำหนดวันแต่งงาน นางกุมาริกาคนนั้นมา ได้ทำไว้ในเรือนของบุตร.

ที่นั้น มารดาจึงพูดกะบุตรว่า “พ่อ เจ้าให้แม่นำนางกุมาริกามาตามชอบใจของเจ้าแล้ว
 บัดนี้ นางกุมาริกานั้นเป็นหมั้น, ก็ธรรมดา ตระกูลที่ไม่มีบุตรย่อมฉิบหาย, ประเพณีย่อมไม่สืบเนื่องไป,

เพราะฉะนั้น แม่จกก็นำนางกุมาริกาคนอื่นมา (ให้เจ้า)” แม่บุตรนั้นกล่าวห้ามอยู่ว่า “อย่าเลย แม่” ดังนั้น ก็ยังได้กล่าวอย่างนั้น บ่อยๆ.

หญิงหมั้นได้ยินคำนั้น จึงคิดว่า “ธรรมดา บุตรย่อมไม่อาจฝืนคำมารดาบิดาไปได้, บัดนี้ แม่ผัวคิดจะนำหญิงอื่น ผู้ไม่เป็นหมั้นมาแล้ว ก็จักใช้เราอย่างทาสี, ถ้าอย่างไร เราจึงนำนางกุมาริกาคนหนึ่งมาเสียเอง” ดังนั้นแล้ว จึงไปยังตระกูลแห่งหนึ่ง ขอนางกุมาริกาเพื่อประโยชน์แก่สามี, ถูกพวกชนในตระกูลนั้นห้ามว่า “หล่อนพูดอะไรเช่นนั้น” ดังนั้นแล้ว จึงอ่อนวอนว่า “ฉันเป็นหมั้น ตระกูลที่ไม่มีบุตร ย่อมฉิบหาย บุตรีของท่านได้บุตรแล้ว จักได้เป็นเจ้าของสมบัติ, ขอท่านโปรดยกบุตรนั้นให้แก่สามีของฉันเถิด” ดังนั้นแล้ว ยังตระกูลนั้นให้ยอมรับแล้ว จึงนำมาไว้ในเรือนของสามี.

ต่อมา หญิงหมั้นนั้นได้มีความปริวิตกว่า “ถ้านางคนนี้จะจักได้บุตรหรือบุตรโอรส จักเป็นเจ้าของสมบัติแต่ผู้เดียว, ควรเราจะทำนางอย่างไรให้ตายเสีย.”

ลำดับนั้น หญิงหมั้นจึงพูดกะนางนั้นว่า “ครรถ์ตั้งขึ้นในท้องหล่อนเมื่อใด ขอให้หล่อนบอกแก่ฉันเมื่อนั้น.” นางนั้นรับว่า “จะ” เมื่อครรถ์ตั้งแล้ว ได้บอกแก่หญิงหมั้นนั้น. ส่วนหญิงหมั้นนั้น แลให้ข้าวต้มและข้าวสอยแก่นางนั้นเป็นนิตย์. ภายหลัง นางได้ให้ยาสำหรับทำครรถ์ให้ตกปนกับอาหารแก่นางนั้น. ครรถ์ก็ตก [แท้ง]. เมื่อครรถ์ตั้งแล้วเป็นครั้งที่ 2 นางก็ได้บอกแก่หญิงหมั้นนั้น. แม้หญิงหมั้นก็ได้ทำครรถ์ให้ตก ด้วยอุบายอย่างนั้นนั้นแลเป็นครั้งที่ 2.

ลำดับนั้น พวกหญิงที่คุ้นเคยกัน ได้ถามนางนั้นว่า “หญิงร่วมสามีทำอันตรายหล่อนบ้างหรือไม่? นางแจ้งความนั้นแล้ว ถูกหญิงเหล่านั้นกล่าวว่า “หญิงอันธพาล เหตุไร หล่อนจึงได้ทำอย่างนั้นเล่า?” หญิงหมั้นนี้ได้ประกอบยาสำหรับทำครรถ์ให้ตกให้แก่หล่อน เพราะกลัวหล่อนจะเป็นใหญ่, เพราะฉะนั้น ครรถ์ของหล่อนจึงตก, หล่อนอย่าได้ทำอย่างนี้อีก.” ในครั้งที่ 3 นางจึงมิได้บอก.

ต่อมาฝ่าย หญิงหมั้นเห็นท้องของนางนั้นแล้วจึงกล่าวว่า “เหตุไร? หล่อนจึงไม่บอกความที่ครรถ์ตั้งแก่ฉัน” เมื่อนางนั้นกล่าวว่า “หล่อนนำฉันมาแล้ว ทำครรถ์ให้ตกไปเสียถึง 2 ครั้งแล้ว, ฉันจะบอกแก่หล่อนทำไม?” จึงคิดว่า “บัดนี้ เราฉิบหายแล้ว” คอยแลดูความประมาทของนางกุมาริกานั้นอยู่, เมื่อครรถ์แก่เต็มที่แล้ว, จึงได้ช่อง ได้ประกอบยาให้แล้ว ครรถ์ไม่อาจตก เพราะครรถ์แก่ จึงนอนขวางทวาร. เวหนากล้าแข็งขึ้น. นางถึงความสิ้นชีวิต.

นางตั้งความปรารถนาว่า “เราถูกมันให้ฉิบหายแล้ว, มันเองนำเรามา ทำทารกให้ฉิบหายถึง 3 คนแล้ว, บัดนี้ เราเองก็จะฉิบหาย, บัดนี้ เราจุติจากอัฐภาพนี้ พึงเกิดเป็นนางยักษิณี อาจเคี้ยวกินทารกของมันเถิด” ดังนั้นแล้ว ตายไปเกิดเป็นแม่แมวในเรือนนั้นเอง. ฝ่ายสามีจับหญิงหมั้นแล้วกล่าวว่า “เจ้าได้ทำการตัดตระกูลของเราให้ขาดสูญ” ดังนั้นแล้ว พุดด้วยอวัยวะทั้งหลายมีศอกและเข่าเป็นต้นให้บอบช้ำแล้ว. หญิงหมั้นนั้นตายเพราะความเจ็บนั้นแล แล้วได้เกิดเป็นแม่ไก่ในเรือนนั้นเหมือนกัน.

จำเนียรกาลไม่นาน แม่ไก่ได้ตกฟองหลายฟอง. แม่แมวมากินฟองไก่เหล่านั้นเสีย. ถึงครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 มันก็ได้กินเสียเหมือนกัน. แม่ไก่ทำความปรารถนาว่า “มันกินฟองของเราถึง 3 ครั้งแล้ว เดียวนี้ มันก็อยากกินตัวเราด้วย, เดียวนี้ เราจุติจากอัฐภาพนี้แล้ว พึงได้กินมันกับลูกของมัน” ดังนั้นแล้ว จุติจากอัฐภาพนั้น ได้เกิดเป็นแม่เสือเหลือง.

ฝ่ายแม่แมวได้เกิดเป็นแม่เนื้อ. ในเวลาแม่เนื้อนั้นคลอดลูกแล้วๆ แม่เสือเหลืองก็ได้มากินลูกทั้งหลายเสียถึง 3 ครั้ง. เมื่อเวลาจะตาย แม่เนื้อทำความปรารถนาว่า “พวกลูกของเรา แม่เสือ

เหลืองตัวนี้กินเสียถึง 3 ครั้งแล้ว เดียวนี้มันจักกินตัวเราด้วย. เดียวนี้ เราจุติจากอัทธภาพนี้แล้ว ฟังได้ กินมันกับลูกของมันเถิด” ดังนี้แล้ว ได้ตายไปเกิดเป็นนางยักษิณี.

ฝ่ายแม่เสือเหลืองจุติจากอัทธภาพนั้นแล้ว ได้เกิดเป็นกุลธิดาในเมืองสาวัตถี. นางถึงความเจริญแล้ว ได้ไปสู่ตระกูลสามีในบ้านริมประตูเมือง.

ในกาลต่อมา นางได้คลอดบุตรคนหนึ่ง. นางยักษิณีจำแลงตัวเป็นหญิงสหายที่รักของเขา มาแล้ว ถามว่า “หญิงสหายของฉันอยู่ที่ไหน?” พวกชาวบ้านได้บอกว่า “เขาคงคลอดบุตรอยู่ภายในห้อง” นางยักษิณีฟังคำนั้น แสร้งพูดว่า “หญิงสหายของฉันคลอดลูกเป็นชายหรือหญิงหนอ, ฉันจักดูแลเด็กนั้น” ดังนี้แล้ว เข้าไปทำเป็นแลดูอยู่ จับทารกกินแล้วก็ไป. ถึงในหนที่ 2 ก็ได้กินเสียเหมือนกัน. ในหนที่ 3 นางกุลธิดามีครรภ์แก่ เรียกสามีมาแล้ว บอกว่า “นาย นางยักษิณีตนหนึ่งกินบุตรของฉันเสีย ในที่นี้ 2 คนแล้วไป, เดียวนี้ ฉันจักไปสู่เรือนแห่งตระกูลของฉันคลอดบุตร” ดังนี้แล้ว ไปสู่เรือนแห่งตระกูล คลอดบุตรที่นั่น

ในกาลนั้น นางยักษิณีนั่งถึงคราวส่งน้ำ. ด้วยว่า นางยักษิณีทั้งหลายต้องตักน้ำจากสระอินดาตพูนบนสิริชะมา เพื่อทำเวสสวัณ ตามวาระ ต่อล่วง 4 เดือนบ้าง 5 เดือนบ้างจึงพ้น (จากเวร) ได้. นางยักษิณีเหล่านี้อันมีกายบอบช้ำ ถึงความสิ้นชีวิตบ้างก็มี.

ส่วนนางยักษิณีนั้น พอพ้นจากเวรส่งน้ำแล้วเท่านั้น ก็รีบไปสู่เรือนนั้น ถามว่า “หญิงสหายของฉันอยู่ที่ไหน?” พวกชาวบ้านบอกว่า “ท่านจักพบเขาที่ไหน? นางยักษิณีตนหนึ่งกินทารกของเขาคิดคลอดในที่นี้, เพราะฉะนั้น เขาจึงไปสู่เรือนแห่งตระกูล” นางยักษิณีนึกคิดว่า “เขาไปในที่ไหนๆ ก็ตามเถิด จักไม่พ้นเราได้” ดังนี้แล้ว อันกำลังเวรให้อุตสาหะแล้ว วิ่งบ่ายหน้าไปสู่เมือง.

ฝ่ายนางกุลธิดา ในวันเป็นที่รับซื้อให้ทารกนั้นอาบน้ำ ตั้งชื่อแล้ว กล่าวกะสามีว่า “นาย เดียวนี้ เราพากันไปสู่เรือนของเราเถิด” อัมบุตรไปกับสามี ตามทางอันตัดไปในท่ามกลางวิหาร มอบบุตรให้สามีแล้ว ลงอาบน้ำในสระโบกขรณีข้างวิหารแล้ว ขึ้นมารับเอาบุตร, เมื่อสามีกำลังอาบน้ำอยู่, ยืนให้บุตรดื่มนม แลเห็นนางยักษิณีมาอยู่ จำได้แล้ว ร้องด้วยเสียงอันดังว่า “นาย มาเร็วๆ เถิด นี่นางยักษิณีตนนั้น” ดังนี้แล้ว ไม่อาจยืนรออยู่จนสามีนั้นมาได้ วิ่งกลับบ่ายหน้าไปสู่ภายในวิหารแล้ว.

เวรไม่ระงับด้วยเวร แต่ระงับได้ด้วยไม่ผูกเวร

ในสมัยนั้น พระศาสดาทรงแสดงธรรมอยู่ในท่ามกลางบริษัท. นางกุลธิดานั้นให้บุตรนอนลงเคียงหลังพระบาทแห่งพระตถาคตเจ้า แล้วกราบทูลว่า “บุตรคนนี้ ข้าพระองค์ถวายแด่พระองค์แล้ว ขอพระองค์ประทานชีวิตแก่บุตรข้าพระองค์เถิด”

สมณฑผู้สิงอยู่ที่ชุมประตู ไม่ยอมให้นางยักษิณีเข้าไปข้างใน.

พระศาสดารับสั่งเรียกพระอานนทเถระมาแล้ว ตรัสว่า “อานนท์ เธอจงไปเรียกนางยักษิณีนั้นมา” พระเถระเรียกนางยักษิณีนั้นมาแล้ว.

นางกุลธิดากราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางยักษิณีนี้นะ”

พระศาสดาตรัสว่า “นางยักษิณีจงมาเถิด, เจ้าอย่าได้ร้องไปเลย” ดังนี้แล้ว ได้ตรัสกะนางยักษิณีผู้มายืนอยู่แล้วว่า “เหตุไร? เจ้าจึงทำอย่างนั้น ก็ถ้าพวกเจ้าไม่มาสู่เฉพาะหน้าพระพุทธรูปเจ้าผู้เช่นเราแล้ว เวรของพวกเจ้าจักได้เป็นกรรมตั้งอยู่ชั่วกัลป์ เหมือนเวรของงูกับพังพอน, ของหมึกกับไม้สะคร้อ และของกากับนกเค้า, เหตุไฉน พวกเจ้าจึงทำเวรและเวรตอบแก่กัน? เพราะเวรย่อมระงับได้ด้วยความ

ไม่มีเวร หาระจับได้ด้วยเวรไม่” พอเทศนาจบลงทั้ง 2 ได้ละความอาฆาตพยาบาทของเวรกันลงได้ จึงได้เป็นสหายและคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ขุ.ธ. ไทย 25/5/25, ขุ.ธ.อ. 1/45)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : ผูกเวรต่อกัน 2. หาสาเหตุของปัญหา : ภรรยาหลวงทำลายบุตรของภรรยาน้อย และได้จองเวรกันข้ามภพข้ามชาติ 3. กำหนดทางเลือก : สังคหวัตถุ 4 : พรหมวิหาร 4 : สาราณียธรรม 6 : โยนิโสมนสิการ 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : สาราณียธรรม 6 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : เรียกทั้ง 2 ให้มาพบ และได้เทศนาถึงเวรที่ผู้พันกันมาข้ามภพข้ามชาติ : เทศนาอานิสงค์ของการไม่จองเวรว่า “เวรไม่ระงับด้วยเวร แต่ระงับด้วยการไม่ผูกเวร” 6. ประเมินผล : ทั้ง 2 ฝ่าย ได้ละความอาฆาตพยาบาทของเวรกัน และได้กลายเป็นสหายคนสนิทคอยช่วยเหลือกันและกัน	1. ทุกข์ : ภรรยาน้อยผูกเวรกับภรรยาหลวง 2. สาเหตุแห่งทุกข์ : เพราะภรรยาหลวงทำร้ายตนเองและบุตรถึง 3 ครั้ง จนถึงแก่ความตาย 3. ความดับทุกข์ : ทั้งนางกุลธิดา และนางยักษิณี ได้ละความอาฆาตพยาบาทของเวรกัน และได้กลายเป็นสหายคนสนิทคอยช่วยเหลือกันและกัน 4. หนทางแห่งความดับทุกข์ : พระพุทธองค์ให้เจริญเมตตา คิด พูด ทำ อะไรก็ขอให้ประกอบด้วยจิตที่เมตตา และเทศนาอานิสงค์ของการไม่จองเวรว่า “เวรไม่ระงับด้วยเวร แต่ระงับด้วยการไม่ผูกเวร”	แนวคิดตะวันออก ปัจจัยภายใน 1. ตัณหา : อยากแก้แค้น 2. ทิฏฐิ : เขาทำลายชีวิตเรา 3. มานะ : เราต้องทำลายชีวิตเขา ปัจจัยภายนอก 1. ข้อมูล : ไม่ต้องการให้ภรรยาน้อยครอบครองสมบัติของสามี 2. ความต้องการ : ทำลายกรรมของภรรยาน้อยไม่ให้คลอดบุตร 3. ความสัมพันธ์ : ภรรยาหลวงและภรรยาน้อย แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. ค่านิยม : ตระกูลที่ไม่มีบุตรย่อมพินาศไม่สืบต่อ 2. เป้าหมาย : ภรรยาหลวงจึงหาภรรยาน้อยมาให้สามี เพื่อรักษาตำแหน่งของตน 3. ความขัดแย้งภายในบุคคล : หากภรรยาน้อยคลอดบุตรจะได้ครอบครองสมบัติทั้งหมดของสามี ปัจจัยภายนอก ความขัดแย้งระหว่างบุคคล : ภรรยาหลวงต้องการทำลายกรรมของภรรยาน้อยเพื่อไม่ให้ครองครองสมบัติของสามี ส่วนภรรยาน้อยต้องการมีบุตรสืบสกุลให้สามี



วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

: พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาโดยการเจรจา และเทศนาอันสังคัลป์ของการไม่จองเวรว่า “เวรไม่ระงับด้วยเวร แต่ระงับด้วยการไม่ผูกเวร”

แผนภาพที่ 9 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการเจรจา

กรณีศึกษาที่ 10 เรื่องความขัดแย้งระหว่างศากยกับโกลิยะ (พระญาติแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณี)

เมืองกบิลพัสดุ์เมืองพระญาติฝ่ายบิดากับเมืองเทวทหะเมืองพระญาติฝ่ายมารดาของพระพุทธเจ้า ระหว่างเขตแดนเมืองทั้งสอง มีแม่น้ำโรหิณีเป็นเส้นแบ่งอยู่ ชาวเมืองกันทำนบอาศัยน้ำจากลำน้ำโรหิณี ทำนา ต่อมาสมัยหนึ่ง ในฤดูทำนา ถึงเดือน 7 เกิดน้ำขาดแคลนเพราะฝนแล้ง พากันหาสาเหตุทั้งหลายที่ทํานาก็เจรจากันว่า บัดนี้ น้ำน้อย หากพวกเราทั้งสองฝ่ายต่างวิดน้ำเข้านา น้ำก็จะไม่พอ หรือหากฝ่ายเรา หรือฝ่ายท่านวิดน้ำเอาทั้งหมด ข้าวกล้ำขอพวกเราฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ก็ จะตายแล้ง ข้าวกล้ำของฝ่ายเรากำลังงาม จะออกรวงแล้ว หากได้น้ำฤดูนี้ก็จะได้ผลดี ขอให้เรานะ อีกฝ่ายก็ต้องรองทำนองเดียวกัน โดยกล่าวว่า ขอเราเถิด ท้ายสุดไม่ยอมเพราะกล่าวว่า เมื่อฉางข้าวทำน เต็ม พวกเราคงต้องถือกระบะขอทานแล้วละ เกิดด่าทอกัน ลามปามไปถึงโคตรวงศ์ชุดคันประวัติ บรรพบุรุษขึ้นมาประณามกัน โดยชาวโกลิยะ ด่าชาวศากยไปถึงโคตรเดิมของชาวศากยว่า “เกิดจากพื น้องสมสู่กันเอง ไม่อาย ทำตัวเหมือนสุนัขบ้าน และสุนัขจิ้งจอก กองทัพศากยไร้ผู้นำ” ฝ่ายโกลิยะ ก็กลับถูกด่าโต้คืนว่า “พวกแกเป็น ลูกหลานคนชั่วเรื้อน หนีจากบ้านไร่ที่อาศัยเหมือนเดียรฉาน ไปอยู่ อาศัยป่าโกละ อาวุธพวกแกແແ่ไหน” จากทะเลาะแค้นกันงาน ก็ลามไปถึง ระดับเจ้านาย ฝ่าย เจ้านายก็โกรธโดยไม่สอบสวน กลายเป็นศึกปกป้องศักดิ์ศรีของสองตระกูล ยกทัพมาประจันหน้ากัน ร่ำๆ จะลงมือลั่นกองรบ

พระพุทธเจ้าทราบข่าวเสด็จไปเพื่อทรงระงับสงครามระหว่างพระญาติทั้งสองฝ่าย ทรง ประชุมพระญาติทั้งสองฝ่ายแล้วซักถามถึงต้นตอของตัวปัญหาเพื่อไล่เลียงสอบถามเรื่องที่ทะเลาะ วิวาทกัน ดังคำสนทนาว่า

พระพุทธเจ้า	ทะเลาะกันเรื่องอะไร
พระญาติ	เรื่องน้ำ
พระพุทธเจ้า	น้ำดีราคาเท่าใด
พระญาติ	ราคาน้อย
พระพุทธเจ้า	กษัตริย์ ดีราคาเท่าใด
พระญาติ	ประเมินค่ามิได้
พระพุทธเจ้า	ระหว่างน้ำกับชีวิตคน อย่างไหนจะมีค่ามากกว่ากัน
พระญาติ	ชีวิตคนมีค่ามากกว่า
พระพุทธเจ้า	ควรจะทะเลาะกันฆ่ากันเพราะน้ำที่มีราคาน้อยหรือไม่
พระญาติ	ดูชนภาพทุกคน ไม่มีใครกราบทุล
พระพุทธเจ้า	“ถ้าเราดลาคดไม่มาที่วันนี้ ทะเลเลื้อดจะไหลนอง”

พระญาติทั้งสองฝ่ายเลยเลิกทัพกลับมาปรองดองกัน (ขุ.ธ. ไทย 25/197-199/94, ขุ.ธ.อ.

ไทย 25/157)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : แย่งน้ำทำนา 2. หาสาเหตุของปัญหา : น้ำในแม่น้ำโรหิณีขาดแคลน พระญาติทั้ง 2 ฝ่าย จึงกันทำนาบน เอาน้ำทำนาของตนเอง จึงเป็น เหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน 3. กำหนดทางเลือก : สามัคคีธรรม : พรหมวิหาร 4 : สาราณียธรรม 6 : จักรวรรดิวัตร 5, 12 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : สามัคคีธรรม 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : ให้ทั้ง 2 ฝ่าย วางอาวุธลง : ให้เจริญสติ โดยพิจารณาว่า น้ำ กับกษัตริย์อะไรมีค่ามากกว่า และน้ำกับชีวิต อะไรมีค่า มากกว่า เพราะเหตุใดจึงต้องมุ่ง ทำร้ายชีวิตของกันและกัน 6. ประเมินผล : พระญาติทั้งสองฝ่ายเลยเลิกทัพ กลับมาปรองดองกัน	1. ทุกข์ : พระญาติทั้ง 2 ฝ่าย ขาดแคลน น้ำทำนา 2. สาเหตุแห่งทุกข์ : เพราะแม่น้ำโรหิณีมีน้ำน้อย ไม่ เพียงพอต่อการทำนา 3. ความดับทุกข์ : พระญาติทั้งสองฝ่าย ได้วาง อาวุธแล้ว เลิกทัพ กลับมา ปรองดองกัน 4. หนทางแห่งความดับทุกข์ : พระพุทธร่องค์เสด็จไปห้ามทัพ ระงับสงครามระหว่างพระญาติ ทั้ง สอง ฝ่าย ด้วย การ ประนีประนอมถ้อยที่ถ้อยอาศัย กันและกัน	แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. ตัณหา : อยากได้น้ำทำนา 2. ทิฏฐิ : เราต้องเป็นฝ่าย ได้ก่อน 3. มานะ : เราเป็นชาติที่เข้มแข็ง ปัจจัยภายนอก 1. ข้อมูล : น้ำในแม่น้ำโรหิณีขาด แคลน 2. ความต้องการ : น้ำเข้านาของ ตนเอง 3. ความสัมพันธ์ : เป็นพระญาติ ของพระพุทธร่องค์ 4. ชาติ : ศากยวงศ์ และโกลิยะ วงศ์ แนวคิดตะวันออก ปัจจัยภายใน 1. ค่านิยม : สำคัญว่าชาติพันธุ์ของ ตนบริสุทธิ์กว่าคนอื่น เข้มแข็ง กว่าคนอื่น 2. เป้าหมาย : ต้องการน้ำทำนา เพียงผู้เดียว ปัจจัยภายนอก 1. การรับรู้ : ต้องการน้ำทำนา 2. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม : ไม่สามารถตกลงแบ่งน้ำใน แม่น้ำโรหิณีเข้าทำนาในแคว้น ของทั้งสองฝ่ายได้



วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

: พระพุทธร่องค์ทรงแก้ไขปัญหาโดยการประนีประนอมถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันและกัน โดยพิจารณาเห็น
คุณค่าของความเป็นกษัตริย์และการมีชีวิตอยู่ประเสริฐกว่าน้ำในแม่น้ำโรหิณี

แผนภาพที่ 10 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการประนีประนอม

กรณีศึกษาที่ 11 เรื่องพระนันทเถระ

พระนันทเถระ พระนามเดิมว่า นันทะ เป็นพระนามที่พระประยูรญาติ ทรงขนานให้
เพราะความดีใจในวันที่พระกุมารประสูติ

พระบิดา ทรงพระนามว่า สุทโธณะ พระมารดา ทรงพระนามว่า มหาปชาบดีโคตมี เมื่อครั้งพระศาสดาเสด็จมายังกบิลพัสดุ์ วันแรกทรงกระทำผนวชพรหมจรรย์ให้ตกลงมาให้เป็นต้นเรื่องที่จะเทศนาเวสสันดรชาดก วันที่ 2 ทรงโปรดพระชนกให้เป็นโสดาบัน ด้วยพระคาถาว่า “บรรพชิตไม่พึงประมาทในบิณฑบาตอันตนพึงลุกขึ้นยืนรับ บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต เพราะผู้ประพฤติธรรมอยู่เสมอ ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า แล้วได้เสด็จไปยังพระราชนิเวศน์เทศนาโปรดพระนางมหาปชาบดีให้เป็นพระโสดาบัน และเลื่อนชั้นพระบิดาขึ้นเป็นสกทาคามี ด้วยพระอนุศาสน์ว่า บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต อย่าประพฤติธรรมแบบทุจริต เพราะผู้ประพฤติธรรมอยู่เสมอ ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”

ในวันที่ 3 ทรงเสด็จยังพระราชนิเวศน์เพื่อบิณฑบาตในวโรกาสอาวาหมงคลของนันทกุมาร ให้เธอรับบาตร ตรีสมงคกแก่เขาจบแล้ว ไม่รับเอาบาตรกลับมา เสด็จมุ่งหน้าไปยังวิหารให้นันทกุมารถือบาตรตามไปด้วยจิตใจร้อนรนคิดถึงคนที่ตนรัก ถึงสำนักนิโครธาราม ได้ตรัสถามว่าจะบวชหรือนันทะ พระกุมารไม่อาจปฏิเสธเพราะเหตุแห่งความเคารพและเกรงใจในพระศาสดา จึงทูลว่า พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จะบวชจึงทรงประทานให้ภิกษุทั้งหลายบวช แต่เมื่อบวชแล้วท่านไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ จึงคิดว่าเราไม่สามารถจะทรงพรหมจรรย์ไว้ได้ จักบอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์ เพราะขณะที่ข้าพระองค์กำลังออกจากพระตำหนัก นางชนบทกัลยาณิสากิยานี มีเกสาที่เกล้าไว้เพียงครั้งเดียว เหลียวมากล่าวกับข้าพระองค์ว่า ข้าแต่พูลกะหม่อม ขอพระองค์รีบเสด็จกลับมาเมื่อนึกถึงคำของพระนางที่ไร ก็ไม่ยินดีจะประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สามารถจะทรงพรหมจรรย์ไว้ได้ จึงจักบอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาค ทรงจับแขนท่านพระนันทะ เสด็จหายไปจากพระเชตวันไปปรากฏในหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ เหมือนคนมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น ขณะนั้นนางอัปสรผู้มีสีเท่าเหมือนสีเท้านกพิราบประมาณ 500 นาง กำลังมาสู่ที่เฝ้ารับใช้ท้าวสักกะจอมเทพทันใดนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเรียกท่านพระนันทะมาตรัสถามว่า “นันทะ เธอเห็นนางอัปสรผู้มีสีเท่าเหมือนสีเท้านกพิราบ 500 นางเหล่านี้หรือไม่” ท่านพระนันทะทูลตอบว่า “เห็น พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสถามต่อไปว่า “นันทะ เธอเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร (คือ) ระหว่างนางชนบทกัลยาณิสากิยานี กับนางอัปสรผู้มีสีเท่าเหมือนสีเท้านกพิราบ 500 นางเหล่านี้ ใครสวยกว่ากัน น่าดูกว่ากัน หรือน่าชมกว่ากัน” ท่านพระนันทะทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางชนบทกัลยาณิสากิยานี เมื่อเปรียบเทียบกับนางอัปสร 500 นางเหล่านี้ ก็เหมือนนางลิงรุ่นถูกไฟไหม้อวัยวะหูวันจุมูกแหวง คือ สวยไม่ถึงหนึ่งเสี้ยว สวยไม่ถึงส่วนหนึ่งของเสี้ยว เปรียบเทียบกันไม่ได้เลย โดยที่แท้ นางอัปสร 500 นางเหล่านี้แลสวยกว่า น่าดูกว่า และน่าชมกว่า พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เธอจงยินดี เธอจงยินดีเถิด นันทะ เราขอรับรองเธอเพื่อได้นางอัปสรผู้มีสีเท่าเหมือนสีเท้านกพิราบ 500 นางแน่ ๆ” ท่านพระนันทะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพระผู้มีพระภาคจะทรงรับรองข้าพระองค์เพื่อได้นางอัปสรผู้มีสีเท่าเหมือนสีเท้านกพิราบ 500 นางแน่แท้ ข้าพระองค์จักยินดีประพฤติพรหมจรรย์ พระพุทธเจ้าข้า” ทันใดนั้น พระผู้มีพระภาค

ทรงจับแขนท่านพระนันทะแล้ว เสด็จหายไปจากหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ไปปรากฏ ณ พระเชตวัน เหมือนคนมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น ภิกษุทั้งหลายได้ฟังข่าวว่า “ทราบว่ ท่านพระนันทะพระภาคีของพระผู้มีพระภาค พระโอรสของพระมาตุจฉา ประพฤติพรหมจรรย์เพราะนางอัปสรเป็นเหตุ ทราบว่า พระผู้มีพระภาคก็ทรงรับรองพระนันทะเพื่อให้ได้นางอัปสรผู้มีสีเท่าเหมือนสีเท้านกพิราบ 500 นาง”

ตั้งแต่นั้นมา ภิกษุทั้งหลายที่เป็นสหายของท่านพระนันทะ ก็ร้องเรียกท่านพระนันทะด้วยวาตะว่าลูกจ๋างบ้าง ด้วยวาตะว่าผู้ถูกไถ่มาบ้างว่า “ทราบว่ ท่านพระนันทะเป็นลูกจ๋าง ทราบว่ ท่านพระนันทะเป็นผู้ที่พระผู้มีพระภาคทรงไถ่มา ประพฤติพรหมจรรย์เพราะนางอัปสรเป็นเหตุ ทราบว่ พระผู้มีพระภาคก็ทรงรับรองพระนันทะเพื่อให้ได้นางอัปสรผู้มีสีเท่าเหมือนสีเท้านกพิราบ 500 นาง”

ท่านพระนันทะอดีต ะอา รังเกียจวาตะว่าลูกจ๋าง และวาตะว่าผู้ถูกไถ่มาของภิกษุผู้เป็นสหายเหล่านั้น จึงจากไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่กุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต โดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ได้รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’ จึงเป็นอันว่า ท่านพระนันทะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

พระนันทเถระได้รับความทุกข์ทรมานในด้านจิตใจ เพราะความคิดถึงนางชนบท กัลยาณี และได้รับความอับอายที่ถูกเพื่อนพรหมจารีล้อว่า ประพฤติพรหมจรรย์เพราะอยากได้นางอัปสร จึงคิดว่า ที่เราต้องประสบกับเรื่องแปลกประหลาดเช่นนี้ก็เพราะเราไม่สำรวมอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ นั่นเอง ดังนั้นแล้วเกิดความอูตสาหะมีหิริโอตตปปะเป็นกำลัง ตั้งความสำรวมอินทรีย์อย่างสูงสุด พระศาสดาทรงทราบดังนั้น จึงทรงตั้งท่านในเอตทัคคะว่า เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้สำรวมอินทรีย์ (ขุ.อุ. ไทย 25/22/210-214)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : คิดถึงนางชนบทกัลยาณี 2. หาสาเหตุของปัญหา : อยากกลับไปอยู่ครองเรือนกับนางชนบทกัลยาณี 3. กำหนดทางเลือก : พรหมวิหาร 4 : สังคหวัตถุ 4 : โยนิโสมนสิการ 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : สังคหวัตถุ 4 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : พาไปเที่ยวเมืองสวรรค์เพื่อชมความงามของนางเทพอัปสร	1. ทุกข์ : ความทุกข์ทรมานในด้านจิตใจ 2. สาเหตุแห่งทุกข์ : คิดถึงนางชนบทกัลยาณี และได้รับความอับอายที่ถูกเพื่อนพรหมจารีล้อว่า ประพฤติพรหมจรรย์เพราะอยากได้นางเทพอัปสร 3. ความดับทุกข์ : ได้เกิดความละอายใจ หันมาปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด จนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ 4. หนทางแห่งความดับทุกข์	แนวคิดตะวันออก ปัจจัยภายใน 1. ตัณหา : อยากได้นางเทพอัปสร 2. ทิฎฐิ : งตงามยิ่งนัก 3. มานะ : อยากครอบครอง ปัจจัยภายนอก 1. ข้อมูล : นางเทพอัปสรงดงามยิ่งนัก 2. ความต้องการ : ครอบครองเป็นเจ้าของ 3. ความสัมพันธ์ : พระพุทธรองค์ทรงรับรอง

: ชักจูงให้มีเจตนาดีในการประพฤติ พรหมจรรย์ : รับรองการได้นางเทพอัปสร 6. ประเมินผล : ได้ประพฤติพรหมจรรย์อย่าง เคร่งครัด เพราะละอายใจต่อคำ ล้อเลียนของเพื่อนสหายธรรม : ได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์	: ท่านคิดว่า ที่เราต้องประสบกับ เรื่องแปลกประหลาดเช่นนี้ก็ เพราะเราไม่สำรวมอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ นั่นเอง ดังนั้นแล้วเกิดความ อูตสาหะมีหิริโอตตปัสะเป็นกำลัง ตั้งความสำรวมอินทรีย์อย่างสูงสุด	แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. บุคลิกภาพ : เป็นคนระเคอะจืด 2. สถานภาพ : น้องชายของพระ พุทธรังษี 3. ค่านิยม : ชอบหญิงที่สวยงาม ปัจจัยภายนอก 1. การรับรู้ : คิดว่านางเทพอัปสร งดงามยิ่งกว่าจะหาใครมาเปรียบ ได้ 2. การพึงพาอาศัย : พระพุทธรังษี ทรงรับรองการได้นางเทพอัปสร ต่อท่านจึงได้ตั้งใจบำเพ็ญสมณ ธรรม
---	--	--

วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

: พระพุทธรังษีทรงแก้ไขปัญหามาตรึงใจโดยการใช้แรงจูงใจให้ท่านเกิดความสนใจและตั้งใจประพฤติ
พรหมจรรย์

แผนภาพที่ 11 วิธีการแก้ไขปัญหามาตรึงใจโดยการใช้แรงจูงใจ

กรณีศึกษาที่ 12 เรื่องพระนางรูปนันทาเถรี

วันหนึ่ง พระนางรูปนันทานันทรงดำริว่า "เจ้าพี่ใหญ่ของเราสละสิริราชสมบัติ (ออก)
ผนวชเป็นพระพุทธรังษีผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา, แม้โอรสของพระองค์ทรงนามว่าราหุลกุมาร ก็ผนวชแล้ว,
แม้เจ้าพี่ของเรา (คือพระนันทะ) ก็ผนวชแล้ว. แม้พระมารดาของเราก็คงผนวชแล้ว. เมื่อคณะพระ
ญาติมีประมาณเท่านี้ ทรงผนวชแล้ว, แม้เราจักทำอะไรในเรือน จักผนวช (บ้าง)."

พระนางเสด็จเข้าไปสู่สำนักภิกษุณีทั้งหลายแล้วทรงผนวช พระนางทรงผนวชเพราะ
สืบทอดในพระญาติเท่านั้น หาใช่เพราะศรัทธาไม่ แต่เพราะพระนางเป็นผู้มีพระโสมนัสอันวิไล จึงปรากฏ
พระนามว่า "รูปนันทา."

พระนางได้ทรงสดับว่า "ได้ยินว่า พระศาสดาตรัสว่า 'รูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา,
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา' จึงไม่เสด็จไปเผชิญพระพักตร์พระ
ศาสดา ด้วยทรงเกรงว่า "พระศาสดาจะพึงตรัสโทษในรูปแม้ของเราซึ่งน่าดู น่าเลื่อมใสอย่างนี้."

พระนางรูปนันทาได้สดับคำพรรณนาคุณของพระตถาคต แต่สำนักพวกภิกษุณีและพวก
อุบาสิกา จึงทรงดำริว่า "ชนทั้งหลายย่อมกล่าวชมเจ้าพี่ของเราที่เดียว แม้ในวันหนึ่ง พระองค์
เมื่อจะตรัสโทษในรูปของเรา จะตรัสได้สักเท่าไร? ถ้ากระไร เราพึงไปกับพวกภิกษุณี ไม่แสดงตนเลย
เฝ้าพระตถาคตฟังธรรมแล้วพึงมา."

พระนางจึงตรัสบอกแก่พวกภิกษุณีว่า "วันนี้ ฉันจักไปสู่ที่ฟังธรรม." พวกภิกษุณีมีใจยินดีว่า "นานนักหนา การที่พระนางรูปนันทาทรงมีพระประสงค์จะเสด็จไปสู่ที่บำรุงพระศาสนาเกิดขึ้นแล้ว , วันนี้ พระศาสดาทรงอาศัยพระนางรูปนันทานี้แล้ว จักทรงแสดงพระธรรมเทศนาอันวิจิตร" ดังนี้แล้ว พาพระนางออกไปแล้ว. ตั้งแต่เวลาที่ออกไป พระนางทรงดำริว่า "เราจะไม่แสดงตนเลย."

พระศาสดาทรงดำริว่า "วันนี้ รูปนันทาจักมาที่บำรุงของเรา ธรรมเทศนาเช่นไรหนอแล? จักเป็นที่สบายของเธอ" ทรงทำความตกลงพระหฤทัยว่า "รูปนันทานั้น หนักในรูป มีความเยื่อใยในอรรถาพอย่างรุนแรง การบรรเทาความเมาในรูปด้วยรูปนั้นแล เป็นที่สบายของเธอ ดุจการบ่งหนามด้วยหนามฉะนั้น"

ในเวลาที่พระนางเข้าไปสู่วิหาร ทรงนิรมิตหญิงมีรูปสวยพริ้งผู้หนึ่ง อายุราว 16 ปี นุ่งผ้าแดง ประดับแล้วด้วยอาภรณ์ทุกอย่าง ถือพาด ยืนถวายงานพัดอยู่ในที่ใกล้พระองค์ ด้วยกำลังพระฤทธิ์, ก็แล พระศาสดาและพระนางรูปนันทาเท่านั้น ทรงเห็นรูปหญิงนั้น.

พระนางเสด็จเข้าไปวิหารพร้อมกับภิกษุณีทั้งหลาย ทรงยืนข้างหลังพวกภิกษุณี ถวายบังคมพระศาสดาด้วยเบญจางคประดิษฐ์ นั่งในระหว่างพวกภิกษุณี ทรงเลดูพระศาสดาตั้งแต่พระบาท ทรงเห็นพระสรีระของพระศาสดาวิจิตรแล้วด้วยพระลักษณะ รุ่งเรืองด้วยอนุพยัญชนะ อันพระรัศมีวาหนึ่งแวดล้อมแล้ว ทรงเลดูพระพักตร์อันมีสิริดุจพระจันทร์เพ็ญ ได้ทรงเห็นรูปหญิงยืนอยู่ในที่ใกล้แล้ว

พระนางทรงเลดูหญิงนั้นแล้ว ทรงเลดูอรรถาพ (ของตน) รู้สึว่าตนเหมือนนางกา (ซึ่งอยู่) ข้างหน้านางพระยาหงส์ทอง. ก็จำเดิมแต่เวลาที่ (พระนาง) ทรงเห็นรูปอันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิ์ทีเดียว พระเนตรทั้งสองของพระนางก็วิ่งเวียน. พระนางมีจิตอันสิริโฉมแห่งสรีรประเทศทั้งหมดดึงดูดไปแล้วว่า "โอ ผมของหญิงนี้งาม, โอ หน้าผากงาม" ดังนี้ ได้มีสเนหาในรูปนั้นอย่างรุนแรง.

พระศาสดาทรงทราบความยินดีอย่างสุดซึ้งในรูปนั้นของพระนาง พอเมื่อจะทรงแสดงธรรม จึงทรงแสดงรูปนั้นให้ล่งภาวะของผู้มีอายุ 16 ปี มีอายุราว 20 ปี. พระนางรูปนันทาได้ทอดพระเนตร มีจิตเบื่อหน่ายน้อยหนึ่งว่า "รูปนี้ไม่เหมือนรูปก่อนหนอ."

พระศาสดา(ทรงแสดงความแปรเปลี่ยนเพศ) ของหญิงนั้นโดยลำดับเทียว คือ เพศหญิงคลอบุตรครั้งเดียว เพศหญิงกลางคน เพศหญิงแก่ เพศหญิงแก่คร่ำคร่าแล้วเพราะชรา.

แม้พระนางก็ทรงเบื่อหน่ายรูปนั้น ในเวลาที่ทรุดโทรมเพราะชราโดยลำดับเหมือนกัน ว่า "โอ รูปนี้หายไปแล้วๆ" (ครั้น) ทรงเห็นรูปนั้นมีพินหัก ผมหงอก หลังโก่ง มีซี่โครงขึ้นดุจกลอน มีไม้เท้ายืนข้างหน้า งก้นอยู่ ก็ทรงเบื่อหน่ายเหลือเกิน.

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงแสดงรูปหญิงนั้นให้เป็นรูปอันพยาธิตรอบงำ ในขณะนั้นเอง หญิงนั้นทั้งไม้เท้าและพัดใบตาล ร้องเสียงขรม ล้มลงที่ภาคพื้น จมลงในมูลและกรีสของตน กลิ้งเกลือกไปมา. พระนางรูปนันทาทรงเห็นหญิงนั้นแล้ว ทรงเบื่อหน่ายเต็มที.

พระศาสดาทรงแสดงมรณะของหญิงนั้นแล้ว. หญิงนั้นถึงความเป็นศพพองขึ้นในขณะนั้นเอง สายแห่งหนองและหมู่หนอนไหลออกจากปากแผล ทั้ง 9. ผู่งสัตว์มีกาเป็นต้นรุมแย่งกันกินแล้ว.

พระนางรูปนันทาทรงพิจารณาซากศพนั้นแล้ว ทรงเห็นอรรถาพโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงว่า "หญิงนี้ถึงความแก่ ถึงความเจ็บ ถึงความตาย ในที่นี้เอง, ความแก่ ความเจ็บและความตาย

จักมาถึงแก่อัตภาพ मैंอย่างนั้นเหมือนกัน." และเพราะความที่อัตภาพเป็นสภาพอันพระนางทรงเห็นแล้วโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงนั่นเอง อัตภาพนั้นจึงเป็นอันทรงเห็นแล้วโดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตาทีเดียว.

ลำดับนั้น ภพทั้งสามปรากฏแก่พระนางดุจถูกไฟเผาผลาญแล้ว และดุจซากศพอันเขาผูกไว้ที่พระศอ จิตมุ่งตรงต่อกรรมฐานแล้ว.

พระศาสดาทรงทราบว่ พระนางทรงคิดเห็นอัตภาพโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงแล้ว จึงทรงพิจารณาว่า "พระนางจักสามารถทำที่พึงแก้ตนได้เองทีเดียวหรือไม่หนอแล?" ทรงเห็นว่า "จักไม่อาจ การที่พระนางได้ปัจจัยภายนอก (เสียก่อน) จึงจะเหมาะ" ดังนี้แล้ว

เมื่อจะทรงแสดงธรรม อันเป็นที่สบายแห่งพระนาง ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

"นันทา เธอจงดูกายอันกรรมยกขึ้น อันอาดูร ไม่สะอาด เปื่อยเน่า ไหลออกอยู่ข้างบน ไหลออกอยู่ข้างล่าง ที่พาลชนทั้งหลายปรารณากันนัก สรีระของเธอนี้ ฉันทิ สรีระของหญิงนั้น ก็ฉันทิ นั้น

สรีระของหญิงนั้น ฉันทิ สรีระของเธอนี้ ก็ฉันทิ นั้น เธอจงเห็นธาตุทั้งหลายโดยความเป็นของสูญ, อย่างกลับมาสู่โลกนี้อีก, เธอคลี่คลายความพอใจในภพเสียแล้ว จักเป็นบุคคลผู้สงบเที่ยวไป"

ได้ทราบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารภพระนางนันทาภิกษุณี ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ด้วยประการฉะนี้แล. พระนางนันทาทรงส่งญาณไปตามกระแสเทศนา บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว.

ลำดับนั้น พระศาสดา เพื่อจะตรัสสุญญตกรรมฐาน เพื่อต้องการอบรมวิปัสสนา เพื่อมรรคผลทั้งสามยิ่งขึ้นไปแก่พระนาง จึงตรัสว่า "นันทา เธออย่าทำความเข้าใจว่า 'สาระในสรีระนี้ มีอยู่' เพราะสาระในสรีระนี้แม้เพียงเล็กน้อย ก็ไม่มี, สรีระนี้ อันกรรมยกกระดุก 300 ท่อนขึ้น สร้างให้เป็นนครแห่งกระดุกทั้งหลาย" ดังนี้ ในกาลจบเทศนา พระนางรูปนันทาเถรีได้บรรลุพระอรหัตผล. (ช.เถรี. ไทย 26/19/557, ช.อป. 33/143-167/539-542)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : พระนางรูปนันทาไม่เข้าวัด ไม่ฟังธรรม 2. หาสาเหตุของปัญหา : เพราะกลัวพระพุทธเจ้าตำหนิว่า เป็นคนรักสวย รักงาม 3. กำหนดทางเลือก : ไตรลักษณ์ : อริยสัจ 4 : อสุภกัมมัฏฐาน : ปฏิจสงมุปบาท 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : ไตรลักษณ์ 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : เนรมิตหญิงเทพอัปสร 2 คน นั่งด้านข้างถวายงานพัด : สนทนาธรรมกับพระญาติด้วยธรรมเทศนาที่บันเทิงแก่จิตใจ : สรุปลงด้วยไตรลักษณ์ เจาะจงเฉพาะพระนางรูปนันทา 6. ประเมินผล : พระนางได้ดวงตาเห็นธรรม : ได้ออกบวชในพระพุทธศาสนา : ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์	1. ทุกข์ : พระนางรูปนันทาทุทุกข์ใจ เพราะโดนพระประยูรญาติตำหนิว่าไม่เข้าวัด ไม่ฟังธรรมกับพระพุทธเจ้า 2. สาเหตุแห่งทุกข์ : พระนางรูปนันทา กลัวว่าพระพุทธองค์จะตำหนิตนเองว่ารักสวย รักงาม ซึ่งตนไม่ชอบใจ 3. ความดับทุกข์ : ได้เกิดดวงตาเห็นธรรม เพราะเข้าใจกฎสภาวะธรรมของไตรลักษณ์ ที่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับสลายไปเป็นธรรมดา 4. หนทางแห่งความดับทุกข์ : ได้พิจารณาเห็นการเปลี่ยนแปลงไปของสังขารของนางเทพอัปสรทั้งสอง จึงเกิดความเบื่อหน่าย คลายความกำหนัดในรูปของตน	แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. ตัณหา : รักสวย รักงาม 2. ทิฎฐิ : สำคัญตนว่า มีรูปสวย 3. มานะ : ไม่ชอบให้ใครตำหนิ ปัจจัยภายนอก 1. ข้อมูล : เป็นคนราคะจริต ชอบสิ่งสวยงาม 2. ความต้องการ : คาดหวังให้ผู้อื่นชื่นชม 3. ความสัมพันธ์ : น้องสาวต่างมารดาของพระพุทธองค์ 4. ชาติ : ศากยวงศ์ 5. ธรรมชาติการเปลี่ยนแปลง : ไตรลักษณ์ แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. บุคลิกภาพ : สุภาพเรียบร้อย 2. สถานภาพ : พระธิดาของพระราชา 3. ปัจจัยภายใน : น้องสาวต่างมารดาของพระพุทธองค์ ปัจจัยภายนอก 1. การรับรู้ : ปัญญาชน เรียนรู้ไว เข้าใจได้เร็ว 2. ปัจจัยระหว่างบุคคล : ไม่เข้าวัด เพราะกลัวโดนตำหนิ



วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

: พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาโดยใช้กุศโลบาย เนรมิตนางเทพอัปสรเพื่อสร้างความบันเทิงใจให้แก่พระนางรูปนันทาและน้อมจิตใจเข้าสู่พระธรรม

แผนภาพที่ 12 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยใช้กุศโลบาย

กรณีศึกษาที่ 13 เรื่องพระปฎาจารย์เถรี

พระปฎาจารย์เถรี เป็นธิดาของมหาเศรษฐีในเมืองสัทถิ เมื่ออายุย่างได้ 16 ปี เป็นหญิงมีความงดงามมาก บิดามารดาทะนุถนอมห่วงใยให้อยู่บนปราสาท ชั้น 7 เพื่อป้องกันการคบหากับชายหนุ่ม

แม้กระนั้น เพราะนางเป็นหญิงโลเลในบุรุษ จึงได้คบหาเป็นภรรยาคนรับใช้ในบ้านของตน ต่อมาบิดามารดาของนางได้ตกลงยกนางให้แก่ชายคนหนึ่ง ที่มีชาติสกุลและทรัพย์เสมอกัน เมื่อใกล้กำหนดวันวิวาห์ นางได้พูดกับคนรับใช้ผู้เป็นสามีว่า

ได้ทราบว่า บิดามารดาได้ยกฉันให้กับลูกชายสกุลโน้น ต่อไปท่านก็จะไม่ได้พบกับ ฉันอีก ถ้าท่านรักฉันจริง ก็จงพาฉันหนีไปจากที่นี่แล้วไปอยู่ร่วมกันที่อื่นเถิด เมื่อตกลงนัดหมายกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ชายคนรับใช้ผู้เปลี่ยนฐานะมาเป็นสามีนั้น ได้ไปรออยู่ข้างนอก แล้วนางก็หนีบิดามารดาออกจากบ้าน ไปร่วมครองรักครองเรือนกันในบ้านตำบลหนึ่งซึ่งไม่มีใครรู้จัก ช่วยกันทำไร่ ไถนา เข้าป่า เก็บผักหักฟืนหาเลี้ยงกันไปตามอัธยาศัย นางต้องดักน้ำตาข้าว หุงต้มด้วยมือของตนเอง ได้รับความทุกข์ยากแสนสาหัส เพราะตนไม่เคยทำมาก่อน

กาลเวลาผ่านไป นางได้ตั้งครรรภ์บุตรคนแรก เมื่อครรภ์แก่ขึ้น จึงอ้อนวอนสามี ให้นำนางกลับไปยังบ้านของบิดามารดาเพื่อคลอดบุตร เพราะการคลอดบุตรในที่ไกลจากบิดามารดาและญาติ นั้นเป็นอันตราย แต่สามีของนางก็ไม่กล้าพากลับไปเพราะเกรงว่าจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง จึงพยายามพูดจาหน่วงเหนี่ยวไว้ จนนางเห็นว่าสามีไม่พาไปแน่ วันหนึ่งเมื่อสามีออกไปทำงานนอกบ้าน จึงสั่งเพื่อนบ้านใกล้เคียงกันให้บอกกับสามีด้วยว่า นางไปบ้านของบิดามารดาแล้วก็ออกเดินทางไปตามลำพัง

เมื่อสามีกลับมา ทราบความจากเพื่อนบ้านแล้ว ด้วยความหวังใยภรรยาจึงรีบออกติดตามไปทันพบนางในระหว่างทาง แม้จะอ้อนวอนอย่างไรนางก็ไม่ยอมกลับ ทันใดนั้น ลมกัมมฆวาท คืออาการเจ็บท้องใกล้คลอดก็เกิดขึ้นแก่นาง จึงพากันเข้าไปได้รับมิมทาง นางนอนกลิ้งเกลือกทรมานทุราย เจ็บปวดทุกข์ทรมานอย่างหนัก ในที่สุดก็คลอดบุตรออกมาด้วยความยากลำบาก บากเมื่อคลอดบุตรโดยปลอดภัยแล้ว ก็ปรึกษากันว่า กิจที่ต้องการไปคลอดที่เรือนของบิดามารดานั้นก็สำเร็จแล้ว จะเดินทางต่อไปก็ไม่มีประโยชน์จึงพากันกลับบ้านเรือน ของตนอยู่ร่วมกันต่อไป

ต่อมาไม่นานนัก นางก็ตั้งครรภ์อีก เมื่อครรภ์แก่ขึ้นตามลำดับ นางจึงอ้อนวอนสามีเหมือนครั้งก่อน แต่สามีก็ยังคงไม่ยินยอมเช่นเดิม นางจึงอุ้มลูกคนแรกหนีออกจากบ้านไปแม้สามีจะตามมาทันชักชวนให้กลับก็ไม่ยอมกลับ จึงเดินทางร่วมกันไป เมื่อเดินทางมาได้ก็ไม่ไกลนัก เกิดลมพายุพัดอย่างแรงและฝนก็ตกลงมาอย่างหนัก พร้อมกันนั้นนางก็เจ็บท้องใกล้จะคลอดขึ้นมาอีก จึงพากันแฉะลงข้างทาง ฝ่ายสามีได้ไปหาตัดกิ่งไม้เพื่อมาทำเป็นที่กำบังลมและฝนแต่เคราะห์ร้าย ถูกงูพิษกัดตายในป่านั้น นางทั้งเจ็บท้องทั้งหนาวเย็น ลมฝนก็ยังคง ตกลงมาอย่างหนัก สามีก็หายไปไม่กลับมา ในที่สุดนางก็คลอดบุตรคนที่สองอย่างน่าสังเวช

บุตรของนางทั้งสองคนทนกำลังลมและฝนไม่ไหว ต่างก็ร้องไห้กันเสียงดังลั่นแข่งกับลมฝน นางต้องเอาบุตรทั้งสองมาอยู่ใต้ท้อง โดยใช้มือและเข่ายันบนพื้นดินในท่าคลานได้รับทุกขเวทนาอย่างมหันต์ที่สุดจะรำพันได้ เมื่อรุ่งอรุณแล้วสามีก็ยังไม่กลับมา จึงอุ้มบุตรคนเล็กซึ่งเนื้อหนังยังแดง ๆ อยู่ จูงบุตรคนโตออกตามหาสามี เห็นสามีนอนตายอยู่ข้างจอมปลวก จึงร้องไห้รำพันว่าสามีตายก็เพราะนางเป็นเหตุ เมื่อสามีตายแล้ว ครั้นจะกลับไปที่บ้านทุ่งนาที่ไม่มีประโยชน์ จึงตัดสินใจไปหาบิดามารดาของตนที่เมืองสาวัตถี โดยอุ้มบุตรคนเล็ก และ จูงบุตรคนโตเดินไปด้วยความทุกข์ทรมาน เพราะความเหนื่อยอ่อนอย่างหนักดูน่าสังเวชยิ่งนัก

นางเดินทางมาถึงริมฝั่งแม่น้ำจิวรตี มีน้ำเกือบเต็มฝั่งเนื่องจากฝนตกหนักเมื่อคืนที่ผ่านมา นางไม่สามารถจะนำบุตรน้อยทั้งสองข้ามแม่น้ำไปพร้อมกันได้ เพราะนางเองก็ว่ายน้ำไม่เป็น แต่อาศัยที่น้ำไม่ลึกนัก พอที่เดินลุยข้ามไปได้ จึงสั่งให้บุตรคนโตรออยู่ก่อนแล้วอุ้มบุตรคนเล็กข้ามแม่น้ำไปยังอีกฝั่งหนึ่ง เมื่อถึงฝั่งแล้วได้นำไปมัดมาปูลงพื้นให้บุตรคนเล็กนอนที่ชายหาดแล้วกลับไปรับบุตรคนโต ด้วยความห่วงใยบุตรคนเล็ก นางจึงเดินพลางหันกลับมาดูบุตรคนเล็กพลาง ขณะที่มาถึงกลางแม่น้ำนั้น มีนกเหยี่ยวตัวหนึ่งบินวนไปมาอยู่บนอากาศ มันเห็นเด็กน้อยนอนอยู่มีลักษณะเหมือนก้อนเนื้อ จึงบินโฉบลงมาแล้วฉีดยาเอาเด็กน้อยไป นางตกใจสุดขีดไม่รู้จะทำอย่างไรได้ จึงได้แต่โบกมือร้องไล่เหยี่ยวไป แต่ก็ไม่เป็นผล เหยี่ยวพาบุตรน้อยของนางไปเป็นอาหาร ส่วนบุตรคนโตยืนรอแม่อยู่อีกฝั่งหนึ่ง เห็นแม่โบกมือทั้งสองตะโกนร้องอยู่กลางแม่น้ำ ก็เข้าใจว่าแม่เรียกให้ตามลงไป จึงวิ่งลงไปในน้ำด้วยความไร้เดียงสาถูกกระแสน้ำพัดพาจมหายไป

เมื่อสามีและบุตรน้อยทั้งสองตายจากนางไปหมดแล้ว เหลือแต่นางคนเดียวจึงเดินทางมุ่งหน้าสู่บ้านเรือนของบิดามารดา ทั้งหิวทั้งเหนื่อยล้า ได้รับความบอบซ้ำทั้งร่างกายและจิตใจรู้สึกเศร้าโศกเสียใจสุดประมาณพลางเดินบ่นรำพึงรำพันไปว่า

บุตรคนหนึ่งของเราถูกเหยี่ยวฉีดยาเอาไป บุตรอีกคนหนึ่งถูกน้ำพัดไป สามีก็ตาย ในป่าเปลี่ยว นางเดินไปก็บ่นไป แต่ก็ยังพอมีสติอยู่บ้างได้ พบชายคนหนึ่งเดินสวนทางมา สอบถาม ทราบว่ามาจากเมืองสาวัตถิ จึงถามถึงบิดามารดาของตนที่อยู่ในเมืองนั้น ชายคนนั้นตอบว่า น้องหญิง เมื่อคืนนี้เกิดลมพายุและฝนตกอย่างหนัก เศรษฐีสองสามีภรรยาและ ลูกชายอีกคนหนึ่ง ถูกปราสาทของตนพังล้มทับตายพร้อมกันทั้งครอบครัวเธอ จงมองดูควันไฟที่เห็นอยู่โน้น ประชาชนร่วมกันทำการเผาทั้ง 3 พ่อ แม่ และลูกบนเชิงตะกอนเดียวกัน

นางปฏาจารย์ พอชายคนนั้นกล่าวจบลงแล้ว ก็ขาดสติสัมปชัญญะไม่รู้รู้สึกตัวว่าผ้านุ่งผ้าห่มที่นางสวมใส่อยู่หลุดลุ่ยลงไป เดินเปลือยกาย เป็นคนวิกลจริต ร้องไห้บ่นเพ้อรำพันคร่ำครวญว่า บุตรสองคนของเราตายแล้ว สามีของเราที่ตายที่ทางเปลี่ยว มารดาบิดาและพี่ชายของเราที่ถูกเผาบนเชิงตะกอนเดียวกัน

นางเดินไปบ่นไปอย่างนี้ คนทั่วไปเห็นแล้วคิดว่า นางเป็นบ้า พากันขว้างปาด้วยก้อนดินบ้าง ไรย์ฝุ่นลงบนศีรษะนางบ้าง และนางยังคงเดินต่อเรื่อยไปอย่างไร้จุดหมายปลายทาง

พระพุทธเจ้าประทับนั่งแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางบริษัท 4 ในวัดพระเชตวันได้ทอด พระเนตรเห็นนางบำเพ็ญบารมีมานานแสนกัลป์ สมบูรณ์ด้วยอภินิหารเดินมาอยู่

ได้ยินว่า ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ปทุมุตระ นางปฏาจารย์นั้นเห็น พระเถรีผู้ทรงวินัยรูปหนึ่งอันพระปทุมุตตรพุทธเจ้าทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ จึงทำคุณความดีแล้วตั้งความปรารถนาไว้ว่า แม่หม่อมฉันพึงได้ตำแหน่งเอตทัคคะ ผู้เลิศกว่าพระเถรี ผู้ทรงวินัยรูปหนึ่งในสำนักของพระพุทธเจ้าเช่นกับพระองค์

พระปทุมุตตรพุทธเจ้าทรงเล็งอนาคตญาณไป ก็ทรงทราบความปรารถนาจะสำเร็จจึงทรงพยากรณ์ว่า ในอนาคตกาล หญิงผู้นี้จะเป็นผู้เลิศกว่าพระเถรีผู้ทรงวินัยทั้งหลาย มีพระนามว่า ปฏาจารย์ ในพระศาสนาของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงเห็นพระนางผู้มีความปรารถนาตั้งไว้แล้วอย่างนั้น ผู้สมบูรณ์ด้วยอภินิหารกำลังเดินมาแต่ไกล ทรงดำริว่า

วันนี้ ผู้อื่นเชื่อว่าสามารถจะเป็นที่พึ่งของหญิงผู้นี้ได้ ไม่มี จึงทรงบันดาลให้นางเดินบ้ายหน้ามาสู่วัดพระเชตุวัน

พวกพุทธบริษัทเห็นนางแล้วจึงกล่าวว่า ท่านทั้งหลายอย่าให้หญิงบ้านี้มาที่นี่เลย

พระพุทธเจ้าตรัสว่า พวกท่านจงเลิกไป อย่าห้ามเธอ นางกลับได้สติด้วยพุทธานุภาพ ในขณะนั้นเอง นางก็รู้ตัวว่าไม่มีผ้าห่มห่ม เกิดละอาย จึงนั่งกระโหย่งลง อุบาสกคนหนึ่ง ก็โยนผ้าให้นางห่ม นางเข้าไปกราบถวายบังคมพระพุทธเจ้าที่พระบาทแล้วกราบทูลเคราะห์กรรมของตนให้ทรงทราบโดยลำดับ พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า

แม่น้ำในมหาสมุทรทั้ง 4 ก็ยังน้อยกว่าน้ำตาของคนที่ถูกความทุกข์ความเศร้าโศกครอบงำ ปฏาจารา เพราะเหตุไร เธอจึงยังประมาทอยู่

ปฏาจารา ฟังพระดำรัสแล้ว ก็คลายความเศร้าโศกลง พระพุทธเจ้า ทรงทราบว่า นางหายจากความเศร้าโศกลงแล้วจึงตรัสต่อไปว่า

ปฏาจารา ขึ้นชื่อว่าบุตรสุดที่รัก ไม่อาจเป็นที่พึ่ง เป็นที่ต้านทาน หรือเป็นที่ป้องกัน แก่ผู้ไปสู่ปรโลกได้ บุตรเหล่านั้น ถึงจะมีอยู่ก็เหมือนไม่มี ส่วนผู้รู้ทั้งหลาย รักษาศีล ให้บริสุทธิ์แล้วควรชำระทางไปสู่พระนิพพานของตนเท่านั้น

ในกาลจบเทศนา นางปฏาจาราเผกีสมีประมาณเท่าฝุ่นในแผ่นดินใหญ่แล้ว ตั้งอยู่ในพระโศดาปัตติผล ชนแม่เหล่านี้อันเป็นอันมาก บรรลุนิพพานทั้งหลาย มีพระโศดาปัตติผลเป็นต้น

ฝ่ายนางปฏาจาราเป็นพระโศดาบันแล้ว ทูลขอบวช พระพุทธเจ้าส่งนางไปยังสำนักของพวกภิกษุณีให้บวชแล้ว นางได้บวชแล้วปรากฏชื่อว่า ปฏาจารา

วันหนึ่ง นางกำลังเอาภาชนะตักน้ำล้างเท้า เท้าลง น้ำนั้นไหลไปหน่อยหนึ่งแล้ว ก็ขาดครั้งที่ 2 น้ำที่นางเทลง ไต่ไหลไปไกลกว่านั้น ครั้งที่ 3 น้ำที่นางเทลง ไต่ไหลไปไกลกว่า แม่น้ำ ด้วยประการฉะนี้ นางถือเอาน้ำนั้นเป็นอารมณ์ กำหนดด้วยทั้ง 3 แล้วคิดว่า

สัตว์เหล่านี้ตายเสียในปฐมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เราเทลงครั้งแรก ตายเสียใน มัชฌิมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เราเทลงในครั้งที่ 2 ไหลไปไกลกว่านั้น ตายเสียในปัจฉิมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เราเทลงครั้งที่ 3 ไหลไปไกลแมกว่านั้น

พระพุทธเจ้าประทับในพระคันธกุฎี ทรงแผ่พระรัศมีไป เป็นดังประทับยืนตรัสอยู่เฉพาะหน้าของนาง ตรัสว่า

ปฏาจารา ข้อนั้นอย่างนั้น ด้วยความเป็นอยู่วันเดียวก็ดี ขณะเดียวก็ดี ของผู้เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมแห่งปัญจขันธ์เหล่านั้น ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ 100 ปี ของผู้ไม่เห็นความเกิดขึ้นหรือเสื่อมแห่งปัญจขันธ์ ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรมจึงตรัสคานี้ว่า ก็ผู้ใด ไม่เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมอยู่ พึงเป็นอยู่ 100 ปี ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้เห็นความเกิดและความเสื่อม ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ของผู้เห็น

นางครั้นบวชแล้วไม่นานก็บรรลุนิพพาน เรียนพุทธวจนะ เป็นผู้ข้าของชำนาน ในพระวินัยปิฎก ภายหลัง พระพุทธเจ้าประทับที่ ณ วัดพระเชตุวัน เมื่อทรงสถาปนาเหล่าภิกษุณี ไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ ตามลำดับ จึงทรงสถาปนาพระปฏาจาราเถรีไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นเลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกา “ผู้ทรงวินัย” (ขุ.ธ. ไทย 25/113/65, ขุ.ธ. 25/288/122)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : เสียสติ เพราะสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก 2. หาสาเหตุของปัญหา : นางปฐาจารย์ทุกข์เพราะสามี ลูก พ่อ แม่ และพี่ชายตาย 3. กำหนดทางเลือก : ไตรลักษณ์ : พละ 4 : ชันติธรรม : โยนิโสมนสิการ 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : โยนิโสมนสิการ 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : ตรัสเรียกสติคืนมา : เทศนาโทษของความประมาท : เทศนาอานิสงค์ของความไม่ประมาท 6. ประเมินผล : ได้คลายความทุกข์ : ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์	1. ทุกข์ : เพราะสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก 2. สาเหตุแห่งทุกข์ : เพราะสามี ลูก พ่อ แม่ และพี่ชายตาย 3. ความดับทุกข์ : ได้เกิดความละอายใจ คลายจากความทุกข์ มองเห็นสังขารของชีวิตตามความเป็นจริง จนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ 4. หนทางแห่งความดับทุกข์ : พระพุทธองค์ได้ทรงเทศนาความประมาทในการใช้ชีวิต โดยให้พิจารณาเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นบิดา มารดา สามี และลูก ก็ไม่อาจเป็นที่พึ่งของเราได้ ยกเว้นแต่ตัวของเราเอง	แนวคิดตะวันออก ปัจจัยภายใน 1. ตัณหา : อยากมีคู่ครอง 2. ทิณฺณิ : อยากอยู่ด้วยกัน 3. มานะ : ดูแลกันและกันได้ ปัจจัยภายนอก 1. ข้อมูล : พ่อแม่ย่อมรักลูกของตน 2. ความต้องการ : อยากพบพ่อแม่ 3. ความสัมพันธ์ : ครอบครัวเดียวกัน แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. บุคลิกภาพ : เป็นคนสวย น่ารัก 2. สถานภาพ : เป็นลูกเศรษฐี 3. เป้าหมาย : อยากมีคู่ครอง ปัจจัยภายนอก 1. การรับรู้ : อยากอยู่กับคนที่ตนเองรัก 2. ความกดดันต่อบทบาท : พ่อเมื่อนัดหมายให้แต่งงานกับบุคคลอื่น 3. ความขัดแย้งระหว่างบุคคล : หนีออกจากบ้านเพราะไม่ยอม

		แต่งงานกับชายอื่น ซึ่งไม่ใช่ชายที่ตัวเองรัก
--	--	---



วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

: พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาโดยการพิสูจน์ความจริงด้วยโยนิโสมนสิการ มองเห็นความเป็นจริงของชีวิตจนสละความทุกข์ออกจากใจได้หมดสิ้น

แผนภาพที่ 13 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการพิสูจน์ความจริง

กรณีศึกษาที่ 14 เรื่องพระกัศยปโคตมีเถรี

พระกัศยปโคตมีเถรี ถือกำเนิดในสกุลคนเชื้อใจ ในกรุงสาวัตถี บิดามารดาตั้งชื่อให้นางว่า โคตมี แต่เพราะนางเป็นผู้มีรูปร่างผอมบาง คนทั่วไปจึงพากันเรียกนางว่ากัศยปโคตมี

ในกรุงสาวัตถีนั้น มีเศรษฐีคนหนึ่งมีทรัพย์สินเงินทองมากมายถึง 40 โกฏิ แต่ต่อมาทรัพย์เหล่านั้นกลายสภาพเป็นถ่านไปทั้งหมด เศรษฐีจึงเกิดความเสียดาย เศร้าโศกเสียใจ กินไม่ได้นอนไม่หลับ ร่างกายซูบผอมไปจากเดิม มีสหายคนหนึ่งมาเยี่ยมเยียน ได้ทราบสาเหตุ ความทุกข์ของเศรษฐีแล้ว จึงแนะนำที่จะให้ถ่านเหล่านั้นกลับมาเป็นเงินเป็นทองดังเดิมว่า แนะนำให้ท่านจงนำถ่านทั้งหมดนี้ออกไปวางที่ริมถนนในตลาด ทำที่ประหนึ่งว่านำสินค้า ออกมาขาย ถ้ามีคนผ่านไปผ่านมาพูดว่า คนอื่น ๆ เขาขายผ้า ขายน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น แต่ท่านกลับ เอาเงินเอาทองมานั่งขาย ถ้าคนที่พูดนั้นเป็นหญิงสาว ท่านก็จงซื้อนางมาเป็นสะใภ้ แล้วมอบทรัพย์ทั้งหมดนั้นให้แก่เธอ ท่านก็จงอาศัยเลี้ยงชีพอยู่กับเธอนั้น แต่ถ้าคนที่พูดเป็นชายหนุ่ม ท่านก็จงยกธิดาให้แก่เขา แล้วมอบทรัพย์ทั้งหมดให้แก่เขาโดยท่านเองเดียวกัน

เศรษฐีได้ฟังสหายแนะนำแล้วเห็นชอบ จึงทำตามสหายแนะนำทุกอย่าง ประชาชน ที่ผ่านไปผ่านมาต่างก็พูดกันว่า คนอื่น ๆ เขาขายผ้า ขายน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น แต่ท่านกลับมานั่งขายถ่าน เศรษฐีตอบว่า ก็เรามีถ่านอย่างเดียว สิ่งอื่น ๆ เราไม่มี

วันนั้น นางกัศยปโคตมี เดินเข้าไปทำธุระในตลาด เห็นเศรษฐีแล้วนึกประหลาดใจ จึงถามว่า คุณพ่อ คนอื่น ๆ เขาขายผ้า ขายน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น แต่ทำไมคุณพ่อกลับนำเงินทองมาขายเล่า เศรษฐีกล่าวว่า เงินทองที่ไหนกันแม่หนู

คุณพ่อ ก็ที่กองอยู่นี่ไง พูดแล้วนางก็มอบให้เศรษฐีดู ทันใดนั้น เศรษฐีก็เห็นถ่าน ในกำมือของนางกลายเป็นเงินเป็นทองจริง ๆ

จากนั้น เศรษฐีได้สอบถามถึงสถานที่อยู่และตระกูลของนางแล้ว ได้ส่งนางมาทำพิธีอาวาหมงคลกับบุตรชายของตน แล้วมอบทรัพย์ 40 โกฏินี้ให้แก่นาง ทรัพย์เหล่านั้น ก็กลับเป็นเงินเป็นทองดังเดิม

สมัยต่อมานางตั้งครรภ์ โดยกาลล่วงไป 10 เดือน นางได้คลอดบุตรคนหนึ่ง ในครั้งนั้นชนทั้งหลายได้ทำความยกย่องนาง ครั้นเมื่อบุตรของนางตั้งอยู่ในวัยพอจะวิ่งไปวิ่งมาเล่นได้ ก็มาตายเสีย ความเศร้าโศกได้เกิดขึ้นแก่นาง

นางห้ามพวกชนที่จะนำบุตรนั้นไปเผา เพราะไม่เคยเห็นความตาย จึงอุ้มใส่สะเอวเที่ยวเดินไปตามบ้านเรือนในพระนครแล้วพูดว่า ขอพวกท่านจงให้ยาแก่บุตรเราด้วยเถิด

เมื่อนางเที่ยวถามว่า ท่านทั้งหลายรู้จักยาเพื่อรักษาบุตรของฉันทบ้างไหมหนอ คนทั้งหลายพูดกับนางว่า แม่ เจ้าเป็นบ้าไปแล้วหรือ เจ้าเที่ยวถามถึงยาเพื่อรักษาบุตรที่ตายแล้ว

พวกคนทั้งหลายต่างก็พากันกระทำการเย้ยหยันว่า ยาสำหรับคนตายแล้ว ท่านเคยเห็นที่ไหนบ้าง แต่นางมิได้เข้าใจความหมายแห่งคำพูดของพวกเขาสเลย

ที่นั่น บุรุษผู้เป็นบัณฑิตคนหนึ่ง เห็นนางแล้วคิดว่า หญิงนี้จะคลอดบุตรคนแรก ยังไม่เคยเห็นความตาย เราควรเป็นที่พึ่งของหญิงนี้ จึงกล่าวว่า แม่ ฉันทไม่รู้จักยา แต่ฉันทรู้จัก คนผู้รู้ยา

นางก็สาโคตมี ถามว่า ใครรู้ พ่อ บัณฑิตตอบว่า แม่ พระพุทธเจ้าทรงทราบ จงไปพูลถาม พระพุทธองค์เถิด นางกล่าวว่า พ่อ ฉันทจะไป จะพูลถาม แล้วเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ถวายบังคมแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่สุดข้างหนึ่ง พูลถามว่า

ทราบว่ พระองค์ทรงทราบยาเพื่อบุตรของหม่อมฉันทหรือ พระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสว่า ใช่ เรารู้

นางก็สาโคตมีพูลถามว่า ได้อะไร จึงควร

พระศาสดา ตรัสว่า ได้เมล็ดพันธุ์ฝักกาดสักหยิบมือหนึ่ง ควร

นางก็สาโคตมีพูลถามต่อไปว่า ได้ พระเจ้าข้า แต่ได้ในเรือนใคร จึงควร

พระศาสดาตรัสว่า บุตรหรือธิดาไร ๆ ในเรือนของผู้ใด ไม่เคยตาย ได้ในเรือนของผู้นั้น จึงควร

นางพูลรับว่า ดิเส พระเจ้าข้า แล้วถวายบังคมพระพุทธเจ้า อุ้มบุตรเข้าสะเอวแล้วเข้าไปภายในบ้าน ยืนที่ประตูเรือนหลังแรกกล่าวว่า เมล็ดพันธุ์ฝักกาดในเรือนนี้ มีบ้างไหม ทราบว่านั่นเป็นยาเพื่อบุตรของฉันท

เมื่อเขาตอบว่า มี จึงกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นจงให้เถิด เมื่อคนเหล่านั้นนำเมล็ดพันธุ์ฝักกาดมาให้ จึงถามว่า ในเรือนนี้ เคยมีบุตรหรือธิดาตายบ้างหรือไม่เล่า แม่

เมื่อเขาตอบว่า พุดอะไรอย่างนั้น แม่ คนเป็นมีไม่มาก คนตายนั่นแหละมาก

นางจึงกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้น จึ่งรับเมล็ดพันธุ์ฝักกาดของท่านคืนไปเถิด นั่นไม่เป็นยาเพื่อบุตรของฉันท แล้วได้ให้เมล็ดพันธุ์ฝักกาดคืนไปก็เที่ยวถามโดยทำนองนี้ ตั้งแต่เรือนหลังต้นไปเรื่อยจนถึงเย็น นางหาเมล็ดพันธุ์ฝักกาดจากเรือนที่ไม่เคยมีบุตรธิดาที่ตายลงไม่ได้แม้แต่หลังหนึ่ง จึงได้ความว่า โอ กรรมหนัก เราได้ทำสำคัญว่า บุตรของเราเท่านั้นที่ตาย ก็ในบ้านทั้งสิ้น คนที่ตายเท่านั้นมากกว่าคนเป็น

ดังนั้น จึงได้ทำความสังเวชใจ แล้วจึงออกไปภายนอกพระนครนั้น ไปยังป่าช้าผิบบิ เอามือจับบุตรแล้วพูดว่า เนาะลูกน้อย แม่คิดว่า ความตายนี้เกิดขึ้นแก่เจ้าเท่านั้น แต่ความตายนี้ไม่มีแก่เจ้าคนเดียว นี่เป็นธรรมดามีแก่มหาชนทั่วไป ดังนั้นแล้ว จึ่งทิ้งบุตรในป่าช้าผิบบิ แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

ธรรมนี้แหละคือความไม่เที่ยง มิใช่ธรรมของชาวบ้าน มิใช่ธรรมของนิคม ทั้งมิใช่ธรรมสกุลเดียวด้วย แต่เป็นธรรมของโลกทั้งหมด พร้อมทั้งเทวโลก

เมื่อนางคิดอยู่อย่างนี้ หัวใจที่อ่อนด้วยความรักบุตร ได้ถึงความแข็งแล้ว นางทั้งบุตรไว้ในป่า ไปยังสำนักพระพุทธเจ้า ถวายบังคมแล้ว ได้ยิน ณ ที่สุดข้างหนึ่ง

ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าตรัสถามนางว่า เธอได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดประมาณหยิบมือหนึ่งแล้วหรือ

นางก็สาโคตมีทูลว่า ไม่ได้ พระเจ้าข้า เพราะในบ้านทั้งสิ้น คนตายนั้นแหละมากกว่าคนเป็น ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสว่า เธอเข้าใจว่า บุตรของเราเท่านั้นตาย ความตายนั้นเป็นธรรมยั่งยืนสำหรับสัตว์ทั้งหลาย ด้วยว่า มัจจุราช จุดคร่าสัตว์ทั้งหมด ผู้มีอริยาศยยังไม่เต็มเปี่ยมนั้นแหละลงในสมุทร คืออบาย ดุจห้วงน้ำใหญ่ฉะนั้น

เมื่อจะทรงแสดงธรรมจริงตรัสพระคาถานี้ว่า

มฤตยู ย่อมนำพาชนผู้มีมาในบุตรและสัตว์ของเลี้ยง ผู้มีใจชานไปในอารมณ์ต่าง ๆ ไปดุจห้วงน้ำใหญ่พัดชาวบ้านผู้หลับไหลไป ฉะนั้น

ในกาลจบคาถา นางก็สาโคตมีดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล แม้ชนเหล่าอื่นเป็นอันมากบรรลุลผลทั้งหลาย มีพระโศดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้

ฝ่ายนางก็สาโคตมีนั้น ทูลขอบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว กระทำประทักษิณพระพุทธเจ้า 3 ครั้ง ถวายบังคมแล้วไปยังสำนักภิกษุณี นางได้บวชแล้วปรากฏชื่อว่า กิสาโคตมีเถรี

วันหนึ่งนางถึงวาระในโรงอุโบสถ นั่งตามประทีปเห็นเปลวประทีปลุกโพล่งขึ้นและ หริ่งได้ถือเป็นอารมณ์ว่า

สัตว์เหล่านั้นก็อย่างนั้นเหมือนกัน เกิดขึ้นและดับไป ดังเปลวประทีป ผู้ถึงพระนิพพาน ไม่ปรากฏอย่างนั้น

พระพุทธเจ้าประทับนั่งในพระคันธกุฎี ทรงแผ่พระรัศมีไป ดุจประทับนั่งตรัสตรงหน้านาง ตรัสว่า อย่างนั้นแหละ โคตมี สัตว์เหล่านั้น ย่อมเกิดและดับเหมือนเปลวประทีป ถึงพระนิพพานแล้วย่อมไม่ปรากฏอย่างนั้น ความเป็นอยู่แม้เพียงขณะเดียวของผู้เห็น พระนิพพานประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ 100 ปี ของผู้ไม่เห็นพระนิพพานอย่างนั้น ดังนี้แล เมื่อจะทรงสืบนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

ก็ผู้ใดไม่เห็นอมตบท พึงมีชีวิตอยู่ตั้ง 100 ปี ชีวิตของผู้เห็นอมตบทเพียงวันเดียว ยังประเสริฐกว่า ดังนี้

จบพระคาถา นางก็บรรลอรหัตผล เป็นผู้เคร่งครัดยิ่งในการใช้สอยบริวาร ห่มจีวรประกอบด้วยความปอน 3 อย่างเที่ยวไป

ต่อมา พระพุทธเจ้าประทับนั่งในวัดพระเชตะวัน เมื่อทรงสถาปนาเหล่าภิกษุณีไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ ตามลำดับ จึงทรงสถาปนาพระเถรีนี้ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นเลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกา ผู้ทรงจีวรเศร้าหมอง (ขุ.ธ. ไทย 25/114/66, ขุ.ธ. 25/287/122)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : ลูกตาย	1. ทุกข์ : ลูกตาย	แนวคิดตะวันออก
2. หาสาเหตุของปัญหา : ต้องการหายาเพื่อรักษาชีวิตลูก	2. สาเหตุแห่งทุกข์	ปัจจัยภายใน 1. ตัณหา : ไม่อยากให้ลูกตาย

3. กำหนดทางเลือก : ไตรสิกขา : สังคหวัตถุ 4 : โยนิโสมนสิการ 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : โยนิโสมนสิการ 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : ให้ไปหาแม่ลัดพันธุ์ภักดาหนึ่ง กำมือจากบ้านที่ไม่มีคนตาย : ให้พิจารณาเห็นความตายว่า เป็นเรื่องธรรมดาของสัตว์ ทั้งหลาย 6. ประเมินผล : ได้เข้าใจธรรมชาติของชีวิต : ได้บรรลุพระโสดาบันและขอ ออกบวชกับพระพุทธองค์	: แสวงหาหมอและยาเพื่อรักษา ชีวิตลูกให้พ้นจากความตาย 3. ความดับทุกข์ : ได้เข้าใจถึงกฎของธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงของชีวิต ตามความเป็นจริง จนได้บรรลุ ธรรมเป็นพระอรหันต์ 4. หนทางแห่งความดับทุกข์ : พระพุทธองค์ให้ไปหาแม่ลัด พันธุ์ภักดาหนึ่งกำมือจากบ้านที่ ไม่มีคนตาย ปรากฏว่าทุกคนที่ นางไปล้วนมีคนตายแล้วทั้งสิ้น จึงทำให้นางได้สติกลับคืนมาว่า ทุกชีวิตล้วนมีความตายเป็นที่ สิ้นสุด ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้	2. ทิฎฐิ : ต้องมีารักษาลูก 3. มานะ : ลูกตัวเองตัวพิน ปัจจัยภายนอก 1. ข้อมูล : ลูกแค้นนอนหลับ 2. ความต้องการ : ต้องการให้ลูก ตื่นฟื้นขึ้นมา 3. ความสัมพันธ์ : เป็นลูกคนแรก ของนางกิสาโคตมีที่รักมากที่สุด 4. ธรรมชาติการเปลี่ยนแปลง : ลูก ตายไม่สามารถที่จะฟื้นคืนชีวิตได้ แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. บุคลิกภาพ : เป็นแม่ที่รักลูกเท่า ชีวิต 2. ค่านิยม : ลูกคือยอดดวงใจของ แม่ 3. เป้าหมาย : อยากให้ฟื้นคืนชีพ ปัจจัยภายนอก 1. การรับรู้ : ลูกชายแค้นนอนหลับ 2. การพึ่งพาอาศัยกัน : ต้องมีาที่ รักษาลูกชายให้ฟื้นคืนชีพได้ 3. การเปลี่ยนแปลง : ลูกต้องฟื้นได้
--	--	---

วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

: พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญาโดยการใชกฎแห่งธรรมชาติ สอนให้นางได้เรียนรู้ชีวิตจากบ้านเรือน
ต่างๆ ที่นางไปขอแม่ลัดพันธุ์ภักดา ทำให้เข้าใจสภาวะความเป็นจริงของชีวิต จึงนำลูกไปฝังที่ป่าช้า

แผนภาพที่ 14 วิธีการแก้ไขปัญาโดยการใช้กฎแห่งธรรมชาติ

กรณีศึกษาที่ 15 เรื่องพระติสสเถระ

พระติสสเถระ เป็นพระญาติของพระพุทธเจ้า คือ เป็นพระโอรสแห่งพระปิตุลาของพระ
ศาสดา จึงนับเนื่องเป็นเจ้าชายพระองค์หนึ่งแห่งศากยวงศ์ พระติสสเถระ บวชเมื่อแก่แล้ว ปรากฏว่าเป็น
คนมีลาภสักการะมากผู้หนึ่ง ชอบห่มจีวรสีสวย รีดเรียบ และนั่งวางภูมียู่ที่โรงฉันซึ่งมีเสนาสนะสงฆ์
ล้อมรอบ

วันหนึ่งภิกษุ อาคันตุกะหลายรูป มาเฝ้าพระศาสดาผ่านมาเห็นพระติสสเถระ นั่งภูมิจานอยู่
เข้าใจว่าเป็นพระเถระ จึงเข้าไปทำความเคารพ

พระติสสะ ทำเฉยไม่แสดงความเคารพตอบพระผู้ใหญ่ ไม่รู้จักประมาณตน มิได้กระทำการที่ควร เช่น สามิจักรกรรม (การแสดงความเคารพอันควรแก่ฐานะ) เป็นต้น จึงถูกพระอาคันตุกะตำหนิ พระติสสะก็เกิดขัดตียมานะขึ้น ถือตนว่าเป็นพระญาติของพระศาสดา

พระศาสดาตรัสตำหนิพระติสสะนานาประการที่ไม่ได้กระทำการกิจอันควรแก่อาคันตุกะ เช่น มิได้ลุกขึ้นต้อนรับ มิได้ถามถึงการรับบริการ มิได้ถามถึงธรรมเนียม, ความต้องการน้ำดื่ม ไม่นำอาสนะมาให้ มิได้ถามโดยเอื้อถึงการนวดมือนวดเท้า เป็นต้น

พระพุทธรังศรีรับสั่งให้พระติสสะขอโทษพระอาคันตุกะเหล่านั้น แต่พระติสสะไม่ยอมทำ อ้างว่าพระเหล่านั้นตำหนาก่อน พระพุทธรังศรีตรัสว่า "ติสสะ! โทษของเธอมีอยู่ จงขอโทษพระเหล่านั้นเสีย" ถึงกระนั้นพระติสสะก็หายอมไม่ พระทั้งหลายจึงทูลว่าพระติสสะหัวดื้อ ว่ายากสอนยาก

พระพุทธรังศรีตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย! พระติสสะจะเป็นผู้ว่ายากสอนยากแต่ในบัดนี้ก็หาไม่ แม้ในชาติก่อนก็เคยเป็นผู้ว่ายากสอนยากมาแล้วเหมือนกัน"

เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลขอร้องให้เล่าเรื่องในอดีต พระศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า ในอดีตกาล มีดาบสรูปหนึ่ง ชื่อเทวละ อยู่ในเขตหิมวันตประเทศ 8 เดือนแล้ว เข้ามาสู่เมืองพาราณสีต้องการพักอยู่สัก 4 เดือน เพื่อได้ลิ้มรสเปรี้ยวและเค็มบ้าง มาขอพักอาศัยอยู่ ณ โรงทำหม้อของช่างหม้อคนหนึ่ง

ในเย็นวันเดียวกันนั้นมีดาบสอีกรูปหนึ่ง ชื่อนารทะมาจากหิมวันตประเทศเหมือนกัน และมาขอพักที่โรงทำหม้อของช่างหม้อคนเดียวกัน

"ท่านผู้มีอายุ!" นารทะกล่าว "ถ้าไม่เป็นการหนักใจ ข้าพเจ้าขอพักในโรงทำหม้อของท่านสักคืนหนึ่งเถิด"

ช่างหม้อต้องการหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบ จึงกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ! ในโรงทำหม้อของข้าพเจ้ามีดาบสท่านหนึ่งมาพักอยู่แล้ว ก่อนหน้าท่านเพียงเล็กน้อย หากท่านตกลงกับดาบสนั้นได้ก็เชิญท่านตามสบายเถิด"

นารทะจึงทำความตกลงกับเทวละๆ ยินยอม บอกว่าท่านเลือกนอนเอาได้ตามปรารถนา เมื่อถึงเวลานอน นารทะได้กำหนดไว้แล้วว่า เทวละนอนตรงนั้นๆ เพื่อตนออกไปธุระเวลากลางคืนจักได้ไม่กระทบกระทั่งกัน แต่พอเวลานอนจริง เทวละกลับไปนอนขวางประตูเสีย ตอนดึก นารทะออกไป จึงเหยียบเอาขี้ฉะ และก้านคอเทวละโกรธมาก แม้นารทะ พยายามขอโทษเท่าไรก็ไม่ยอม กล่าวคำสาปว่า เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นมาให้ศีรษะของนารทะแตกเป็น 7 เลี่ยง

ฝ่ายนารทะก็กล่าวบ้างว่า ใครมีความผิดขอให้ศีรษะของผู้นั้น แตกเป็น 7 เลี่ยง

ก็นารทะนั้นเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก ระลึกชาติและเหตุการณ์ได้ถึง 80 กัปป์ คือในอดีต 40 กัปป์ ในอนาคต 40 กัปป์ จึงลองใคร่ครวญดูว่า เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นมา ศีรษะของใครจักแตก ได้รู้ว่า ศีรษะของเทวละจักแตก เกิดจิตเมตตา จึงใช้อำนาจของตนห้ามพระอาทิตย์ไม่ให้ขึ้น

เมื่อพระอาทิตย์ไม่ขึ้น กลางคืนนานเกินไป ประชาชนก็เดือดร้อน จึงพากันเฝ้าพระราชาขอให้ทำให้พระอาทิตย์ขึ้น พระราชาทรงสำรวจพระจริยาวัตรทั้งปวงของพระองค์ ก็ไม่ทรงเห็นข้อบกพร่องใดๆ ทรงเฉลียวพระทัยถึงการวิวาทของพวกนักพรตว่าอาจมีในนครของพระองค์ จึงตรัสถามประชาชน ทรงทราบว่าเป็นนักพรตประเภทดาบสสองท่านมาพักที่บ้านช่างหม้อใกล้เมือง

พระราชาทรงแนพระราชหทัยว่า การที่พระอาทิตย์ไม่ขึ้นครั้งนี้ คงเนื่องมาจากการทะเลาะของดาบสทั้งสองเป็นแน่นอน จึงเสด็จไปพร้อมด้วยข้าราชการบริพารและประชาชนเป็นอันมาก ได้ทรงทราบเรื่องทั้งปวงจากเทวเสดาบส ตรัสถามว่าทำอย่างไรเทวเสจึงจะพ้นอันตราย นารทะดาบสถวายพระพรว่า ต้องให้เทวเสขอโทษท่าน เมื่อท่านคลายฤทธิ์ พระอาทิตย์ขึ้นมา เทวเสก็จะปลอดภัย พระราชาทรงขอร้องให้เทวเสดาบสขอโทษ แต่เทวเสไม่ยอม พระราชาทรงรับสั่งให้จับเทวเสดาบสแล้วให้หมอลงแหบเท้าของนารทะ

นารทะทูลว่า การขอโทษดังนี้ เทวเสมิได้ทำด้วยความเต็มใจ หากพ้นโทษไม่ เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นมาศิริษะจะต้องแตกเป็น 7 เสี่ยง นารทะจึงออกอุบายให้นำเทวเสลงไปแช่ในสระน้ำให้เอาดินเหนียวพอกศิริษะไว้ พอท่านคลายฤทธิ์ ให้เทวเสดำไปผูกที่อื่นเสีย

เทวเสดาบสได้ทำดังนั้น นารทะคลายฤทธิ์ พระอาทิตย์ขึ้นมา เทวเสดำน้ำลงไปผูกในที่อีกแห่งหนึ่ง ส่วนดินเหนียวได้แตกเป็น 7 เสี่ยง

พระศาสดาตรัสประชุมชาดกว่า พระราชาในกาลนั้นคือ พระอานนท์ เทวเสดาบสเป็นพระตีสสะหัวดี ส่วนนารทะดาบส คือพระองค์เอง แลแล้วได้ตรัสกับพระตีสสะว่า

"ดูก่อนตีสสะ! เมื่อภิกษุคิดอยู่ว่า ผู้นั้นฆ่าเรา ประหารเรา ชนเรา ลักสิ่งของๆ เรา เหวของผู้นั้น ย่อมไม่ระงับลงได้ ส่วนผู้ใดไม่คิดดังนั้นเวรของเขาจะไม่ระงับลง" (ขุ.ธ. ไทย 25/3-4/24-25, ขุ.ธ.อ. 1/32-34)

ขั้นตอนการวิเคราะห์	วิธีการสังเคราะห์	หลักการ/แนวคิด
1. กำหนดปัญหา : ท่านร้องไห้ เป็นทุกข์ เสียใจ 2. หาสาเหตุของปัญหา : เพราะโดนพระอาคันตุกะตำหนิ 3. กำหนดทางเลือก : วจีสุจริต 4 : พรหมวิหาร 4 : สาราณียธรรม 6 : โยนิโสมนสิการ 4. ตัดสินใจเลือกทางเลือก : โยนิโสมนสิการ 5. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน : เรียกให้ทั้ง 2 ฝ่ายมา และตรัสสอบถามความเป็นมาแล้วให้พระตีสสะขอขมาโทษพระอาคันตุกะ 6. ประเมินผล	1. ทุกข์ : ท่านร้องไห้ เป็นทุกข์ เสียใจ 2. สาเหตุแห่งทุกข์ : เพราะโดนพระอาคันตุกะตำหนิว่าท่านนั่งในที่ที่ไม่สมควรนั่ง ไปลุกขึ้นต้อนรับ พระเถระผู้มีพรรษามากกว่า 3. ความดับทุกข์ : ท่านเกิดความละอายใจที่ได้กระทำสิ่งอันไม่สมควรแก่ฐานะ จึงได้ขอขมาโทษต่อพระอาคันตุกะทั้งหลายเพื่อสำรวมระวังต่อไป 4. หนทางแห่งความดับทุกข์ : พระพุทธองค์ตรัสเรียกทั้งสองฝ่ายมาสอบถาม ได้ความว่าท่านตีสสะเป็นผู้ผิด จึงให้ทำขอขมา	แนวคิดตะวันออก ปัจจัยภายใน 1. ตัณหา : อยากให้ผู้อื่นเคารพ 2. ทิณฐิ : เราเป็นวรรณะกษัตริย์ 3. มานะ : เป็นผู้มีชาติตระกูลสูง ปัจจัยภายนอก 1. ข้อมูล : นั่งอยู่ในพระวิหาร 2. ความต้องการ : ให้คนเคารพสักการะ 3. ความสัมพันธ์ : เป็นพระญาติของพระพุทธองค์ แนวคิดตะวันตก ปัจจัยภายใน 1. บุคลิกภาพ : หัวดี ไม่ฟังใคร 2. ความขัดแย้งภายในบุคคล : คิดว่าเราเป็นพระญาติของพระพุทธ

: ท่านเกิดความละเอียดและได้ขอมาโทษต่อพระอาคันตุกะทั้งหลาย	โทษต่อพระอาคันตุกะทั้งหลายตามหลักธรรมวินัยทางศาสนา	องค์ไม่สมควรถูกพระอาคันตุกะตำหนิ ปัจจัยภายนอก 1. การรับรู้ : ท่านไม่รู้ขนบธรรมเนียมและหลักปฏิบัติของพระสงฆ์ 2. ความกดดันต่อบทบาท : ท่านไม่สมควรมานั่งที่วิหาร อันเป็นที่ประทับของพระศาสดาและพระเถระผู้ใหญ่ เพราะท่านเป็นภิกษุใหม่
--	---	---



วิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
 : พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาโดยใช้หลักศาสนาและวัฒนธรรมมาเทศนาสอนท่านดิสสะให้เข้าใจถึงวิธีการดำรงอยู่ของสมณเพศ

แผนภาพที่ 15 วิธีการแก้ไขปัญหาโดยใช้หลักศาสนาและวัฒนธรรม

รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก			
ทุกข์ (ทุกข์)	สาเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย)	หนทางแห่งความดับทุกข์ (มรรค)	ความดับทุกข์ (นิโรธ)
กรณศึกษา 1) ภิกษุโกสัมพี 2) พระสาเกตยะ 3) พระจูฬปันถก 4) พระวัชชีสะ 5) พระเจ้าวิฑูทกะ 6) พระอรุเวลกัสสะปะ 7) พระนางมาคันติยา 8) พระกุมารกัสสะปะ 9) นางกาลสิยภิกษิณี 10) แม่น้ำโรหิณี 11) พระนันทะ 12) พระนางรูปนันทา 13) นางปฐาจารา 14) นางกัสาโคตรมี 15) พระดิสสะ	ปัจจัยภายใน แนวคิดทางพระพุทธศาสนา 1. ตัณหา 2. ทิฏฐิ 3. มานะ แนวคิดทางตะวันตก 1. ความแตกต่างของบุคลิกภาพ 2. บุคลิกภาพ 3. ความแตกต่างของค่านิยม 4. ความแตกต่างของเป้าหมาย 5. ความแตกต่างของสถานภาพ 6. โครงสร้างองค์การ 7. ความขัดแย้งภายในบุคคล ปัจจัยภายนอก แนวคิดทางพระพุทธศาสนา 1. ข้อมูล 2. ความต้องการ 3. ความสัมพันธ์ 4. ขาดพื้นฐาน 5. ธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง	วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง 1) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการลงโทษ 2) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการบัญญัติพระวินัย 3) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการพึ่งพาตนเอง 4) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้สติปัญญา 5) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการวางตัวเป็นกลาง 6) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้ข้ออธิปาทิหาริย์ 7) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการเผชิญหน้า 8) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการหลีกเลี่ยง 9) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการเจรจา 10) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการประนีประนอม 11) วิธีการแก้ไขปัญหาโดย	หลักธรรมที่ทำให้ดับทุกข์ 1. หลักขันติธรรม 2. หลักสามัคคีธรรม 3. หลักไตรสิกขา 3 4. หลักวัจีสสุจริต 4 5. หลักพละ 4 6. หลักพรหมวิหาร 4 7. หลักขรรยาวาสธรรม 4 8. หลักสังคหวัตถุ 4 9. หลักจักรวรรดิวัตร 5, 12 10. หลักสาราณียธรรม 6 11. หลักโยนิโสมนสิการ 10 12. หลักกาลามสูตร 10

	แนวคิดทางตะวันตก 1. ความแตกต่างของการรับรู้ 2. การแข่งขันที่จะได้ทรัพยากรที่มีจำกัด 3. การพึ่งพาอาศัยกันของบุคคล 4. ความกดดันต่อบทบาท 5. การเปลี่ยนแปลง 6. ความขัดแย้งระหว่างบุคคล 7. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม 8. ความขัดแย้งระหว่างองค์การ 9. ความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์	การให้รางวัล 12) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการใช้กลยุทธ์ 13) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการใช้ความจริง 14) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการใช้กฎแห่งธรรมชาติ 15) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการใช้หลักศาสนาและวัฒนธรรม	
--	---	---	--

แผนภาพที่ 16 รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา
: วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก

4.2 หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนการจัดการความขัดแย้ง

หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นคำสอนที่มุ่งประโยชน์โดยตรงสำหรับพุทธศาสนิกชน ให้สติปัญญาและสามารถนำไปปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงแสดงชี้ให้เห็นคุณงามความดีและความสำคัญของบุคคลและสิ่งต่างๆ ชี้ให้เห็นสัจธรรม คือความจริงแท้ของชีวิตและกฎธรรมชาติ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นจากวงจรแห่งทุกข์ทั้งปวง หัวใจของพุทธศาสนา คือ ละเว้นความชั่ว หมั่นทำความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ที.ม. (ไทย) 10/90/50.)

หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนในการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าหาวิธีการแก้ไขปัญหความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา พบว่า พระพุทธองค์ได้ทรงใช้หลักการหรือหลักธรรมเพียงข้อใดข้อหนึ่งเท่านั้นแก้ไขปัญห หากแต่ปรากฏว่าพระพุทธองค์ได้ทรงใช้หลักธรรมอื่นๆ มาสนับสนุนและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นอีกด้วย ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

1) หลักขันติธรรม

คัมภีร์พระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสพุทธจริยธรรม เรื่อง ขันติไว้ในมหาปทานสูตรว่า “ขันติ คือ ความอดทน ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง...นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” (ที.ม. (ไทย) 10/90/60.) ใน สัพพาสวสูตรว่าด้วยขันติมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การทำลายหรือแผดเผากิเลสให้หมดมลายไปดังข้อความว่า...ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยบคายแล้ว เป็นผู้อดทนต่อความหนาว ความร้อน ความหิว กระจาย เหลือบ ยุง ลม แดด และการรบกวนแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เป็นผู้อดกลั้นต่อคำหยาบ คำส่อเสียด เป็นผู้อดกลั้นต่อเวทนาทั้งหลาย...” (ม.ม. (ไทย) 12/24/24.) “ความอดทน กิริยาที่ อดทน ความอดกลั้น ความไม่ดุร้าย ความไม่เกรี้ยวกราด ความแช่มชื่นแห่งจิตนี้ เรียกว่า ขันติ” (อภ.สง. (ไทย) 34/1348/337.)

นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาได้นำหลักคำสอนมาขยายอธิบายเนื้อความในเรื่องของการมีความอดทนไว้ในลักษณะที่สอดคล้องกันดังนี้

คัมภีร์มั่งคั่งตถปิณี อธิบายไว้ว่า...ภิกษุผู้ประกอบด้วยความอดทน คือ ความอดกลั้นไดย่อมเป็นผู้ไม่มีอาการผิดแปลก เป็นประหนึ่งว่าไม่ได้ยิน และไม่เห็นบุคคลผู้ด่าอยู่ด้วยอีกโกสวัตถุ 10 หรือผู้เบียดเบียนอยู่ด้วยการฆ่าและการจองจำเป็นต้น ดุจขันติวาทีตาบสนะนั้น ย่อมทำไว้ในใจโดยความเป็นผู้เจริญ เพราะความไม่มีความผิตยั้งไปกว่านั้น ความอด คือความอดกลั้นนั้น ชื่อว่า ขันติ

ขันติมีลักษณะที่ไม่ทำการโกรธตอบต่อกรรมชั่ว และคำพูดชั่วของชนเหล่านั้น ข่มใจ เป็นผู้ไม่ดุร้าย ไม่ปลุกน้ำตาให้เกิดขึ้นแก่ชนเหล่านั้น แต่มีจิตใจเบิกบานและมีความสุขเพราะเอาชนะความโกรธนั้นได้

พระสิริมังคลาจารย์ (2539 : 175.) กล่าวว่า ขันติ หมายถึง สภาพไดย่อมข่ม คือ ปราบปรามบาปธรรมมีความพยายาม ความเบียดเบียน ความถือตัว และความกระด้างเป็นเหตุ นั้นสภาพนั้นชื่อว่า ทมะ คือ ขันติ สภาพที่ชื่อว่า ทมะ เพราะกำจัดและข่มความพยายามให้สงบ เพราะเหตุนี้จึงชื่อว่า อธิวาสนขันติ

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (145-146.) กล่าวว่า “ขันติ” ในบริบทของพุทธสันติวิธีนี้ หมายถึง ความอดทนที่เกิดขึ้นจากการที่เราถูกกระทำโดยฝ่ายตรงข้าม ไม่ว่าจะเป็น “โจทก์” หรือ “คู่กรณี” ของเราก็ตาม ซึ่งคำว่า “ถูกกระทำ” นั้น อาจจะเป็นการถูกกระทำทั้งทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ เช่น การด่า การทำร้าย การกล่าวเสียสื การหมิ่นประมาท เป็นต้น แต่เราเองก็ได้คำตอบ หรือกระทำร้ายตอบต่อคู่กรณี พระพุทธเจ้า และพระสาวกหลายรูปได้ชื่อว่า “เป็นนักขันติบุคคล” ดังจะเห็นได้จากกรณีที่น่ามาค้นคว้าได้จางหาและกรรมกรไปด่าพระพุทธเจ้าว่า “เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน” เป็นต้น แต่สิ่งที่พระพุทธเจ้าแสดงออกมาคือ “ความอดทน” ในขณะที่พระอานนท์พยายามที่จะนิมนต์ให้พระองค์เสด็จไปที่อื่นเพื่อหลีกเลี่ยงสถานการณ์ดังกล่าว พระองค์ได้ชี้ให้เห็นว่า “การหนี” ไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง เพราะแท้ที่จริงแล้ว การหนีดังกล่าวไม่ได้มีเป้าประสงค์เพื่อที่จะหนี “คนอื่น” แต่เรากำลังหนี “ตัวเอง” ที่ไม่สามารถ “อดทน” ต่อคำด่าได้

2) หลักสามัคคีธรรม

คำว่า สามัคคี ในบริบทของการจัดการความขัดแย้งนี้ หมายถึง ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญว่า “ธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เกิดขึ้นเพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” “ธรรมอย่างหนึ่ง” ดังกล่าวก็คือ “ความสามัคคี” จะเห็นว่า เมื่อใดก็ตามที่พระสงฆ์เกิดความพร้อมเพรียงกัน ชื่นชม ไม่วิวาทกัน การบาดหมางกัน การข่มขู่กัน การขับไล่กัน ย่อมไม่เกิดขึ้น อีกทั้งทำให้ประชาชนที่ยังไม่เลื่อมใสย่อมเลื่อมใส ส่วนผู้ที่เลื่อมใสแล้วก็จะเลื่อมใสกันมากยิ่งขึ้น

จากนี้ข้างต้นพบว่า พระพุทธเจ้าได้ “ยืนยันคุณสมบัติ” ของ “ความสามัคคี” ว่า ถ้าหากสังคมใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นสังคมสงฆ์ หรือสังคมฆราวาสก็ตาม เมื่อตั้งมั่นอยู่ใน “สามัคคี” ดังกล่าว ก็จะเป็นเรื่องยากที่จะใคร่จะโจมตี หรือทำลายได้ นอกจากนั้นแล้ว ยังเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ทุกคน

ได้รับคุณประโยชน์ด้วยกันทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่หมู่คณะ ดังที่พระองค์ได้สรุปว่า “ความพร้อมเพรียงแห่งสงฆ์นำสุขมาให้”

อย่างไรก็ตาม หลักการสามัคคี เป็นพื้นฐานการจัดการความขัดแย้งที่มีผลานุภาพอย่างมาก เพราะว่ากระบวนการสันติวิธีจะไร้ความหมาย และ ไร้ผลในเชิงปฏิบัติการ อย่างสิ้นเชิง หากสังคมเป็นสังคมที่ไร้พลังของสามัคคี ที่เป็นเช่นนี้เพราะพลังสามัคคีเป็น ตัวแปร และ องค์ประกอบที่สำคัญในการผลักดันกระบวนการ “สังคมแห่งความไว้ระเบียบ ความไกล่เกลี่ยและยุติธรรม” ไปสู่ “สังคมแห่งสันติ”

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (149-151.) พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างของการใช้แนวคิดสามัคคีประสานพระภิกษุที่มีความแตกต่างในแง่ของ “วรรณะ” “ลัทธิ” และ “ความคิด” ให้เกิดเป็น “สังคมสงฆ์” ขึ้นมา และครั้งที่เกิดขึ้นวิกฤติการณ์ต่างๆ อันก่อให้เกิดความแตกแยก พระองค์ใช้หลักการนี้เข้าไปเป็น “ตัวเชื่อม” อยู่เสมอ พบว่า การนำเสนอพระสูตรที่บรรจุด้วยหลักการและแนวคิดเพื่อโน้มน้าวให้พระภิกษุเกิดความสมานฉันท์กันนั้น ก็มักจะสอดรับกันในสองพระสูตรดังกล่าว

จะเห็นว่า “หลักการสามัคคี” ในพระพุทธศาสนานี้เป็นประเด็นที่ยิ่งใหญ่ และสำคัญอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากหลักฐานต่างๆ ที่ชี้ให้เราได้ประจักษ์แล้วข้างต้น ฉะนั้น หลักการนี้ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญให้พระพุทธเจ้าได้ดำเนินแผนปฏิบัติการเพื่อจัดการความขัดแย้งในบริบทต่างๆ

3) ไตรสิกขา

ไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา (อง.ทกก. (ไทย) 20/89/317.) เป็นหลักธรรมที่สนับสนุนการจัดการความขัดแย้ง เพราะการอบรมกาย วาจา ใจ และสติปัญญาให้บริบูรณ์ มีความเกื้อกูล สนับสนุนซึ่งกันและกัน คือ ศีลเป็นรากฐานของสมาธิเมื่อศีลบริสุทธิ์ดีแล้ว เวลาทำสมาธิจิตก็จะสงบ เมื่อจิตสงบ ปัญญา ก็จะเกิดขึ้นตามลำดับ ศีลมีหน้าที่กำจัดกิเลสอย่างหยาบที่บุคคลก้าวล่วง อกุศลทุจริตและแสดงออกมาให้เห็นทางกาย และวาจาให้หมดไป สมาธิมีหน้าที่กำจัดกิเลสอย่างกลางให้หมดไป และปัญญามีหน้าที่กำจัดกิเลสอย่างละเอียด ที่นอนเนื่องอยู่ในชั้นธันดานให้หมดไป นอกจากนั้น ในส่วนของอุเบกขาก็ยังมีส่วนช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ศีล สมาธิ และปัญญา มีความเจริญก้าวหน้าการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี นั้นในส่วนของศีลทำให้ศีลมีความบริบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะศีลเป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกฝนขัดเกลาพฤติกรรมทางกายและทางวาจา เพื่อสร้างเสริมชีวิตให้สอดคล้องเกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม เพื่อเข้าถึงจุดหมายที่ปรารถนายิ่งขึ้นไป การบำเพ็ญอุเบกขาบารมี นั้นจึงต้องมีสติ สัมปชัญญะตั้งมั่นอยู่กับความมักน้อย สันโดษ การขัดเกลาจิตใจ และสำรวมระมัดระวัง การรักษาศีลของตนให้มีความบริสุทธิ์และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการที่จะทำให้เข้าใจในสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้ก็เพราะอาศัยปัญญาเป็นหลัก และปัญญานั้นก็ทรงชี้ว่าเกิดมิได้เพราะอาศัยการประกอบ คือ อาศัยการศึกษาด้วยการฟัง (สุตมย-ปัญญา) การคิด (จินตมยปัญญา) และการอบรมจิต (ภาวนามยปัญญา) (ที.ปา. (ไทย) 11/305/271.) ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต การทำชีวิตให้มีคุณภาพ และก่อเกิดสังคมแห่งปัญญาชน

4) วชิสุจิริต

วชิสุจิริต (อง.จตุกก. (ไทย) 21/149/212.) ประกอบด้วยหลัก 4 ประการ คือ สัจจวาจา (พูดจริง) อปิสุมวาจา (พูดไม่ส่อเสียด) สันทวาจา (พูดอ่อนหวาน) และ มั่นตภาสา (พูดด้วยปัญญา) วชิสุจิริต เป็นการกระทำทางวาจา อันเป็นการประพฤติดีทางวาจา ด้วยการพูดที่ไพเราะก่อให้เกิดคุณประโยชน์ พูดแล้วสบายกายสบายใจ ทั้งผู้พูดและผู้ฟัง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระวัชชีสะตอนหนึ่งว่า “บุคคลพึงกล่าวแต่วาจาอันเป็นที่รักที่ชนทั้งหลายชื่นชอบ ไม่พึงพูดหยาบคายต่อชนเหล่าอื่น พึงพูดแต่วาจาอันเป็นที่รัก” (ส.ส. (ไทย) 15/213/310.) นอกจากนี้หลักสอนของพระพุทธเจ้าตรัสสอนพระภิกษุเกี่ยวกับการใช้วาจาปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สุกาสิตสูตร ว่า ภิกษุทั้งหลาย วาจาประกอบด้วยองค์ 4 เป็นสุภาสิต ไม่เป็นทุพภาสิต ไม่มีโทษ และวิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียนวาจาประกอบด้วยองค์ 4 คือ

- (1) กล่าวแต่วาจาสุภาสิตอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาทุพภาสิต
- (2) กล่าวแต่วาจาที่เป็นธรรมอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาที่ไม่เป็นธรรม
- (3) กล่าวแต่วาจาอันเป็นที่รักอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาอันไม่เป็นที่รัก
- (4) กล่าวแต่วาจาจริงอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาเหลวไหล

ภิกษุทั้งหลาย วาจาประกอบด้วยองค์ 4 เหล่านี้แล เป็นสุภาสิต ไม่เป็นทุพภาสิต ไม่มีโทษ และวิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน (ส.ส. (ไทย) 15/213/308-310.)

ปัญญา ใช้บางยาง (2546: 21-23.) วาจาถ้อยคำที่เป็นสุภาสิต มีประโยชน์ต่อผู้พูดเอง ส่วนวาจาที่เป็นวจีกรรม มีความสำคัญในฐานะที่เป็นกรรม ผลของวจีกรรมย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัย กล่าวคือ วจีกรรมฝ่ายกุศลย่อมให้ผลดี และวจีกรรมฝ่ายอกุศลย่อมให้ผลที่ไม่ดี ผลที่เกิดจากวจีกรรมย่อมมีได้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า วชิสุจิริต 4 จึงมีความสำคัญต่อการพิจารณาความประพฤติชอบด้วยวาจา เป็นธรรมที่ต้องปฏิบัติ มี 4 ประการ คือ จดเว้นจากการพูดเท็จ พูดแต่ความจริง จดเว้นจากการพูดคำหยาบ พูดแต่คำดีงาม จดเว้นจากการพูดส่อเสียด พูดแต่ให้เกิดความสามัคคี และจดเว้นจากการพูดเพื่อจ้อ พูดแต่สิ่งเป็นประโยชน์

5) พละ 4

พละ 4 ประการ คือ ปัญญาพละ (กำลังคือปัญญา) วิริยพละ (กำลังคือวิริยะ) อนวัชชพละ (กำลังคือกรรมที่ไม่มีโทษ) และ สังคหพละ (กำลังคือการสงเคราะห์) (อง.จตุกก. (ไทย) 21/153/215.) พละ หมายถึง ธรรมอันเป็นกำลัง เป็นธรรมที่มีกำลังในการปกป้องคุ้มครองจิตใจไม่ให้อกุศลเข้ามาครอบงำได้ หรือเป็นเกราะป้องกันจิต ไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่ดีไม่งามทั้งหลาย ซึ่งสามารถส่งผลให้ผู้ปฏิบัติมีความสำเร็จได้ตามที่ปรารถนา ดังนี้

(1) ปัญญาพละ หมายถึง กำลังคือปัญญา ปัญญาพละเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ อันเกิดจากการศึกษาการฟังการอ่าน การคิดค้นคว้า

(2) วิริยพละ หมายถึง พลังคือความเพียร การเพียรระวังไม่ให้ความชั่วหรือบาปอกุศลเกิดขึ้นในใจ เพียรลด ละ เลิกต่อความชั่วทั้งหลาย เพียรทำความดีและเพียรรักษาความดีให้คงอยู่และเพิ่มพุดอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป

(3) อนวัชชพละ หมายถึง การกระทำที่ไม่มีโทษ คือ ไม่ผิดกฎหมาย ศีลธรรม และระเบียบประเพณีอันดีงามของสังคม

(4) สังคหพละ หมายถึง การเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติในที่สุด การสงเคราะห์ช่วยเหลือกันในทางพระพุทธศาสนานั้นมีหลักธรรมสำหรับการสงเคราะห์ผู้อื่น เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ ได้แก่การสงเคราะห์หรือช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการให้เป็นสิ่งของที่ตนมีอยู่ให้กับผู้ที่ต้องการ ผู้ที่ขาดแคลนหรือเดือดร้อน 2) ปิยวาจา คือ การเจรจากันด้วยถ้อยคำที่สุภาพ และถ้อยคำที่มีประโยชน์ 3) อัถถจริยา คือ การประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์กับผู้อื่น ทำให้รู้จักเสียสละไม่เป็นแก่ตัว หรือความเหนียวแน่น 4) สมานัตตตา หมายถึง การปฏิบัติตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย รู้จักวางตัวให้เหมาะสมกับสถานะของตน มีจิตใจมั่นคง ไม่อ่อนไหว ไม่เปลี่ยนแปลงไป ตามแรงกระตุ้นของสถานการณ์และสังคม

6) สาราณียธรรม

สาราณียธรรม (วิ.ป. (ไทย) 8/274/368-369) หมายถึง “ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกัน หรือ ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำให้มีความเคารพต่อกัน ช่วยเหลือกัน และสามัคคีพร้อมเพรียงกัน” ประกอบไปด้วยหลักการที่สำคัญ 6 ประเด็น กล่าวคือ

(1) ตั้งเมตตาภาวกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยชวนชวยกิจธุระของเพื่อนด้วยกาย เช่น พยาบาลภิกษุที่เป็นไข้ เป็นต้น ด้วยจิตที่เมตตา

(2) ตั้งเมตตาวาจากรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้า และลับหลัง คือ ช่วยชวนชวยในกิจธุระของเพื่อนด้วยวาจา เช่น กล่าวตักเตือน เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา

(3) ตั้งเมตตาโมหกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ คิดแต่สิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่เพื่อน

(4) แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรม ให้แก่เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ไม่หวงเอาไว้บริโภคนคนเดียว

(5) รักษาศีลของตัวเองให้บริสุทธิ์เหมือนกับเพื่อนพรหมจรรย์อื่นๆ และไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือตำหนิจากผู้อื่นในแง่ของศีลาจารวัตร

(6) เมื่อเกิดปัญหาได้บทสรุปไปในทิศทางเดียวกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ ไม่วิวาทกับใครๆ จนนำไปสู่ความรุนแรง

ดังนั้น ถ้ามีการนำหลักสาราณียธรรมไปประยุกต์ใช้ในสังคมส่วนรวมก็น่าจะเกิดผลดี เพราะเหตุว่า การอยู่ร่วมกันในสังคมทุกคนควรรู้หน้าที่และความสัมพันธ์ของคนในสังคม ควรปฏิบัติต่อกันในสังคมเพื่อความสามัคคี ไม่ว่าจะอยู่ในตำแหน่งหรือฐานะใดในสังคม ไม่เกิดการตั้งข้อรังเกียจ อันเป็นเหตุให้เกิดการแตกความสามัคคีของคนในสังคม หลักธรรมที่สร้างความปรองดองของคนในสังคมส่วนรวม คือ หลักสาราณียธรรม มี 6 ประการ คือ

1) เมตตาภาวกรรม ในสังคมกลุ่มใหญ่ระดับประเทศ ควรแสดงออกทางกายด้วยการเคารพในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ให้ความสำคัญแก่สมาชิกทุกคนโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ เพศ หรือ

อายุ เพราะถือว่าสมาชิกทุกคนมีความเสมอภาคทางด้านสังคม ไม่ควรให้ความแตกต่างทางเศรษฐกิจ และสังคมมาเป็นเครื่องกำหนดให้บุคคลหนึ่งเหนือกว่าบุคคลหนึ่ง

2) เมตตาจริกรรม ควรแสดงออกทางวาจาด้วยความเมตตา ใช้เหตุผลในการเจรจากัน โดยใช้ปัญญา ไม่แสดงอาการโกรธกริ้ว ไม่ใช้อารมณ์ในการแก้ปัญหา ทะเลาะโจมตีต่อกัน

3) เมตตาโมกกรรม ควรแสดงออกทางใจด้วยความเมตตา ไม่แบ่งแยกรังเกียจเหยียดฉันท์กัน พร้อมใจที่จะสมัครสมานสามัคคี โดยจุดร่วมพื้นฐานที่ทำให้รักกันและอยู่ร่วมกันได้ สำนึกเกี่ยวกับคุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคล ถือว่าบุคคลมีความเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ แม้ว่าจะมีลักษณะอย่างอื่นไม่เหมือนกัน เช่น เพศ วัย ความรู้ ฐานะ เป็นต้น

4) สาธารณโภคิ จะต้องแบ่งปันในสิ่งของที่ได้มาโดยชอบธรรม มีความสุขในการให้ แม้เป็นของเล็กน้อยก็ไม่หวงนำมาเฉลี่ยแบ่งกันให้ได้ใช้สอยบริโภคทั่วกัน มีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมมิให้ช่องว่างระหว่างชนชั้นมากนัก ถ้าหากต่างคนต่างคอยคิดแต่จะเอาประโยชน์ส่วนตัวยึดมั่นติดในผลประโยชน์เห็นแก่ตัวมาก โดยไม่คำนึงหรือมองถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ไม่สามารถเฉลี่ยแจกกันให้ได้ จะทำให้สังคมมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงกันมาก เมื่อคนมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงกันมากในเรื่องรายได้ในเรื่องทรัพย์สินสมบัติหรือสิ่งที่ครอบครอง จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนอื่น

5) ศีลสามัญญตา ควรมีความประพฤติ รักษาระเบียบวินัย มีความสุจริตทางกาย วาจา ที่จะไม่กลมกลืนเข้ากันได้ มีความประพฤติดีงามต่อกัน ถูกต้องตามระเบียบวินัยของบ้านเมือง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม จะต้องประพฤติตนในข้อปฏิบัติเดียวกัน ปฏิบัติตามกฎหมาย เชื่อและยึดถือเคารพในสิ่งเดียวกันของสังคม

6) ทิฐิสามัญญตา จะต้องมีความเชื่อมั่นยึดถือในหลักการ อุดมการณ์ และอุดมคติที่ร่วมกันหรือสอดคล้องไปกันได้ มีความเห็นเหมือนกันมีการยอมรับในหลักการเดียวกัน ยอมรับนับถือความคิดเห็นของกันและกัน ทุกคนมีสิทธิที่จะแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เคารพกฎเกณฑ์และกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะนักการเมืองจะต้องเคารพเสียงข้างมากของประชาชน

สาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมสำหรับสร้างความสามัคคีปรองดอง ในการแสดงออกถึงหน้าที่และความสัมพันธ์ของคนในรัฐควรปฏิบัติต่อกันในสังคม เพื่อความสามัคคี อยู่ร่วมกันในสังคมมีความเห็นใจกัน และมีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกันต่อหน้าและลับหลัง ทำให้เกิดความระลึกถึงกันสร้างสรรค์ให้เกิดความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน ไม่ให้มีการทะเลาะวิวาทกัน เสริมสร้างให้เกิดความสามัคคีในสังคม เป็นหลักธรรมที่เน้นการสร้างความปลอดภัยพร้อมใจกัน กล่าวคือ การยึดหลักปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้สามารถนำเอาความรู้ที่ตนมีมาปรับใช้ในสังคมที่ตนอยู่อาศัย มีความเมตตากรุณาต่อกันทั่วหน้า ไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของสังคม ยอมรับความสำคัญของกันและกันระหว่างมนุษย์ด้วยกัน หรือยอมรับความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงมีศักยภาพในการเข้าถึงความดีงามได้ และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมแห่งความผาสุกได้อย่างมีความสุข สอดคล้องกับการนำเสนอของพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (158.) ที่ได้นำเสนอไว้ว่า ชุดความคิดสาราณียธรรมประกอบไปด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทางร่างกาย วาจา และใจในกิจกรรม

ต่างๆ หรือแม้กระทั่งการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เพื่อเติมเต็มในส่วนที่บุคคลอื่นต้องการความช่วยเหลือ เป็นการป้องกันความขัดแย้งเชิงรุก ในแง่ของการสร้างความสัมพันธ์ ถือได้ว่าเป็น “หัวใจ” ประการหนึ่งของหลักการสันติวิธี ที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่น สามารถสนับสนุนให้เกิดกระบวนการในเสริมสร้างหลักการจัดการความขัดแย้งให้เกิดขึ้น

7) หลักพรหมวิหาร 4

คำว่า “พรหมวิหาร” (ขุ.ม. (ไทย) 29/202/590.) หมายถึง “ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจหนักแน่นมั่นคงในอารมณ์ซึ่งเหมาะสำหรับผู้ที่มีหน้าที่ในการปกครอง ในการอบรมสั่งสอน เพื่อทำให้ครอบครัวและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข” อบอุ่น ปลอดภัย มั่นคง เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) เมตตา คำว่า “เมตตา” หมายถึง ความรัก กิริยาที่รัก ภาวะที่รัก ความเอ็นดู กิริยาที่เอ็นดูภาวะที่เอ็นดูความปรารถนาเกื้อกูลกัน ความอนุเคราะห์ความไม่พยายา ความไม่ปองร้าย กุศลมูลคือ อโหสในหมู่สัตว์” การเจริญเมตตาพรหมวิหารจึงเป็นวิธีการสร้างสันติสุขในครอบครัวทางด้านจิตใจเพราะเมื่อสามีภรรยา หรือมารดาบิดามีเมตตากัน ย่อมนำมาซึ่งความรัก อีกอย่างหนึ่งบุคคลเมื่อสามารถปฏิบัติหลักธรรมเมตตาพรหมวิหารได้จะเป็นเหตุนำมาซึ่งความประพัตติที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลปลดเปลื้องความอาฆาตและมีความสงบแห่งความพยายาเป็นสมบัติมีอันได้เห็นภาวะที่น่าเจริญใจของสัตว์ทั้งหลายเป็นบรรทัดฐาน อานิสงส์ของคุณธรรมความมีเมตตานี้เองสามารถยุติหรือแก้ปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้นภายในครอบครัวมิให้เกิดขึ้นและรุกรามบานปลายต่อไปได้ นอกจากนี้ การเจริญเมตตาพรหมวิหารยังทำให้บุคคลนั้น ๆ ถึงพร้อมด้วยความอดทน อดกลั้น

2) กรุณา ความสงสาร กิริยาที่สงสารภาวะที่สงสารในสัตว์ทั้งหลาย ความสะเทือนใจระลึกไปในสัตว์ทั้งหลายผู้ประสบทุกข์ต้องการช่วยกำจัดทุกข์ปลดเปลื้องทุกข์ของสัตว์อื่นให้หมดไป” เมื่อเกิดความสงสารเป็นเหตุนำมาซึ่งเป็นการเสียสละหรือที่เรียกว่า จาคะซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับผู้ครองเรือน คือ การจาคะความตระหนี่ถี่เหนียวแล้วให้การอนุเคราะห์ สงเคราะห์ช่วยเหลือเมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ก็สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวที่จะเกิดขึ้นภายในครอบครัวได้ เพราะมีสภาพจิตใจที่ไม่สามารถอดกลั้นนิ่งดูยต่อทุกข์และความเดือดร้อนของผู้อื่นผลที่จะปรากฏก็คือ การไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

3) มุทิตา ความพลอยยินดี กิริยาที่พลอยยินดี ภาวะที่พลอยยินดีในสัตว์ทั้งหลาย มุทิตา เจโตวิมุตตินี้ชื่อว่ามุทิตา ไม่อิจฉาริษยา ดังนั้นหลักธรรมข้อนี้จึงมีสำคัญเป็นอย่างมากทีเดียวที่ช่วยให้เกิดสันติสุขในครอบครัว เพราะเป็นการแสดงความยินดีเมื่อรู้ว่าผู้อื่นกำลังจะได้ดีหรือประสบกับลาภยศ สรรเสริญ สุข

4) อุเบกขา ความวางเฉย กิริยาที่วางเฉย เมื่อพ้นภาวะวิสัยที่จะแก้ไขอะไรได้ คือ ปล่อยให้เป็นไปตามธรรมหรือธรรมะได้ทำหน้าที่

8) หลักขรราวาสธรรม

หลักขรราวาสธรรม (ขุ.สุ. (ไทย) 25/90/545.) ก็คือ การประพฤติตนอยู่ในธรรมของผู้ครองเรือนหรือเรียกอีกอย่างว่า “หลักการครองเรือน” สำหรับหลักการครองเรือนนี้ตามหลักพุทธศาสนาถือได้ว่า “เป็นเรื่องละเอียดอ่อนมาก เพราะหากคนสองคนที่มาอยู่ร่วมกันโดยไม่มีหลักยึดอันเป็นแนวปฏิบัติเพื่อชีวิตสมรสที่สมบูรณ์แล้ว ย่อมจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

การวางหลักนี้ไว้จึงเป็นเครื่องสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพุทธศาสนาที่จะจัดระบบชีวิตครอบครัวให้ “ยั่งยืน” ดังนั้นวิธีการสร้างครอบครัวสันติสุขในครอบครัวด้วยการประพฤติธรรมของผู้ครองเรือนจึงเรื่องที่สำคัญยิ่งเพราะเป็นการใช้ชีวิตที่จะต้องใช้ศิลปะในการครองรักครองเรือนร่วมกันดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) สัจจะ คำว่า “สัจจะ” คือ ความสัตย์ซื่อจริงใจต่อกันของสมาชิกภายในครอบครัว โดยเฉพาะสามีภรรยาแล้วนับว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในการครองรักครองเรือนอย่างมีขึ้นเชิงศิลปะในการใช้ชีวิตเพื่อให้เกิดความไว้วางใจ หรือไว้วางใจซึ่งกันและกัน เพราะช่วยทำให้เกิดความรักความอบอุ่นความปลอดภัยเมื่ออยู่ใกล้ชิดกัน หรือเมื่ออยู่ห่างไกลกันก็จะบังเกิดให้ระลึกถึงกันโดยปราศจากความลังเลสงสัยว่า ความสัตย์ซื่อจริงใจต่อกันและกันนั้นพื้นฐานสำคัญก็คือ จิตใจที่วางไว้ในหนทางอันชอบด้วยหลักการและเหตุผลด้วยการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ซึ่งจะต้องอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมคือความมีเมตตาเป็นหลักจึงจะเป็นเหตุทำให้การแสดงออกทางกายและวาจาเป็นที่น่าเชื่อถือ นำมาซึ่งความสัตย์ซื่อต่อตนเองและครอบครัวต่อไป ดังนั้น ความมีสัจจะจึงเป็นประเด็นแรกที่สำคัญมากทีเดียวในการครองรักครองเรือน

2) ทมะ ทุกคนในครอบครัวต่างก็ยึดมั่นในคุณธรรม คือความมีสัจจะ สัตย์ซื่อจริงใจต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง โดยมีพื้นฐานทางด้านจิตใจคือความมีเมตตาซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรมคือความละอายและเกรงกลัวต่อบาปกรรมซึ่งเป็นธรรมที่เป็นเหตุใกล้ของศีล 5 ประเด็นต่อไปที่จะต้องกล่าวถึงก็คือ “ทมะ” แปลว่า การรู้จักข่มใจ ข่มอารมณ์หนึ่งด้วยการไม่แสดงอาการว่าวามเมื่อต้องประสบกับอารมณ์อันเป็นอนิฏฐารมณ์ และการรู้จักการปรับตัวเข้าหากัน อีกทั้งสมาชิกในครอบครัวจะเป็นพ่อผัว แม่ผัว หรือญาติพี่น้องของสามีหรือภรรยาก็ตามที่อยู่ร่วมชายคาเดียวกันกับเรานั้น ต่างก็มาจากพื้นฐานครอบครัวที่ไม่เหมือนกัน คติ ค่านิยมความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมก็แตกต่างกัน

3) ขันติ “ความอดทน” การใช้ชีวิตครองเรือนไม่ว่าจะต้องหล่อเลี้ยงกันด้วยความจริงใจและความอดกลั้นซึ่งมีให้ต่อกันและกันเท่านั้น แต่ยังจะต้องหล่อเลี้ยง ประคับประคองครอบครัวในเรื่องของฐานะทางเศรษฐกิจเพื่อความอยู่ดี กินดี สุขภาพดีของสมาชิกทุกคนภายในครอบครัวอีกด้วย เพราะฉะนั้น การประกอบอาชีพหรือการหารายได้เพื่อจุนเจือครอบครัวจึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการครองเรือนและเมื่อเป็นเช่นนี้ คุณธรรมเรื่องความอดทนจึงเป็นเรื่องสำคัญ

4) จาคะ คำว่า “จาคะ” ในทัศนะพระพุทธศาสนา หมายถึง การเป็นผู้ที่มีน้ำใจอันแสดงออกซึ่งความเอื้อเฟื้อ การรู้จักเสียสละถือว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของมนุษย์ เพราะผู้ที่มีน้ำใจเสียสละมีน้ำใจย่อมเป็นที่รักที่ขอบใจของบุคคลทั่วไปทั้งใกล้ตัวและไกลตัว ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 2 ลักษณะ คือ (1) การเสียสละวัตถุสิ่งของ (2) การเสียสละทางด้านอารมณ์(จิตใจ) ซึ่งการเสียสละดังกล่าวมานี้จัดว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อศิลปะการครองเรือนครองรักให้สงบราบรื่นและมีความสุข ปราศจากความรุนแรงใด ๆ เกิดขึ้น หลักธรรมเรื่อง “จาคะ” จึงเป็นสิ่งสำคัญมากที่จะช่วยทำให้องค์ธรรมข้อต้น ๆ มีสัจจะทมะ ขันติมีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้นอันแสดงให้เห็นถึงความหนักแน่นของการใช้ชีวิตคือ “การครองเรือน” มากยิ่งขึ้น

9) สังคหัตถ์ 4

สำหรับหลักธรรมเรื่อง “สังคหัตถ์” (ที.ปา.(ไทย) 11/211/171.) เป็นหลักธรรมที่สำคัญในแง่ของการเชื่อมความรักความผูกพัน หรือการผูกมิตรไมตรีต่อกันอย่างมีรู้จักสายระหว่างคนใน

ครอบครัว กล่าวคือ ระหว่างสามีกับภรรยา มารดาบิดากับบุตรธิดา เพราะหลักธรรมข้อนี้จะเป็นหลักปรกาศที่ช่วยสร้างสันติสุขในครอบครัว มีรายละเอียดดังนี้

1) ทาน แปลตามศัพท์ว่า “การให้” หมายความว่า ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

2) ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี คำพูดที่จะเป็นสัจจะมีความสัตย์ซื่อจริงใจในคำพูดได้นั้นจะต้องประกอบด้วยปิยวาจา คือ ต้องเป็นคำจริง เป็นคำสุภาพไพเราะ อ่อนหวาน พูดแล้วก่อประโยชน์ พูดแล้วเกิดการสมานสามัคคี พูดด้วยจิตเมตตา และที่สำคัญพูดต้องถูกกาลเทศะคือถูกเวลาและสถานที่

3) อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม จัดได้ว่าเป็นการแสดงถึงความเป็นผู้ไม่ทิ้งดูดายต่อครอบครัว ด้วยการเอาตัวรอดหรือแสวงหาความสุขสบายแต่เพียงผู้เดียวโดยการนึกคิดคำนึงถึงความทุกข์ยากลำบากของครอบครัว คือการสละเรี่ยวแรงและสติปัญญาเพื่อทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ครอบครัว การขวนขวายในกิจที่ชอบด้วยการเสียสละกำลังและสติปัญญาเพื่อช่วยเหลือ ก็คือ “ความกรุณา” นั่นเอง เพราะเป็นการแสดงถึงความห่วงใยในความทุกข์สุขของครอบครัว ด้วยจิตปรารถนาให้ทุกคนที่อยู่ร่วมกันนั้นพ้นจากความทุกข์ยากลำบาก

(4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี เป็นการประพฤติประโยชน์ที่ต้องแสดงออกทั้งคำพูดและการกระทำให้สอดคล้องไปด้วยกัน ดังกล่าวมานี้จะต้องกำกับกาย วาจาและใจด้วยหลักความเป็นผู้มีตนเสมออย่างสม่ำเสมอ วัตถุประสงค์การบำเพ็ญนั้นก็คือ การผูกมิตร และเป็นการช่วยเหลือเพื่อให้ครอบครัวให้เกิดความเข้มแข็งขึ้น

10) จักรวรรดิวัตร 5, 12 (วัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ, พระจริยาที่พระเจ้าจักรพรรดิพึงทรงบำเพ็ญสม่ำเสมอ, ธรรมเนียมการทางบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระเจ้าจักรพรรดิ, หน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) 339 : 2546) ได้จำแนกไว้ ดังต่อไปนี้

1. ธรรมาธิปไตย (ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพนับถือบูชายำเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลักเป็นธงชัย เป็นธรรมาธิปไตย

2. ธรรมิการักษา (จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมและเป็นธรรม

ก. อันโตชน (แก่ชนภายใน ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ โอรส ธิดา จนถึงผู้ปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด คือ คนในปกครองส่วนตัว ตั้งแต่บุตรธิดาเป็นต้นไป ด้วยให้การบำรุงเลี้ยงอบรมสั่งสอนเป็นต้น ให้อยู่โดยเรียบร้อยสงบสุข และมีความเคารพนับถือกัน

ข. พลกาย (แก่กองทัพบก คือ ปวงเสนาข้าทหาร, ข้าราชการฝ่ายทหาร

ค. ขัตติยะ (แก่กษัตริย์ทั้งหลายผู้อยู่ในพระบรมเดชาานุภาพ, เจ้าเมืองขึ้น, ปัจจุบันสงเคราะห์ชนชั้นปกครองและนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย, ข้าราชการฝ่ายปกครอง

- ง. อนุยนต์ (แก่ผู้ตามเสด็จ คือ ราชบริพารทั้งหลาย, ปัจจุบันควรสงเคราะห์ข้าราชการฝ่ายพลเรือนเข้าทั้งหมด)
 - จ. พราหมณคฤหบดี (แก่ชนเจ้าพิธี เจ้าตำรา พ่อค้า เจ้าไร่นา คือ ครูบาอาจารย์ นักวิชาการ หมอ พ่อค้า ผู้ประกอบอาชีพวิเศษต่างๆ และเกษตรกร ด้วยช่วยจัดหาทุนและอุปกรณ์เป็นต้น)
 - ฉ. เนคมชานบท (แก่ชาวนิคมนชนบท คือ ราษฎรทั้งปวงทุกท้องถิ่นตลอดถึงชายแดนทั่วไปไม่ทอดทิ้ง)
 - ช. สมณพราหมณ์ (แก่พระสงฆ์และบรรพชิตผู้ทรงศีลทรงคุณธรรม)
 - ญ. มิคปักษ์ (แก่มฤคและปักษ์ คือ สัตว์อันควรสงวนทั้งหลาย)
 3. อธรรมการนิเสธนา (ห้ามกัน มิให้มีการอันอธรรมเกิดขึ้นในพระราชอาณาเขต คือ จัดการป้องกัน แก่ไข มิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง)
 4. ธนานุปะทาน (ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแว่นแคว้น)
 5. ปริพจนา (ปรึกษาสอบถามปัญหาเกี่ยวกับสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทหมั่นมา อยู่เสมอตามกาลอันควร เพื่อให้รู้ชัดการอันดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง ข้อนี้ปัจจุบันสงเคราะห์นักปราชญ์ นักวิชาการผู้ทรงคุณธรรมเข้าด้วย)
- จักรวรรดิวัตรนี้ มาใน จักรวรรดิสูตร (ที.ปา. 11/35/65) ตามที่มาที่อ้าง ในพระบาลี คือ ไตรปิฎก ท่านไม่ระบุจำนวนข้อไว้ แต่นับตามที่ตรัสไว้ เป็นหลักการที่ยึดถือหนึ่งข้อ และหลักปฏิบัติ 4 ข้อ จึงรวมเป็น 5 ข้อ อย่างไรก็ดี ข้อย่อยที่แยกออกไปจากข้อ 2 (ธรรมกริชา) แต่ละอย่าง ในชั้นอรรถกถาคงเห็นว่ามีความสำคัญมาก และมีรายละเอียดวิธีปฏิบัติจำเพาะต่างกันออกไป จึงจัดเป็นวัตรแต่ละข้อเท่ากันหมด นับได้ 12 ข้อ ตามตัวเลขในวงเล็บข้างหลัง แต่ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้เอง (ที.อ.3/46) ท่านจัดต่างออกไปดังนี้
1. อนโตชนสมิ พลกายสมิ (สงเคราะห์ชนภายใน และพลกายกองทหาร)
 2. ขตติเยสุ (สงเคราะห์กษัตริย์เมืองขึ้นทั้งหลาย)
 3. อนุยนต์สุ (สงเคราะห์เหล่าเชื้อพระวงศ์ ผู้ตามเสด็จเป็นราชบริพาร)
 4. พราหมณคหปติเกสุ (คัมครองพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย)
 5. เนคมชานปเทสุ (คัมครองชาวราษฎรพื้นเมืองทั้งหลาย)
 6. สมณพราหมณสุ (คัมครองเหล่าสมณพราหมณ์)
 7. มิคปักษิสุ (คัมครองนือนกที่เอาไว้สืบพันธุ์)
 8. อธมมการปฏิกุเขโป (ห้ามปรามมิให้มีการประพฤติกการอันผิดธรรม)
 9. อธนานิ ธนานุปทานิ (ทำนุบำรุงผู้ขัดสนไร้ทรัพย์)
 10. สมณพราหมณ อุปสงกมิตวา ปญหาปุจฉน (เข้าไปหาและสอบถามปัญหากะสมณพราหมณ์)
 11. อธมมราคสส ปหานิ (เว้นความกำหนัดในกามโดยอาการไม่เป็นธรรม)
 12. วิสมโลกสส ปหานิ (เว้นโลกกลัว ไม่เลือกควรไม่ควร)

11) โยนิโสมนสิการ 10 วิธี

เพื่อให้ปรโตโฆสะ นำไปสู่โยนิโสมนสิการ ทำให้คนรู้จักคิด หรือคิดเองเป็นอันจุดเริ่มของการศึกษา และจำเป็นสำหรับการที่จะมีการศึกษาเพื่อแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา พระราชวรมณี (2551) จึงจะเสนอวิธีคิดที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการไว้ 10 วิธี

คนทั่วไปซึ่งได้สั่งสมความเคยชินให้จิตมีนิสัยแห่งการคิดในแนวทางของการสนองตัณหา หรือคิดโดยมีความไม่พอใจเป็นพื้นฐานมาเป็นเวลายาวนาน วิธีโยนิโสมนสิการแบบต่างๆนี้จะเริ่มเป็นเครื่องฝึกในการสร้างนิสัยใหม่ให้แก่จิต การสร้างนิสัยใหม่นี้ อาจจะต้องใช้เวลาานานบ้าง เพราะนิสัยเดิมเป็นสิ่งที่ได้สั่งสมมานานคนละเป็นสิบๆปี แต่เมื่อได้ฝึกขึ้นบ้างแล้วก็ได้ผลคุ้มค่า เพราะเป็นการทำให้เกิดปัญญา ทำให้แก้ปัญหาดับความทุกข์ได้แม้จะยังทำไม่ได้สมบูรณ์ ก็ยังพอเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความสมดุล และได้มีทางออกในยามที่ถูกความคิดตามแนวนิสัยเดิมชักนำไปสู่ความอับจน ความทุกข์ และปัญหาบีบคั้นต่างๆ

อนึ่ง พึงทราบว่าวิธีโยนิโสมนสิการแบบต่างๆถึงจะมีมากอย่าง ก็สรุปลงได้เป็น 2 ประเภทเท่านั้น คือ

1. โยนิโสมนสิการประเภทพัฒนาปัญญาโดยตรง มุ่งให้เกิดความรู้เข้าใจตามเป็นจริงตรงตามสภาวะแท้ๆ เน้นที่การจัดอวิชา เป็นเครื่องนำไปสู่โลกุตระสัมมาทิฐิอาจเรียกว่า โยนิโสมนสิการระดับสัจธรรม

2. โยนิโสมนสิการประเภทสร้างเสริมคุณภาพจิต มุ่งปลูกเร้าให้เกิดคุณธรรมหรือกุศลธรรมต่างๆ เน้นที่การสกัดหรือข่มตัณหา เป็นเครื่องนำไปสู่โลกียสัมมาทิฐิ อาจเรียกว่า โยนิโสมนสิการระดับจริยธรรม

วิธีโยนิโสมนสิการต่อไปนี้ บางอย่างใช้ประโยชน์ประเภทเดียว บางอย่างใช้ประโยชน์ได้ทั้งสองประเภท ในที่นี้จะยังไม่แยกกลุ่มไว้ จะยกมาแสดงทีละอย่างตามลำดับที่เห็นสมควร และชี้แจงประโยชน์เป็นข้อๆไปหรือให้ผู้อ่านพิจารณาตนเอง ซึ่งก็จะแยกได้โดยไมยาก

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ พิจารณาปรากฏการณ์ต่างๆ ให้รู้จักสภาวะตามที่เป็นจริง หรือพิจารณาปัญหา ค้นหาหนทางแก้ไข ด้วยการสืบสาวหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา จะเรียกว่า วิธีคิดแบบอิตถีปัจจัยตา หรือวิธีคิดแบบปัจจัยตาการก็ได้ ในทางปฏิบัติ อาจแยกวิธีคิดนี้ได้ 2 อย่าง คือ

ก. คิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ คือ เมื่อพบเหตุการณ์หรือเรื่องที่พิจารณาอย่างหนึ่งอย่างใด ก็มองหยังย้อนและสืบสาวชักโยงออกไปถึงปัจจัยต่างๆทั้งหลายที่เข้ามาสัมพันธ์นั้น ก่อให้เกิดผลหรือปรากฏการณ์นั้นๆขึ้น เช่น ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนบ่อยๆให้พระสาวกพิจารณาว่า “เมื่อสิ่งนั้นมี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนั้นเกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น ฯลฯ”

ข. คิดแบบสอบสวน หรือ ตั้งคำถาม คือ เมื่อประสบพบเห็นสิ่งใดที่ควรพิจารณา ก็คอยตั้งคำถามแก่ตนว่า ทำไม เพราะอะไร เช่นที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งปัญหาถามพระองค์เองก่อนตรัสรู้ ว่า “ตัณหาเกิดขึ้น เพราะอะไรเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา เป็นต้น หรือคิดสืบสาวหาสาเหตุจิตใจต่อไป

2. วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ หรือกระจายเนื้อหา เป็นวิธีคิดสำคัญอีกแบบหนึ่ง ที่มุ่งเพื่อเข้าใจสิ่งต่างๆตามสภาวะของมัน ตามธรรมดา สิ่งทั้งหลายก็ดี ปรากฏการณ์ต่างๆก็ดี เรื่องราวต่างๆที่อุบัติขึ้นก็ดี เกิดจากส่วนประกอบย่อยๆมารวมกันเข้า เมื่อแยกแยะกระจายออกไปให้

เห็นองค์ประกอบย่อยๆต่างๆได้แล้ว จึงจะรู้จักสิ่งนั้น เรื่องราวต่างๆได้ถูกต้องแท้จริง จึงจับจุดที่เป็นปัญหาได้ และจึงจะแก้ปัญหาได้ ตัวอย่างของการคิดแบบนี้เช่นที่พระพุทธศาสนาแยกแยะชีวิตออกเป็นส่วนประกอบย่อยๆ เช่น เป็นขั้น 5 เป็นต้น

3. วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือ มองเหตุการณ์ สถานการณ์ ความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายอย่างรู้เข้าใจธรรมชาติของมัน ซึ่งจะต้องเป็นไปอย่างนั้น ในฐานะที่มันเป็นสิ่งซึ่งเกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆปรุงแต่งขึ้น จึงจะต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยเหล่านั้น กล่าวคือ การที่มันเกิดขึ้นแล้วจะต้องดับไป ไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่คงอยู่ตลอดไป มีภาวะที่ถูกปัจจัยต่างๆที่ขัดแย้ง บีบคั้นได้ ไม่มีอยู่ และไม่สามารถดำรงอยู่โดยไตรลักษณ์ หรือ สามัญลักษณ์ จึงเรียกความคิดแบบนี้ได้อีกอย่างหนึ่งว่า วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ วิธีคิดแบบนี้ที่ถูกต้องต้องดำเนินไปให้ครบ 2 ขั้นตอน คือ

ก. ขั้นที่หนึ่ง รู้เท่าทันและยอมรับความจริง เป็นขั้นวางใจวางท่าทีต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นท่าทีแห่งปัญญา เช่น เมื่อประสบสถานการณ์ที่ไม่ปรารถนาขึ้น ตั้งขึ้น สำนึกขึ้นในเวลานั้นว่า เราจะมองตามความเป็นจริง ไม่มองด้วยตามความอยากของเราที่อยากให้เป็นอย่างนั้นหรืออยากไม่ให้เป็นอย่างนั้น รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างนั้นตามเหตุปัจจัยของมันเปลี่ยนตัวอิสระได้ ไม่เอาตัวไปให้ถูกกดถูกบีบ

ข. ขั้นที่สอง แก้ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัย เป็นขั้นปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นท่าทีแห่งปัญญา คือรู้ว่าสิ่งทั้งหลายจะเป็นอย่างไรก็ยอมเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่ใช่ขึ้นต่อความอยากตามปรารถนาของเราหรือใครๆ เมื่อเราต้องการให้มันเป็นอย่างนั้น ก็ต้องทำให้เหตุปัจจัยให้ได้เป็นอย่างนั้น แล้วแก้ไขหรือจัดการที่ตัวเหตุปัจจัยนั้นๆ เมื่อทำให้เหตุปัจจัยได้พร้อมบริบูรณ์ที่จะให้เป็นอย่างนั้น มันก็ต้องเป็นอย่างนั้น ถ้าเหตุปัจจัยไม่พร้อมที่จะให้เป็น มันก็ไม่เป็น แล้วรู้และแก้ไขกันที่เหตุปัจจัยนั้นแหละ ไม่ใช่แก้ด้วยความอยาก เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้ ก็ดำรงตนอยู่เป็นอิสระ อยู่อย่างอิสระ ทำการได้ดีที่สุด พร้อมทั้งไม่มีความทุกข์

4. วิธีคิดแบบแก้ปัญหา หรือวิธีคิดแบบอริยสัจสี่ เป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องจากวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา (แบบที่ 3) นั่นเอง คือ เมื่อเข้าใจจิตธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายวางใจได้และตกลงใจว่าจะแก้ปัญหาที่ตัวเหตุปัจจัย จากนั้นก็ดำเนินความคิดต่อไปตามวิธีคิดแบบอริยสัจสี่นี้ วิธีคิดแบบนี้มีหลักการสำคัญคือ การเริ่มต้นจากปัญหาหรือทุกข์โดยกำหนดรู้ ทำความเข้าใจปัญหาหรือความทุกข์ให้ชัดเจน แล้วสืบค้นหาสาเหตุเพื่อเตรียมแก้ปัญหา พร้อมกันนั้นก็กำหนดเป้าหมายของตนให้แน่ชัดว่าคืออะไร จะเป็นไปได้หรือไม่ จะเป็นไปได้อย่างไร แล้วคิดวางวิธีปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหา โดยสอดคล้องกับการที่จะบรรลุจุดหมายที่ได้กำหนดไว้นั้น ทั้งนี้อาจจัดวางเป็นขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดรู้ คือ แจกแจงแถลงปัญหา ทำความเข้าใจปัญหา สภาพและขอบเขตของปัญหาให้เข้าใจชัดเจนว่าเป็นอะไร คืออะไร เป็นที่ตรงไหนเหมือนแพทย์ตรวจดูอาการของโรค ดูความผิดปกติของร่างกาย วินิจฉัยให้รู้ว่าเป็นอะไร ที่ตรงไหน รู้เข้าใจโรคและร่างกายเฉพาะอย่างยิ่งส่วนซึ่งเป็นที่ตั้งของโรคให้ชัดเจน (ทุกข์)

ขั้นที่ 2 สืบสวนเหตุแห่งทุกข์ที่จะพึงละ คือ วิเคราะห์ค้นหามูลเหตุหรือต้นตอของปัญหา ซึ่งจะองแก้ไขกำจัดหรือทำให้หมดสิ้นไป ตามปกติขั้นนี้ตรงกับวิธีคิดแบบที่ 1 คือ วิธีคิดแบบปัจจัยการนั่นเอง เหมือนแพทย์ค้นหาสมุติฐานของโรค หาสาเหตุของโรค ซึ่งจะนำไปสู่การรักษาที่ถูกต้องตรงจุด มิใช่รักษาแต่เพียงอาการ (สมุทัย)

ขั้นที่ 3 เล็งหมายชัดซึ่งการดับทุกข์ที่จะทำให้สำเร็จ คือ เล็งเห็นชัดเจนถึงภาวะปราศจากปัญหาซึ่งมุ่งหมายว่าคืออะไร เป็นไปได้จริงหรือไม่ อย่างไร มีความชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายและหลักการทั่วไป หรือตัวกระบวนการของการแก้ปัญหาก่อนที่จะวางรายละเอียดและกลวิธีปลีกย่อยในขั้นตอนการดำเนินการ เหมือนแพทย์รู้ว่าโรคนั้นๆรักษาได้ มองเห็นกระบวนการของโรคชัดเจนว่าจะหายไปได้หรือไม่ (นิโรธ)

ขั้นที่ 4 จัดวางวิธีการดับทุกข์ที่จะต้องปฏิบัติ คือ เมื่อมีความชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายและหลักการทั่วไปแล้ว ก็กำหนดวางวิธีการ แผนการและรายการที่จะต้องทำในการที่จะแก้ไขกำจัดสาเหตุของปัญหาให้สำเร็จ โดยสอดคล้องกับเป้าหมายและหลักการทั่วไปนั้นเพื่อเตรียมแก้ไขปัญหาดำเนินไป (มรรค)

5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย เป็นวิธีคิดในระดับปฏิบัติการหรือลงมือทำ คือ การที่จะกระทำการต่างๆโดยรู้และเข้าใจถึงหลักการและความมุ่งหมายของเรื่องนั้นๆ จะดำเนินไปเพื่อจุดหมายอะไร เพื่อให้เป็นการปฏิบัติที่ได้ผลตามความมุ่งหมายนั้น ไม่กลายเป็นการปฏิบัติที่คลาดเคลื่อนเลื่อนลอยมกมาย เช่น เมื่อจะลงมือทำงานอะไรนั้น ก็ตรวจสอบตนเองให้ชัดเจนว่าเข้าใจหลักการและความมุ่งหมายของงานนั้นดีแล้วหรือไม่ โดยอาจคอยตั้งคำถามว่า อันนี้เพื่ออะไรๆ เป็นต้น

6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก คือ มองให้ครบทั้งข้อดี ข้อเสีย และทางแก้ไขหาทางออกให้หลุดรอดปลอดภัยจากข้อบกพร่องต่างๆ เป็นวิธีมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอีกแบบหนึ่ง เน้นการศึกษาและยอมรับความจริงตามที่เป็นอยู่ทุกแง่ทุกมุมเพื่อให้รู้และเข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริงทั้งด้านดี ด้านเสีย จุดอ่อน จุดแข็ง ศัพท์ทางธรรมดาเรียกว่า วิธีคิดโดยรู้สัทธา อาทินวาระ และนิสสรณะ วิธีคิดแบบนี้พระพุทธเจ้าทรงเน้นมาก เพราะคนทั้งหลายมักจะตื่นตามกันและเอนเอียงง่ายพอจับได้อะไรดี ก็มองเห็นแต่ดีไปหมด พอจับได้ว่าอะไรไม่ดี ก็เห็นแต่เสียไปหมด ทำให้พลาดทั้งความจริงและการปฏิบัติที่ถูกต้อง อันที่จริงนั้นปกติของสิ่งทั้งหลายย่อมมีทั้งส่วนดี ส่วนเสีย จุดอ่อน จุดแข็ง เป็นต้น อาจดีมาก หากอยู่ในกรณีแวดล้อมอย่างหนึ่ง หรืออาจจะด้อย หากได้อยู่ในกรณีแวดล้อมหรือเงื่อนไขอีกอย่างหนึ่ง เมื่อได้ตระหนักและยอมรับถึงข้อดี ข้อเสีย จุดอ่อน จุดแข็งแล้ว เราก็จะได้ระมัดระวัง ปิดกั้นทางเสียหรือหาสิ่งชดเชยทดแทนให้ประโยชน์ที่ได้สมบูรณ์ต่อไป

7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม หรือการพิจารณาเกี่ยวกับปฏิเสธนา คือ การใช้สอยหรือบริโภคน เป็นวิธีคิดแบบสกดหรือบรรเทาต้นเหตุ ตัดทางไม่ให้กิเลสเข้ามาครอบงำจิตใจแล้วชักจูงพฤติกรรมต่อไป วิธีคิดแบบนี้ใช้มากในชีวิตประจำวัน เพราะเกี่ยวข้องกับการบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่และวัสดุอุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่างๆ ทางเทคโนโลยี มีหลักการโดยย่อว่า คนเราเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆเพราะเรามีความต้องการ สิ่งใดที่สามารถสนองความต้องการของเราได้ สิ่งนั้นก็มิประโยชน์มีคุณค่าแก่เรา คุณค่านี้นับได้เป็น 2 ประเภท ตามชนิดของความต้องการ คือ

ก. คุณค่าแท้ หมายถึง ความหมาย คุณค่า หรือประโยชน์ของสิ่งที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง มนุษย์นำมาใช้ในการแก้ปัญหาของตน เพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนเองและผู้อื่น คุณค่านี้อาศัยปัญญานับเครื่องตีค่า จะเรียกว่าคุณค่าที่สนองปัญญาก็ได้ เช่น อาหาร มีคุณค่าเป็นประโยชน์สำหรับหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ มีสุขภาพดี มีกำลังเกื้อกูลแก่การปฏิบัติหน้าที่ เป็นต้น (คุณค่านี้นี้เกี่ยวเนื่องด้วยธรรมฉันทะ)

ข. คุณค่าเทียม หมายถึง ความหมาย คุณค่า หรือประโยชน์ของสิ่งที่มนุษย์พกให้แก่สิ่งนั้นเพื่อปรนเปรอการเสพสรวยเวทนา เพื่อเสริมความมั่งคั่งยิ่งใหญ่ของตัวตนที่ยึดถือไว้ คุณค่านี้อาศัยตัณหาเป็นเครื่องตีค่า จะเรียกว่าคุณค่าที่สนองตัณหาก็คือ เช่น อาหาร มีคุณค่าอยู่ที่ความเอร็ดอร่อย เสริมความสนุกสนาน หรือความโก้หรูหรารของรถยนต์ มีราคา ความสวยงามเป็นเครื่องแสดงหรือวัดฐานะ เป็นต้น

วิธีคิดแบบนี้ มุ่งให้เข้าใจและเลือกเสพคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตอย่างแท้จริงเพื่อประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น คุณค่าแท้นั้นนอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริงแล้ว ยังเกื้อกูลต่อความเจริญงอกงามของกุศลธรรม เช่น ความมีสติ ทำให้พ้นจากความเป็นทาสของวัตถุ เป็นต้น

8. วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม เรียกว่าง่าย ๆ ว่า วิธีคิดแบบเร้ากุศล หรือคิดแบบกุศลภาวนา เป็นวิธีคิดในแนวสกดกันหรือบรรเทาและขัดเกลาตัณหา ส่งเสริมความเจริญงอกงามแห่งกุศลธรรมและสร้างเสริมสัมมาทิฐิที่เป็นโลกียะ

หลักการทั่วไปของวิธีคิดนี้มีอยู่ว่า ประสบการณ์คือสิ่งที่ได้ประสบหรือได้รับรู้โดยตรงกับบุคคลที่ประสบหรือรับรู้ต่างกัน อาจมองเห็นและคิดนึกปรุงแต่งไปคนละอย่าง สุดแต่โครงสร้างแนวทางการความเคยชินที่เป็นเครื่องปรุงของจิต คือ สังขาร ที่ผู้นั้นได้สัมผัสไว้หรือก็คือ สุดแต่การทำใจในขณะนั้นๆ คนหนึ่งมองแล้ว คิดปรุงแต่งไปในทางดีงาม แต่อีกคนหนึ่งมองแล้ว คิดปรุงแต่งไปในทางไม่ดีไม่งาม เป็นโทษเป็นอกุศล รวมถึงเรื่องของเวลา คราวหนึ่งคิดดี คราวหนึ่งคิดร้าย การทำใจที่ช่วยตั้งต้นและชักนำความคิดให้เดินไปในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์ เรียกว่า วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม วิธีคิดในแบบนี้มีความสำคัญในแง่ที่ทำให้เกิดความคิดและการกระทำที่ดีงามเป็นประโยชน์ในขณะนั้นๆ และช่วยแก้ไขนิสัยความเคยชินร้ายๆ ของจิตที่ได้สัมผัสไว้แต่เดิม พร้อมกับสร้างนิสัยความเคยชินใหม่ที่ดียิ่งให้แกจิตไปในเวลาเดียวกัน

ตัวอย่างเช่น การคิดถึง ความตาย เมื่อคิดถึงแล้วก็จะเกิดความสลดหดหู่ ความเศร้า ความเหี่ยวแห้งใจ ตลอดจนเกิดความดีใจเมื่อนึกถึงความตายของคนที่เราเกลียดชัง แต่ถ้าในขณะที่เราคิดนั้น เรามีโยนิโสมนสิการอยู่ด้วย เราก็จะเกิดความรู้สึกตื่นตัว เร้าใจไม่ประมาทเร่งชวนชวยปฏิบัติกิจหน้าที่ ทำสิ่งดีงามเป็นประโยชน์ ตลอดจนรู้เท่าทันความจริงที่เป็นคตธรรมดาของสังขาร เป็นต้น เรียกได้ว่าเป็นการคิดถึความตายที่ถูกวิธี

นอกจากหลักการข้างต้นแล้ว ควรย้าถึงองค์ประกอบสำคัญที่คอยพยุงความคิดให้อยู่ในโยนิโสมนสิการ อันได้แก่ สติ ซึ่งช่วยยับยั้งความคิดที่หลงลอยไปเป็นอโยนิโสมนสิการ

อนึ่ง โยนิโสมนสิการแบบต่างๆ สรุปลได้เป็น 2 คือ โยนิโสมนสิการเพื่อความรู้ตามสภาวะ ซึ่งมีลักษณะที่แน่นอนเป็นอย่างเดียว และโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างกุศลธรรม ซึ่งมีลักษณะแผกผันไปได้หลากหลายนั้น มีจุดแยกอยู่ที่ขณะตั้งต้นความคิด และสติอาจมีบทบาทสำคัญในการเลือกทางแยกที่จุดตั้งระหว่างโยนิโสมนสิการแบบต่างๆ นี้ เช่นเดียวกับที่สติสามารถเลือกระหว่างโยนิโสมนสิการกับอโยนิโสมนสิการ

9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน คือวิธีคิดแบบมีปัจจุบันธรรมดาเป็นอารมณ์ความจริง วิธีคิดแบบที่ 9 นี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิธีคิดแบบที่ 8 ที่แยกแสดงออกมาเป็นอีกข้อหนึ่งต่างหากนั้นเป็นเพราะมีแง่ที่ควรทำความเข้าใจเป็นพิเศษ และเป็นวิธีคิดที่มีความสำคัญโดยลำพังตัวของมันเอง

ข้อที่จะต้องทำความเข้าใจเป็นพิเศษนั้นคือ การที่ผู้เข้าใจผิดเกี่ยวกับความหมายของการเป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเข้าใจไปว่า พุทธศาสนาสอนให้คิดถึงสิ่งที่อยู่เฉพาะหน้ากำลังเป็นไปในปัจจุบันเท่านั้น ไม่คิดพิจารณาเกี่ยวกับอดีต หรืออนาคต ตลอดจนไม่คิดเตรียมการวางแผนเพื่อกาลภายหน้า

ลักษณะความคิดชนิดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นการคิดที่อยู่ในแนวทางของความรู้หรือคิดด้วยอำนาจปัญญา เป็นการคิดที่สามารถรวมเอาเรื่องที่เป็นอยู่ในขณะนี้ เรื่องที่ล่วงผ่านมาแล้ว และเรื่องของการภายหน้าเข้าในการเป็นอยู่ในปัจจุบัน เช่น การคิดพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องในอดีต ถือเป็นความคิดที่นำมาใช้เป็นบทเรียน ก่อให้เกิดความไม่ประมาทระมัดระวังป้องกันภัยในอนาคต เป็นต้น

คำว่าปัจจุบันในทางธรรม มิใช่เพียงที่เหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น แต่หมายถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องในขณะนั้นๆ เป็นสำคัญ ดังนั้น สิ่งก็ตามความหมายของคนทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นอดีตหรืออนาคต ก็อาจกลายเป็นปัจจุบัน ตามความหมายของนามธรรมได้ สรุปง่าย ๆ ว่า ความเป็นปัจจุบัน กำหนดเอาที่ความเกี่ยวข้อง ต้องรู้ ต้องทำเป็นสำคัญ สิ่งที่เป็นปัจจุบันคลุมถึงเรื่องราวทั้งหลายที่เชื่อมโยงต่อกันมา

วิธีคิดแบบนี้มุ่งที่จะช่วยแบ่งแยกความคิดถึงอดีตและอนาคตตามแนวทางของต้นเหตุที่เพื่อผืนเลื่อนลอย ผลาญเวลาและคุณภาพของจิตใจให้สูญเปล่า การคิดที่ถูกวิธีจะช่วยให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติในทางปัจจุบันให้ถูกต้องได้ผลดียิ่งขึ้น เป็นการสนับสนุนให้มีการเตรียมและวางแผนในกิจการล่วงหน้า

10. วิธีคิดแบบวิรัชชาต คำว่าวิรัชชาตแปลว่า การพูดแยกแยะจำแนกแจกแจง แลลงความแบบวิเคราะห์ เป็นการมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่แต่ละด้านให้ครบทุกด้าน ไม่ใช่จับเอาบางแง่ขึ้นมาวินิจฉัยตีคลุมลงไปอย่างนั้นทั้งหมด ความจริงวิรัชชาตเป็น ชื่อเรียกระบบความคิดของพระพุทธศาสนาทั้งหมด มีความหมายครอบคลุมวิธีคิดที่ได้กล่าวมาแล้ว ข้างต้นหลาย ๆ อย่าง

วิธีคิดแบบนี้ทำให้ความคิดและการวินิจฉัยเรื่องราวต่างๆ ชัดเจนตรงไปตรงมาตามความเป็นจริง เท่าความจริง พอติดกับความจริง เพื่อให้เข้าใจความหมายของวิรัชชาตชัดเจนยิ่งขึ้น ขอจำแนกวิธีคิดแบบวิรัชชาตออกไปในลักษณะต่างๆ ดังนี้

ก. จำแนกโดยแง่ด้านของความจริง แบ่งได้ 2 อย่าง ดังนี้

- จำแนกตามที่เป็นอยู่จริงของสิ่งนั้นๆ คือ ของความจริงให้ตรงตามที่เป็นอยู่ในแง่หนึ่ง ด้านนั้น ไม่ใช่จับเอาความจริงเพียงแง่หนึ่งมาตีคลุมเป็นอย่างนั้นไปหมด

- จำแนกโดยมองความจริงของสิ่งนั้นๆ ให้ครบทุกแง่ทุกด้าน คือ ไม่มองแคบๆ ไม่ติดอยู่กับส่วนเดียวแง่เดียวของสิ่งนั้น แต่มองให้หลายแง่หลายด้าน เช่น คนๆ หนึ่งอาจจะดีในแง่หนึ่ง แต่ไม่ดีในแง่นี้ การคิดจำแนกในแง่นี้ เป็นส่วนเสริมกันกับข้อแรกให้ได้ผลสมบูรณ์ และมีผลรวมไปถึงการเข้าใจในภาวะที่องค์ประกอบต่างๆ มารวมกันโดยครบถ้วน จึงเกิดขึ้นเป็นสิ่งนั้น ๆ เป็นการเห็นที่กว้างไปถึงลักษณะด้านต่างๆ และองค์ประกอบต่างๆ ของมัน

ข. จำแนกโดยส่วนประกอบ คือ วิเคราะห์แยกแยะให้รู้ว่สิ่งนั้นเกิดขึ้นจากองค์ประกอบย่อย ๆ ต่าง ๆ มาชุมนุมกันเข้า ไม่ติดอยู่ภายนอกหรือถูกลวงโดยภาพรวมของสิ่งนั้น ๆ เช่น การแยกแยะคนออกเป็นนามและรูปเป็นขั้น 5 แบ่งซอยออกจนเห็นภาวะที่ไม่เป็นอัตตา

ค. จำแนกโดยลำดับขณะ คือ แยกแยะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ตามลำดับแห่งเหตุปัจจัย ให้มองเห็นตัวเหตุปัจจัยที่แท้จริงที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะ เป็นวิธีที่ใช้มากในฝ่ายอภิปรัชญา ตัวอย่างเช่น

โจรสลันบ้านและฆ่าเจ้าทรัพย์ตาย หากคิดจำแนกโดยลำดับขณะแล้ว จะเห็นว่า โจรโลภอยากได้ทรัพย์ แต่เจ้าทรัพย์เป็นอุปสรรคต่อการได้ทรัพย์นั้น ความโลภทรัพย์จึงเป็นเหตุให้โจรมีโทสะต่อเจ้าทรัพย์ โจรจึงฆ่าเจ้าทรัพย์ ตัวเหตุที่แท้ของการฆ่าคือโทสะ หาใช่โลภะไม่ โลภะเป็นเพียงเหตุให้ลักทรัพย์ และเป็นปัจจัยให้โทสะเกิดเท่านั้น ในภาษาสามัญจะพูดว่า โจรฆ่าคนเพราะความโลภ แต่ถ้าพิจารณาตามขบวนการที่เป็นไปตามลำดับขณะ ความโลภเป็นเพียงตัวการเริ่มต้นในเรื่องนั้นเท่านั้น

ง. จำแนกโดยความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย คือ สืบสาวหาเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์สับทอต่อกันมาของสิ่งหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทำให้มองเห็นความจริงที่สิ่งทั้งหลายไม่ได้ตั้งอยู่ลอย ๆ แต่เกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุแห่งปัจจัย การคิดจำแนกในแง่นี้ตรงกับวิธีคิดแบบที่ 2 คือ วิธีคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัย

ตามแนวคิดนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมอย่างที่เราเรียกว่า อิททัปปัจจยตา หรือ ปฏิจจสมุปบาท เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมนิคาเยกาทสนา หรือ วิธีคิดแบบมัชฌิมนิคาเยกาทสนา

การจำแนกโดยสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย นอกจากช่วยไม่ให้เผลอ มองสิ่งต่าง ๆ อย่างโดดเดี่ยวขาดลอย แล้วยังครอบคลุมไปถึงการที่จะให้รู้จักกับเหตุปัจจัยได้ตรงกับผลของมัน ความชัดเจนที่มักเกิดขึ้นแก่คนทั่วไป 3 อย่าง คือ

1. การนำเอาเรื่องราวอื่น ๆ นอกกรณีมาปะปะสับสนกับเหตุปัจจัยเฉพาะกรณี วิธีคิดแบบนี้ช่วยให้แยกเอาเรื่องราวหรือปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องออกไปจากเหตุปัจจัยที่แท้จริง รวมถึงการจับผลให้ตรงกับเหตุด้วย

2. ความไม่ตระหนักถึงภาวะที่ปรากฏการณ์หรือผลที่คล้ายกัน ซึ่งอาจเกิดจากเหตุปัจจัยที่ต่างกัน หรืออย่างเดียวกัน เช่น การได้ทรัพย์มาอาจเกิดจากขยันทำงาน จากการทำให้ผู้อื่นให้ทรัพย์พอใจ หรือจากการลักขโมยก็ได้ เป็นต้น

3. การไม่ตระหนักถึงเหตุปัจจัยส่วนพิเศษนอกเหนือจากเหตุปัจจัยที่เหมือนกัน คือ คนมักมองเฉพาะแต่เหตุปัจจัย บางอย่างที่ยึดมั่นหมายว่า จะให้เกิดผลอย่างนั้น ๆ ครั้นต่างบุคคลทำเหตุปัจจัยอย่างเดียวกันแล้ว คนหนึ่งได้รับผลที่ต้องการ อีกคนหนึ่งไม่ได้รับผลนั้น ก็เห็นว่าเหตุปัจจัยนั้นไม่ได้ผลจริง

จ. จำแนกโดยเงื่อนไข คือ มองโดยพิจารณาเงื่อนไขประกอบด้วย เช่น ถ้าถามว่าบุคคลนี้ควรคบหรือไม่ ถ้าพระภิกษุเป็นผู้ตอบก็อาจกล่าวว่าถ้าคบแล้วอกุศลธรรมเจริญ อกุศลธรรมเสื่อม ก็ไม่ควรคบ แต่ถ้าคบแล้วอกุศลเสื่อม อกุศลธรรมเจริญ ก็ควรคบ

การตอบวิภาษวาท จะวินิจฉัยโดยพิจารณาเงื่อนไขต่าง ๆ คือ

1. ความโน้มเอียง ความพร้อม นิสัย ความเคยชินต่าง ๆ ซึ่งเด็กได้สั่งสมไว้โดยการอบรมเลี้ยงดูและอิทธิพลทางวัฒนธรรม เป็นต้น เท่าที่อยู่ในขณะนั้น (พูดด้วยภาษาทางธรรมว่า สังขารที่เป็นกุศลและอกุศล คือ แนวความคิดปรุงแต่งที่ได้สะสมจนกลายเป็นความเคยชินเอาไว้) อาจเรียกว่า กายว่า พื้นของเด็ที่จะเล่นไป

2. โยนิโสมนสิการ คือ เด็กรู้จักใช้โยนิโสมนสิการโดยปกติหรือไม่ และแค่ไหน เพียงไร

3. กัลยาณมิตร คือ บุคคลหรืออุปกรณ์ที่จะช่วยชี้แนะแนวทางความคิดความเข้าใจอย่างถูกต้องต่อสิ่งที่พบเห็น หรือที่จะชักนำให้เด็กเกิดโยนิโสมนสิการ อย่างได้ผลหรือไม่ ไม่ว่าจะเป็นกัลยาณมิตรในครอบครัว ในสื่อนวนชนนั้น ๆ หรือทั่ว ๆ ไป ในสังคมก็ตาม

4. ประสบการณ์ คือ สิ่งที่ปล่อยให้แพร่หรือให้เด็กพบเห็นนั้น มีลักษณะหรือคุณสมบัติที่เร้าหรือยั่ว เป็นต้น รุนแรงมากน้อยถึงระดับใด

ทั้ง 4 ข้อนี้ เป็นตัวแปรได้ทั้งนั้น แต่ในกรณีนี้ ยกเอาข้อ 4. ขึ้นตั้งเป็นตัวยืนคำตอบจะเป็นไปได้โดยสัดส่วนซึ่งตอบได้เอง เช่น ถ้าเด็กมีโยนิโสมนสิการดีจริง ๆ กำกับอยู่ หรือพื้นด้านแนวความคิดปรุงแต่งที่เป็นกุศลซึ่งได้สั่งสมอบรมกันไว้โดยครอบครัวหรือวัฒนธรรมมีมาก และเข้มแข็งจริง ๆ แม้ว่าสิ่งที่แพร่หรือปล่อยให้เด็กพบเห็นจะล่อเร้าอย่างมาก ก็ยากที่จะเป็นปัญหา และผลดีต่าง ๆ ก็เป็นอันหวังได้ แต่ถ้าพื้นความโน้มเอียงทางความคิดกุศลก็ไม่ได้สั่งสมอบรมกันไว้โยนิโสมนสิการก็ไม่เคยฝึกกันไว้ แล้วยังไม่จัดเตรียมให้มีกัลยาณมิตรไว้ด้วยการปล่อยนั้น ก็มีความหมายเท่ากันเป็นการสร้างเสริมสนับสนุนปัญหาและเป็นการตั้งใจทำลายเด็กโดยใช้ยาพิษเพื่อเสียนั่นเอง

ฉ. วิชชาพาหนะในฐานะวิธีตอบปัญหาอย่างหนึ่ง วิชชาพาหนะปรากฏอยู่บ่อย ๆ ในรูปของการตอบปัญหาและท่านจัดเป็นวิธีตอบปัญหาอย่างหนึ่ง ในบรรดาวิธีตอบปัญหา 4 อย่าง มีชื่อเฉพาะเรียกว่า วิชชาพาหนะพยากรณ์ ซึ่งก็คือ การนำเอาวิชชาพาหนะไปใช้ในการตอบปัญหา หรือ ตอบปัญหาตามแบบวิชชาพาหนะนั้นเอง

เพื่อความเข้าใจชัดเจนในเรื่องนี้ ถึงทราบวิธีตอบปัญหา (ปัญหาพยากรณ์) 4 อย่าง คือ

1. เอกังสพยากรณ์ การตอบอย่างเดียวเด็ดขาด
2. วิชชาพยากรณ์ การแยกแยะตอบ
3. ปฏิปจฉาพยากรณ์ การตอบโดยย้อนถาม
4. ฐปนะ การยั้งหรือหยุด พับปัญหาเสีย ไม่ตอบ

วิธีตอบ 4 อย่างนี้ แบ่งตามลักษณะของปัญหา ดังนั้น ปัญหาจึงแบ่งได้เป็น 4 ประเภทตรงกับวิธีตอบเหล่านั้น จะยกตัวอย่างปัญหาตามที่แสดงไว้ในคัมภีร์รุ่นหลังมาแสดงประกอบความเข้าใจดังนี้

1. **เอกังสพยากรณ์ปัญหา** ปัญหาที่ควรแยกแยะหรือจำแนกตอบ เช่น ถามว่าสิ่งที่ไม่เที่ยง ได้แก่ จักขุไข่มุข พึงตอบได้ทีเดียวแน่นอนลงไปว่าใช่

2. **วิชชาพยากรณ์ปัญหา** ปัญหาที่ควรแยกแยะหรือจำแนกตอบ เช่น ถามว่าสิ่งที่ไม่เที่ยง ได้แก่ จักขุไข่มุข พึงแยกแยะตอบว่า ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น แม้โสตะ ฆานะ เป็นต้น ก็ไม่เที่ยง

3. **ปฏิปจฉาพยากรณ์ปัญหา** ปัญหาที่ไม่ควรตอบโดยย้อนถาม เช่น ถามว่าจักขุฉันใดโสตะก็ฉันนั้น โสตะฉันใด จักขุก็ฉันนั้น ไข่มุข พึงย้อนถามว่า มุ่งความหมายแง่ใด ถามใด หมายถึงแง่ใช้ดูหรือเห็น ก็ไม่ใช่ แต่ถ้ามุ่งความหมายแง่ว่าไม่เที่ยงก็ใช่

4. **ฐปนียปัญหา** ปัญหาที่พึงยับยั้ง หรือพับเสีย ไม่ควรตอบ เช่น ถามว่า ชีวิตกับสรีระ คือสิ่งเดียวกันใช่ไหม พึงยับยั้งเสียไม่ต้องตอบ

นี่ก็เป็นเพียงตัวอย่างสั้น ๆ ง่าย ๆ เพื่อความเข้าใจเบื้องต้น เมื่อว่าโดยใจความปัญหาแบบที่ 1 ได้แก่ ปัญหาซึ่งไม่มีแง่ที่จะต้องชี้แจงหรือไม่มีเงื่อนไข จึงตอบแน่นอนลงไปอย่างใดอย่างหนึ่งได้ทันที เช่น อีกตัวอย่างหนึ่งว่าคนทุกคนต้องตายใช่ไหม ก็ตอบได้ทันทีว่าใช่ ปัญหาแบบที่ 2 ได้แก่ แ่งซึ่งจะต้องมีเรื่องที่จะต้องชี้แจง โดยใช้วิธีวิชชาพาหนะต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ปัญหาแบบที่ 3 พึงย้อนถามความเข้าใจกันก่อนจึงจะตอบ หรือตอบด้วยอาการย้อนถาม หรือสอบถามไปตอบไป อาจใช้ประกอบไปกับการตอบ แบบที่ 2 คือ ควบกับวิชชาพยากรณ์ในบาลี พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีย้อนถามบ่อย ๆ

และด้วยการทรงย้อนถามนั้น ผู้ถามจะค่อย ๆ เข้าใจสิ่งที่เขาถามไปเอง หรือช่วยให้เขาตอบปัญหาของเขาเอง โดยพระองค์เพียงทรงชี้แนะแ่คิดต่อให้ ไม่ต้องทรงตอบ ส่วนปัญหาแบบที่ 4 ซึ่งควรยับยั้งไม่ตอบ ได้แก่ คำถามเหลวไหลไร้สาระจำพวกหนวดเต่าเขากระต่ายบ้าง ปัญหาที่เขายังไม่พร้อมที่จะเข้าใจ จึงยับยั้งไว้ก่อน หันไปทำความเข้าใจเรื่องอื่นที่เป็นการเตรียมพื้นของเขา ก่อนแล้วจึงค่อยมาพูดกันใหม่หรือให้เข้าใจได้เองบ้างปัญหาที่ตั้งมาไม่ถูก โดยคิดขึ้นจากความเข้าใจผิด ไม่ตรงตามสภาวะ หรือไม่มีตัวสภาวะอย่างนั้นจริง เช่น ตัวอย่างในบาลี มีผู้ถามว่า ใคร เป็นต้น ซึ่งไม่อาจตอบตามที่เขายกยักฟังได้ จึงต้องยับยั้งหรือพับเสีย อาจชี้แจงเหตุผลในการไม่ตอบ หรือให้เขาตั้งคำถามใหม่ให้ถูกต้องตามสภาวะ

12) กาลามสูตร

พระธรรมปิฎก (2546: 232) กาลามสูตรกัณยานิยฐาน 10 หมายถึง วิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัย หรือหลักความเชื่อ ที่ตรัสไว้ในกาลามสูตร

1. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา (มา อนุสสเวน)
2. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบๆ กันมา (มา ปรมปราย)
3. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ (มา อติกราย)
4. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำรา หรือคัมภีร์ (มา ปิฎกสมปทานน)
5. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรก (มา ตกกเหตุ)
6. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะอนุমান (มา นยเหตุ)
7. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล (มา อาการปริวิตกเกณ)
8. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว (มา ทิฏฐินิฆมานกขนติยา)
9. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ (มา ภพพรูปตาย)
10. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา (มา สมโณ โน ครูติ)

ต่อเมื่อใด รู้เข้าใจด้วยตนว่า ธรรมเหล่านั้น เป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้น แล้ว จึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น

หลักธรรม	กรณี ที่ 1	กรณี ที่ 2	กรณี ที่ 3	กรณี ที่ 4	กรณี ที่ 5	กรณี ที่ 6	กรณี ที่ 7	กรณี ที่ 8	กรณี ที่ 9	กรณี ที่ 10	กรณี ที่ 11	กรณี ที่ 12	กรณี ที่ 13	กรณี ที่ 14	กรณี ที่ 15	รวม
1. หลักขันติธรรม	✓	✓	✓		✓		✓		✓	✓			✓	✓	✓	10
2. หลักสามัคคีธรรม	✓				✓		✓	✓	✓	✓					✓	7
3. หลักไตรสิกขา 3	✓	✓	✓	✓			✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	12
4. หลักกวีสุจริต 4	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓				✓	10
5. หลักพละ 4	✓		✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓				9
6. หลักพรหมวิหาร 4	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	15
7. หลักขรวาสธรรม 4	✓	✓			✓		✓		✓	✓						6
8. หลักสังคหวัตถุ 4	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓		✓	✓		11
9. หลักจักรวรรดิวัตร 5, 12			✓			✓			✓	✓			✓	✓		6
10. หลักสาราณียธรรม 6	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	15
11. หลักโยนิโสมนสิการ 10	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	15
12. หลักกาลามสูตร 10				✓		✓						✓	✓	✓		5
รวม	10	8	9	7	8	7	9	6	11	10	7	6	8	8	7	121

แผนภาพที่ 17 ประมวลหลักธรรมที่สนับสนุนการแก้ไขปัญหาคาความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก

จากแผนภาพที่ 17 ทำให้ทราบได้ว่า พระพุทธองค์ทรงเลือกใช้วิธีการแก้ไขปัญหามากหลายรูปแบบแตกต่างกันไป ตามลักษณะจิตนิสัยของแต่ละบุคคล โดยคำนึงถึงบริบทหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นของปัญหาว่า ควรหรือเหมาะสมที่จะใช้หลักธรรมข้อใดมาแนะนำให้เป็นหลักประพฤติปฏิบัติในการแก้ไขปัญหานั้น ซึ่งในแต่ละกรณี อาจจำเป็นต้องใช้หลักธรรมหลากหลายข้อด้วยกัน หรือทรงเลือกใช้หลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งแก้ไขปัญหานั้นในหลายกรณีได้อีกประการหนึ่งด้วย

ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า หลักธรรมที่สนับสนุนการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : วิเคราะห์จากพระไตรปิฎกนั้น จำแนกโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ หลักพรหมวิหารธรรม 4 หลักสารณียธรรม 6 และหลักโยนิโสมนสิการ ได้ 15 กรณีศึกษา รองลงมาคือ หลักไตรสิกขา ได้ 12 กรณีศึกษา และหลักสังคหวัตถุ 4 ได้ 11 กรณีศึกษา ตามลำดับ

ส่วนกรณีศึกษาที่สามารถนำหลักธรรมต่างๆ มาประยุกต์ใช้ได้มากที่สุด ได้แก่ กรณีศึกษาที่ 9 คือ เรื่องนางกาลสิยักษิณี ได้ 11 หลักธรรม รองลงมาได้แก่ กรณีศึกษาที่ 1 คือ เรื่องพระภิกษุโกสัมพี และกรณีศึกษาที่ 10 คือ เรื่องแม่น้ำโรหิณี ได้ 10 หลักธรรม ตามลำดับ

4.3 การประยุกต์ใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา

หลักธรรมที่สนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาเท่าที่สืบค้นได้จากพระไตรปิฎก สามารถนำมาบูรณาการใช้เป็นพุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ให้ยุติลง สร้างสันติสุข สันติภาพขึ้นมาทดแทน เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปแนวคิดวิธีการแก้ไขปัญหามาบูรณาการให้เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ จำแนกออกเป็น 4 วิธี ดังนี้

1) เอื้อต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ทำให้สังคมเกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ชีวิต ประสบการณ์ทำงาน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยจิตเมตตาเอื้อเพื่อปรารถนาดีต่อกัน สนทนาปราศรัย ปรึกษาหารือกันด้วยการประสานประโยชน์แก่ส่วนตนและส่วนร่วมได้อย่างกลมเกลียว สมัคสมานสามัคคีกัน โดยการใช้หลักธรรมที่ได้ค้นพบจากการวิเคราะห์พระไตรปิฎกมาบูรณาการให้เข้ากับการดำเนินชีวิต เช่น หลักความอดทน (ขันติธรรม) หลักสมานฉันท์ (สามัคคีธรรม) หลักการเจรจาเพื่อประสานประโยชน์ (วชิสุจจริต) และหลักความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน (พรหมวิหารธรรม) เป็นต้น

2) พัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคม ทำให้สังคมเกิดการตื่นรู้ เข้าใจ เท่าทันกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ได้พัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขัน การปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจทำให้เกิดความบกพร่อง ขาดความสมดุล ขาดเสถียรภาพในการทำงานและการดำเนินชีวิตได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีหลักการและกลยุทธ์ที่ดีในการวางแผนชีวิต โดยเริ่มต้นจากการวางแผนชีวิตของตนที่ตั้งมั่นอยู่ในความคุณงามความดี มีความประพฤติที่สุจริตตามทำนองคลองธรรม มีความเชื่อมั่นและปณิธานที่มั่นคง มีสัจจะเป็นพื้นฐาน มีความเพียรพยายามเป็นแรงขับเคลื่อน มีปัญญาเป็นเครื่องนำทางสู่เป้าหมายและความสำเร็จ ด้วย

หลักคุณธรรมพื้นฐาน เช่น หลักแห่งการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทางกาย วาจา และใจ ให้เกิดสมาธิ และมีสติปัญญา (ไตรสิกขา) หลักแห่งพลังใจนำสู่ความสำเร็จ (พละ) และหลักของการอยู่ครองเรือนให้ผาสุก (ฆราวาสธรรม) เป็นต้น

3) ตอบสนองชุมชน สังคม และประเทศชาติ ด้วยการเริ่มต้นจากการให้ การแบ่งปัน การเจรจาด้วยถ้อยคำที่ประสานประโยชน์ มีการกระทำความดีที่ดงามสม่ำเสมอ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม เป็นผู้ไม่นิ่งดูดายต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ด้วยการเอาตัวรอดหรือแสวงหาความสุขสบายแต่เพียงผู้เดียว โดยการนึกคิดคำนึงถึงความทุกข์ยากลำบากของผู้อื่น คือ การสละเรี่ยวแรงและสติปัญญาเพื่อทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ทุกภาคส่วนด้วยการขวนขวายช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยหลักธรรมเหล่านี้ เช่น หลักธรรมที่เชื่อมความรักความผูกพัน หรือการผูกมิตรไมตรีต่อกันอย่างมีรู้คลายระหว่างคนในครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ (สังคหวัตถุ) และวัตรของพระเจ้าจักรพรรดิที่ทรงบำเพ็ญสม่ำเสมอเป็นหน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ (จักรวรรดิวัตร) เป็นต้น

4) เกื้อกูล/เยียวยา/รักษาวิกฤตการณ์โลก พระพุทธศาสนามีหลักการที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และความจริงของธรรมชาติ แต่อาจขัดแย้งกับแนวคิดหรือพฤติกรรมธรรมชาติของมนุษย์ผ่านการยึดถือ “กฎ-เกณฑ์-กติกา-หลักการ” ที่ถูกต้อง และเป็นประโยชน์สำหรับทุกคน อย่างไม่เลือกปฏิบัติ มีความเป็นกลาง โดยพระพุทธเจ้าได้ยก “ธรรม-วินัย” เป็นธรรมานุญสูงสุดขององค์การ หลังพระพุทธองค์ทรงปรินิพพานแล้ว มาเป็นหลักการสำคัญในการแก้ไขปัญหาหรือวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น หลักการอยู่ร่วมกันในสังคม ทุกคนควรรู้หน้าที่และความสัมพันธ์ของคนในสังคม ควรปฏิบัติต่อกันในสังคมเพื่อความสามัคคี ไม่ว่าจะอยู่ในตำแหน่งหรือฐานะใดในสังคม ไม่เกิดการตั้งข้อรังเกียจอันเป็นเหตุให้เกิดการแตกความสามัคคีของคนในสังคม (หลักสาราณียธรรม) หลักการพิจารณาเหตุปัจจัยต่างๆ ด้วยสติปัญญาอันประกอบด้วยเหตุและผล จนเข้าใจถึงสภาวะที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ โดยละเอียด (โยนิโสมนสิการ) และหลักการและวิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัย หรือหลักความเชื่อ (กาลามสูตร) เป็นต้น

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา: วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก” นี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก 2) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก 3) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่สนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) หลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
- 2) รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาและหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
- 3) แนวทางการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้ง
- 4) ข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

5.1 หลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก พบว่า

พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในกรณีต่างๆ เพื่อลดการสูญเสีย ขจัดปัญหาความขัดแย้ง ทั้งในส่วนบุคคลและส่วนรวม ให้คลี่คลาย สงบลงได้ หันกลับมาสามัคคี รักใคร่กลมเกลียว ประองดองกันเช่นเดิม ด้วยวิธีการที่หลากหลาย และได้นำเอาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีของตะวันตกมาบูรณาการกับแนวคิดทางตะวันออกด้วย เพื่ออธิบายกระบวนการแก้ไขปัญหาให้เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ค้นคว้า จากเอกสารที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา อนุฎีกา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว พบว่า พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการทั้งหมด 15 วิธี ดังนี้ 1) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการลงโทษ ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระภิกษุเมืองโกสัมพี เป็นต้น 2) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการบัญญัติพระวินัย ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระสาครตะ เป็นต้น 3) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการพึ่งพาตนเอง ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระ จูฬบันถก เป็นต้น 4) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้สติปัญญา ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระวังคีสสะ เป็นต้น 5) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการวางตัวเป็นกลาง ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระเจ้าวิฑูทกะ เป็นต้น 6) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้อิทธิปาฏิหาริย์ ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระอรุเวลกัสสปะ เป็นต้น 7) วิธีการแก้ไข

ปัญหาโดยการเผชิญหน้า ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระนางมาคันติยา เป็นต้น 8) วิธีการแก้ไขปัญห โดยการหลีกเลี่ยง ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระภททวัคคีย์ เป็นต้น 9) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการ เจริญ ยกตัวอย่างเช่น กรณีของนางกาลสิริกษิณี เป็นต้น 10) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการ ประณีประนอม ยกตัวอย่างเช่น กรณีแม่น้ำโรหิณี เป็นต้น 11) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการให้รางวัล ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระนันทะ เป็นต้น 12) วิธีการแก้ไขปัญหโดยใช้กุศโลบาย ยกตัวอย่าง เช่น กรณีของพระนางรูปนันทา เป็นต้น 13) วิธีการแก้ไขปัญหโดยการพิสูจน์ความจริง ยกตัวอย่าง เช่น กรณีของนางปฐาจารา เป็นต้น 14) วิธีการแก้ไขปัญหโดยใช้กฎแห่งธรรมชาติ ยกตัวอย่าง เช่น กรณีของนางกิสาโคตมี เป็นต้น 15) วิธีการแก้ไขปัญหโดยใช้หลักศาสนาและวัฒนธรรม ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระติสสะ เป็นต้น

5.2 รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาและหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก : วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก พบว่า

รูปแบบวิธีคิดแบบแก้ปัญห หรือวิธีคิดแบบอริยสัจสี่ เป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องจากวิธีคิดแบบ รู้เท่าทันธรรมดานั่นเอง คือ เมื่อเข้าใจคติธรรมดาของสิ่งทั้งหลายวางใจได้และตกลงใจว่าจะแก้ปัญห ที่ตัวเหตุตัวปัจจัย จากนั้นก็ดำเนินความคิดต่อไปตามวิธีคิดแบบอริยสัจสี่นี้ วิธีคิดแบบนี้มีหลักการ สำคัญคือ การเริ่มต้นจากปัญหหรือทุกข์โดยกำหนดรู้ ทำความเข้าใจปัญหหรือความทุกข์ให้ชัดเจน แล้วสืบค้นหาสาเหตุเพื่อเตรียมแก้ปัญห พร้อมกันนั้นก็กำหนดเป้าหมายของตนให้แน่ชัดว่าคืออะไร จะเป็นไปได้หรือไม่ จะเป็นไปได้อย่างไร แล้วคิดวางวิธีปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหโดย สอดคล้องกับการที่จะบรรลุจุดหมายที่ได้กำหนดไว้นั้น ทั้งนี้อาจจัดวางเป็นขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดรู้ คือ แจกแจงแกลงปัญห ทำความเข้าใจปัญห สภาพและขอบเขตของ ปัญหให้เข้าใจชัดเจนว่าเป็นอะไร คืออะไร เป็นที่ตรงไหนเหมือนแพทย์ตรวจดูอาการของโรค ดูความ ผิดปกติของร่างกาย วินิจฉัยให้รู้ว่าเป็นอะไร ที่ตรงไหน รู้เข้าใจโรคและร่างกายเฉพาะอย่างยิ่งส่วนซึ่ง เป็นที่ตั้งของโรคให้ชัดเจน (ทุกข์)

ขั้นที่ 2 สืบสวนเหตุแห่งทุกข์ที่จะพึงละ คือ วิเคราะห์ค้นหามูลเหตุหรือต้นตอของปัญห ซึ่งจะองแก้ไขกำจัดหรือทำให้หมดสิ้นไป ตามปกติขั้นนี้ตรงกับวิธีคิดแบบที่ 1 คือ วิธีคิดแบบปัจจัยการ นั้นเอง เหมือนแพทย์ค้นหาสมุติฐานของโรค หาสาเหตุของโรค ซึ่งจะนำไปสู่การรักษาที่ถูกต้องตรง จุด มิใช่รักษาแต่เพียงอาการ (สาเหตุแห่งทุกข์)

ขั้นที่ 3 เล็งหมายชัดซึ่งการดับทุกข์ที่จะทำให้สำเร็จ คือ เล็งเห็นชัดเจนถึงภาวะปราศจาก ปัญหซึ่งมุ่งหมายว่าคืออะไร เป็นไปได้จริงหรือไม่ อย่างไร มีความชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายและ หลักการทั่วไป หรือตัวกระบวนการของการแก้ปัญหก่อนที่จะวางรายละเอียดและกลวิธีปลีกย่อยใน ขั้นตอนการ เหมือนแพทย์รู้ว่าโรคนั้นรักษาได้ มองเห็นกระบวนการของโรคชัดเจนว่าจะหายไปได้ อย่างไร (ความดับทุกข์)

ขั้นที่ 4 จัดวางวิธีการดับทุกข์ที่จะต้องปฏิบัติ คือ เมื่อมีความชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมาย และหลักการทั่วไปแล้ว ก็กำหนดวางวิธีการ แผนการและรายการที่จะต้องทำในการที่จะแก้ไขกำจัดสาเหตุของปัญหาให้สำเร็จ โดยสอดคล้องกับเป้าหมายและหลักการทั่วไปนั้นเพื่อเตรียมแก้ไขปัญหาคต่อไป (หนทางแห่งความดับทุกข์)

อริยสัจ 4 เป็นวิธีการจัดการกับความขัดแย้งวิธีหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้นระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ผิดกับการใช้ความรุนแรง ซึ่งทุกฝ่ายอ้างว่าเป็นวิธีการสุดท้าย ซึ่งบางกรณีสามารถบรรลุผลในระยะสั้นเป็นรูปธรรมชัดเจน แต่หากความขัดแย้งดำรงอยู่เพียงแต่ถูกกดไว้ โอกาสที่จะเกิดความรุนแรงในระยะยาวย่อมมีอยู่ ส่วนในทางนามธรรม เช่น ความเข้าใจอันดีความสามัคคีปรองดอง นั้นย่อมเกิดขึ้นได้ยากด้วยวิถีความรุนแรง เพราะความเชื่อว่าจะให้ผลที่ยั่งยืนและเป็นไปตามหลักจริยธรรม หรือ ศาสนธรรม ซึ่งล้วนเป็นไปตามหลักการบริหารเพื่อลดความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง

หลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า พระพุทธองค์มิได้ทรงใช้หลักการหรือหลักธรรมเพียงข้อใดข้อหนึ่งเท่านั้นแก้ไขปัญหาค หากแต่ปรากฏว่าพระพุทธองค์ได้ทรงใช้หลักธรรมอื่นๆ มาสนับสนุนและแก้ไขปัญหาคที่เกิดขึ้นอีกด้วย ได้แก่ 1) หลักขันติธรรม 2) หลักสามัคคีธรรม 3) หลักไตรสิกขา 4) หลักวิสุทธิ 5) หลักพละ 6) หลักพรหมวิหาร 7) หลักฆราวาสธรรม 8) หลักสังคหวัตถุ 9) หลักจักรวรรดิวัตร 10) หลักสาราณียธรรม 11) หลักโยนิโสมนสิการ 12) หลักกาลามสูตร 10 เป็นต้น

5.3 แนวทางการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้ง พบว่าหลักธรรมที่สนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพุทธศาสนาเท่าที่สืบค้นได้จากพระไตรปิฎกสามารถนำมาบูรณาการใช้เป็นพุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ให้ยุติลง สร้างสันติสุข สันติภาพขึ้นมาทดแทน เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปแนวคิดวิธีการแก้ไขปัญหาคโดยใช้หลักธรรมมาบูรณาการให้เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ จำแนกออกเป็น 4 วิธี ดังนี้

1. เอื้อต่อการดำเนินชีวิต ความมองความขัดแย้งเป็นเพียงปรากฏการณ์ แปลว่าเมื่อเกิดความขัดแย้งภายในการทำงาน จึงมองต่อไปได้ว่า ธรรมชาติของความโกรธ ความขัดแย้งในการทำงานร่วมกันเป็นเรื่องปกติ ไม่ได้พิสดารหรือแปลกอย่างไร เมื่อมาสู่ท่าทีแบบชาวพุทธดังกรณีพระพุทธเจ้าถูกพราหมณ์ด่าแต่พระองค์ไม่รับคำด่า ดังปรากฏใน “อภิกษุสสูตร” เป็นพุทธพจน์ที่ว่า “ท่านด่าเราผู้ไม่ด่าอยู่ ท่านโกรธเราผู้ไม่โกรธอยู่ ท่านหมายมันเราผู้ไม่หมายมันอยู่ เราไม่รับเรื่องมีการด่าเป็นต้นของท่านนั้น ดูก่อนพราหมณ์ เรื่องมีการด่าเป็นต้นนั้นก็เป็นของท่านผู้เดียว” (ส.ส. (ไทย) 15/188/266) ดังที่เราได้ยินบ่อย ๆ ว่า “ผลไม้ที่เจ้าบ้านนำมาเลี้ยงแขก แขกไม่กินผลไม้จะเป็นของใคร” ด่าแล้วไม่ด่าตอบไม่ใส่ใจ ไม่รับคำด่านั้นก็เป็นเจ้าของผู้ด่านั้นเอง พระพุทธเจ้าใช้วิธีการมองสิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงปรากฏการณ์ และไม่รับต่อความขัดแย้ง หรือคำด่า บริภาษ อันหมายถึงความโกรธ เกลียดพยาบาท และดำเนินชีวิตทำหน้าที่ต่อไป หรือทำหน้าที่ตามภาระงาน

ต่อไป ให้มีมุมมองต่อความขัดแย้งเป็นเพียงปรากฏการณ์ด้วยท่าทีในแบบ “เกิดขึ้น-มีอยู่-และสลายไป” รวมไปถึงเหตุการณ์ที่ปรากฏใน “ปุณณสูตร” ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ของพระปุณณะกับท่าทีต่อความรุนแรง โดยเป็นวิธีการยุติความรุนแรง ที่ไม่ “สะท้อนกลับ” ดังจะเห็นว่า “เขาด่า ดีกว่าเขาทำร้าย ทำร้ายดีกว่าฆ่า ถ้ามันจะถูกฆ่าก็ถือว่าเป็นการสละร่างกายเพื่อหลีกเลี่ยงร่างกายอันเป็นทุกข์ไปเสียได้” (ส.สพ. (ไทย) 18/10/112-117)

ดังนั้นพฤติกรรมแบบนี้เป็นท่าทีแบบชาวพุทธ คือ “การวาง” และ “เฉย” อย่างเข้าใจ เมื่อนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในท่าทีแบบนี้มาใช้ อาจเทียบเคียงได้ว่า กรณีมีการประชุมจะโต้แย้งในภาระงานที่เกิดขึ้น อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ และต้องมีผลเป็นการต่างอย่างสร้างสรรค์ได้ แต่ “ต้อง” จบ โดยให้อือเป็นเพียงปรากฏการณ์ ขัดแย้ง เห็นต่างได้ แต่งานต้องเดิน เมื่อมีความขัดแย้งในงาน ผู้ปฏิบัติจึงต้องรู้จักวางท่าทีต่อความขัดแย้งภายในองค์การให้ถูกต้อง งานเป็นงาน หรืองานต้องไม่สัมพันธ์กับความเป็นส่วนตัว จนกลายเป็นเสียทั้งงานและเสียทั้งคน

2. พัฒนาคุณภาพชีวิต มองความขัดแย้งในองค์การเป็นการพัฒนาคุณธรรมภายใน แปลว่าต้องใช้ความอดทน และข้ามผ่านความขัดแย้ง ความโกรธ พยาบาท อาฆาต ดังกรณีที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังโกสัมพี นางมาคันทียาที่มีความแค้นกับพระพุทธเจ้าได้ให้มหาดเล็กไปว่าจ้างชาวบ้าน มารุมด่าพระพุทธเจ้า เยี่ยงอย่างจาริกไปสถานที่แห่งใดในเมืองนี้ ก็ถูกด่าประจาน ประณามจนพระอานนท์ทูลให้พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังที่อื่น พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบพระอานนท์ว่า “ถ้าไปเมืองอื่น และคนในเมืองนั้น ด่าและบริภาษเรา เหมือนที่นี่ เราจะไปที่ไหนต่อ” พระอานนท์ตอบว่า “เราก็จะไปที่เมืองอื่น” พระพุทธเจ้าถามอีกว่า “ถ้าคนในเมืองนั้นยังด่าและบริภาษเราอีก จะไปไหนต่อ” พระอานนท์ตอบอีกว่า “ก็จะไปเมืองอื่นอีก ที่คนไม่ด่าไม่บริภาษเรา” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เรื่องเกิดที่นี่ และเรื่องทั้งหมดก็จะจบลงที่นี่ เราจะไปไหน ถ้าเราชนะที่นี่ได้ ที่ไหนๆเราก็มิแพ้คนในเมืองนั้น พวกเขาด่าพากันบริภาษพระพุทธเจ้ากับพระอานนท์เป็นเวลาเจ็ดวัน” เมื่อชาวเมืองหามูลใส่ร้ายไม่ได้ เรื่องก็จบลงถ้าสรุปความสั้น ๆ ได้ว่า “หนีจะหนีอยู่ล้าไป” แปลว่าการจัดการความขัดแย้งเห็นต่างเหตุต้องดับที่เหตุในทางตรงกันข้ามถ้าไม่ข้ามผ่าน ความโกรธ อาฆาต พยาบาทนั้น ก็จะเป็นทั้งอาวุธที่ทำลายคนอื่น หรือคู่ขัดแย้ง ดังกรณีวิพทูทกะกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ศากยวงศ์ ความขัดแย้งได้กลายเป็นเครื่องทำลายที่ทรงอำนาจ และในเวลาเดียวกัน ความขัดแย้งนั้นก็ทำลาย คู่ขัดแย้งนั้นให้ได้พบกับความสูญเสีย หรือเสียหาย หรือเป็นความหายนะตามมา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความโกรธ ซึ่งมิร่าเป็นพิษ มียอดหวาน” (ส.ส. (ไทย) 15/71/79)

ฉะนั้นการข้ามผ่านด้วยความอดทน และพยายามทำให้เป็นเพียงปรากฏการณ์ จึงเป็นความจำเป็น และมีความหมายเป็นความสงบ หรือความสุขอันจะพึงเกิดขึ้น ในทางกลับกันถ้าไม่ปฏิบัติ หรือปฏิบัติได้ผลก็จะเกิดขึ้นในทางตรงกันข้าม ดังนั้นการพัฒนาคุณธรรมภายใน ผ่านความอดทน ระงับความโกรธให้เป็นไมโกรธ จนไม่ให้เป็นพยาบาท อาฆาต จึงมีความหมายเป็นการพัฒนาองค์คุณภายในของพนักงาน หรือบุคลากร ย่อมมีความหมายเป็นการลด ขจัด หรือยุติข้อขัดแย้งในองค์การได้ด้วยเช่นกัน เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันความขัดแย้งอย่างเข้าใจและวางท่าทีต่อความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนองค์การในภาพรวมได้

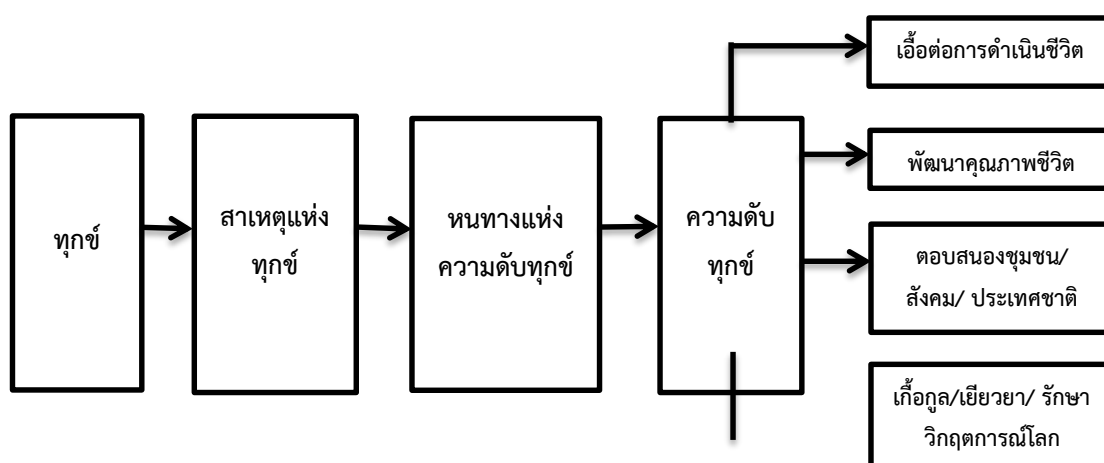
3. ตอบสนองชุมชน/สังคม/ประเทศชาติ กล่าวคือ การใช้ความขัดแย้ง แข่งขัน ไปสู่การแข่งกันทำงาน เพื่อเป้าหมายของงาน หมายถึง ในทุกองค์การ การแข่งขันเป็นองค์ประกอบร่วม

ของการจัดการภายใน แต่ในเวลาเดียวกัน การแข่งขันอย่างสร้างสรรค์ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเป็น การแข่งขันบนหลักการที่ถูกต้อง และเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดขององค์การเป็นสำคัญ ดังนั้นต้อง แปลงความขัดแย้งให้เป็นการแข่งขัน ที่โปร่งใส หรือเป็นไปตามเจตจำนงขององค์การ รวมทั้งเป็นไป เพื่อประโยชน์ของสมาชิกในองค์การเป็นสำคัญ

ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เอโส हि อุตตริโต ภราวโห รุทธโร โย ปเรสาธิปนนานิ สยิ สनธาคู มรหติ” มีใจความว่า “ผู้ใดเมื่อคนเหล่านี้นัดแย้งกันอยู่ ตนเองเป็นผู้ประสานให้พวกเขาดีกัน ผู้นั้น คือคนรับภาระและจัดการธุระที่ยอดเยี่ยม” (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 27) ในความหมายก็คือการไกล่เกลี่ยประสานความขัดแย้งเพื่อเป้าหมายของงาน เป็นภาระสำคัญของ สมาชิกในองค์การ เมื่อสามารถขับเคลื่อนการทำงาน สลายหรือความขัดแย้งได้ แล้วพัฒนางานจาก ความขัดแย้งหรือสร้างแรงจูงใจ แรงขับในความแตกต่างให้เป็นประสิทธิภาพในการทำงานก็ย่อมจะ เป็นประโยชน์กับองค์การได้

4. เกื้อกูล/เยียวยา/รักษาวิกฤตการณ์โลก หมายถึง การแก้ไขความขัดแย้งต้องยึด หลักการ ธรรมาภิบาล และเป้าหมายสูงสุดขององค์การ เมื่อถึงที่สุดจะขัดแย้งหรือแข่งขันด้วยเรื่องอัน ไດ ต้องไปจบที่หลักการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “นาหิ ภิกขเว โลเกนะ วิวาทมิ” เป็นต้น แปลความ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตย่อมไม่ขัดแย้งกับชาวโลก แต่ชาวโลกย่อมขัดแย้งกับเรา ธรรมาที่ย่อม ไม่ขัดแย้งกับใคร ๆ ในโลก” (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 27) หลักการของ พระพุทธศาสนาเป็นหลักการที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และความจริงของธรรมชาติ แต่อาจขัดแย้งกับ แนวคิด หรือพฤติกรรมธรรมชาติของมนุษย์หรือไหลไปตามธรรมชาติโดยไม่พยายามปลดปล่อย หรือ กระทำให้เกิด หรือดำเนินการเป็นไปตามความเหมาะสมแต่ประการใดไม่

ความขัดแย้งในองค์การสิ่งสำคัญ ที่จะต้องแก้ไข หรือบรรเทาให้ยุติหรือหมดไป โดยให้ แก้ไขความขัดแย้ง ผ่านการยึดถือ “กฎ-เกณฑ์-กติกา-หลักการ” ที่ถูกต้อง และเป็นประโยชน์สำหรับ ทุกคน อย่างไม่เลือกปฏิบัติ เป็นหลักการกลาง หรือเจตจำนงขององค์การเป็นสำคัญ อาจรวมไปถึง “ธรรมาภิบาล” หรือคุณภาพขององค์การต่อหลักการที่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทาง พระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ยก “ธรรม-วินัย” เป็นธรรมานุญสูงสุดขององค์การ หลังพระพุทธองค์ ทรงปรินิพพานแล้ว ดังนั้นการก้าวข้ามความขัดแย้งต้องให้ความสำคัญกับหลักการ เช่น เราขัดกันด้วย เรื่องอะไร แต่เมื่อถึงที่สุดต้องไปจบที่หลักการกลาง หลักการสากลเป็นที่ยอมรับขององค์การ ถ้า ในทางพระธรรมวินัย จะมีคำว่า “ธรรมยุติ” หรือยุติด้วยหลักการที่ถูกต้องคือพระธรรมวินัย อันรวม ไปถึงการใช้หลักคิดสากลเป็นเครื่องยุติปัญหาข้อขัดแย้งเหล่านั้น ดังแผนภาพต่อไปนี้





แผนภาพที่ 18 การประยุกต์ใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักอริยสัจ 4

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) พุทธศาสนานิยามความเป็นไปของชีวิตได้ชัดเจนว่าเกิดจากเหตุปัจจัยปรุงแต่ง และเหตุปัจจัยก็มีมากมาย ซึ่งยังผลทำให้ชีวิตแต่ละชีวิตมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างของบุคคลที่มีต่างกันนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการชีวิตให้ราบรื่นได้ โดยเฉพาะปัญหาของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาติ จึงต้องคำนึงอยู่เสมอในการบริหารจัดการความขัดแย้งให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

2) ผลการวิเคราะห์ในรายละเอียดแสดงให้เห็นว่าการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนานั้น เกิดขึ้นภายในจิตใจเป็นอันดับแรก ซึ่งผู้ที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้ง จึงต้องคำนึงถึงผลทางนามธรรมมิให้ด้อยไปกว่าการมุ่งผลทางรูปธรรมและทางพฤติกรรม

3) องค์ธรรมแห่งอริยสัจ 4 เป็นองค์ธรรมที่สนองต่อการบริหารจัดการความขัดแย้งได้ทั้งในภาพกว้างและในรายละเอียดที่ลึกซึ้ง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้งได้อย่างกว้างขวาง

5.4.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการบริหารจัดการความขัดแย้งระหว่างกระบวนการแก้ไขปัญหาระหว่างทางตะวันออกและตะวันตก

2) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งและการแก้ไขปัญหาจากชาดกเรื่องอื่นๆ เช่น เติมียชาดก สุวรรณสามชาดก มหาชนกชาดก มโหสถชาดก และมหาเวสสันดรชาดก เป็นต้น เพื่อจะได้เห็นตัวอย่างของความขัดแย้ง และตัวอย่างการแก้ไขปัญหาที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

3) การวิจัยต่อไปเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง อาจจะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนามหรือในสถานการณ์ชีวิตปกติ ทั้งในแง่ของการศึกษาสภาพจริงกับความสอดคล้องกับหลักการที่มีหรือในแง่ของการนำผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้เพื่อหาความเหมาะสมหรือความเป็นไปได้ เป็นต้น

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. โรงพิมพ์กรมการศาสนา,
กรุงเทพมหานคร, 2536.

จรรยา เสี่ยงเทียนชัย. ทักษะและวิธีการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา
สังกัดงานการประถมศึกษาจังหวัดหนองบัวลำภู. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2544 .

เจมส์โด (James Doherty) และคณะ. คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท,
แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕.

จุฑา เทียนไทย. การจัดการ : มุมมองนักบริหาร = Management : perspectives for
managers. กรุงเทพฯ: แมคกรอ-ฮิล. 2550.

จิตทามาศ เชื้อโฮม. วิธีการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษา
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2553.

จิตนภา ไชยเทพา. การจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาขอนแก่น เขต 5. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
2552.

ฉันทนา บรรพศิริโชติ. ความขัดแย้งในสังคมไทย : ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ,
ในความขัดแย้งในสังคมไทยในยุควิกฤติเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
คบไฟ, 2542.

บัญชา เฉลิมชัยกิจ. ข้อธรรมคำคมพุทธศาสนิกชน. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2549.

ประเวศ วะสี. สันติวิธีกับสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ,
2545.

_____. สันติวิธีกับสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ,
2553.

ช่วงชัย ดรมั่น. การศึกษาสาเหตุและการจัดการความขัดแย้งของบุคลากรในสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาขอนแก่น เขต 4. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2547.

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. การจัดการความขัดแย้งในองค์กร Conflict management.
กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เพอร์เน็ท. 2550.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. **ท้าทายทางเลือก : ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง.**

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2533.

_____. **สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, 2539.

_____. **อาวุธมีชีวิต.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2546.

_____. **ความรุนแรงกับการจัดการ "ความจริง"** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

_____. **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.

วันชัย วัฒนศัพท์และคณะ. **รายงานการสำรวจทัศนคติของประชาชนเรื่องความขัดแย้งในประเทศไทย.** นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, 2546.

วันชัย และรัตนภรณ์ วัฒนศัพท์. **การแก้ปัญหาความขัดแย้งในสถานศึกษา.** กรุงเทพฯ : คลังวิชา. 2548.

วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา.** พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า. 2555.

วิเชียร วิทยอุดม. **การบริหารความขัดแย้งในองค์กร Organization Conflict Management.** กรุงเทพฯ: ธนัชการพิมพ์. 2555.

ณรงค์วิทย์ แสนทอง. **การบริหารคนไม่ยากอย่างที่คิด.** กรุงเทพฯ: เอช อาร์ เซ็นเตอร์. 2554.

เทพพนม เมืองแมน และสวีส สุวรรณ. **พฤติกรรมองค์กร.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2540.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.

พรนพ พุกกะพันธ์. **การบริหารความขัดแย้ง.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2542.

นันทพร สีสึง. **สาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของครูโรงเรียน ประถมศึกษาอำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา. 2554.

พงศ์สุภา ใจชื่น. **พฤติกรรมกรรมการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยอีสาน, 2552.

พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือมนุษย์ (HANDBOOK FOR MANKIND - BUDDHADASA**

BHIKKHU). กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมไทยวัฒนาพานิช, 2010.

พระไพศาล วิสาโล. **สันติวิธีวิถีอารยะ.** กรุงเทพมหานคร: โกมลคีมทอง, 2549.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม.** กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2549.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**,

พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร), **รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี**

ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

(พระพุทธศาสนา), บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.

เรียม ศรีทอง. **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**. กรุงเทพฯ : เจริญเวฟเอ็ดดูเคชั่น. 2542.

ธำรงค์ศักดิ์ คงคาสวัสดิ์. **บริหารคนอย่างไรให้ได้ใจและได้งาน**. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น). 2547.

ธงชัย สภานุชาติ. **การบริหารองค์กรพัฒนาเอกชน**. กรุงเทพฯ : ศูนย์การศึกษาและอาชีพ

มูลนิธิศึกษา เอเชีย. 2542.

แมคคอลแนล จอห์น. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง: คู่มือสำหรับชาวพุทธผู้ใฝ่สันติ**.

(พระไพศาล วิสาโล, วิไลรัตน์ โสฬสจินดา, สุภาพร พงศ์พฤกษ์ และอวยพรเชื่อนแก้ว, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์. 2538.

โยฮัน กัลป์ตุง. **การแปลงเปลี่ยนขับเคลื่อนความขัดแย้งด้วยสันติวิธี**. (เดชา ตั้งสีฟ้า ผู้แปล).

กรุงเทพฯ: คบไฟ. 2550.

รังสรรค์ เหมันต์. **การจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา**

อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2546.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ: ธนัชการพิมพ์. 2544.

วีรวรรณ ธาณี. **การบริหารความขัดแย้งในองค์กร**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี

ราชมงคลตะวันออกวิทยาเขตท่าพระ, 2548.

วัชรพล มนต์รักดี. **พฤติกรรมการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา เขตพื้นที่**

การศึกษาเชียงใหม่ เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2550.

วิภาวี เจียมบุญชัย. **สาเหตุของความขัดแย้งและวิธีการจัดการความขัดแย้งตาม ทักษะของผู้บริหาร**

โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. 2554.

ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล, **การมีส่วนร่วมของสาธารณชนและการจัดการความขัดแย้ง**,

กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า. 2545.

เศรษฐนันท์ ศิริสกุลเขมทัต. **ปรัชญาแนวพุทธ: การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง**,

ปรัชญาปรัชญาดุสิตบัณฑิต (การเมือง). มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2559.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, **ความขัดแย้ง : การบริหารเพื่อสร้างสรรค์**, กรุงเทพมหานคร:

ต้นอ้อแกรมมี, 2540.

สุมาลี ยุทธวรวิทย์. **การจัดการความขัดแย้งในการทำงาน : ประสบการณ์ของหัวหน้าหอผู้ป่วย.**

วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2550.

สุขุมวิทย์ ไสยโสภณ. **ภาวะความเป็นผู้นำ = Leadership.** ขอนแก่น: ภาควิชาสังคมศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2551.

สมิต สัมภูกร. **การบริหารความขัดแย้ง.** พอร์ ควอลิตี้. 2549.

สมยศ นาวิการ. **ทฤษฎีองค์การ.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า. 2540.

สุภาพ ถักป่อง. **การบริหารจัดการความขัดแย้งในองค์กรของผู้บริหารองค์การบริหารส่วน
ตำบลท่าบอง อำเภอนนทบุรี จังหวัดสงขลา.** รายงานการศึกษาอิสระ
ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น
วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2554.

เอกชัย กี่สุขพันธ์. **การบริหารทักษะและการปฏิบัติ.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สุภาพใจ. 2538.

อารีธรรม วัฒนทองผิว. **การพัฒนากลยุทธ์การบริหารความขัดแย้งสำหรับสถานศึกษาของรัฐ.**
วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2553.

อรุณ รักธรรม. **ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ การบริหารองค์การ.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2525.

_____. **ความขัดแย้งในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาเฉพาะระดับเขต.** กรุงเทพมหานคร :
สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2538.

2. อังกฤษ :

Bradley, Deanya Nadyne. “A Comparative Study of the Conflict Management
Style Uses by Women and Men in Middle Management in the Denver
Metropolitan Area”, Dissertation Abstracts International. 45 (1). 1984.

Coffey, R.E., Cook, C.W. & Hunsaker, P.L. **Management and organizational behavior.**
Burr Ridge, IL: Irwin. 1994.

Henkin, B., et al. **Interactions to Trace Elements in Potential Nutrition,**
Pharmaceutica Acta Helvetiae 70,269-278, 2001.

Johan Galtung, **Peace: Research, Education, Action: Essays in Peace Research.1**
Copenhagen: Christian Ejlertsen. 1975.

Invernizzi, J. A. **School superintendents and municipal managers: An analysis
of their operational relationships, conflict management styles, and
selected characteristics.** [CD-ROM]. Abstract from: DAO Files: Dissertation
Abstract Item: AA18519000. 1988.

Rahim, M.A. **A measure of styles of handling interpersonal conflict.** Academy

of management journal. 1983.

Robbins. **Organization behavior : Concepts controversies and captivations (2nd ed.)**. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall. 1983.

Robbins, S. P. **Managing organizational conflict: A nontraditional approach**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. 1974.

Reymond W. Mack and John Pease. **Sociology and Social Life**, New York: D Van Nostrand Company. 1973.

Tjosvold, D.W. **The conflict-positive organization: it depends upon us**. Journal of Organizational Behavior. 2007.

Thomas, & Killmann, R. H. **Thomas – Killmann conflict mode instrument**. (27th ed.) New York: Prentice-Hall. 1987.

Thomas, K. **Conflict and Conflict Management In Marvin D. Dunnette (ed)**, Handbook of industrial and organizational psychology. Chicago: Rand McNally. 1992.

Welt, Ellen S. **“Conflict Management Style of Middle School Principals Compared to Comprehensive High School Principals”**, Dissertation Abstracts International. A 61/05. 2000, November.



ภาคผนวก ก

เครื่องมือ/แบบวิเคราะห์พระไตรปิฎก



เครื่องมือการวิเคราะห์พระไตรปิฎก		
กระบวนการแก้ไข้ปัญหา	วิธีการแก้ไข้ปัญหาความขัดแย้งในพระพุทศาสนา	รูปแบบที่ใช้ในการสังเคราะห์
องค์ประกอบของเครื่องมือการวิเคราะห์พระไตรปิฎก		
ปัจจัยภายใน	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยสนับสนุน

ภาคผนวก ข

- รายนามผู้ทรงคุณวุฒิสัมมนาเพื่อกำหนดกรอบการวิจัย
- รายนามผู้ทรงคุณวุฒิสัมมนาเพื่อตรวจสอบเครื่องมือ
- รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบรูปแบบและยืนยันรูปแบบ
- หนังสือเรียนเชิญผู้ทรงคุณวุฒิที่สัมมนาเพื่อกำหนดกรอบการวิจัย
- หนังสือเรียนเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ
- หนังสือเรียนเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบรูปแบบและยืนยันรูปแบบ



รายนามผู้ทรงคุณวุฒิสมมนาเพื่อกำหนดกรอบการวิจัย
รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : จากการวิเคราะห์พระไตรปิฎก

- | | |
|--------------------------------|--|
| 1. ผศ.ดร. พระมหาสมบุรณ์ สุขโม | รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| 2. รศ.ดร. สมศักดิ์ บุญปู | รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะครุศาสตร์
ผู้อำนวยการโครงการพุทธศาสตร์คุณูปัณนิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| 3. ดร. พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน | อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธบริหารการศึกษา
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| 4. รศ.ดร. อินตา ศิริวรรณ | อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธบริหารการศึกษา
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| 5. ดร. อำนาจ บัวศิริ | ผู้ทรงคุณวุฒิ ประจำคณะครุศาสตร์
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ
รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : จากการวิเคราะห์พระไตรปิฎก

- | | |
|--------------------------------|--|
| 1. รศ.ดร. พระมหาสหัส ฐิตสาโร | อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธบริหารการศึกษา
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| 2. ผศ.ดร. พระมหาสมบุรณ์ สุธมโม | รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| 3. ดร. พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน | อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธบริหารการศึกษา
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| 4. รศ.ดร. สมศักดิ์ บุญปู | รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะครุศาสตร์
ผู้อำนวยการโครงการพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| 5. ผศ.รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ | ผู้ทรงคุณวุฒิ ประจำคณะครุศาสตร์
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |

**รายนามผู้ทรงคุณวุฒิสัมมนาเพื่อตรวจสอบและยืนยันรูปแบบ
รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : จากการวิเคราะห์พระไตรปิฎก**

- | | |
|--------------------------------|--|
| 1. รศ.ดร. พระมหาสหัส ฐิตสาโร | อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธบริหารการศึกษา
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| 2. ผศ.ดร. พระมหาสมบุรณ์ สุธมโม | รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| 3. ดร. พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน | อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธบริหารการศึกษา
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| 4. รศ.ดร. สมศักดิ์ บุญปู | รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะครุศาสตร์
ผู้อำนวยการโครงการพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| 5. รศ.ดร. อินตา ศิริวรรณ | อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธบริหารการศึกษา
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| 6. ดร. อำนาจ บัวศิริ | ผู้ทรงคุณวุฒิ ประจำคณะครุศาสตร์
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |
| 7. ผศ.รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ | ผู้ทรงคุณวุฒิ ประจำคณะครุศาสตร์
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย |



ที่ สน 0210.4/60

บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสยาม
38 ถนนเพชรเกษม แขวงบางหว้า
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160

22 สิงหาคม 2560

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พระมหาสมบุญ สุธมโม

ด้วย พระมหาศิวะเสน กาญจนบุตร นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอต และ รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งนักศึกษาได้ดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าร่วมกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระดมความคิดเห็นเพื่อกำหนดกรอบการวิจัยและผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก ณ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ในวันพฤหัสบดี ที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2560 เวลา 09.00 น.

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อมรชัย ตันติเมธ)

รองอธิการบดีและคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

โทร. 0-2457-0068 ต่อ 5329 โทรสาร 0-2868-6852

หมายเหตุ : ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมติดต่อนักศึกษา พระมหาศิวะเสน กาญจนบุตร โทร. 087 - 124 - 6176



ที่ สน 0210.4/62

บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสยาม
38 ถนนเพชรเกษม แขวงบางหว้า
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160

22 สิงหาคม 2560

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู้

ด้วย พระมหาศิวะเสน กาญจนบุตร นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด และ รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งนักศึกษาได้ดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าร่วมกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระดมความคิดเห็นเพื่อกำหนดกรอบการวิจัยและผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก ณ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ในวันพฤหัสบดี ที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2560 เวลา 09.00 น.

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อมรชัย ตันติเมธ)

รองอธิการบดีและคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

โทร. 0-2457-0068 ต่อ 5329 โทรสาร 0-2868-6852

หมายเหตุ : ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมติดต่อนักศึกษา พระมหาศิวะเสน กาญจนบุตร โทร. 087 - 124 - 6176



ที่ สน 0210.4/61

บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสยาม
38 ถนนเพชรเกษม แขวงบางหว้า
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160

22 สิงหาคม 2560

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน ดร.พระมหาญาณวฑฺฒน์ จิตตวฑฺฒโน

ด้วย พระมหาศิweiseน กาญจนบุตร นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการ
บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบและวิธีการบริหารจัดการ
ความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เนรยอด
และ รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งนักศึกษาได้ดำเนินการ
วิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก
เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้
มีประสบการณ์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าร่วมกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระดมความคิดเห็น
เพื่อกำหนดกรอบการวิจัยและผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้ง
ในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก ณ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย อ.วังน้อย
จ.พระนครศรีอยุธยา ในวันพฤหัสบดี ที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2560 เวลา 09.00 น.

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อมรชัย ตันติเมธ)

รองอธิการบดีและคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

โทร. 0-2457-0068 ต่อ 5329 โทรสาร 0-2868-6852

หมายเหตุ : ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมติดต่อนักศึกษา พระมหาศิweiseน กาญจนบุตร โทร. 087 - 124 - 6176



ที่ สน 0210.4/63

บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสยาม
38 ถนนเพชรเกษม แขวงบางหว้า
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160

22 สิงหาคม 2560

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.อินดา ศิริวรรณ

ด้วย พระมหาศิวะเสน กาญจนบุตร นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด และ รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งนักศึกษาได้ดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าร่วมกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระดมความคิดเห็นเพื่อกำหนดกรอบการวิจัยและผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก ณ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ในวันพฤหัสบดี ที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2560 เวลา 09.00 น.

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อมรชัย ตันติเมธ)

รองอธิการบดีและคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

โทร. 0-2457-0068 ต่อ 5329 โทรสาร 0-2868-6852

หมายเหตุ : ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมติดต่อนักศึกษา พระมหาศิวะเสน กาญจนบุตร โทร. 087 - 124 - 6176



ที่ สน 0210.4/64

บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสยาม
38 ถนนเพชรเกษม แขวงบางหว้า
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160

22 สิงหาคม 2560

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน ดร.อำนาจ บัวศิริ

ด้วย พระมหาศิweiseน กาญจนตร นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด และ รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งนักศึกษาได้ดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าร่วมกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระดมความคิดเห็นเพื่อกำหนดกรอบการวิจัยและผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก ณ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ในวันพฤหัสบดี ที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2560 เวลา 09.00 น.

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อมรชัย ดันติเมธ)

รองอธิการบดีและคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

โทร. 0-2457-0068 ต่อ 5329 โทรสาร 0-2868-6852

หมายเหตุ : ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมติดต่อนักศึกษา พระมหาศิweiseน กาญจนตร โทร. 087 - 124 - 6176



ที่ สน 0210.4/22

บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสยาม
38 ถนนเพชรเกษม แขวงบางหว้า
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160

20 มีนาคม 2561

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.สิน งามประโคน

ด้วย พระมหาศิweiseน กาญจนบุตร นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด และ รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งนักศึกษาได้ดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าร่วมกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระดมความคิดเห็นเพื่อพิจารณาเกี่ยวกับผลการวิจัยต่อรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก ณ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ใน วันพุธ ที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2561 เวลา 09.00 น.

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อมรชัย ตันติเมธ)

รองอธิการบดีและคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

โทร. 0-2457-0068 ต่อ 5329 โทรสาร 0-2868-6852

หมายเหตุ : ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมติดต่อนักศึกษา พระมหาศิweiseน กาญจนบุตร โทร. 087 - 124 - 6176



ที่ สน 0210.4/23

บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสยาม
38 ถนนเพชรเกษม แขวงบางหว้า
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160

20 มีนาคม 2561

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู

ด้วย พระมหาศีวเสน กาญจนบุตร นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการ
บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบและวิธีการบริหารจัดการ
ความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เนรยอด
และ รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งนักศึกษาได้ดำเนินการ
วิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก
เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้
มีประสบการณ์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าร่วมกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระดมความคิดเห็น
เพื่อพิจารณาเกี่ยวกับผลการวิจัยต่อรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา
วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก ณ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา
ใน วันพุธ ที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2561 เวลา 09.00 น.

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อมรชัย ตันติเมธ)

รองอธิการบดีและคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

โทร. 0-2457-0068 ต่อ 5329 โทรสาร 0-2868-6852

หมายเหตุ : ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมติดต่อนักศึกษา พระมหาศีวเสน กาญจนบุตร โทร. 087 - 124 - 6176



ที่ สน 0210.4/24

บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสยาม
38 ถนนเพชรเกษม แขวงบางหว้า
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160

20 มีนาคม 2561

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บรรณจบ บรรณรุจิ

ด้วย พระมหาศิวะเสน กาญจนบุตร นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการ
บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบและวิธีการบริหารจัดการ
ความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เนรยอด
และ รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งนักศึกษาได้ดำเนินการ
วิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก
เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้
มีประสบการณ์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าร่วมกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระดมความคิดเห็น
เพื่อพิจารณาเกี่ยวกับผลการวิจัยต่อรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา
วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก ณ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา
ใน วันพุธ ที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2561 เวลา 09.00 น.

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อมรชัย ตันติเมธ)

รองอธิการบดีและคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

โทร. 0-2457-0068 ต่อ 5329 โทรสาร 0-2868-6852

หมายเหตุ : ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมติดต่อนักศึกษา พระมหาศิวะเสน กาญจนบุตร โทร. 087 - 124 - 6176



ที่ ศร 6806 (นฐ.) / 6094



บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000

23 กรกฎาคม 2561

เรื่อง แจ้งผลการพิจารณาบทความเพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการ Veridian E - Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม 2561

นมัสการ พระมหาศีวเสน ญาณเมธี

ตามที่พระคุณเจ้าได้ส่งบทความเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก” เพื่อพิจารณาจัดพิมพ์เผยแพร่ ในวารสารวิชาการ Veridian E - Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม 2561 นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ขอเรียนให้ทราบว่าบทความดังกล่าวได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว เห็นสมควรให้ตีพิมพ์เผยแพร่ ในวารสารวิชาการ Veridian E - Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม 2561 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดทราบ

นมัสการด้วยความเคารพ



(อาจารย์ ดร. อธิวัฒน์ มากภัย)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานเลขานุการ

โทรศัพท์ 034 - 218791 โทรสาร 034 - 243435

เว็บไซต์เผยแพร่ <http://tcj-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/Issue/archive>



มหาวิทยาลัยคริสเตียน มูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย
 ตู้ ปณ. ๓๓ ปณณครปฐม ๗๓๐๐๐ โทร. ๐-๓๔๓๘-๘๕๕๕ โทรสาร ๐-๓๔๒๗-๔๕๐๐
 ศูนย์ศึกษายามคอมเพล็กซ์ วิทยาการศึกษาศาสนาในประเทศไทย
 ๓๒๘ ถนนพญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐ โทร. ๐-๒๒๑๔-๖๐๓๘ โทรสาร ๐-๒๒๑๔-๖๐๓๙
 CHRISTIAN UNIVERSITY OF THAILAND THE CHURCH OF CHRIST IN THAILAND FOUNDATION
 P.O.Box 33 Nakhonpathom 73000 Thailand TEL. 66-3438-8555 FAX. 66-3427-4500 E-mail : christian@christian.ac.th

ที่ ม.คต.42 / 2263 / 2561

วันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2561

เรื่อง ตอบรับการนำเสนอผลงานวิจัยในการประชุมวิชาการระดับชาติ

เรียน พระมหาศิweiseน กาญจนบุตร

ด้วยคณะกรรมการดำเนินงานจัดประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยคริสเตียน ได้จัดประชุมวิชาการ เรื่อง “การวิจัยและสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันยุคสังคมดิจิทัล” ในวันอังคารที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2561 เวลา 08.30 - 16.30 น. ณ ห้องประชุม 1-204 อาคารบริหาร มหาวิทยาลัยคริสเตียน คณะกรรมการฯ ขอแจ้งให้ท่านทราบว่า บทความวิจัยของท่าน ชื่อเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาโดยใช้หลักอริยสัจ 4” ได้รับการพิจารณาจากกลั่นกรอง(Peer Review) และยินดีตอบรับให้นำเสนอผลงานวิจัยในการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งนี้

ดังนั้น จึงขอให้ท่านเตรียมข้อมูลเพื่อนำเสนอในการประชุม โดยท่านสามารถติดต่อขอรับทราบรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ อาจารย์ วรณดี สุทธิศักดิ์ ผู้ประสานงานฝ่ายวิจัย มหาวิทยาลัยคริสเตียน

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและขอขอบคุณท่านที่เข้าร่วมนำเสนอผลงานวิจัยในการประชุมวิชาการครั้งนี้ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.อนันต์ อันทวิสิน)

ประธานคณะกรรมการดำเนินงานจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ

ฝ่ายวิจัย (อาจารย์ วรณดี สุทธิศักดิ์)
 โทรศัพท์ 034-388-555 ต่อ 1340
 โทรสาร: 034-274-500
 email : research@christian.ac.th



มหาวิทยาลัยศรีสัชนาลัย ร่วมกับมหาวิทยาลัยสยาม มหาวิทยาลัยธนบุรี วิทยาลัยแสงธรรม และวิทยาลัยทองสุข

ขอมอบเกียรติบัตรฉบับนี้เพื่อแสดงว่า

นายศิระเสน กาญจนุต

ได้นำเสนอผลงานวิจัยด้วยการบรรยาย (Oral Presentation) ในการประชุมวิชาการระดับชาติ
เรื่อง "การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันยุคสังคมดิจิทัล"
วันอังคารที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๑ ณ มหาวิทยาลัยศรีสัชนาลัย จังหวัดนครปฐม

Sinichan

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จันทรีจักษ์ วงษ์มณฑา)

อธิการบดี มหาวิทยาลัยศรีสัชนาลัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล	พระมหาศิweiseน ญาณเมธี (กาญจนบุตร)
วัน/เดือน/ปี เกิด	26 พฤศจิกายน 2528
ภูมิลำเนา	113 หมู่ 14 บ้านแร่ ตำบลแร่ อำเภอฟังโคน จังหวัดสกลนคร
การศึกษา	พ.ศ. 2543 สอบได้นักธรรมชั้นเอก พ.ศ. 2545 สอบได้เปรียญธรรม 3 ประโยค พ.ศ. 2546 สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนบาลีไตรปิฎกมอศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2550 สำเร็จการศึกษาปริญญารัฐศาสตรบัณฑิต สาขา รัฐศาสตร์ แขนงวิชาการเมืองการปกครองและ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ. 2550 สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2553 สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2555 สำเร็จการศึกษาปริญญารัฐประศาสนศาสตร บัณฑิต สาขาวิทยาการจัดการ แขนงวิชาการ บริหารทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
หน้าที่การงาน	พ.ศ. 2545 – ปัจจุบัน เป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โรงเรียนวัดสุวรรณ และโรงเรียนวัดสะแกงาม กรุงเทพมหานคร
ที่อยู่ปัจจุบัน	264 วัดสุวรรณ ถ.เจริญนคร แขวงคลองตันไทร เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร 10600 โทร. 086-5765609